

KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ * SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TARİH ANABİLİM DALI

TEZLİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

VENEDİKLİ SEYYAH NİCCOLAO MANUCCI'NİN ESERİNE GÖRE BABÜRLÜ
DEVLETİ'NDE ÂLEMGİR (EVRENGZİB) DÖNEMİ SİYASİ VE ASKERİ
OLAYLARININ İNCELENMESİ
(1658-1707)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Uhut Mert KÖROĞLU

ŞUBAT - 2023

TRABZON

KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ * SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TARİH ANABİLİM DALI

TEZLİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

VENEDİKLİ SEYYAH NİCCOLAO MANUCCI'NİN ESERİNE GÖRE BABÜRLÜ
DEVLETİ'NDE ÂLEMGÎR (EVRENGZİB) DÖNEMİ SİYASİ VE ASKERİ
OLAYLARININ İNCELENMESİ
(1658-1707)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Uhut Mert KÖROĞLU

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Müslüme Melis SAVAŞ TONYALI

ŞUBAT - 2023

TRABZON

ONAY

Uhut Mert KÖROĞLU tarafından hazırlanan “Venedikli Seyyah Niccolao Manucci’nin Eserine Göre Babürlü Devleti’nde Âlemgîr (Evrengzib) Dönemi Siyasi ve Askeri Olaylarının İncelenmesi (1658-1707)” adlı bu Çalışma 06.03.2023 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği/oyçokluğu ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Tarih Anabilim Dalı Tezli Yüksek Lisans Programı’nda **yüksek lisans tezi** olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyesi		Karar		İmza
Unvanı - Adı ve Soyadı	Görevi	Kabul	Ret	
Prof. Dr. Uğur ÜÇÜNCÜ	Başkan	☐	☐	
Doç. Dr. Bilal KOÇ	Üye	☐	☐	
Doç. Dr. Müslüme Melis SAVAŞ TONYALI	Üye	☐	☐	

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduklarını onaylarım.

Prof. Dr. Tülay İLHAN NAS
Enstitü Müdürü

BİLDİRİM

Tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca KTÜ-Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kılavuzu'na uygun olarak hazırlanan bu Çalışmada bana ait olmayan her türlü ifade ve bilginin kaynağına eksiksiz atıf yapıldığını aksinin ortaya çıkması durumunda her tür yasal sonucu kabul ettiğimi beyan ediyorum.

Uhut Mert KÖROĞLU

02.02.2023

ÖNSÖZ

Türkler tarih boyunca birbirinden farklı ve çok geniş coğrafyalar üzerinde yayılma göstermişlerdir. Türklerin yaşadığı ve hüküm sürdüğü coğrafyalar, Çin'in Kuzeyinden başlayarak Asya'nın büyük kısmı ve Türkistan coğrafyası ki, batılıların tanımıyla Orta Asya kuzeyde bugün ki Rusya'nın güney sınırları Deşt-i Kıpçak olarak bilinen bölge, Hazar Denizi'nin kuzeyi, Anadolu ve Balkan coğrafyasının yanında Avrupa ortalarına kadar uzanan bölgeyi içerisine alacak şekilde genel olarak tarif edilebilir. Türklerin yaşadığı ve hüküm sürdüğü coğrafyalar arasında Hindistan coğrafyası da bulunmaktadır.

Hindistan coğrafyasında Türkler Saka/İskit ile başlamak suretiyle Ak Hunlar (M.S. 470-567-8), Delhi Türk Sultanlıkları (M.S. 1206-1414) ve Babür Şah'ın Hindistan'ı fethiyle kurulan Babürlü Devleti(1526) ile birlikte uzun yıllar Hindistan'da hüküm sürmüştür. Türklerin Hindistan hâkimiyetinin önemli tarihi bir kısmını Babürlü Devleti hâkimiyeti oluşturmakta ve Babürlü Devleti hâkimiyetinin önemli bir kısmını da Âlemgîr dönemi(1658-1707) teşkil etmektedir. Âlemgîr döneminde yaşanan gelişmeler dönemin birçok yerli tarihçisi tarafından aktarılmakla birlikte Hindistan seyahatine çıkan Avrupalı tarihçilerinde ilgisini çekmiş ve yaşanan gelişmeler aktarılmıştır.

Bu Çalışma'nın amacı Venedikli Seyyah Niccolao Manucci'nin tarihinde verdiği bilgiler ve değerlendirmelerden yola çıkılarak, Âlemgîr dönemi siyasi ve askeri yönleri farklı bir gözle sunulan bilgilerden objektif değerlendirmelere varılarak literatüre katkı sağlamasıdır.

Bu Çalışma'nın her aşamasında değerli bilgi ve tecrübelerinden istifade ettiğim danışmanım Sayın Doç. Dr. Müslüme Melis SAVAŞ TONYALI'ya teşekkür ederim.

Şubat, 2023

Uhut Mert KÖROĞLU

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	IV
İÇİNDEKİLER	V
ÖZET.....	VIII
ABSTRACT	X
KISALTMALAR LİSTESİ	XII
GİRİŞ	1-24

BİRİNCİ BÖLÜM

1. PÂDİŞÂH-I GAZÎ EBÜ'L MUZAFFER MUHAMMED MUHYİDDÎN EVRENGZÎB'İN TAHT MÜCADELESİ, TAHTA ÇIKIŞI VE HÜKÜMDARLIĞI DÖNEMİNDEKİ SİYASİ OLAYLAR	25-64
1.1. Yarkent Hanlığı Elçisinin Babürlü Devletini Ziyareti	28
1.2. Safeviler Devleti Elçisinin Babürlü Devletine Gelişi	36
1.2.1. Âlemgîr'in Safevi Devletine Gönderdiği Elçilik Heyeti.....	42
1.2.2. Safevi Hükümdarı Şah Abbas'ın Ölümü	45
1.3. Hollanda Elçisinin Âlemgîri Ziyareti.....	46
1.4. Etiyopya (Habeşistan)'dan Gelen Elçilik Heyeti	48
1.5. Mekke Şerifinin Elçisinin Babürlü Devletini Ziyareti	52
1.6. Basra Vilayetinin Elçilik Heyeti	53
1.6.1. Basra Eski Valisi İslam Han'ın Babürlü Devletine Gelişi	54
1.7. Fransız Elçinin Babürlü Devleti'ni Ziyareti.....	55
1.8. Yarkent Hanlığı Hükümdarı Abdullah Han'ın Âlemgîr'e Sığınması	56
1.9. Alemgir ve Şah Cihan Arasındaki Münasebetler	57
1.9.1. Âlemgîr'in Hastalığı Sonrası Şah Cihan'a Karşı Aldığı Önlemler	59
1.9.2. Alemgir'in Şah Cihan'ı Zehirletmeye Çalıştığına Dair İddialar	60
1.9.3. Şah Cihan'ın Ölümü	62

İKİNCİ BÖLÜM

2. ÂLEMĞİR DÖNEMİ ASKERİ OLAYLARI.....	65-85
2.1. Âlemğir ve Şivaci Mücadelesi	65
2.1. Şaiştah Han Şivaci'ye Karşı Gönderilmesi	68
2.2. Raca Cai Singh'in Şivaci'ye Karşı Gönderilmesi	70
2.3. Dekken'deki Olaylar Ve Raca Cai Singh'in Seferi.....	71
2.4. ivaci'nin Raca Cai Singh'e Teslim Oluşu	73
2.5. Şivaci'nin Başkente Gelişi ve Bir Süre Sonra Başkentten Kaçışı.....	75
2.6. Raca Cai Singh'in Ölümü	77
2.7.1. Şah Alam Ve Şivaci Arasındaki Müzakereler	79
2.7.2. Şah Alam'ın Düzmece İsyanı	80
2.8. Alemgir Ve Şivaci Barışı	83
2.10. Şivaci İle Âlemğir Arasındaki Barışın Bozulması	83

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. ÂLEMĞİR'İN YENİ FETİH HAREKETLERİ	86-102
3.1. Âlemğir ve Rana Mücadelesi	86
3.2. Şehzade Ekber'in İsyanı.....	90
3.3. Alemgir Ve Rana Barışı	94
3.4. Âlemğir'in Samba Ci Üzerine Seferi	95
3.5. Şah Alam'ın Ekber Üzerine Seferi.....	99
3.5.1. Şehzade Ekber'in İran'a Kaçışı.....	100
3.5.2. Şehzade Ekber Hindistan'a Dönme Girişimi	101

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. ADİLŞAHİLER-KUTUBŞAHİLER DEVLETLERİ'NİN ELE GEÇİRİLİŞİ VE İMPARATORLUKTA ORTAYA ÇIKAN İSYANLAR.....	103--114
4.1. Adilşahiler Devleti Topraklarının Ele Geçirilişi	103
4.2. Kutubşahilere Karşı Sefer; Şah 'Alam Ve Ailesinin Hapsedilişi.....	104
4.2.1. Kutubşahiler Devleti'nin Alınışı	105
4.3. Samba Ci'nin Ele Geçirilmesi.....	107
4.4. Mundiylar (Tıraşlılar) veya Papazların Delhi'ye Yürüyüşü.....	109
4.5. Pathan İsyanı	111
4.5.1. Âlemğir'in Pathanlara Karşı Seferi.....	112

4.6. Agra Köylülerinin İsyanı ve Multafat Han'ın Agra Köylülerine Karşı Seferi	113
SONUÇ ve ÖNERİLER.....	115
KAYNAKÇA	117
EKLER.....	121
ÖZGEÇMİŞ.....	128

ÖZET

Hindistan, Asya'nın güneyinde bulunan önemli bir coğrafya konumundadır. Hindistan coğrafyası ılıman iklimi, İndus ve Ganj gibi nehirlerle sahip olması sebebiyle birçok medeniyete ev sahipliği yapmış, içerisinde birçok farklı etnik grup ve dinden insanı barındıran Hindistan coğrafyası, tarihi dönem içerisinde birçok devlet ve hükümdar tarafından fetih ve hâkimiyet sahası olarak görülmüştür. Orta Asya'da birçok göç ve fetih hareketi gerçekleştirmiş olan Türklerin göç sahaları arasında Hindistan'da bulunmaktadır.

İlk olarak ilk Türk topluluğu olarak da bilinen Saka/İskitlerin Hindistan coğrafyasına ulaştığı bilinmektedir. Ancak Saka/İskitlerle sınırlı kalmamış ve Asya Hunlarının zayıfladığı dönemde gerçekleşen bir göç hareketi ile birlikte, batı kolu olarak adlandırılan Ak Hunların göç hareketleri Hindistan'a ulaşmış ve burada ileri de İpek Yolu mücadelesini ve güneye doğru inen, Hindu metinlerine konu olacak fetih hareketlerini gerçekleştirecek bir devlet kurmuşlardır.

İslamiyet öncesinde yaşanan fetih hareketlerini, Türk-İslam Devletlerinin fetih hareketleri takip etmiştir. Türk-İslam Devletlerinden biri olan Gazneliler Devleti ve hükümdarı Gazneli Sultan Mahmud'un 17 seferi ile birlikte Hindistan bir kez daha Türklerin fetihleri ile karşılaşmıştır. Gaznelilerin Hindistan hâkimiyetinin zayıflaması ve yıkılması sonucunda Türk hâkimiyeti Delhi Türk Sultanlığıyla devam etmiştir. Kurucusu Kutbeddin Aybeg'ten(1206-1210) sonra Muizziler(1210-1290), Halaciler (1290-1320), Tuğluklar (1321-1413) gibi Türk hanedanları tarafından yönetilmiştir. 1451-1526 yılları arasında bir süre Afgan Lûdî hanedanlığı tarafından yönetilmiştir.

Türkistan'dan Kabil'e ve oradan da Hindistan içlerine kadar seferler ve fetihler gerçekleştiren Babür Şah'ın ise Hindistan son durağı olmuştur. 1526 Panipat Savaşı'nda Afgan Lûdî Hanedanlığının hâkimiyetine son vermiş ve sonra Delhi merkez olarak Babürlü Devleti'ni kurmuştur. Babürlü Devleti üç yüz yılı aşkın bir süre Hindistan'a hâkim olmuştur. Babürlü hükümdarları fetihlerini Hindistan'ın güneyine kadar ilerletmiştir. Söz konusu süreç içerisinde belki de en parlak dönemlerinden birini ifade eden Âlemgîr Dönemi (1658-1707) ayrı bir yer teşkil etmektedir.

Çalışmamız çerçevesinde Âlemgîr dönemi siyasi ve askeri yönleri Venedikli Seyyah Niccolao Manucci'nin eserinin yanında dönemin önemli kaynakları ve diğer Avrupalı seyyahların aktardığı bilgiler karşılaştırılarak değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Âlemgîr, Babürlü Devleti, Hindistan, Niccolao Manucci

ABSTRACT

India is an important geographical location in the South of Asia. The geography of India, which has hosted many civilizations due to its temperate climate and rivers such as the Indus and Ganges. Also the geography of India, which includes people from many different ethnic groups and religions, has been seen as a field of conquest and domination by many states and rulers in the historical period. India is among the migration areas of the Turks, who had conquered many migrations and conquests in Central Asia.

It is known that the Saka/Scythians, also known as the first Turkish community, reached the Indian geography. However, it was not limited to the Saka/Scythians, and with a migration movement that took place during the weakening of the Asian Huns, the migration movements of the White Huns, called the western branch, reached India. The White Huns, fighting for the Silk Road in India, established a state that would go South and carried out the conquest movements that would be the mentioned in the Hindu text.

The conquest movements that took place before Islam were followed by the conquest movements of the Turkish-Islamic States. With the 17 expeditions of the Ghaznavid State, one of the Turkish-Islamic States, and its ruler, Ghaznavid Sultan Mahmud, India once again was faced the conquests of the Turks. As a result of the weakening and collapse of the Ghaznavids' domination of the India, the Turkish domination continued with the Delhi Turkish Sultanate. After Aybeg(1206-1210), the founder of the Delhi Turkish Sultanate, it was ruled by Turkish dynasties such as Muizzis(1210-1290), Halacians(1290-1320), Tugluks(1321-1413). It was also ruled by the Afghan Ludi Dynasty for a time between 1451 and 1526.

India was the last stop of Babur Shah, who made expeditions and conquests from Turkistan to Kabul and from there to India. Babur Shah, ended the Afghan Ludi Dynasty at the Battle of Panipat in 1526 and later established the Delhi-based Babur Empire. The Babur Empire dominated India for over three hundred years. Babur Empire rulers extended their conquests to the South of India. The Alamgir period(1658-1707), which represents one of the brightest periods among the aforementioned conquests, has a special place.

Within the framework of our study, the political and military aspects of the Alamgir period were evaluated by comparing the information conveyed by the Venetian Traveler Niccolao Manucci, the important sources of the period and the information conveyed by other European travelers.

Keywords: Alamgir, Babur Empire, India, Niccolao Manucci

KISALTMALAR LİSTESİ

a.g.e.	: Adı Geçen Eser
a.g.m.	: Adı Geçen Makale
Bknz	: Bakınız
C.	: Cilt
Çev.	: Çeviren
DİA	: Diyanet İslam Ansiklopedisi
Ed.	: Editör
Haz.	: Hazırlayan
M.Ö.	: Milattan Önce
M.S.	: Milattan Sonra
s.	: sayfa
t.y.	: tarih yok
vd.	: Ve Diğerleri
vs.	: Vesaire
Y.Y.	: Yer Yok

GİRİŞ

Hindistan’da üç yüz yılı aşkın bir süre hüküm sürmüş olan Babürlü Devleti’ne dair dünyada ve ülkemizde birçok bilimsel çalışma yapılmıştır. Ancak literatür taramamız sırasında daha önce Babürlü Devleti’nde Âlemgîr (Evrengzib) dönemi (1658-1707) siyasi ve askeri olaylarının detaylı bir şekilde incelendiği müstakil bir çalışmanın yapılmadığı görülmüştür. İngilizlerin Hindistan’ı işgal sürecinden hemen önceki devreyi ihtiva eden Âlemgîr dönemi siyasi ve askeri olayları incelenmeye ve araştırılmaya değer görülmüştür.

Babürlü Devleti’nde Âlemgîr döneminde devletin sınırlarının genişlemesi, doğuda Bengal batıda Goa güneyde Dekken ve kuzeyde Afganistan sınırlarına kadar ulaşması, yaşanan olayların, mücadelelerin ve ilişkilerin ayrı ehemmiyete kavuşturmuştur. Söz konusu dönem Babürlü Devleti’nin geçmişteki dönemlerinin bir iz düşümü olarak görülmesinin yanında devleti son yüz yılına hazırlamak noktasında da önemli bir dönüm noktası olarak görülmektedir. Bu düşünce doğrultusunda Âlemgîr dönemine bizzat şahit olmuş ve kendi seyahatnamesini yazmış olan Niccolao Manucci’nin “Storio do Mogor or Mogul India” adlı birinci elden kaynak özelliği taşıyan eseri incelenmiş ve döneme dair vermiş olduğu bilgilerin incelenmeye değer olduğu görülmüştür.

Niccolao Manucci’nin eserinin orijinal metnine ulaşmak için tarafımızca İtalya’nın Pisa, Floransa ve Venedik gibi şehirlerinde çalışmalar yapılmıştır. Ancak eserin yazım aşamasında birçok dil ile farklı yazıcılara yazdırılmış olması ve korunmaya alınmış olması eserin orijinal metnine ulaşmamızı engellemiştir. Bu sebeple William Irvine tarafından 1907 yılında İngilizce’ye çevrilen ve hazırlanan kopyası üzerinden Türkçe’ye çevirisi yapılmıştır. Çeviri esnasında birçok zorluk ile karşılaşmıştır. Ancak orijinaline uygun ve tarihçilik mantığından uzaklaşmadan çevirilmeye çalışılmıştır.

Manucci Seyahatnamesi’nde verilen bilgiler tarihin araştırma yöntemlerine uygun şekilde incelenmiştir. Eserde verilen bilgilerin tenkidinde zorluklar ile karşılaşmıştır. Söz konusu zorluklardan biri verilen bilgilerin doğruluğunun araştırılması aşamasıdır. Türkçe kaynakların yetersiz olması diğer bir zorluk olarak görülmektedir. Bu zorluklar eserde verilen bilgilerin döneme şahit olmuş diğer yazarların eserlerinden İngilizce, İtalyanca ve Portekizce dillerinden yapılan çeviriler ile aşılmaya çalışılmıştır. İtalyanca ve Portekizce eserlerin çevirilerinde söz konusu dili bilen dostalarımızdan yardım alınmıştır.

Çalışmamızda Venedikli Seyyah Niccolao Manucci'nin Seyahatnamesi'ne Göre Babürlü Devleti'nde Âlemgîr döneminde 1658-1707 yılları arasında yaşanan siyasi ve askeri olaylar incelenecektir. Bu doğrultuda çalışmamızın birinci bölümünde Âlemgîr döneminde Babürlü Devleti'ne Yarkent Hanlığı, Safeviler, Hollanda, Etiyopya, Mekke, Basra ve Fransa'dan gelen elçilik heyetlerinin ziyaretleri ve Âlemgîr ile babası Şah Cihan arasında yaşananlar incelenecektir. İkinci bölüme gelindiğinde ise Âlemgîr döneminin büyük bir kısmını temsil eden Maharata lideri Şivaci ile olan mücadeleleri incelenecektir. Üçüncü bölümde ise Âlemgîr Rana mücadelesi, Şehzade Ekber'in isyanı ve Sambaci ile mücadeleler gibi konular incelenecektir. Dördüncü ve son bölümde Adilşahiler ve Kutubşahiler topraklarının ele geçirilerek söz konusu devletlere son verilmesi, Mundiya ve Pathan İsyanları, Agra Köylüleri'nin İsyanları gibi konular incelenecektir.

Çalışmamıza temel oluşturmuş olan Babürlü Devleti'nin kurulduğu Hindistan coğrafyası Asya'da bulunan üç büyük yarımada'dan biridir. Sosyal, kültürel ve dini açıdan farklı bir yapıya sahiptir. Söz konusu yarımada'da bulunan nehirler ve Pencap bölgesi tarih öncesi devirlerden başlamak üzere büyük bir medeniyetin oluşmasına imkân sağlamıştır. Verimli topraklara sahip olması Hindistan'a rakipleri tarafından seferler gerçekleştirilmesine neden olmuştur. Başta Persler olmak üzere İskender İmparatorluğu, Sasaniler ve Ak Hunların akınlarına uğramıştır.

Türkler tarih boyunca birçok bölgeye yayılmış ve yayıldıkları bölgelerde art arda devletler kurmuşlardır. Söz konusu devlet kurma geleneği İslamiyet öncesinde Orta Asya merkezli olarak varlığını sürdürmüştür. Asya Hunları, Ak Hunlar, Göktürkler ve Uygurlar kurulan devletler arasında gösterilmektedir. Orta Asya'da bulunan Hun siyasi varlığının parçalanması sonucunda M.S. 350 yılı civarında Hunların batı kolunu temsil eden Ak Hunlar önce Güney Kazakistan bölgesine ve buradan bir kısım Ak Hun topluluğu İdil Nehri'nden batıya doğru geçerken, bir kısmının da Güney İran, Batı Afganistan ve Kuzey Hindistan'a doğru ilerlediği bilinmektedir.

Ak Hunlar, Hint kitabelerindeki kayıtlara göre V. yüzyılın sonundan VI. yüzyılın ortalarına kadar olan dönemde Hindistan'da hâkimiyet sağlamışlardır. Liderleri olan Toramana ve daha sonra oğlu Mihirakula zamanında Orta Hindistan'a kadar ilerlemiş Malwa ve Keşmir'e kadar ki toprakları içerisine alan bir imparatorluk kurmayı başarmışlardır. Sözü edilen hükümdarlar Hindistan'da kendi adlarına para bastırarak ve kitabeler diktirmiştir. VI. yüzyılın ortalarına gelindiğinde Ak Hunların Hindistan'da kurmuş olduğu imparatorluk Göktürk-Sasani işbirliği neticesinde yıkılmıştır. Ak Hun İmparatorluğunun yıkılmasıyla birlikte Hindistan'daki Türk varlığı kurulan diğer Türk devletleri yoluyla devam etmiştir.

Türklerin İslamiyet'i kabulünden sonra devam eden devlet kurma geleneğiyle birlikte ortaya çıkan ilk Müslüman-Türk devletlerinden birisi de Gazneliler (963-1187) olarak bilinmektedir. Türklerin Hindistan ile olan ilişkileri de Gazneliler üzerinden devam etmiştir. Gazneliler, asıl kurucusu olarak bilinen Sebük Tegin döneminde Afganistan coğrafyasında hâkimiyetini

sağlamlaştırmıştır. Ancak Gaznelilerin Hindistan yayılması ve Hindistan'a hâkim olması Sultan Gazneli Mahmud ile gerçekleştirmiştir. Gazneli Mahmud, Hindistan'a düzenlediği 17 sefer ile birlikte Hindistan'da hem Türk hâkimiyetinin hem de İslam dininin yayılmasında etkili olmuştur. Gazneli Mahmud'dan sonra oğlu Gazneli Mesud babasının siyasetini kararlı bir şekilde takip etmiştir. Ancak Türkistan'daki mücadeleler bunu gerçekleştirmesine engel olmuştur. Gazneli Mesud sonrasında Gazneli Devleti yıkılış sürecine girmiştir.

Gaznelilerin yıkılışında etkili olan ve Gazneli mirasının üzerinde yükselen Gurlular Devleti'de Gaznelilerin siyasetini devam ettirmiştir. Gurlular Devleti'nde Muizziddin Muhammed'in yönünü Hindistan topraklarına çeviren seferleriyle birlikte büyük başarılar elde edilmiştir. Muizziddin Muhammed'in yanında bulunan önemli komutanlarından Kutbeddin Aybek'in kendine Delhi'yi merkez seçmesi ve bir süre sonra burada kendi sultanlığını kurmasıyla (1206) birlikte Hindistan'daki Türk hâkimiyeti başka bir boyut kazanmış ve Delhi Türk Sultanlıkları dönemi başlamıştır. Sultanlıklar döneminde Kutbiler (1206-1211), Şemsiler (1211-1266), Balabanlar (1266-1290), Kalaçlar (1290-1320), Tuğluklar (1320-1414) ve Zaireddin Muhammed Babür Şah'ın Hindistan'a gelişine kadar olan süreye kadar (1526) Seyyidler, Lodiler ve Suriler/Afganlar hüküm sürmüştür.

Türkistan'da güç mücadelesini kaybeden Zaireddin Muhammed Babür Şah, önce kendine Kabil'i merkez seçmiş ve buradan güneye inerek Hindistan'a doğru yürümüştür. 1526 yılında gerçekleşen Panipat Savaşı ile birlikte Afgan Lodi/Lûdî Hanedanlığını yenen Babür Şah, Agra ve Delhi'ye hakim olarak Babürlü Devleti olarak bildiğimiz imparatorluğun temellerini atmıştır. Babür Şah hükümdarlığı süresince Hindistan'ın imar işleriyle ilgilenmiş bağ ve bahçeler inşa ettirmiştir. Topraklarını genişleten Babürlü Devleti her ne kadar Hümayun döneminde yıkılma tehlikesi geçirmiş olsa da Ekber, Cihangir ve Şah Cihan döneminde sınırlarını genişleterek Hindistan'ın büyük bir bölümüne sahip olan bir imparatorluk haline gelmiştir.

Şah Cihan'ın hastalığı sırasında kardeşleriyle girdiği taht mücadelesini kazanan Evrengzib ya da hükümdarlık adıyla Âlemgîr, Hindistan'da fetih hareketlerine devam etmiştir. Devletin sınırlarını en güneyde Dekken bölgesine kadar ulaştırmıştır. İmparatorluğun ilk dönemlerinde İran Şahı Şah Abbas ile siyasi krizler yaşamış olmasına rağmen devleti ihtiyatla yöneterek, Hindistan'da bulunan Maharatalara karşı büyük başarılar elde etmiştir. Aynı zamanda Müslüman Şii olarak bilinen Kutubşahiler ve Adilşahiler devletlerine de son vererek topraklarını imparatorluğa katmıştır. 1658'de tahta çıktığı ilk günden 1707 tarihine kadar ömrünü seferlerde geçirmiştir.

Her ne kadar Avrupalı seyyahlar ya da yazarlar tarafından sıkı bir dini taassuba sahip olduğu düşünülse de söz konusu durum Âlemgîr'in sık sık cizye vergisini uygulamaya koymasından ileri gelmektedir. Âlemgîr kendi döneminde halkı adaletle yönetmiş, devlet kademelerinde farklı köken ve dini inançtan kimselere görevler vermiştir. Arap Yarımadasından, Türkistan'dan ve İran coğrafyasından Hindistan'a sığınan kişilere mansap adı ile önemli devlet kademelerinde

görevlendirmiştir. Devletin temellerini İslami değerler üzerinde yükseltmeyi amaçlayan Âlemgîr, Hindu varlığının Müslümanlığı tercih etmesi yönünde bir takım tedbirler almıştır. Sarayında önemli din âlimlerini barındıran Âlemgîr, İslam fıkının önemli kaynaklarından sayılan *el-Fetâva'l-Alemgîriyye* (*el-Fetâva'l-Hindiyye*) adlı eseri himayesindeki âlimlere yazdırmıştır.

Âlemgîr Dönemine Kadar Hindistan'da Türk Varlığı

Sakalar/Ak Hunlar

Asya'nın güneyinde bulunan Hindistan coğrafyası hem Doğu Asya'da Çin'in kuzey bölgelerinden gelen hem de kuzey ve batıdan gelen birçok göç ve fetih hareketlerine ev sahipliği yapmıştır. Söz konusu durumun temel sebepleri arasında Doğu Asya'daki kavimlerin kendi aralarında girmiş oldukları mücadeleler ve Hindistan'ın sahip olduğu mineral bakımından zengin verimli topraklar¹ gösterilebilmektedir. Sirderya ve Amuderya arasında kalan bölgelerde kurulmuş olan devletlerin Hindistan'ın kuzey bölgelerine hâkim oldukları bilinmektedir. Söz konusu durum doğrultusunda M.Ö. VIII. yüzyılda merkezi Tanrı Dağları olmak üzere bir Saka Devleti'nin varlığına kaynaklar işaret etmektedir. Saka Devleti batıdan İranlılar tarafından doğudan Çinliler tarafından sıkıştırılması sonucunda gücünü kaybetmiştir. Saka Devleti'nin sınırlarına bakıldığında Hazar Denizi ve Aral Gölü'nün kuzeyinden, güneyde Hindistan Dağlarına kadar çok geniş bir bölgede yayılmışlardır.²

M.Ö. 300'lü tarihlere gelindiğinde batıdan gelen bir fetih hareketi dikkatleri çekmiştir. Söz konusu fetih hareketi ise Büyük İskender tarafından gerçekleştirilmiştir. Büyük İskender, Pers İmparatorluğuna son vererek, M.Ö. 327 yılında Hindikuş'u geçerek İndus Nehri dolaylarına ulaşmıştır. Sekiz yıl Hindistan'da kesintisiz mücadele eden Büyük İskender bölgedeki birçok güçle mücadele ederek birçok devlete de son verilmiştir. Sekiz yılın sonunda İran'a dönen Büyük İskender burada hayatını kaybetmiştir. Büyük İskender'in ölümünden sonra komutanları tarafından Hindistan coğrafyası ve Türkistan coğrafyası arasında kalan bölgede M.Ö. 250 yılından başlayarak M.Ö. 125 yıllarına kadar varlığını sürdüren Greko-Bakteria Devletini kurmuştur.³

Türklerin Hindistan ile ilk ilişkilerinin temelinin ise Sakalar yoluyla sağlandığı düşünülmektedir. Doğudan gelen Yüe-çi'lerin Saka topraklarına girerek bir kısmını kendi hâkimiyetine aldığı bir kısmının ise güneye doğru hareket ettiği bilinmektedir. Güneyde bulunan

¹ Müslüme Melis Çelikaş, **Gupta Tarihi ve Kültürü**, Ankara 2019, s. 1.

² Dursun Ali Akbulut, "İlk Çağ'da Soğdia ve Baktria ile Hindistan İlişkileri", **Tarihte Türk-Hint İlişkileri Sempozyum Bildirileri**, Ankara 31 Ekim-1 Kasım 2002, s. 2.

³ Çelikaş, a.g.e., s. 5-6.

kısım kendi içerisinde de ikiye ayrılarak bir kısmı Keşmir bölgesinde devletler kurarken diğer kısmı ise Merv-Herat yoluyla Kuzey Hindistan'ın Gandhara bölgesine indiği bilinmektedir.⁴ Sakaların Hint metinlerinde Pahlava (Part) ve Yavana (Bakteria-Grek) isimleriyle birlikte anıldığı aktarılmaktadır. Söz konusu Sakaların bilinen ilk hükümdarının ise Maues ya da Moğa (Türkçe'de Moğus: muharip, savaşçı)'dır. Ayrıca Sakaların Hindistan coğrafyasına gelmeden önce önlerindeki bir Part varlığını mağlup ederek, Maues önderliğinde Gandhara bölgesinde Saka birliğini oluşturduğu bu dönemde büyük bir Saka devletinin varlığı bilinmektedir. Sakaların söz konusu bölgede Bengütaşlar olarak bilinen ve Orhun kıyısındaki kitabelere benzer dikerek varlıklarını somut olarak kanıtlamışlardır.⁵ Sakalar, Hindistan'a yerleştikten sonra zamanla Part hâkimiyetine girerek yavaş yavaş yerli kültürü benimsemiştir. Sakaların siyasi varlığını kaybetmesi ise yeni bir Part Devleti'nin kurulması ve hükümdarları Gondhopharnes (M.Ö. 18-M.S. 50) tarafından sona erdirilmesi ile gerçekleştirilmiştir.⁶

Sakaların Hindistan'da siyasi varlığını kaybetmesiyle birlikte söz konusu dönemde Orta Asya'dan yeni akınlar meydana gelmiştir. Söz konusu akınları gerçekleştirenlerin başında ise Kuşanlar gelmektedir.⁷ Uzun yıllar Kuşan hakimiyetinde kalan Hindistan'da M.S. 425'li yıllara gelindiğinde Kuşanların karşısına doğudan gelen Ak Hunlar ve Ak Hun Devleti çıkmıştır. Ak Hunların bir kolu Sasani Şahları ile mücadele ederken diğer bir kolu da M.S. 5. Yüzyılın başlarında Kuşan Devleti'ni ortadan kaldırarak onların topraklarına hâkim olarak Hindistan'da kendilerini göstermiştir.⁸

Ak Hun Devletinin Hindistan topraklarında ilerleyişi sırasında karşısına yerli bir devlet özelliği taşıyan Gupta Devleti çıkmıştır. Hindistan coğrafyası Maurya imparatorluğunun yıkılışından Gupta Devletinin kuruluşuna kadar geçen süre içerisinde yaklaşık beş yüz yıl Hindistan'a yabancı kavimlerin mücadelesine sahne olmuştur. M.S. 3. yüzyılın sonlarına doğru Gupta Devleti'nin kuruluşuyla birlikte artık Hindistan tarihinin Altın Çağı başlamıştır.⁹

Doğudan gelen Akhunlar, tarihi kaynaklarda farklı isimlerle adlandırılmışlardır. Çin kaynaklarında ve bazı seyahatnamelerde "I-ta I-tien", "Hua", "Yeh-ta" veya "Yan-tai", "Tza-ta" olarak kaydedilmiştir. Süryani tarihçileri tarafından "Eptalit, Abdel" olarak adlandırılmışlardır. Akhunların isimleri Farsçada ise "Heftal, Heftalit, Hebtal" şeklinde geçmektedir. Hint eserlerinde

⁴ Neslihan Durak, "Hindistan'da Saka, Kuşan ve Akhunlar", **Tarihte Türk-Hint İlişkileri Sempozyumu Bildirileri**, Ankara 25-28 Haziran 2007, s. 139.

⁵ Müslüme Melis Çeliktas, "Genel Hatları ile Hint Coğrafyasında Sakalar", **Türk Tarihine Dair Yazılar-II**, Ed. Alparslan Demir vd., Ankara 2017, s. 27.

⁶ Durak, a.g.m., s. 140.

⁷ Çeliktas, a.g.e., s. 9.

⁸ Durak, a.g.m. s. 142; Tezcan, a.g.m., s. 16-18; Çeliktas, a.g.m., s. 10-11.

⁹ Gupta Devleti'ne dair detaylı bilgi için Bkz. Çeliktas, a.g.e., s. 13-48.

ise “Huna, Sveta Huna, Hara, Huna”, oturdukları ülke de “Huna-desa” olarak isimlendirilmiştir. İslam ve Arap kaynaklarında ise “Haytal” ve “Heyâtıla” şeklinde yazılmıştır.¹⁰

Hindistan coğrafyasının kuzeyine yerleşen Ak Hun Devleti’nin kuruluşu ise M.S. 420 tarihi olarak kabul edilmektedir. İlk başlarda Hindistan’a gelen diğer kavimler gibi onlarda yabancı/barbar gibi isimlerle adlandırılmış olsalar da ilerleyen dönemlerde Hindistan’da çok önemli eserler bırakarak kendilerini kabul ettirmişlerdir. Ak Hun Devleti’nin imparatorluk özelliği kazanması ise 430 yılında Aksungur’un tahta geçmesiyle birlikte olmuştur. Ak Hun Devleti Hindistan’da ilerlerken Gupta Devleti ile mücadeleler gerçekleştirirken bir yandan da Sasani Devleti’nin iç işlerinde yaşanan taht kavgalarına müdahale etmişler ve tahttaki hükümdar değişikliklerine bizzat etki etmişlerdir.¹¹

480’li yıllarda Ak Hun Devleti’nin başına geçen Toraman dönemi Ak Hun Devleti tarihinde önemli bir yer edinmektedir. Gupta Devleti ile mücadele etmiş olan Toraman’ın Sasani Devleti’nde ortaya çıkan Mazdek İsyanı’nın bastırılmasında 30 bin kişilik ordusuyla müdahale ettiği de bilinmektedir. Hindistan’da kendi adına paralar bastıran Toraman’ın ayrıca “*Toraman Eran Taş Sütun Yazıtı*”, ve “*Toraman Kurâ Sütun Yazıtı*” adlarıyla bilinen eserleri yaptırdığı bilinmektedir. 515 yılında ölen Toraman tarihçiler tarafından askerî bir deha, cesur ve zeki bir komutan olarak adlandırılmıştır.¹²

515 yılında Ak Hun Devleti tahtına geçen Mihirakula döneminde Hindistan’da Budizm benimsenmeye ve insanlar itibar ettiği bir din haline gelmiştir. Mihirakula’nın Budizm’e karşı aldığı sert önlem ve tedbirler onun bölgede sevilmemesine yol açmıştır. Ancak aynı zamanda Mihirakula “*Hindistan’ın Attilası*”, olarakta adlandırılmıştır. Mihirakula’da tıpkı babası Toraman gibi Hindistan’da kendi adına para bastırması ve kitabeler diktirmiştir. “*Gvaliyar Kitabesi*”, Mihirakula adına dikilen kitabe olarak bilinmektedir. Mihirakula zamanında Ak Hun Devleti’nin sınırlarının Kuzey Hindistan, Hazar Denizi’nin güneydoğusundan Çin’e kadar uzanan geniş bir alana yayıldığı bilinmektedir.¹³ Gupta Devleti ve Ak Hun Devleti arasında Mihirakula döneminde çetin mücadeleler gerçekleşmiştir.¹⁴

550 yılında Mihirakula’nın ölümünden sonra Ak Hun Devleti’nin dağılma sürecine girdiği bilinmektedir. Söz konusu dönemde Orta Asya’da güçlenen Göktürk Devleti’nin İstemi Yabgu

¹⁰ Tilla Deniz Baykuzu, “Asya Hunları”, **İslam Öncesi Türk Tarihi ve Kültürü**, Ed. Muhammed Bilal Çelik, Ankara 2018, s. 31.

¹¹ Baykuzu, a.g.m., s. 32-34; Durak, a.g.m., s. 143.

¹² Çeliktas, a.g.e., s. 57-67.

¹³ Baykuzu, a.g.m., s. 34-35; Çeliktas, a.g.e., s. 67-74.

¹⁴ Mihirakula döneminde Ak Hun Devleti ve Gupta Devleti arasındaki mücadeleler hakkında detaylı bilgi için Bkz. Çeliktas, a.g.e., s. 74-81.

önderliğinde İpek Yolu hâkimiyeti siyaseti neticesinde de Göktürk- Sasani ittifakı sonucunda 557 yılında Afganistan'daki hâkimiyetini kaybeden Ak Hun Devleti'nin kısa bir süre sonra Hindistan'da da yıkılma sürecine girmiştir. Ak Hun Devleti 7. yüzyılın başlarında Hindu asıllı racalar tarafından tamamen ortadan kaldırıldığı bilinmektedir.¹⁵

Gazneliler/Delhi Türk Sultanlıkları

Türklerin Hindistan üzerindeki hâkimiyetleri kurdukları devletlerin sınırlarını Hindistan ortalarına kadar ilerletme siyasetleri yukarıda anlatıldığı İslamiyet öncesi dönemde gerçekleştiği gibi Türklerin İslamiyet'i kabulünden sonra da söz konusu siyaset devam etmiştir. Bu doğrultuda ilk Müslüman Türk devletlerinden olan Gaznelilerin (963-1187) Hindistan'a fetih hareketleri Türk tarihinde önemli bir yer teşkil etmektedir.

Adını kurulduğu Gazne şehrinden alan Gazneliler Devleti aynı zamanda Sultan Gazneli Mahmud'un Yemînüddeve lakabına binaen Yemîniler olarak da bilinmektedir. Gazneli Devleti'nin kurucusu Samani Devleti kumandanlarından Alptegin olduğu bilinmektedir. Samani Devleti'nin Horasan orduları komutanı olan Alptegin, kendi adayını Samani tahtına geçirme girişimi başarısız olunca, Hindistan'a yönelerek burada gaza hareketleri yapmayı amaçlamıştır. Bu doğrultuda ilk olarak yerli bir hanedan olan Leviklerin elinden Gazne şehrini almıştır. Büst ve Kabulşâhlar ülkelerinin bir kısmını ele geçiren Alptegin Hindistan yönünde fetih hareketlerine başladı ancak 963 yılına gelindiğinde vefat etmiştir.¹⁶

Gazneli hanedanının kurucusu Sebüktegin de efendisi Alptegin'in siyasetini izlemiştir. Gazneli Devleti'nin varlığını sağlamlaştırdıktan sonra Hindistan'a akınlara başlayan Sebüktegin, merkezleri Kabil olan Vayhind Hinduşâhî hanedanının engelleriyle karşılaşmıştır. Ancak Sebüktegin hem Hinduşâhî hükümdarı Caypal'ı hem de kurduğu ittifakla birlikte gelen orduyu yenerek Hindistan fetihlerinin önünü açmıştır. Sebüktegin'in Lamgân ve Peşaver fetihlerinden sonra İslamiyet, Hindistan coğrafyasına girmiştir.¹⁷

997 yılında Sebüktegin öldükten sonra Gazneli Devleti'nin başına Türk-İslam tarihinde çok önemli bir yere sahip olan oğlu Mahmud tahta geçmiştir. Sultan Mahmud tarihteki bu yerini Hindistan'a yapmış olduğu seferler sonucunda kazanmıştır. Gazneli Mahmud'un Hindistan'a toplamda 17 sefer düzenlediği bilinmektedir. Sultan düzenlediği her seferden sonra Hindistan'da

¹⁵ Durak, a.g.m., s. 143; Baykuzu, a.g.m. s. 35.

¹⁶ Erdoğan Merçil, "Gazneliler ve Hindistan", *Tarihte Türk-Hint İlişkileri Sempozyumu Bildirileri*, Ankara 31 Ekim-1 Kasım 2002, s. 57; Erdoğan Merçil, "Gazneliler", *DİA*, C. 13, İstanbul 1996, s. 480.

¹⁷ Merçil, "Gazneliler", s. 480.

mescitler inşa ederek, imamlar tayin ederek bölgede İslamiyet'in yayılmasına hizmet etmektedir. Sultan Gazneli Mahmud'un Hindistan'a yaptığı en önemli sefer ise XVI. seferi olan Somnat seferidir. Söz konusu sefer İslam tarihindeki askerî harekâtların en büyüklerinden biri olarak bilinmektedir. Gazneli Mahmud, XVII. seferinden sonra artık Orta Hindistan'a kadar ilerlemiştir.¹⁸

Sultan Gazneli Mahmud'dan sonra Gazneli Devleti tahtına Gazneli Mesud geçmiştir. Gazneli Mesud babasının siyasetini devam ettirmekte kararlıydı ancak Türkistan'daki Karahanlı ve Selçuklu tehlikesi nedeniyle Hindistan fetihlerine istediği özeni gösterememiştir. Hindistan'da Delhi yakınlarına kadar ilerleyen Gazneli Mesud, Selçuklular ile gerçekleştirdiği Dandanakan Savaşı'nı kaybettikten sonra Hindistan'a dönmüş olsa da Hindistan'da bir isyan sonucunda öldürülmüştür. Gazneli Mesud'dan sonra sırasıyla Gazneli tahtına Mevdud (1041-1048), Abdürreşid (1049-1052), İbrahim (1050-1099), III. Mesud (1099-1115) geçmiştir. Ve bu tarihten itibaren Hindistan, Gazneli Sultanlarının zorda kaldıklarında sığındıkları bir coğrafya halini almıştır. Gaznelilerin son sultanı Hüsrev Melik (1160-1187) Gurlular'a esir düşmüştür.¹⁹ Gurlular, Gazneli Devleti başkenti Gazne şehrini yok ederek Gazneli Devleti'ne son vermiştir.

Guri Devleti, Giyaseddin Guri ve Muizziddin Muhammed tarafından ikili teşkilat şeklinde yönetilmiştir. Giyaseddin Guri Gazne'yi kardeşi Muizziddin Muhammed'e bırakmak suretiyle kendi Firuzkuh'a çekilmiştir. Gaznelilerin Hindistan hâkimiyetinden sonra Gazneli Devleti'nin toprakları üzerinde devletini kuran Guriler de tıpkı Gazneli Devleti gibi Hindistan'da fetih siyasetine devam etmiştir. Muizziddin Muhammed Türk, Afgan ve Gurlardan oluşan bir ordu toplayarak Muizzi Melikleri olarakta bilinen Taceddin Yıldız ve Kutbettin Aybeg'e teslim etmiş ve kendisi de ordunun başında olmak suretiyle Hindistan'a girmiş ve 1177 tarihinde Multan'ı ele geçirmiştir.

1191 yılında Muizzidin Muhammed Hindistan'a bir sefer daha gerçekleştirmiş ve birçok başarılı sonuçlar elde etmiştir. Hindistan seferleri sırasında büyük yararlılıklar ve başarılar gösteren Kutbettin Aybeg'i vali olarak Hindistan'a bırakıp kendi tekrar Gazne'ye dönmüştür. Bu tarihten itibaren Kutbettin Aybeg kendine merkez olarak Delhi'yi seçmiş ve buraya yerleşmiştir. Kutbettin Aybeg Hindistan'da fetihlere devam etmiş ve 1195 yılında Gwalior'u 1196 yılında Nahravalah'ı ve 1202 yılında Kalincar'ı fethetmiştir. Kutbettin Aybeg, Muizziddin'in varisi Giyaseddin Mahmud tarafından gönderilen azatlık belgesi ve sultan unvanını almıştır. Bu suretle Delhi Türk Sultanlığı'nın ilk hükümdarı ve kurucusu sıfatıyla Delhi'de kendi Sultanlığını ilan etmiştir.(1206)²⁰

¹⁸ Merçil, "Gazneliler ve Hindistan", s. 58-59.

¹⁹ Merçil, "Gazneliler ve Hindistan", s. 59-61.

²⁰ Naimur Rahmani Farooqi, "Delhi Sultanlığı", *DİA*, C. 9, İstanbul 1994, s. 130; Enver Konukçu, "Hindistan'daki Türk Devletleri", *Tarihte Türk-Hint İlişkileri Sempozyumu Bildirileri*, Ankara 31 Ekim-1 Kasım 2002, s. 63-64.

Ancak Kudbeddin Aybeg'in talihsiz bir şekilde vefatı sonucunda Delhi Türk Sultanlığı tahtına damadı, halefi ve Delhi Türk Sultanlığı'nın gerçek anlamda kurucusu ise Taceddin Yıldız ve Nasireddin Kabaca gibi melikleri ortadan kaldıran Şemsettin İltutmuş olmuştur.²¹

Şemsettin İltutmuş'tan mütevellit Şemsiler olarak anılan hanedanlık Hindistan'da başarılı bir şekilde hüküm sürmeye devam etmiştir. 1266 yılına kadar Kuzey Hindistan'ın tamamını ele geçirmiştir. Racaları vergiye bağlayarak, arazi reformlarına imza atmışlardır. Bunun yanında Hindistan'ın imarına da büyük katkıları olmuştur. Türbeler, câmiler, köşkler, bahçeler, havuzlar ve akarsu kanalları açarak yeni bir devir başlatmışlardır. Ayrıca İltutmuş döneminde Abbasi halifesinden menşur ve hil'at alarak bağımsız bir sultan meşruiyetini kazanmıştır. Kendi adına para bastıran İltutmuş aynı zamanda iktâ sistemini de tesis etmiştir. Ancak 1236 yılında Şemsettin İltutmuş'un vefatından sonra sultanlık yaklaşık otuz yıl kadar kargaşa ve karışıklık dönemi yaşanmıştır.²² Birçok sultan tahta çıkarak tahttan indirildi bunların arasında Raziye Begüm Sultan²³ da bulunmaktadır.

Delhi Türk Sultanlığı'nda söz konusu kargaşa ve karışıklık dönemi 1266 yılında Gıyâseddin Balaban'ın Delhi tahtına geçmesiyle son bulmuştur. Yaklaşık yirmi dört yıllık saltanatı boyunca Delhi Türk Sultanlığı'ndaki istikrarlı tutumu geçmişteki devlet tecrübesi sayesinde huzurlu ve güçlü bir yönetim sağlanmıştır. Balaban Han, toprak idaresi ve tımar sistemi üzerinde önemli kanunlar koyarak hukuki olarak idareyi sağlamlaştırmıştır. 1287 yılına geldiğinde Balaban Han'ın ölümü üzerine tahta torunu Keykubad geçmişti. Ancak Keykubad dedesi kadar başarılı olamadı ve 1290 tarihinde Emîr Celâleddîn Firuz Şah Hâlacî bir darbe ile Keykubad'ı indirerek Delhi Türk Sultanlığı tahtına oturmuştur.²⁴

Kökleri Afganistan'da Sîstan ve Gazne arasında bulunan Gemsîr bölgesinde iskân olarak yaşamıştır. Gurlular döneminde Hindistan'da fetih hareketleri yürüten Halaciler Kutbettin Aybeg zamanında Delhi'ye çağrılarak kendilerine ihsanda bulunulmuş ve yeni fetihler için görevlendirilmiştir. Söz edilen Halaciler aynı zamanda Kalaçlar olarakta bilinmektedir. Celâleddin Firuz Şah Hâlacî'nin de bu aileden Yuğruş adında bir komutanın oğlu olduğu bilinmektedir. Delhi Türk Sultanlığı'nda merkezi idarenin tesisi sağlanmış ancak yabancı vezir ve naiplerin devlet işlerine karışmaları da bu dönemde meydana gelmiştir. Kalaçların idarede Afgan unsurunu ön plana çıkarma

²¹ Farooqi, a.g.m. s. 130.

²² Farooqi, a.g.m., s. 130; Konukçu, a.g.m., s. 65.

²³ Raziye Begüm Sultan, Türk tarihindeki önemli kadın hükümdarlardan biridir. Detaylı bilgi için Bkz. Cengiz Tomar, "Radiyye Begüm", *DİA*, C. 34, İstanbul 2007, s. 387; Müslüme Melis Savaş, "Türk Kadınının Liderlik Sembolü: Raziye Begüm Sultan ve Ondan Geriye Kalanlar", *Türklerde Kadın*, Ed. Alparslan Demir vd., Konya 2020, s. 21-33.

²⁴ Farooqi, a.g.m., s. 130.; Konukçu, a.g.m., s. 65.

sebepleri ise kendi yönetimlerini güçlendirmek için Afgan beylerinin destek ve bağlılıklarını kazanmaktır.²⁵

1290 yılında Delhi Türk Sultanlığı tahtına oturan Firuz Şah Hâlacî yeğeni Alâeddin Muhammed tarafından tahttan indirilmiştir. Alâeddin Muhammed kendi döneminde önemli askeri faaliyetlerde bulunmuş merkezi idareyi güçlendirmiş ve bir önceki sultan döneminde ortaya çıkan Moğol tehlikesini tamamen ortadan kaldırmıştır. 1316 yılında Firuz Şah'ın ölümünden sonra sultanlıkta vezirlerin etkili olduğu bir dönem başladı ve akabinde taht değişiklikleri yaşanmıştır. Hindu asıllı Hüsrev Han, kendini Hüsrev Şah adıyla hükümdar ilan ederek Delhi tahtına oturmuştur. Ancak takındığı tavır ve Hindu asıllı olması sebebiyle Melik Gazi Tuğluk'un isyanı başladı. Melik Gazi Tuğluk, Hüsrev Şah'ı tahtından indirerek hükümdarlığını ilan etmiştir.²⁶

Hanedanın kurucusu olan Gıyâseddin Tuğluk'un Sind ile Türk ülkeleri arasında kalan dağlık Karavna bölgesinde yaşayan Türklerden olduğu bilinmektedir. Alâeddin Hâlacî döneminde Hindistan'a gelen Gıyâseddin Tuğluk, Moğollara karşı yapılan savaşlarda gösterdiği başarılar neticesinde "Melik Gâzi" unvanıyla anılmaya başlanmıştır. Hüsrev Şah'ın ülkede Hindu dinini tekrar tesis etme girişimleri neticesinde Delhi'ye yürüyerek onu tahttan indirip tekrar İslam'ı hâkim kılmayı amaçlamıştır.²⁷ Gıyâseddin Tuğluk tahta geçmiş 1320 yılından itibaren vergileri düşürerek Hindu toprak sahiplerinin imtiyazlarını artırmış ve onların bağlılıklarını kazanmıştır. 1325 yılında Bengal'den dönerken esrarlı bir şekilde vefat edince yerine oğlu Muhammed Tuğluk geçmiş ve 1351 yılına kadar Delhi Türk Sultanlığı'nda hüküm sürmüştür. Muhammed Tuğluk dönemi birçok gelişmenin yaşandığı dönem haline gelmiştir. Bunların arasında en önemli olanı başkentin Delhi'den Devletâbâd'a taşınmasıdır. Devletin güneyinde bulunan bölgelerden bazıları bağımsızlıklarını ilan etmiştir. Halk arasından sıradan Müslümanlara ve Hindulara görev vererek kabiliyetli olanları devlet kademesinde önemli mevkilere getirmiştir. Bunun yanında Hindularla iyi ilişkiler kurarak onların festivallerine de katılmıştır.²⁸

Muhammed Tuğluk'tan sonra Delhi Türk Sultanlığı'nda Fîrûz Şah Tuğluk (1351-1388) dönemi yaşanmış ve ölümünden sonra sultanlığa kargaşa hâkim olmuştur. 1398 yılında Timur'un Delhi'yi yağmalaması sonucu karışıklık iyice artmıştır. Bu karışıklıklar içerisinde son Tuğluk Sultanı Nâsirüddin Mahmud'un ölümüyle birlikte 1413 yılında Multan Valisi Seyyid Hızır Han tarafından zapt edilmiş ve Delhi Türk Sultanlığı'nda Seyyidler dönemi başlamıştır.²⁹

²⁵ Enver Konukçu, "Halaciler", *DİA*, C. 15, İstanbul 1997, s. 227; Konukçu, "Hindistan'daki Türk Devletleri", s. 65; Farooqi, a.g.m., s. 130.

²⁶ Farooqi, a.g.m., s. 130-131; Konukçu, "Halaciler", s. 228; Konukçu, "Hindistan'daki Türk Devletleri", s. 65-66.

²⁷ S. Haluk Kortel, "Tuğluklular", *DİA*, C. 41, İstanbul 2012, s. 333.

²⁸ Kortel, a.g.m., s. 333-334; Farooqi, a.g.m., s. 130.

²⁹ Farooqi, a.g.m., s. 130.

Seyyid Hızır Han, Sultan Muhammed Tuğluk tarafından Multan valiliğine tayin edilmiştir. Timur'un Hindistan seferi sırasında ona destek verince Timur kendisine dokunmamıştır. Ancak Seyyidler zamanında da ortalık bir türlü durulmamıştır. Seyyidler hanedanı dönemi Delhi Türk Sultanlığı'nda merkezî idarenin sona erdiği görülmektedir. Sultanın otoritesi Delhi ve civarındaki küçük bir alanı kapsamaktadır. Düzenlenen seferlerin birçoğu düzensiz ve isyancı idareciler üzerine yapılmıştır. Ayrıca basılan paralar Timur ve oğlu Şâhruh adına basılıyor hutbe de yine onlar adına okunmuştur. Tüm bunların yanında ülkede siyasi istikrarı sağlayamamaları da Seyyid hükümdarları yeni şehirler kurmak için girişimlerde bulunmuşlardır. Hızır Han tarafından Hızırâbâd şehrini Mübarek Şah ise Mübârekâbâd şehrini kurmuştur. Seyyidler döneminden günümüze “*makbare mimarisi*” olarak adlandırılan elliden fazla türbe ulaşmıştır.³⁰

Seyyidler hanedanının Delhi Türk Sultanlığı'ndaki hâkimiyetinin bittiği 1451 yılından Gâzi Zâhirüddin Muhammed Babür'ün Hindistan'a geldiği 1526 yılına kadar geçen dönemde Delhi'ye Sultan Firuz Şah Tuğluk döneminde Hindistan'a göç eden Afgan asıllı bir ailenin mensubu olan ve Seyyid Sultan Muhammed Şah'ın Sirhind Valisi Behlûl Lûdî'nin kurduğu Lûdîler hanedanlığı hâkim olmuştur.³¹ Behlûl Lûdî kısa sürede Delhi çevresinde bağımsız hareket etmeye çalışan valileri hâkimiyet altına almış ve Timur'un işgalinden bu yana toparlanamayan Delhi'yi toparlayarak imar faaliyetlerinde bulunmuştur. Bunun yanında Delhi'yi sanatkârların, âlimler ve sûfiler için bir merkez haline getirmiştir.³²

Behlûl Lûdî döneminde Hindistan'da Delhi Türk Sultanlığı'nın tekrardan istikrara kavuştuğu bir dönem olmuştur. Behlûl Lûdî'nin ölümünden sonra yerine oğlu İskender Lûdî (1489-1517) geçti. Babasının yolundan giden sultan devletin sınırlarını genişletmiştir. Yeni fethedilen bölgelerin daha iyi yönetilebilmesi için devletin merkezini Delhi şehrinden Agra şehrine taşımıştır (1506). İskender Lûdî'nin Müslüman olmayanlara karşı müsamahakâr davranmadığı dönemin tarihçileri tarafından aktarılmaktadır. İskender Lûdî'nin 1517 yılında vefatıyla birlikte tahta İbrahim Lûdî geçti ancak devlet görevlileri, eşraf ve emirler onu toprakları kardeşi Celâl Şah ile paylaşmaya zorlamışlardır. Netice itibarıyla İbrahim Lûdî'de bu isteğe karşı koyamamıştır. İbrahim Lûdî hâkimiyeti süresince (1517-1526) emrinde bulunan beylere karşı sert tavırları onların tepkisini çekmiştir. Söz konusu davranışların neticesinde İbrahim Lûdî'ye karşı bir isyan başladı. Pencap Valisi Devlet Han ile İbrahim Lûdî'nin amcası Âlem Han, o sırada Kâbil'de hâkim bulunan Bâbü'nden yardım talebinde bulunmuştur. Bunun üzerine Bâbü, Delhi'ye yürümüş ve İbrahim Lûdî ile arasında Pânîpet Savaşı gerçekleşmiştir. Bâbü, İbrahim Lûdî'yi mağlup ederek öldürtmüştür (21 Nisan 1526)³³. Son Afgan

³⁰ S. Haluk Kortel, “Seyyidler”, **DİA**, C. 37, İstanbul 2009, s. 77-78; Farooqi, a.g.m., s. 131.

³¹ Farooqi, a.g.m., s. 131;

³² İqtidar Husain Siddiqi, “Lûdîler”, **DİA**, C. 27, İstanbul 2003, s. 217.

³³ Farooqi, a.g.m., s. 132; Siddiqi, a.g.m., s. 218.

hanedanlığının yıkılmasıyla birlikte Delhi Türk Sultanlığı ortadan kalkmış ve Hindistan topraklarında bir başka Türk devleti olan Babür Devleti kurulmuştur.

Bâbürlü Devleti

Bâbürlü Devleti kurucusu Gazî Zahirüddin Muhammed Bâbür'ün 14 Şubat 1483'te doğduğu bilinmektedir. Babası Timur'un torunlarından olan Ömer Şeyh Mirza, Fergana hâkimiydi. Annesi ise Cengiz soyundan Yûnus Han'ın kızı Kutluğ Nigar hanımdır.³⁴ Bâbür'ün çocukluğu hakkında çok fazla bilgi bulunmamaktadır. Kendi yazdığı hatıratı da henüz on iki yaşındayken Fergana tahtına çıkması ile başlamıştır.³⁵ Bâbür, Fergana tahta çıktığı yıldan 1526 yılına kadar Türkistan'da iktidar mücadelesine girişmiştir. Semerkant'ı iki defa ele geçiren Bâbür, Semerkant'ı terk etmek zorunda kalmıştır. Bir süre dayısının yanına sığınan Bâbür Türkistan'da başarılı olamayınca yönünü bugün ki Afganistan coğrafyasına ve Hindistan'a çevirmiştir.³⁶ Çalışmamızın önceki kısımlarında anlatıldığı gibi Bâbür 1526 yılında Hindistan'a inmiş ve Pânîpet Meydan Savaşı'nda İbrahim Lûdi'yi yenerek Lûdi Hanedanlığı'nı ortadan kaldırarak Bâbürlü Devleti'ni Delhi merkezli olarak kurmuştur.³⁷ Bâbür Hindistan'da padişah unvanını kullanan ilk Babürlü hükümdarı olarak bilinmektedir. Bâbülden sonra da diğer hükümdarlar tarafından söz konusu unvan kullanılmıştır.³⁸

Bâbür, 1527 yılında Kânva'da Racpûtları ve Çitor racası Rânâ Sanga'yı mağlup etmiştir. Böylelikle Bâbürlüler'in Hindistan'daki hâkimiyeti iyice sağlamlaşmıştı. 1530 yılına gelindiğinde Bâbür'ün sağlık durumu bozulmuş ve devrin ileri gelenlerini çağırarak oğlu Hümayun'u veliaht tayin etmiştir. Kendisi de 1530 yılının Aralık ayında hayatını kaybetmiştir.³⁹ Bâbür, Hindistan'a geldiği günden itibaren yaptırdığı su kanalları ve bahçeler ile Hindistan'ın imarında büyük katkıları olmuştur.⁴⁰

Bâbür'ün veliaht tayini ve vefatından sonra Bâbürlü Devleti tahtına Hümayun geçmiştir. Hümayun'un 1508 yılında Kâbil'de doğduğu ve annesinin Mâhım Begüm olduğu bilinmektedir. İyi bir eğitim alan ve cesur bir karaktere sahip olan Hümayun babası döneminde kendisinin yanında

³⁴ Enver Konukçu, "Bâbür", **DİA**, C. 4, İstanbul 1991, s. 395.

³⁵ Gazi Zahirüddin Muhammed Bâbür, **Baburnâme**, Ed. Reşit Rahmeti Arat, C. 1, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1970, s. 3; Konukçu, "Bâbür", s. 395.

³⁶ Bâbür'ün Türkistan'daki iktidar mücadelesi hakkında detaylı bilgi için Bkz. Gâzi Zahirüddin Muhammed Bâbür, **Bâbüname**, C. 1-2, Ed. Reşit Rahmeti Arat, İstanbul 1970, s. 1-222; Halis Bıyıktaş, **Timurlular Zamanında Hindistan Türk İmparatorluğu**, Ankara 1989, s. 6-29.

³⁷ Enver Konukçu, "Bâbürlüler", **DİA**, C. 4, İstanbul 1991, s. 400.

³⁸ Enver Konukçu, "Bâbürlüler: Hindistan'daki Temürlüler", **Türkler**, C. 8, Ed. Kemal Çiçek vd., Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 744.

³⁹ Konukçu, "Bâbürlüler", s. 400.

⁴⁰ Konukçu, "Bâbürlüler: Hindistan'daki Temürlüler", s. 754-755.

bulunup onunla birlikte seferler düzenlemiş ve savaşlara katılmıştı. Kâbil valiliğine tayin edilen ve Bedahşan eyaletinin yönetimi kendisine verilen Hümâyun, Pânipet Savaşı'nda babasının yanında bulunmuş ve Lûdilerin ortadan kaldırılmasında büyük rol oynamıştır. Hümâyun'un savaş sonunda Agra'yı ele geçirdiği de bilinmektedir. Babası tarafından tekrar Afganistan bölgesine gönderilmiş ve ülkenin kuzeyinde Türkistan coğrafyasında Özbekler ile mücadeleler gerçekleştirmiştir. 1529 yılında Afganistan coğrafyasında kalıcı barış sağlandıktan sonra babası tarafından Hindistan'a çağırılmış ve babasının vefatından sonra 1530 yılında Bâbürlü Devleti tahtına oturmuştur.⁴¹

Hümâyun, Bâbürlü Devleti tahtına geçtikten sonra ve ilerleyen dönemlerde kardeşlerine bir takım eyaletlerin gelirlerini ve yönetimini vermiştir. Kamiran Mirza'ya Kabil, Kandahar, Gazne ve Pencap bölgesini vermiştir. Küçük kardeşi Askeri Mirza'ya Gücerat'ı, Mirza Hindal'a ise Alvar Mivatı tahsis eylesmiştir.⁴²

Hümâyun döneminin en önemli sorunlarından biri Lûdiler'dir. Delhi ve Agra'nın alınmasından sonra Bengal'de yaşayan Afganların yanına sığınan Mahmud Han Lûdi, Hümâyun'a karşı saldırgan bir tavır sergileyerek Cavnpur Kalesi'ni ele geçirmiştir. Bunun üzerine Hümâyun kuvvetleri ile ilerleyip Devre denilen bölgede Lûdiler'i mağlup ederek kaleyi geri almıştır. Bir sonraki yıl Behar'da bulunan Afgan Sur kabilesi içinden Şîr Şah Sûr, Hümâyun'a rakip olarak ortaya çıkmıştır. Hümâyun, Şîr Şah Sûr'un bulunduğu Çunar Kalesi'ni kuşatıp teslim olmasını istemiş ancak Gücerat ordusunun Bâbürlü Devleti topraklarına girdiğini öğrenince onunla barış yapıp çekilmek zorunda kalmıştır.⁴³

1535 yılında Gücerat'a hareket eden Hümâyun burayı ele geçirdi. Seferlerine devam ederek Mâlvâ ve Handeş'i ele geçirmiştir. Söz konusu seferlerden sonra yönünü doğuya çeviren Hümâyun, Şîr Şah üzerine yürümüştür. Ancak kendisi Bengal bölgesindeyken kardeşleri taht mücadelesine girişmiştir. Hindal, Askerî ve Kâmrân taht mücadelesi ülkede karışıklıklara yol açmıştır. Gücerat'ta hükümdarlığını ilan eden Askerî abisiyle anlaşarak isyandan vazgeçmiştir. Bu sırada Hindal, Agra'da isyan etmiştir. Bu durum karşısından Şîr Şah'a barış teklifinde bulunda ancak Şîr Şah barış teklifine Bâbürlü ordusuna ağır bir darbe indirerek vermiştir. Agra'ya sığınan Hümâyun üzerine gelen Afgan ordusuna karşı çekilmek zorunda kalmıştır. Kâbil bölgesinde bulunan kardeşi Kâmrân Bedahşan bölgesine çekilmesine izin vermeyince Hümâyun İran'a sığınmak zorunda kalmıştır. Sâfevi Devleti hükümdarı Şah Tahmasb I tarafından büyük bir törenle karşılanmıştır.⁴⁴

İran'da on iki imam adına hutbe okutması karşılığında Şah Tahmasb'dan askeri destek alan Hümâyun ilk önce Bedahşan bölgesine geçerek kardeşi Kâmrân'ı mağlup etmiştir. Hindistan'a

⁴¹ Enver Konukçu, "Hümâyun", *DİA*, C. 18, İstanbul 1998, s. 481.

⁴² Bıyıktay, a.g.e., s. 48.

⁴³ Konukçu, "Hümâyun", s. 481-482; Bıyıktay, a.g.e., s. 48-49.

⁴⁴ Konukçu, "Hümâyun", s. 428; Bıyıktay, a.g.e., s. 50-54.

girmek için fırsat kollayan Hümâyûn, Şîr Şah'ın vefatıyla bu fırsatı yakalayarak Hindistan'a girmiştir. 1555 yılında başlayan seferle Pencap, Lahor ve Delhi ele geçirilmiştir. Uzun yıllar süren istikrarsızlıktan sonra ülke tekrar istikrara kavuşmuştur. Hümâyûn tahtını sağlamlaştırmıştır. Gücerat hükümdarı Bâbürlü Devleti'ne karşı Osmanlı Devleti'nden yardım istemiştir. Ancak istediğini alamamıştır. İran'da iken Osmanlı Devleti yetkilileriyle görüşen Hümâyûn, Kanunî Sultan Süleyman'a büyük saygı ve hürmette bulunmuştur. Bu sırada Hint Deniz Seferleri'nde bulunan Seydi Ali Reis'in Bâbürlü Devleti'ne sığındığı ve kendisine büyük ihsanda bulunulmuştur.⁴⁵

Hümâyûn'un Dînpênâh adlı iç kaledeki kütüphanesindeyken düşerek vefat ettiği bilinmektedir. 1556 yılında vefat eden Hümâyûn döneminde devlet ne kadar yıkılma tehlikesi geçirmiş olsa da sürekli fetihlerin gerçekleştiği sınırların genişlediği bir dönem olarak bilinmektedir. Delhi, Agra ve Gvaliyor'da birçok mimari eser meydana getiren Hümâyûn'un ayrıca edebiyatla ilgilenmiş ve şiirler yazmıştır.⁴⁶

Hümâyûn'un vefatından sonra tamadı Ebulfetih Celalettin Mehmet Ekber Şah olan Ekber'in Sind'deki Ömerkût Kalesi'nde doğduğu ve annesinin İran asıllı Hamîde Bânû olduğu bilinmektedir. Çocukluğunun büyük bir kısmı babasının İran'a sığındığı döneme denk geldiği için babasından ayrı geçmiştir. Ekber Şah'ın yetişmesinde Hümâyûn'un önemli komutanlarından atalığı Bayram Han rolü oldukça büyüktür. Afgan nüfuzunun Pencap ve Agra'da kırılmasından sonra Ekber Şah, Bayram Han atalığında babası tarafından Pencap valiliğine atanmıştır. Pencap'ta doğru yönetiminin neticesinde halkı kendisine Bâbürlü Devleti'ne bağlamayı başarmıştır.⁴⁷

Hümâyûn öldüğünde on dört yaşında olan Ekber, o sırada Delhi'de bulunan Osmanlı denizcisi Seydi Ali Reis'in önerisiyle vefatı gizlenmiş ve yirmi gün sonra Delhi'ye gelerek Bâbürlü tahtına oturmuştur. İktidarının ilk yıllarında hem Afgan soylu İskender Sûrî ile hem de Hindu soylu komutan Hemû ile mücadelelere girişmiştir. Delhi'yi bir ara kaybeden Ekber Şah, Bayram Han'ın gerçekleştirdiği Pânîpet Meydan Savaşı ile yenilen Hemû'dan Delhi tekrar geri alınmıştır. 1560 yılında Bayram Han'ı azleden Ekber Şah hâkimiyetini ancak 1564 yılına gelindiğinde tam olarak sağlayabilmiştir.⁴⁸

Mâlvâ, Gondvana' Garha-Katanga Gond Racialığı, Çitor, Kalincar, Gücerat, Bihâr, Bengal, Keşmir, Sind, Orissa'nın bir kısmı, Belûcistan, Mekrân ve Kandeher'ı hâkimiyeti altına alan Ekber Şah ülke topraklarını doğu ve güneydoğu istikametinde genişletmeyi başarmıştır. 1591-1601 yılları

⁴⁵ Konukçu, "Hümâyûn", s. 482.

⁴⁶ Konukçu, "Hümâyûn", s. 483.

⁴⁷ Enver Konukçu, "Ekber Şah", *DİA*, C. 10, İstanbul 1994, s. 542; Bıyıktay, a.g.e., s. 61-62.

⁴⁸ Konukçu, "Ekber Şah", s. 542.

arasında Ahmednagar dâhil olmak üzere komşu devletlere de boyun eğdiren Ekber, böylece Hindistan'ı tek bir merkezden idare etme başarısını gösteren ilk hükümdar olma unvanını elde etmiştir.⁴⁹

Ekber Şah sadece fetihlerle başarılar elde etmiş bir hükümdar değildi aynı zamanda Bâbürlü Devleti'nin devlet otoritesinin kurulmasında da büyük öneme sahip bir hükümdar olarak bilinmektedir. Kendi döneminde araziye ölçtürerek, dört kısma ayırmış ve vergileri de ona göre düzenlemişti. Vergilerin taksitle alınmasını ve ihtiyacı olan köylüye avans verilmesini emretmiştir. Bunun yanında yalnızca Hindulardan alınan cizye vergisi kaldırılmıştır. Pazar ve yol vergilerini de düzenleyen Ekber Şah, yollardaki güvenliğini artırarak ticareti canlandırmıştır.⁵⁰

Saltanatı sırasında sarayını Batılı gezgin ve din adamlarına açmış, böylece Hint coğrafyasının dışındaki kültür ve medeniyetlerden haberdar olabilmıştır. Kültür ve sanat açısından da Bâbürlü Devleti'nin en parlak dönemlerini yaşatan Ekber Şah her daldaki âlimleri himaye etmiş, tarih edebiyat ve diğer alanlarda büyük eserler verilmesine imkân hazırlamıştır. Mîr Seyyid Ali ve Hâce Abdüssamed Ekber Şah dönemi minyatür ekolünün önde gelen isimlerindendir. Mimari ve güzel sanatlar da Ekber Şah'ın himayesinde altın çağı yaşamıştır. Agra, Allahâbâd, Ecmîr, Lahor, Delhi ve özellikle kendisi tarafından kurulup on iki yıl süreyle başşehir olarak kullanılan Fetihpûr Sikri gibi şehirler çok güzel eserlerle süslenmiştir.⁵¹

Ekber Şah, muhtemelen Hindular ile Müslümanlar arasındaki çatışmayı ortadan kaldırmak için İslamiyet, Hristiyanlık, Zerdüştlük, Hinduizm, Budizm gibi çeşitli din ve inanç sistemlerinin meziyet olarak kabul ettiği prensipleri birleştirerek "*Dîn-i İlâhî*" adıyla yeni bir din kurmuştur. Söz konusu dine katılacak kişiler dahi hükümdarın şahsı tarafından seçilmekteydi. Söz konusu din, İslam âlimleri tarafından nefretle tenkit edilmiştir.

Ekber Şah'ın 1605 yılında şiddetli bir dizanteriye yakalandığı, ardından da dili tutulmuştur. Ölmeden önce oğlu Cihangir'i veliaht olarak tayin etmiştir. Cenazesi Agra'da Behişâtâbâd adı verilen bahçenin ortasında yer alan türbeye defnedilmiştir.⁵²

Cihangir, 30 Ağustos 1569'da Agra'nın güneybatısındaki Fetihpûr'da doğdu. Annesinin Râcûr reisi Râcâ Bihârâ Mel Kaçhulâhî'nin kızı olup daha sonra Meryem ez-Zamânî diye meşhur olduğu bilinmektedir. Babası Ekber Şah'ın vefatından sonra 1605 yılında otuzlu yaşlarda Bâbürlü

⁴⁹ Konukçu, "Ekber Şah", s. 542.

⁵⁰ Bıyıktaş, a.g.e., s. 76-77.

⁵¹ Konukçu, "Ekber Şah", s. 542-543.

⁵² Konukçu, "Ekber Şah", s. 543.

Devleti tahtına çıkmıştır. Babası tarafından kendisine Selim ismi verilmiş olsa da kendisi *Tüzük-i Cihangîr*⁵³ adlı eserinde bu ismin Yavuz Sultan Selim ile karıştırılabileceğinden kendisine Cihangir adını seçtiğini anlatmaktadır. Ayrıca kendisi tahta geçtiğinde Nûreddin unvanını almıştır.⁵⁴

Tahta çıktığında on iki emri ihtiva eden bir fermanla damga vergisi ve liman vergisi gibi her çeşit vergiyi kaldırmıştır. Yol emniyetinin sağlanmasını, tüccarların rahatça seyahat edebilmeleri için yol boyunca hanlar ve mescitler yapılmasını istedi. Şarabı yasakladı. Halktan rızaları olmadan ağır ve ezici vergilerin alınmasını yasaklamıştır.⁵⁵

Hükümdarlığının ilk yıllarında oğlu Hüsrev'in isyanı ile karşılaşmıştır. Babasına karşı isyan eden Hüsrev, Lahor'a kadar geldiyse de babası karşısında tutunamadı ve bozguna uğratılmıştır. Pencap'a sığınan Hüsrev ilerleyen süreçte Bhairoval'da mağlup olmuş ve esir edilmiştir. Babası tarafından gözlerine mil çekilmiş ve 1622 yılında Burhânpûr'da ölmüştür.⁵⁶

1611 yılında Gıyâseddin et-Tahrânî'nin kızı Mihrünnisâ ile evlenen Cihangir ona Nur Mahal veya Nurcihan Begüm lakabını vermiştir. Bazı kaynakların verdiği bilgilere göre Cihangir'in "*ben padişahlığı Nur Cihâna verdim, bir ser şarap bir ser etten başka bir şey istemem*" dediği ifade edilmiştir.⁵⁷

Cihangir döneminde Safeviler ile ilişkilerde gelişme göstermiştir. Her ne kadar Safeviler Kandehar'ı işgal etmiş olsa da elçiler vasıtasıyla mesele halledildiği gibi iki devlet arasında dostluk kurulduğu da bilinmektedir. Aynı zamanda Safeviler'e rakip olarak Türkistan'da hâkimiyet süren Şeybânîler, Babürlüler ile ilişkiler kurarak Hindistan'a birçok elçi ile hediyeler göndermiştir. Ülkenin kuzeyinde bunlar olurken batısında ve güneyinde Avrupalıların bulunduğunu Hint ticaretinde etkin olmaya çalışan Portekiz ve İngilizlerin Hindistan kıyılarında koloniler kurdukları bir dönemi temsil etmektedir. İngilizlerin, Bâbürlü Devleti ile temasa geçtiği ve limanlardaki yüksek vergilerden şikâyetle bulunduğu bilinmektedir. Cihangir dönemi ayrıca Avrupalı seyyahların Hindistan'a geldiği ve Hindistan coğrafyasını Avrupa'ya tanıttığı bir dönem olarak bilinmektedir.⁵⁸

⁵³ Hükümdarlığı döneminin ilk on yedi yılını (1605-1627) bizzat kendi tarafından yazılan Cihangir'in eseri *Tüzük-i Cihangîr* hakkında daha fazla bilgi için Bkz. S. Haluk Kortel, "*Tüzük-i Cihangîr*", *DİA*, C. 42, İstanbul 2012, s. 9.

⁵⁴ Enver Konukçu, "*Cihangir*", *DİA*, C. 7, İstanbul 1993, s. 538.

⁵⁵ Bıyıktay, a.g.e., s. 87; Konukçu, "*Cihangir*", s. 538.

⁵⁶ Bıyıktay, a.g.e., s. 88; Konukçu, "*Cihangir*", s. 538.

⁵⁷ Konukçu, "*Cihangir*", s. 538.

⁵⁸ Bıyıktay, a.g.e., s. 89; Konukçu, "*Cihangir*", s. 538.

Cihangir'in 1627 yılında şiddetli astım nöbetleri sonucunda vefat ettiği ve Lahor'da bulunan Râvî nehri kıyısındaki Şah Dara'da toprağa verildiği bilinmektedir. Cihangir'in âdil ve merhametli, akliselim sahibi, inancı sağlam, hoşsohbet ve ulema dostu bir insan olduğu kaydedilmektedir.⁵⁹

Cihangir'in vefatından sonra babası döneminde 1623 yılında isyan eden ancak isyanında başarılı olamayıp babası tarafından affedilen Şah Cihan 1627 yılında Bâbürlü Devleti tahtına oturmuştur. 5 Ocak 1592 yılında Lahor'da doğan Şah Cihan'ın asıl adı Hürrem'dir ve Cihangir'in üçüncü oğludur. Annesi Racpût Manmati'dir. Küçük yaşlarda geleneksel bir eğitim alan Şah Cihan, askerlik mesleğinde oldukça başarılı olduğu bilinmektedir. İlk seferine Mevar'a karşı katılmış ve Ahmednagar Kalesi'ni fethettikten sonra babası tarafından kendisine Şah Cihan unvanı verilmiştir. Dekken seferlerinde kazandığı başarılarından dolayı kendisine Dekken sûbedarlığı verilmiştir. Kardeşi Hüsrev'i öldürttüğü aktarılmaktadır. Taht mücadelesi sırasında kardeşlerine üstün gelerek "Ebû'l-Muzaffer Şehâbeddin Muhammed Sâhib-kıran" unvanıyla tahta çıkmıştır.⁶⁰

Hükümdarlığının ilk yıllarında istikrarı sağladıktan sonra Safeviler üzerine sefere çıkarak Kandehar kentini almıştır. 1633 yılında Devletâbâd'ı, 1636'da Ahmednagar'ı aldı ve Gülkende'yi vergiye bağlanmıştır. 1646 yılına gelindiğinde Özbek Hanlığı üzerine sefere çıkan Şah Cihan Belh şehrine girmiş olsa da bir yıl sonra burayı terk etmek zorunda kalmıştır. Portekizlilerin kurmuş olduğu Hugli şehrine de giren Şah Cihan söz konusu şehri talan edip yağmalamıştır. Şah Cihan döneminde gerçekleştirilen fetihlerle devletin sınırları günümüzdeki Hindistan coğrafyasına yakın bir oranda hâkimiyet sağlamıştır. Kendi saltanatı sırasında Osmanlılar ile iyi ilişkiler kurmaya çalışmış ve Sultan IV. Murad'a Safevilerin iki taraflı olarak sıkıştırılması yönünde arzulara bulunan mektuplarını elçiler ile birlikte göndermiştir. Aktarılan bilgilerden anlaşılan o dur ki; Şah Cihan, Osmanlı Devleti'nden gelen mektubun üslubundan hoşlanmadığı için irtibatı kesmiş, sonra gelen mektup ve elçilere kayıtsız kalmıştır.⁶¹

Kaynaklarda kendisinden cesur, yetenekli ve uzak görüşlü bir kumandan, disiplinli ve sevecen bir devlet adamı olarak aktarılan ve çağının en büyük sultanlarından olan Şah Cihan dönemi Bâbürlü Devleti'nin altın çağı olarak gösterilmektedir. Hükümdarlığı döneminde devlet istikrar kazanmış, ordu ve devlet çok güçlü bir yapıya kavuşmuştur. Vergi ve topraklar konusunda yeni düzenlemeler getirmiştir. Ayrıca saltanatının başlarında yönetim merkezi olarak Agra'yı seçmiş ve Agra'nın imarına büyük katkılarda bulunmuştur. Önemli mimari eserler bırakan Şah Cihan, Agra'daşı Ercümend Bânû (Mümtaz Mahal) adına Hint-Türk mimari anlayışını temsil eden Tac Mahal'i

⁵⁹ Konukçu, "Cihangir", s. 539.

⁶⁰ Azmi Özcan, "Şah Cihan", *DİA*, C. 38, İstanbul 2010, s. 251; Bıyıktay, a.g.e., s. 88-90.

⁶¹ Özcan, a.g.m., s. 251-252.

yaptırmıştır. Sadece Agra’da değil, Lahor’da da önemli imar faaliyetlerinde bulunan Şah Cihan söz konusu şehirde Şâlîmâr Bahçesi olarak bilinen bahçeyi kurmuş ve su kanalları açmıştır.⁶²

Söz konusu geniş memlekette baştanbaşa sükûnet ve adalet hüküm sürmüştür. Şah Cihan oğullarından Dara Şükûh Agra’da babasının yanında, Şah Şûca Bengal’de, Evrengzib Dekken’de Muratbahş Gücerat’ta vali olarak görev yapmıştır. Ancak 1657 yılına gelindiğinde kendisi ciddi bir hastalığa yakalanınca sözü edilen dört oğlu arasında taht mücadelesi başlamıştır. Şehzadeler arasında Evrengzib diğer kardeşlerine üstün gelerek ve hepsini tek tek ortadan kaldırarak Bâbürlü Devleti’nin altıncı hükümdarı olmuştur. Babasını Agra Kalesi’ne hapseden Evrengzib 21 Temmuz 1658 yılında hükümdarlığını ilan etmiştir.⁶³

Kaynak Eserler

Babürlü Devleti’nda çok önemli bir kısmı ihtiva eden Pâdişâh-ı Gazî Ebü’l Muzaffer Muhammed Muhyiddîn Evrengzib kısaca Âlemgîr dönemi imparatorluğun siyasi ve askeri açıdan kendine has bir devri ifade etmektedir. Bu kısımda Âlemgîr döneminin kaynak eserleri sırasıyla aktarılacaktır.

Münşi Muhammed Kâzım, ‘Âlemgîrnâme: Âlemgîr dönemi ilk on yılının resmi tarihi olarak bilinmektedir. Eserin neşri Hâhdîm Hüseyin tarafından 1868 yılında Kalkûta’da yapılmıştır.⁶⁴

Bahtâver Han, Mir’âtü’l Âlem: Âlemgîr döneminin ilk on yıllık dönemini için birinci elden kaynak bir eserdir. Eser 1667 yılında yazılmıştır. Resmî tarih niteliği taşımamaktadır. Ancak eserde geçen bilgiler Âlemgîr döneminin ilk on yılının resmî tarihi olarak bilinen ve Münşi Muhammed Kâzım’ın eseri olan ‘Âlemgîrnâme’nin tamamlayıcısı niteliğinde orijinal bilgiler içermektedir.⁶⁵

Muhammed Müstaid Han, Me’âsir-i Âlemgîrî: Âlemgîr dönemi resmî tarihi olarak bilinmektedir. Âlemgîr dönemine dair yaşanan olayları yıl yıl detaylı bilgilerin verildiği şekliyle, Âlemgîr döneminden bir süre sonra yazmıştır. Eserin İngilizce tercümesi ve yayına hazırlanması Sir Jadunath Sarkar tarafından yapılarak 1947 yılında Kalkûta’da yayınlanmıştır.⁶⁶

⁶² Özcan, a.g.m., s. 251-252.

⁶³ Özcan, a.g.m., s. 251-252; Bıyıktaş, a.g.e., s. 90-91.

⁶⁴ A.S. Bazmee Ansari, “İvaz Vecih”, *DİA*, C. 23, İstanbul 2001, s. 494.

⁶⁵ Enver Konukçu, “Bahtâver Han”, *DİA*, C. 4, İstanbul 1991, s. 522-523.

⁶⁶ Saqi Must’ad Han, *Maasir-i Âlagiri*, çev. Sir Jadunath Sarkar, Kalkûta 1947.

el-Fetâva'l-Hindiyye, Asıl adı el-Âlemgîriyye olan eser İslam dünyasında el-Fetâva'l-Hindiyye olarak bilinmektedir. Eser Sultan Âlemgîr'in emriyle Burhanpurlu Şeyh Nizam başkanlığındaki on kişilik bir kurul tarafından oluşturulmuş ve 1664-1672 yılları arasında yazılarak basılmıştır. Hanefî mezhebine dair fetvaların bulunduğu eser Âlemgîr döneminde Babürlü Devleti'nun resmi makamlarınca hükümdarın emriyle kullanılmıştır.⁶⁷

Seyahatnameler ve Araştırma Eserler

François Bernier, Travels in the Mogul Empire: Bernier tarafından kaleme alınan eser Âlemgîr dönemi içerisinde 1656-1668 yılları arasındaki olayları anlatmaktadır. Âlemgîr'in Keşmir seyahati hakkında detaylı bilgiler aktaran eser ayrıca coğrafyanın iklimi hakkında da detaylı bilgiler aktarmaktadır.⁶⁸

H. M. Elliot, History of India: Elliot tarafından kaleme alınan ve toplamda 8 ciltten oluşan eser İslami devirlerden başlayarak Babürlü Devleti dönemindeki tarihçi ve eserleri de içerisine alan büyük bir külliyyat özelliği taşıyan eser Babürlüler ve Hindistan hakkında detaylı bilgileri barındırmaktadır. Eser John Dowson tarafından hazırlanmış ve 1872 tarihinde basılmıştır.⁶⁹

Jean-Baptiste Tavernier, Travels in India: Fransız bir seyyah olan Tavernier eserinde Paris'ten yola çıkarak İsfahan ve oradan da Hindistan içlerine kadar gidişi ve Babürlü Devleti tarihi hakkında önemli bilgiler aktarmaktadır. Hindistan ve Fransa arasındaki ticaretin öncülerinden biri olduğu bilinen Tavernier 3 ciltten oluşan eserinin ilk cildinde İsfahan'dan Agra'ya ve oradan da Adilşahiler ve Kutupşahiler memleketlerine ziyaretlerinden bahsetmektedir. İkinci cildinde Babürlü Devleti'nun tarihi ve siyasi hayatı hakkında bilgi vermektedir. Üçüncü cilde gelindiğinde ise Hindistan'da bulunan Müslümanlardan ve diğer dinlerden bahsetmektedir. Eser incelenerek William Crooke tarafından 1925 yılında Londra'da tekrar basılmıştır.⁷⁰

Türkiye'de Hindistan Çalışmaları

Türkiye'de Hindistan Türk Tarihi üzerine birçok çalışma yapılmıştır. Birçok bilim adamı bu alanda çalışmış ve çok kıymetli eserler ortaya çıkarmıştır. Çalışmamızın bu kısmında söz konusu bilim adamlarından ve çalışmalarından söz edilecektir.

⁶⁷ Ahmet Özel, "el-Fetâva'l-Hindiyye", *DİA*, C. 2, İstanbul 1989, s. 365.366.

⁶⁸ François Bernier, *Travels in the Mogul Empire*, Ed. Archibald Constable, Westminster 1898.

⁶⁹ H. M. Elliot, *History of India*, Ed. John Dowson, Londra 1872.

⁷⁰ Jean-Baptiste Tavernier, *Travels in India*, Ed. William Crooke, Londra 1925.

Saka, Ak Hun Dönemi Çalışmaları (Kitap ve Makaleler)

Prof. Dr. Enver KONUKÇU, Kuşan ve Akhun Tarihi, Prof. Dr. Mehmet TEZCAN, Ak Hunlar ve Eftalitlerin Menşei, Kuşanların Menşei, Kuşanlar, Ak Hunlar, Eftalitler, Prof. Dr. Neslihan DURAK, Hindistan'da Saka, Kuşan ve Ak Hunlar, Doç. Dr. Müslüme Melis Savaş TONYALI, Ak Hunlar, Hint Topraklarında Ak Hun Varlığı, Gupta Tarihi ve Kültürü, Ak Hun Kültürü Üzerine, Ak Hun Kitabeleri, V. Yüzyılda Ak Hun Sasani Mücadelesine Genel Bir Bakış, Ak Hunlarda Devlet Yönetimi.

Gazneliler, Delhi Türk Sultanlıkları (Kitap ve Makaleler)

Prof. Dr. Enver KONUKÇU, Delhi Bir Türk İslam Başkenti, Prof. Dr. Salim CÖHCE, Delhi Türk Sultanlığında Sultan İltutmuş'un Kırk Kölesi Çihilganilerin Kimlikleri ve Oynadıkları Roller, Prof. Dr. Mehmet TEZCAN, Halaçların Menşei, Prof. Dr. Neslihan DURAK, Kalaçlar Döneminde Hindistan'a Yapılan Moğol Akınları, Gazneli Mahmud, Delhi Türk Sultanlığı'nda Ekonomi ve Ticaret, Gaznelilerin Kuruluşunda Kadar Afganistan'da Türkler, Doç. Dr. Müslüme Melis Savaş TONYALI, Türk Kadınının Liderlik Sembölü Raziye Begüm Sultan ve Ondan Geriye Kalanlar, Doç. Dr. Bilal KOÇ, Delhi Türk Sultanlığı'nda Tuğluklar Siyasi Tarihi (1320-1414), Türk Devleti'ndeki Kadın Hükümdar Raziye (1236-1240), Devletin Farklı Yüzü Cezalandırma Usullerine Delhi Türk Sultanlığı'ndan Bakmak, Hindular, Hindu Kralları ve Delhi Türk Sultanlığı İlişkileri (1206-1320), Tuğluklu Sultanlarının Karakteri Üzerine Bir Değerlendirme, Delhi Türk Sultanlığı'nda Devlet Yönetimi.

Babürlü Devleti (Kitap ve Makaleler)

Prof. Dr. Enver KONUKÇU, Babürlüler Hindistan'daki Temürlüler, Babür, Ekber Şah, Cihangir, Prof. Dr. Neslihan DURAK, Babürlü Sarayında Kadın, Doç. Dr. Müslüme Melis Savaş TONYALI, XIX. Yüzyılda Hindistan, Âlemgir Şah'ın (Envrengzib) Hindu Politikaları ve Bunun Üzerine Bir Değerlendirme.

Genel Hindistan Tarihi (Kitap ve Makaleler)

Yusuf Hikmet BAYUR, Hindistan Tarihi, Prof. Dr. Salim CÖHCE, Hindistan'da Kurulan Türk Devletleri, Prof. Dr. Mehmet TEZCAN, Kuzey Hindistan Geçitleri, Prof. Dr. Neslihan DURAK, Hindistan'a Kuzeyden Yapılan Seferler, Hindistan'da İslamiyet, Prof. Dr. Saadettin Yağmur GÖMEÇ, Hindistan'da Türkler, Doç. Dr. Müslüme Melis Savaş TONYALI, Hint Tarih Yazıcılığı ve Türk Tarihine Katkıları, Eski Türk ve Hint Toplumlarında Kadının Yeri ve Değerlendirilmesi, Doç. Dr. Bilal KOÇ, Türkiye'de Hindistan Çalışmaları.

Ayrıca yukarıda adı zikredilen çalışmaların dışında Türk Tarih Kurumu tarafından Tarihte Türk-Hint İlişkileri Sempozyumu ve Karadeniz Teknik Üniversitesi bünyesinde Doç. Dr. Müslüme Melis Savaş TONYALI önderliğinde Tarihte Türk-Hint Araştırmaları Çalıştay-ı düzenlenmiştir.

Yazar ve Eser Hakkında

Çalışmamızın ortaya çıkmasına vesile olan *Storia do Mogor* adlı eserin müellifi Venedikli Niccolao Manucci'nin hayatı ve eserini inceleyeceğimiz bu kısımda yazarın hayatı, seyahat güzergâhı ve Babürlü Devleti'nde yaşadıkları ve eserin yapısı ile ilgili bilgiler aktarılacaktır.

Niccolao Manucci, 19 Nisan 1638'de Rasqualino ve Rosa Bellini adlı ailenin beş çocuğunun ilk çocuğu olarak Venedik'te (Serenissima) dünyaya geldi. Manucci'nin kendinden sonra dünyaya gelen kardeşlerinin isimleri ise; Andrea, Angela, Franceschina ve Pierina'dır. Manucci orta halli bir ailenin mensubuydu. Babası doğudan gelen baharatların ve biberlerin öğütücüsü yani baharatçıydı. Babasının dükkânında baharatları karıştırarak, ileride kendini hekim olarak tanıtmaya sebep olacak şekilde tecrübe edindi.⁷¹

Henüz 14 yaşına girmeden (tahminen 1651 yılında) Manucci, Korfu'da⁷² tüccarlık yapan amcasının yanına taşındı ve buradan İzmir'e giden İngiliz bayraklı bir gemiye gizlice bindi. Söz konusu bu ilk macerasında kaptan tarafından gemiden atılmaktan Ballemont Vikontu Henry Bard⁷³ sayesinde kurtuldu.

Manucci'nin önemli bir kişi olan Henry Bard ile Anadolu'da karaya çıktığı ve daha sonra Hindistan'a doğru hareket ettiği bilinmektedir. Manucci Henry Bard'ın kendisine özel bir sevgi gösterdiğinden ve yardım ettiğinden bahsetmektedir.⁷⁴

Anadolu topraklarına ulaşan Manucci, sırasıyla İzmir, Bursa, Tokat, Erzurum şehirlerinden geçerek Erivan'a ulaşmıştır. Buradan Henry Bard ile birlikte Tebriz'e ve oradan da Kazvin'e geçmişti. Kazvin'den İran'ın başkenti Isfahan'a geçmiş ve burada 1655 tarihine kadar kalmıştır.⁷⁵

⁷¹ Rahim Raza, "Nicolo Manucci", **Dizionario Biografico degli Italiani**, C. 69, (2007), https://www.treccani.it/enciclopedia/nicolo-manucci_%28Dizionario-Biografico%29/ (25.06.2022 16:38).

⁷² Korfu Adası Yunanistan'da İyon adalarını temsil eden yedi adadan biridir. Piri Reis ve Evliya Çelebi'nin eserlerinde de hakkında bilgiler bulunan ada uzun yıllar Venediklilerin kontrolünde bulunmaktaydı. Söz konusu Ada Osmanlı Devleti tarafından da iki defa kuşatılmıştır. Korfu Adası hakkında detaylı bilgi için bakınız; İdris Bostan, "Korfu", **DİA**, C. 26, Ankara 2002, s. 201-202.

⁷³ Bellomont Viskontu Henry Bard hakkında detaylı bilgi için bakınız; Laurence Lockhard, "The Diplomatic Missions of Henry Bard, Viscount Bellomont, To Persia and India", **British Institute of Persian Studies**, C.4, Iran 1966, s. 97-104.

⁷⁴ Raza, a.g.m., https://www.treccani.it/enciclopedia/nicolo-manucci_%28Dizionario-Biografico%29/ (25.06.2022 16:38).

⁷⁵ Niccolao Manucci, *Storia Do Mogor or Mogul India 1653-1708*, Ed. William Irvine, C.1, Calcutta 1965, s. 5-53; Sanjay Subrahmanyam, *Three Ways To Be Alien*, Israel 2011, s. 141.

İsfahan'dan ayrılan Manucci önce Basra Körfezi'nde bulunan Hürmüz Adası'na ve oradan da Hindistan'ın önemli limanlarından olan Sürat'ta karaya çıkmıştır.. Henry Bard ile birlikte Agra'ya doğru hareket etmiştir. Ancak Henry Bard 1655 yılının Haziran ayında vefat etmiştir.⁷⁶

Henry Bard'ın ölümünden sonra Manucci dönemin hükümdarı olan Şah Cihan'ın en büyük oğlu şehzade Dara'nın hizmetine girmiştir. Şehzade Dara'nın hizmetinde topçu eri olarak işe başlamıştır. Manucci'nin Dara'nın hizmetinde o gün ki şartlarda iyi bir maaş alarak ayda 80 rupi kazandığı bir anlaşma yapmıştır.⁷⁷

Yaklaşık bir yıl Dara'nın hizmetinde bulunan Manucci, Şah Cihan'ın hastalığı sebebiyle ortaya çıkan taht kavgası neticesinde şehzade Dara'nın Âlemgîr tarafından yenilmesi, hapsedilip, öldürülmesinden sonra tekrar işsiz kalmıştır. Bu kısımdan itibaren Manucci'nin Hindistan'daki yaşamını yedi ana kısımda incelenebilmiştir.

1656-1666 yılları arasında Dara'nın taht mücadelesi kaybetmesi ve ölümünden itibaren Manucci'nin Patna ve Bengal'e geçtiğini buradan da tekrar Agra'ya ve oradan da Delhi'ye döndüğünü tekrar Babürlü Devleti hizmetine girerek Raca Cai Singh hizmetinde çalışmaya başladığını görmekteyiz. Delhi'de bulunduğu sırada Belh'ten gelen elçilerle ilgili bilgileri kaydeden Manucci elçilik heyeti içerisindeki bir hastayı tedavi etmesiyle ilk hekimlik tecrübesini kazanmıştır.⁷⁸

1666-1677 yılları arasında Manucci Babürlü hizmetinden ayrılıp Banares ve Goa'daki Portekiz yerleşim yerlerinde şansını denemiştir. Ancak Manucci istediğini bulamayıp Lahor'a dönüp Babürlü şehzadelerinin emrinde bir hekim olarak çalışmaya başlamıştır. Ancak burada da Şah 'Alam hizmetinden ayrılıp tekrar Portekizlilerin hâkim olduğu Daman ve Bandra şehirlerine dönmüştür.

1672-1682 yılları arasında Manucci'nin Bombay'ın yakınlarında küçük bir adaya yerleştiğini ve burada tanışmış Portekizli Inagico de Taide ile bir ticari girişimde bulunmuştur. Ancak malları ve gemileri denizde battıktan sonra kendini 14 bin rupiye yakın bir servet kaybetmiştir. Bunun neticesinde Dekken'e dönüp Şah 'Alam'ın hizmetinde bir hekim olarak tekrar çalışmaya başlamıştır.⁷⁹

1682-1684 yılları arasında Manucci tekrar Portekizlilerin hâkim olduğu bölgeye dönmüş ve Portekizliler ve Babürlüler arasında bir aracı olarak hizmet etmeye çalışmıştır. Portekizlilerin hâkim olduğu Goa şehrinin Maharatalar ve Babürlüler tarafından ele geçirilmeye çalışılan bir dönemde

⁷⁶ Manucci, a.g.e., s. 53-65.

⁷⁷ Manucci, a.g.e., s. 93-97;Subrahmanyam, a.g.e., s. 141;Rahim Raza, a.g.m.

⁷⁸ Niccolao Manucci, **Storia Do Mogor or Mogul India 1653-1708**, Ed. William Irvine, C.2, Calcutta 1966, s.32-40;Subrahmanyam, a.g.e., s.141.

⁷⁹ Subrahmanyam, a.g.e., s. 142; Raza, a.g.m.; Manucci, a.g.e., C. 2, s. 211-213.

Manucci Portekizlilere yardım eder ve Alvor Kontu Dom Francisco de Tavora tarafından kendisine Santiago Üyesi nişanı verilmiştir.⁸⁰

1684-1686 yılları arasında Manucci Goa'daki Portekizli yetkililerle anlaşmazlık yaşamış ve bir kez daha Babürlü hizmetine geri dönmüştür. Babürlüler tarafından kendisine güvenilmeyen Manucci daha sonra Madras şehrine geçmiştir. Bu şehirde daha önce Portekizli bir tercüman olan ve 1683'te ölen Thomas Clarke'nın Katolik ve dul eşi Elizabeth Hartley Clarke ile evlenmiştir. Madras şehrinde kendisine ev ve bahçe satın alarak burada yaşamaya başlamıştır.

1686-1700 yılları arasında Manucci Madras'ta yaşamakta ve şehrin önemli valileri olan William Gyfford ve Thomas Pitt ile yakın ilişki içerisinde olduğu bilinmektedir. Her zaman olmasa da Elihu Yale ya da Nathaniel Higginson ile de sıkı ilişkiler kurmuştur. Bu sırada Arcot'taki İngiliz şirketi ile Babürlüler arasında aracılık yapmıştır. Aynı zamanda 1699 yılında anıları yazamaya başlamış ve 1700 yılında Paris'e Cizvit tarikatında bulunan arkadaşlarına göndermiştir. Eserinin bozuk bir örneği 1705 yılında François Catrou tarafından *Histoire generale de l'empire du Mogol depuis sa fondation, sur les memoires portugais de M. Manouchi (1657-1737)* "Başlangıcından günümüze Babürlü Devleti Genel Tarihi" adıyla yayımlanmıştır. Manucci'nin eşi olan Elizabeth Hartley'in 1706 yılında öldüğü bilinmektedir. Ayrıca Manucci eserinde bir oğlu olduğunu ancak yaşamadığını küçük yaşta öldüğünü aktarmaktadır.⁸¹

1707-1720 yılları arasında Manucci Madras'ta St. Thomas Dağı'na yakın olan evini Pierre Andre de la Prevostiere'ye satarak Fransızların hâkim olduğu Dekken'in doğu kıyısında yer alan Pondicherry'ye gitmiştir. Sattığı evin karşılığında kendisine Pondicherry'de bir ev satın almıştır. Anılarını Venedik'te yayınlamak için bir takım yazışmalar gerçekleştirmiştir. Bu tarihten itibaren 1720 yılına kadar Madras ve Pondicherry arasında gidip geldiği bilinmektedir.⁸²

Manucci'nin ölümü ile alakalı olarak bir takım muhalefetler bulunmaktadır. Bazı bilim adamları Manucci'nin 1717 yılında bazıları ise 1720 yılında vefat ettiğini aktarmaktadır. Ancak Doge Marco Foscarini'nin verdiği bilgiler ve genel kaniye göre 1717 yılında Monte Grande adlı bir yerde öldüğü yönündedir.⁸³

Manucci'nin anılarına gelindiğinde ise yazar eserini 1699 yılında bir düzine yazıcıya temize çektiği bilinmektedir. Daha öncede bahsedildiği üzere eseri Fransa'ya gönderilince Cotrou tarafından yayınlanmıştır. Eser toplamda beş bölümden oluşmaktadır. Eser İtalyanca, Portekizce ve

⁸⁰ Manucci, a.g.e., C. 2, s. 265; Subrahmanyam, a.g.e., s. 142.

⁸¹ Manucci, a.g.e., C. 2, s. 279; Subrahmanyam, a.g.e., s. 142.

⁸² Subrahmanyam, a.g.e., s. 142.

⁸³ Raza, a.g.m., https://www.treccani.it/enciclopedia/nicolo-manucci_%28Dizionario-Biografico%29/ (25.06.2022 16:40).

Fransızca karışık bir şekilde yazılmıştır. Paris'e getirilen eser Paris'teki Venedik büyükelçisi Lorenzo Tiepolo'ya teslim edilmiş ve Tiepolo eseri Venedik Senatosu'na göndermiştir. Eser 24 Temmuz 1706'da Venedik'e ulaşmış ve Senato tarafından Padua firmasının reformcularına iletilmiştir. Eser bir süre sonra Padua firmasında çalışan ve öğretmenlik yapan Portekizli bir hukukçu olan Stefano Nevez Cardeiraz'a Fransızca ve Portekizce olan kısımları İtalyanca 'ya çevirmesi için emanet edilmiştir.

Esere bugün ki şekline kavuşturan William Irvine, Niccolò Manucci'nin anılarını Berlin Kraliyet Kütüphanesi'nde 1897 yılında bulmuştur. William Irvine eserin Venedik'te Marciana'da tutulan örneklerini de inceleyerek 1907-1908 tarihleri arasında hazırlayarak *Storia Do Mogor* or *Mogul India* adıyla yayımlamıştır. *Storia Do Mogor* son olarak P. Falchetta tarafından Moğol Tarihi adıyla bir cilt metin ve bir ciltte minyatürlerden oluşmak üzere 1986 yılında Milan'da İtalyanca olarak yayımlanmıştır.⁸⁴

⁸⁴Raza, a.g.m.,https://www.treccani.it/enciclopedia/niccolo-manucci_%28Dizionario-Biografico%29/ (25.06.2022 16:40).

BİRİNCİ BÖLÜM

1. PÂDİŞÂH-I GAZÎ EBÜ'L MUZAFFER MUHAMMED MUHYİDDİN EVRENGZİB**İN TAHT MÜCADELESİ, TAHTA ÇIKIŞI VE HÜKÜMDARLIĞI DÖNEMİNDEKİ SİYASİ OLAYLAR

6 Eylül 1657'de Şah Cihan ciddi bir hastalığa yakalanınca dört oğlu arasında taht kavgası yaşanmıştır. Evrengzib kabiliyeti, tecrübesi ve liderlik özellikleriyle öne çıkmıştır. Tahtın ilk adayı veliaht Dârâ Şükuh, Evrengzib kadar yetenekli olmayışının yanında Şah Cihan'a olan yakınlığı sebebiyle gevşek davranmıştır. Bengal Valisi olan ikinci aday Şah Şüca ve en küçük kardeş Murad hükümdarlıklarını ilan etmiştir. Şah Şüca imparatorluğun başşehrine yürümüş olsa da Bahadırpur'da yenilerek Müngir'e kaçmıştır (14 Şubat 1658). Evrengzib kardeşi Murad ile anlaşarak ordularını Uccain (Ucceyn)'de birleştirmiş ve Dara Şükuh ordularını yenmiştir (29 Mayıs 1658). Babası Şah Cihan'ı Agra kalesine hapseden Evrengzib, kardeşi Murad'ı da Gwalior hapishanesine göndermiş ve 1661 yılında idam edilmiştir. Evrengzib daha önce ordularını iki defa mağlup ettiği kardeşi Dara Şükuh ordularını bir kez daha bozguna uğratmıştır (23 Mart 1659). Kaçmakta olan Dara Şükuh yakalanıp Delhi'ye götürüldükten bir süre sonra öldürülmüştür. Şüca ise Arakan'da ölmüştür. Kardeşlerini mağlup etmeyi başaran Evrengzib bu şekilde Babürlü Devleti'nin hükümdarı olmuştur.⁸⁵

Niccolao Manucci Babürlü Devleti'nde Âlemgîr dönemini anlattığı eserinin ikinci cildine İncil'den aktardığı aşağıdaki ifadelerle başlamıştır;

“Hükümdarlar tanrının atadığı hükümdarlarıdır, ancak Tanrı'nın gizli amaçlarını bilmedikleri için, insanlar bir hükümdarlığı haksız yere ele geçirenleri kabul etmeyi reddediyorlar. Hepsini aynı şekilde Süleyman'ın Atasözleri Sekizinci Bölümde söyleniyor: tartışmasız: per me reges regnant (Hükümdarlar benim sayemde egemenlik sürer, hükümdarlar adil kurallar koyar.)”⁸⁶

Manucci'nin yukarıda İncil'den yaptığı alıntıya bakıldığında, Âlemgîr'in tahtı haksız yere ele geçirdiğini iddia ettiği görülmektedir.

* Timur soyundan bakıldığında Timur, Miranşah, Sultan Muhammed, Ebu Said, Ömer Şeyh ve Gazi Zahirüddin Babür ile birlikte altı hükümdar, Babürlü Devleti kuruluşundan itibaren bakıldığında Gazi Zahirüddin Babür, Hümayun, Ekber Şah, Cihangir, Şah Cihan ve son olarak Âlemgîr Şah (Evrengzib) kastedilerek, Timur soyunun on birinci hükümdarı olduğu, Babürlü Devleti'nin ise altıncı hükümdarı olduğu belirtilmektedir. Timur soyundan Evrengzib(Âlemgîr)'e kadar gelen soy kütüğü bu şekildedir. Detaylı bilgi için Bkz. Konukçu, “Bâbürlüler”, s.400-404.

⁸⁵ Khaliq Ahmad Nizami, “Evrengzib”, *DİA*, C. 11, İstanbul 1995, s. 537-539

⁸⁶ *Kutsal Kitap Eski ve Yeni Ahit* (Tevrat, Zebur, İncil), İstanbul 2002, s. 793.

Ayrıca anlatımına “*sadece Tanrı, hükümdarları tebaalarına ya bir bela ya da teselli olmak için tahta çıkarır*”⁸⁷ sözleriyle devam etmiştir. Manucci’nin genel anlatımına bakıldığında söz konusu alıntı ile Âlemgîr’in tahta çıkışı Hindistan’da yaşayan halk için bir ceza niteliği taşıdığı ifade edilmeye çalışılmaktadır. Burada Manucci’nin Şehzade Dara’nın ordusunda bir topçu eri olarak görev yaptığı göz önünde bulundurmak önemlidir.

Manucci sözlerine Mekke şeriflerinin Âlemgîr tarafından gönderilen hediyeleri reddettiklerini bunun sebebinin ise babası Şah Cihan’ın hala hayatta olması olduğunu aktarmaktadır. Ancak kendisi Âlemgîr’i hükümdar olarak anmaya devam edeceğini bunun sebebinin ise başlangıcından itibaren devleti yönetenin Âlemgîr olduğunu, ayrıca okuyucunun kafasını iki hükümdardan bahsederek karıştırmak istemediğini aktarmaktadır.⁸⁸

Manucci anlatımına Âlemgîr’in tüm hayallerini gerçekleştirmiş bir şekilde Bâbürlü Devleti tahtına oturduğunu aktarmaktadır. Çünkü tüm kardeşlerini ortadan kaldırmış ve babasını hapsederek taht mücadelesini sonlandırmıştır. Âlemgîr’in taht mücadelesi ve hükümdarlığını ilan edişi tarihi gelişimi açısından değerlendirdiğinde kendisinden bir asırdan fazla bir süre önce yine bir Türk devleti olan Osmanlı Devleti tarihinde I. Selim’in babası II. Bayezid ve kardeşleri ile olan mücadelesi açısından benzerlik göstermektedir.⁸⁹

Âlemgîr’in dokuz gün kutlama yapılmasını emrettiğini ve devletin her yerinden devlet adamlarının kendisine hediyeler sunduğunu aktaran Manucci ayrıca Âlemgîr’in kutlamalar sırasında Dekken’de görevliyken âdet haline getirmiş olduğu bir uygulamayı tekrarladığını aktarmaktadır. Söz konusu âdeti ise bir avuç yenibaharın avuçlanarak bir taş üzerine konulduğu ve kömürle yakılarak tütsülenmesi şeklinde tanımlamaktadır.⁹⁰

Manucci Âlemgîr’in Hindistan’daki faaliyetlerini anlatmadan önce halkın homurdandığından bunun sebebinin ise Âlemgîr’in tahtı zorla ele geçirdiğini söyleyerek ifade etmektedir.⁹¹ Manucci ifadelerini dile getirirken eserinin bu kısmında ve bundan sonraki kısımlarında Âlemgîr’in tahtı gasp ettiği düşüncesiyle hareket etmiştir. Söz konusu durumun ise Babürlü Devleti’ni Mughal Devleti olarak telakki etmesinden kaynaklanmaktadır. Oysa Babürlü Devleti hükümdarlarının faaliyetlerinde Türk kültürünün izleri oldukça açık bir şekilde görülmektedir. Âlemgîr’in taht mücadelesine girmesi ve tahtı ele geçirmesi Türk kültüründeki veraset sistemi ve kut anlayışı gereğince oldukça doğaldır.

⁸⁷ Manucci, a.g.e. C.2, s. 1.

⁸⁸ Manucci, a.g.e., C.2, s. 1.

⁸⁹ Feridun Emecen, “Selim I”, *DİA*, C. 36, Ankara 2009, s. 407-414.

⁹⁰ Manucci, a.g.e., C.2, s.1.

⁹¹ Manucci, a.g.e., C.2, s. 2.

Türk devlet anlayışına göre “Devlet hanedanın ortak malıdır” söz konusu anlayış temelinde de hanedan üyeleri sonucunda öldürülmek ya da idam edilmek pahasına taht mücadelesine girmişlerdir. Nitekim Evrengzib girmiş olduğu taht mücadelesinden yengin sıfatıyla çıkmıştır. Hanedan üyelerinden biri verdiği mücadele sonrasında tahtı fiilen ele geçirdikten sonra o kişinin meşruiyeti otorite ve hukuki açılarından muteberdir. Bunu en doğal hakları olarak görmüşlerdir. Ancak kut anlayışı gereği tahtı ele geçiren hükümdarında sonsuz bir hâkimiyeti de söz konusu değildir.⁹²

Devletin Şah Cihan dönemindeki ihmalkârlıktan ve Dara’nın kötü şekilde cezalandırılması sebebiyle yıkılmaya yakın olduğunu ifade eden Manucci, Âlemgîr’in ilk iş olarak taht mücadelesinde kendisine yardımcı olan soyluları ödüllendirdiğini, Raca Cai Singh adlı valiye Sambhar eyaletinin verildiğini ve diğerlerinin de maaşlarının artırıldığından bahsetmektedir. Ayrıca her soyluya bir elbise değerli taşlarla kaplanmış bir pala ve şık görünümlü bir kabzanın yanında bir fil ve bir at verildiğini aktarmaktadır.⁹³

Hükümdarın cömertlik ve eli açıklığın bir hükümdara gerekli olduğunu bildiğini söylemektedir. Ancak sözü edilen şeylerin adalet ve güçle desteklenmesi gerektiğini aksi takdirde cömertlik ve eli açıklığın sapkınlık ve küstahlığa yol açacağından bahsetmektedir. İfadelerini ayrıca yine İncil’den bir ayet ile desteklemektedir.⁹⁴

Yazar, Âlemgîr’in hükümdar olduktan sonra toplumsal düzeni sağlamak için bazı cezalandırmaları gerçekleştirdiğinden bahsetmektedir. Bunlardan ilki yazarın anlatımına göre Delhi’de bulunan ve *Kadam-ı Resul* adı verilen ve *gönderilenin ayak izi* anlamına gelen caminin önünde beş yüz hırsızın başının vurulması olduğunu aktarmaktadır. Ayrıca Âlemgîr’in ülkeyi sadece sarayının bulunduğu Delhi’den yönetmek istemediğini, arzusunun adil bir hükümdar olarak anılmak olduğunu aktarmaktadır. Manucci, Âlemgîr’in söz konusu faaliyetlerini ise yine tahtı ele geçişini bir gasp ve bunu ört bas etmek maksadıyla söz konusu uygulamaları gerçekleştirdiğinden bahsetmektedir.

Ülkenin birçok eyaletinde görevli olan eski eyalet valilerini ve yöneticileri görevinden alındığı ve yerine yenilerinin görevlendirildiği de aktarılmaktadır. Yeni görev yerine gidenlerin Âlemgîr tarafından önemli talimatlar verilmediğini işlerini entrika ve ört bas şeklinde halledebileceklerini eğer bir günah işlerlerse tövbe ederek, günahlarının Kur’an’da bulunan bir ayete dayanarak

⁹² Gülçin Çandarlıoğlu, **İslamiyet Öncesi Türk Tarihi ve Kültürü**, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul 2003, s. 95; Halil İnalcık, “Osmanlılarda Saltanat Veraseti Usulü ve Türk Hâkimiyeti Telakkisiyle İlgisi”, **Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi Dergisi**, sayı 14, numara 01, Ocak 1959, s. 73; İbrahim Kafesoğlu, **Türk Milli Kültürü**, İstanbul 2017, s. 247; Üçler Bulduk, “Devlet Yönetimi”, **İslamiyet Öncesi Türk Tarihi ve Kültürü**, ed. Muhammed Bilal Çelik, Ankara 2018, s.157.

⁹³ Manucci, a.g.e., C.2, s. 2.

⁹⁴ Manucci, a.g.e., C.2, s. 2.

affedilebileceği yazar tarafından aktarılmaktadır.⁹⁵ Muhtemelen Manucci'nin Hindistan'da yaşarken günah işleyen Müslümanların tövbe ederek on yoksulu doyurması sonrası günahlarının affedileceği düşüncesinin uygulanmasına şahit olması yoluyla eserinde böyle bir bilgiyi aktardığı düşünülmektedir.⁹⁶

Çalışmamızın bu kısmından itibaren Niccolao Manucci'nin eserinde aktardığı bilgilerden yola çıkılarak, Âlemgîr'in tahta çıkışı münasebetiyle kendisini tebrik ve bir takım iltifatlar için Bâbürlü Devleti'ne yapılan elçilik ziyaretleri incelenecektir.

1.1. Yarkent Hanlığı Elçisinin Babürlü Devletini Ziyareti

Yarkent Hanlığı elçisinin Babürlü Devleti'ni ziyareti Manucci tarafından “*Belh'in Elçisi*” başlığı adı altında anlatılmaktadır.⁹⁷ Manucci, Yarkent Hanlığı'ndan gelen elçiler ile yakın ilişkiler kurması ve aralarından birini tedavi etmesi nedeniyle söz konusu elçilik heyetine dair oldukça detaylı bilgiler sunmaktadır. Taht mücadelesini Âlemgîr'in kazandığı ve Babürlü Devleti hükümdarı olduğu haberi Türkistan'a ulaştığında, Belh'e hâkim olan Suphan Kulu Han'ın Âlemgîr'in şehzadelğinde Şah Cihan tarafından Türkistan'a gönderildiği dönemi ve oradaki mücadelelerini, cesaretini bilen Suphan Kulu Han, yeni hükümdar ile ilişkiler kurmak maksadıyla bir elçilik heyeti gönderdiği bilinmektedir. Manucci, Suphan Kulu Han'ın Âlemgîr'in artık bir sultan olduğunu, büyük bir zenginliğe sahip olduğunu, çok sayıda cesur ve muzaffer askerle Belh'e yürüyebileceğini ve şehzadeligi döneminde yaşanan savaşların⁹⁸ şimdi daha güçlü bir şekilde gerçekleşeceğini düşündüğü için elçi gönderme girişiminde bulunduğundan söz etmektedir.⁹⁹

Manucci Belh'ten gelen elçinin ismine dair herhangi bir bilgi paylaşmamasına rağmen kaynaklar incelendiğinde Belh'ten gelen elçilerin Âlemgîr'in hükümdarlığını ilan ettikten sonra gelen ilk elçiler olduğu ve Belh hükümdarı Suphan Kulu Han'ın elçisi olarak İbrahim Bey'in geldiği bilinmektedir.¹⁰⁰ Yine Manucci eserinde elçilerin Hindistan'a geldikleri tarihi belirmemesine rağmen elçilerin geldiği tarih olarak 1663 yılı tahmin edilmektedir. Söz konusu tarihlerde Türkistan'da olan

⁹⁵ Manucci, a.g.e., C.2, s. 2-3.

⁹⁶ Manucci'nin sözünü ettiği inanış Kur'an-ı Kerim'in Maide Suresi 89. Ayetinde bahsedildiği şekilde; “*Allah sizi kasıtsız olarak yaptığını yeminlerden ötürü sorumlu tutmaz, fakat bilerek ettiğiniz yeminlerden dolayı sizi sorumlu tutar. Bunun da kefareti, ailenize yedirdiğinizin ortalama seviyesinden on fakire yedirmek yahut onları giydirmek ya da bir köle âzat etmektir.*” Müslümanların bu ayete dayanarak yalan söylemeleri yine Manucci tarafından eleştirilmektedir. Diyanet İşleri Başkanlığı, **Kur'an-ı Kerim**, Maide Suresi 89. ayet

⁹⁷ Manucci, a.g.e., C. 2, s. 32.

⁹⁸ Âlemgîr'in 1646-1647 yıllarında Belh'e gönderilişi, Özbekler ve Safevilere karşı düzenlenen seferlerde orduya başarılı bir şekilde komuta edişine dair bilgiler için Bknz; K. A. Nizami, a.g.m. s. 537-539.

⁹⁹ Manucci, a.g.e., C. 2, s. 32.

¹⁰⁰ Yusuf Hikmet Bayur, **Hindistan Tarihi**, C.2, Ankara 1947, s. 245.

Rus seyyahların kaydettiği bilgilere bakıldığında hem Suphan Kulu Han'ın hem de ağabeyi Buhara Han'ı Abdülaziz ile Âlemgîr arasında elçilerin gidip geldiği bilinmektedir.¹⁰¹ Söz konusu bilgiler göz önünde bulundurulduğunda Manucci'nin bu kısımda vermiş olduğu bilgilerin gerçekliği görülmektedir. İlerleyen bölümlerde Âlemgîr'in Türkistan'a göndermiş olduğu elçiden ayrıca söz edilecektir.

Manucci, Âlemgîr'in Belh'ten gelen elçinin gönderiliş sebebini çok iyi bildiğini, Türkistan'a yürümek gibi bir arzusunun olduğunu ancak daha hükümdarlığının ilk yıllarında böyle bir şeye kalkışmak istemediğini çünkü Suphan Kulu Han'ın başkalarıyla ittifak yapabileceğini kendisine sorun çıkabileceğinden korktuğunu aktarmaktadır. Ayrıca Hindistan'daki sıcak iklime alışmış olan Babürlü Devleti ordusunun Türkistan soğuşuna dayanamayacağı ve engebeli yüksek dağlar arasında bulunan Belh'in fethi için bir ordunun gönderilmesinin neredeyse imkânsız olduğu düşünülmektedir.¹⁰² Âlemgîr'in bu düşünceler sebebiyle elçileri huzuruna kabul ettiği söylenmektedir.

Âlemgîr'in huzuruna kabul ettiği elçilerin bir takım uygulamaları sergilemesi gerektiğine çok dikkat ettiği de yazar tarafından aktarılmaktadır. Bir gelenek haline gelen elçilerin sergilemesi gereken davranışları Manucci şu şekilde tarif etmiştir; *“hükümdar huzuruna çıktıklarında başlarını öne eğerek ellerini başlarına üçer defa götürerek saygı gösterirler”*.¹⁰³ Elçilerin kendilerine tarif edildiği şekilde saygı göstereceklerini kabul etmeleri üzerine hükümdar huzuruna çıkarıldığı ve hükümdara yaklaştırılmadan ikinci vezir olan Multafat Han'ın onları durdurduğu ve ellerindeki mektubun alınarak baş vezir olan Cafer Han'a uzattığı aktarılmaktadır. Mektubun cevabının hazırlanacağı ve kendilerine birer kaftan hediye edileceğini ve Belh'ten getirilen hediyelerin toplanarak sunulacağı aktarılmaktadır. Manucci'nin sözünü ettiği elçilik kabulü sırasında gerçekleştirilen uygulamalar ve sergilenen hareketler İslam Devletlerinde bir gelenek olarak kullanılmaktadır. İlk defa Hz. Muhammed döneminde uygulanan elçilik kabulü ve uygulamaları daha sonra Türk-İslam Devletlerinde de bir gelenek halini almıştır.¹⁰⁴

Elçilerin yanlarında getirdikleri hediyeler Manucci tarafından en ince ayrıntısına kadar anlatılmıştır. Elçilik heyetinin ilk kafilesinin hediyeleri arasında lapis-lazuli adı verilen değerli taş ve bunun yanında hekimlerin tedavi amaçlı kullandığı nadir bir bitki olan ve hazeran adı verilen bitki de bulunmaktadır. Diğer, söz konusu Belh bölgesinde belirli bir akarsuda bulunan doktorların

¹⁰¹ Mesut Karakulak, *Türkistan'da Efendiler ve Köleler*, İstanbul 2020, s. 133.

¹⁰² Manucci, a.g.e., C. 2, s. 32.

¹⁰³ Manucci, a.g.e., C.2 , s. 32.

¹⁰⁴ Türk İslam Devletleri'nde elçilik ziyaretleri ve uygulamalara dair detaylı bilgi için Bknz; Mehmet İpşirli, “Elçi”, *DİA*, C. 11, İstanbul 1995, s. 3-15.

Mekke *instincosu*¹⁰⁵ (Ar. Saqanquur) olarak adlandırdığı belirli bir hayvan türü bulunmaktaydı. Belh'ten getirilen söz konusu dağ kertenkelesinden oldukça etkili bir ilaç elde edildiği Manucci tarafından aktarılmaktadır. Ayrıca Manucci Müslümanların bu hayvandan iktidarsızlık ve cinsel isteği arttırmak için bir çare olarak kullandıklarından bahsetmektedir.¹⁰⁶

İkinci kafilenin hediyeleri arasında Manucci'nin uzun saçlı¹⁰⁷ develer olarak tanımladığı develerden seksen adet bulunmaktadır. Develerin yanında iyi bir cins atında bulunduğu bahseden Manucci sözü edilen atın yirmi dört saat boyunca durmaksızın yol gidebileceğini ve seksen fersah yol (yaklaşık 500km) alabileceğini ifade etmektedir.¹⁰⁸ Sözü edilen iyi cins atın yanında Türkî olarak adlandırılan ince atlardan oluşan seksen atın daha bulunduğu yine yazar tarafından aktarılmaktadır.

Üçüncü kafilenin getirdiği hediyelerden bahseden Manucci, kavun, elma, armut, nar ve çekirdeksiz üzüm gibi taze meyve dolu yüz deve yükü meyvenin getirildiğinden bahsetmektedir. Ayrıca “*dünyanın en iyi kurutulmuş meyvesi*”¹⁰⁹ olarak tanımladığı Buhara eriklerinin yanında beyaz çekirdeksiz üzüm, büyük tatlı üzüm olan kara üzüm ve üç çeşit kuru üzüm, bir büyük beyaz ve şekerlenmiş görünen İtalyanların *zebibo*¹¹⁰ dediği ve diğer biri küçük biri büyük ikisi de çok tatlı mor üzüm, fındıklar, fıstıklar, çam fıstıkları, bademler ve Antep fıstıkları ile dolu yüz devenin daha olduğundan söz etmektedir.

Âlemgîr'in hediyelerden dolayı memnuniyetini gösterdiği ve elçilerin dönüşü için kendilerine en kısa sürede izin verileceğini bildirdiğini, istedikleri zaman saraya gelebileceklerini söylediğini aktaran Manucci, elçilerin çok fazla ümitlenmeden kendilerine sunulandan memnun ve razı olduklarını aktarmaktadır.¹¹¹

Elçilik heyetine kalmaları için Lütfullah Han'ın evinin verildiğini ve elçilik kafilesinin burada dört ay boyunca konakladıkları bilinmektedir. Manucci, elçilik kafilesindeki insanları tanımlarken

¹⁰⁵ Bir çeşit dağ kertenkelesi Hint dilinde saqanaqoor olarak bilinmektedir.

¹⁰⁶ Manucci, a.g.e., C. 2, s. 33.

¹⁰⁷ Manucci'nin bahsini ettiği uzun saçlı deve, Asya devesi veya Baktrian camel olarak bilinen çift hörgüçlü deve cinsinin olduğu tahmin edilmektedir. Detaylı bilgi için Bknz; Ahmet Önkâl-Nebi Bozkurt, “Deve”, *DİA*, C. 9, İstanbul 1994, s. 222-226.

¹⁰⁸ Manucci, a.g.e., C. 2, s. 33-34.

¹⁰⁹ Manucc, a.g.e., C.2, s. 34.

¹¹⁰ Sicilya'da yetiştirilen aynı zamanda tatlı şarap yapılan bir beyaz üzüm çeşididir. Ayrıca İtalya'da Moscato di Alessandria olarak bilinmektedir. Gerekli bilgilerin elde edilmesinde yardımcı olan İtalyan arkadaşım Olga Melis'e şükranlarımı sunarım.

¹¹¹ Manucci, a.g.e., C. 2, s. 34.

özel yorumlar ile tarif etmektedir ancak Belh'ten gelenlerin görünüşleri ve alışkanlıklarına dair çok detaylı ve önemli bilgiler sunmaktadır. Manucci elçilik heyetindekileri şu şekilde tarif etmektedir;

“Bu adamların hepsi kirli ve köylü alışkanlıkları olan, yeşil ve siyah tenli¹¹², uzun boylu, yetersiz sakalları ve küçük gözleri, cevval atlıları ve becerikli okçuları büyük ve güçlü okları olan adamlardı. Bu insanlar düşmanlarıyla en güçlü şekilde oklarla savaşırlar, ancak direnişle karşılaşılırsa, birkaç savaşta gördüğüm gibi oklarını atarak büyük bir hızla uçarak uzaklaşırlar.”

Ayrıca yazar elçilik kafilesinin yanlarında getirdikleri, atları, develeri, miskleri, kunduz esansları gibi farklı malları sattıklarından ve onlardan birkaç şey satın aldığından da söz etmektedir.¹¹³

Belh'ten gelen elçilerin sultandan gitmelerine izin vermesi için istekte bulunduğunu aktaran Manucci, Türkistan'dan gelen kafilenin Hindistan'ın yüksek sıcaklığına ve iklimine dayanamadığından söz etmektedir. Ayrıca soğuğa alışmış olan bu kişilerin birkaçının Hindistan'dayken öldüğünden de söz etmektedir. Manucci ölüm sebeplerinin sadece iklimle alakalı olmadığını bu kişilerin para hırsları yüzünden öldüğünü söylemiştir. Sultanın masrafları için vermiş olduğu parayı kullanmak yerine hasta olan atları ve develeri kesip yediklerinden söz etmektedir.¹¹⁴ Manucci bu durumu oldukça garipsemiştir ancak İslamiyet öncesinde olduğu gibi İslamiyet sonrasında da Orta Asya'da ölen ya da kurban edilen atların yenildiği kaynaklardaki bilgiler ve seyahatnamelerde aktarılanlar üzerinden açıkça görülmektedir.¹¹⁵

Elçilik kafilesinden birinin hastalanması üzerine kendisinin çağrıldığını söyleyen Manucci, bu kişilerin tüm Avrupalıları hekim olarak gördüklerinden söz etmektedir. Tedavi yöntemlerine dair birkaç bilgisinin olmasına rağmen kendisini bir hekim olarak görmediğinden, başkalarının hayatlarına mâl olacak ilaçları hazırlayamayacağını düşündüğünü ifade etmektedir. Ancak buna rağmen Belh'ten gelen elçilik kafilesinin nasıl yaşadıklarını da merak ettiğini aktarmaktadır.¹¹⁶ Yazarın Belh elçilik kafilesine dair bu denli bilgiye sahip olmasının sebebi onlarla kurmuş olduğu yakın ilişkiden kaynaklandığı düşünülmektedir. Zira Babürlü Devleti'ne ziyarete gelen diğer elçilere dair geniş çaplı bilgiler sunmamaktadır.

¹¹² Manucci Belh'ten gelen elçilik heyetinde bulunan Özbekleri söz konusu şekilde tanımlamasının aksine 1691 yılında Özbek ülkesini ziyaret eden bir başka Avrupalı seyyah olan Jean-François Gerbillon Özbeklerden daha yumuşak ifadeler ile bahsetmiş ve onlar için “*Diğer Türkler gibi Özbekler de asla Moğollar ve diğer Tatar soyunun çirkin görünümüne sahip değildirler. Onların güzellikleri bir Avrupalının gözüyle çok çarpıcıdır hatta İran şairleri tarafından dahi övülmüştür.*” ifadelerini kullanmıştır. Gülay Karadağ Çınar, “16-19.yüzyıllarda Avrupa’da Özbek İmajı”, **Türk Tarihi Araştırmaları Dergisi**, yıl 2, sayı 2, güz 2017, s.76.

¹¹³ Manucci, a.g.e., C. 2, s. 35.

¹¹⁴ Manucci, a.g.e., C. 2, s. 35.

¹¹⁵ Engin Güngör, “İslam Öncesi Türk İnancına Ait Uygulamaların On Dokuzuncu Yüzyıl Türkistan Seyahatnamelerine Yansımaları”, **Kapadokya Tarih ve Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı 16, Nisan 2021, s. 82.

¹¹⁶ Manucci, a.g.e., C. 2, s. 35.

Yazar kendisini bir hekim olarak adlandırmamasına rağmen elçilik kafilesinin kaldığı eve giderek hasta adamı incelediğini ve yaşadıkları yerin oldukça pis olduğunu, hastanın terler içerisinde kaldığını ve çürük peynir gibi koktuğunu söylemektedir. Hastanın idrarını kontrol etmek isteyen Manucci hastanın idrarının da çürük peynir gibi koktuğunu, hastanın nabzını kontrol ederken kokudan dolayı buna odaklanamadığından da bahsetmektedir. Eliyle hastanın ateşini ölçtüğünden bahseden Manucci hekimler gibi davranmak için hastanın yaşını sormuş ve cevap aldıktan sonra hastalığın çok ciddi bir hastalık olduğundan söz etmektedir. Bunu eğer hasta kaybedilirse itibarını ve şanını kaybetmemek için yaptığından bahsetmektedir.¹¹⁷

Manucci sözü edilen tedavi çabalarını sergiledikten sonra kafilede bulunanlarda bir hayranlık uyandığından ve Frenklerin cennetten doktor olarak gönderilmiş bir hediye olduğunu söylediklerinden bahsetmektedir. Hastanın elçilik kafilesinin başında elçi olarak gönderilen kişinin akrabası olması hasebiyle kendisine yalvardığından ve yazarın da hasta içi bir tedavi yöntemi düşüneceğinden söz edip, akşam geleceğini söyleyerek kokusundan daha fazla duramadığı o evden ayrıldığından söz etmektedir.¹¹⁸

Evden ayrıldıktan sonra tıp konusunda bilgisinin olduğuna güvendiği Portekizli arkadaşı Joao de Souza'nın yanına gittiğinden söz eden Manucci, arkadaşından aldığı ilacı üç gün boyunca hastaya ilaçları vermiş ve bir süre sonra adamın iyileştiğini kendisinin bu tedavi yönteminin ne kadar zor olduğunu orada bulunanlara anlattığını ve hastalığın derecesini abartılı ifadelerle anlatmıştır. Günde iki defa bir sabah bir akşam kafilenin kaldığı eve giden Manucci'ye dört atlının eşlik ettiği aktarılmaktadır.¹¹⁹ Sözü edilen hasta adamı tedavi ettikten sonra Manucci'de hekimliğe dair bir merak uyandığı görülmektedir. Nitekim ilerleyen bölümlerde kendisini hükümdar ailesine ve önemli vilayetlerdeki valilerin ailelerine hizmet eden Manucci bir süre sonra kendisini bir hekim olarak isimlendirecektir.

Neredeyse her gün gittiği elçilik heyetinin konakladığı eve giden Manucci burada onlarla birlikte yemek yediğini bu vesileyle onların nasıl bir yemek alışkanlığına sahip olduğunu gözlemleme fırsatına da sahip olmuştur. Yeme alışkanlıklarına dair orijinal bilgiler sunan Manucci şahit olduklarını şu sözler ile ifade etmiştir;

“Yemek deve ve at etinin tuz ile suda pişirilmesinden oluşuyordu ayrıca bazı tabak çanaklarda keçi eti pilav vardı. Bir halı üzerine yayılan kumaş, çok kirliydi. Biz beklerken ellerinde büyük bir kaşık olan çıplak ayaklı iki adam vardı, kumaşın üzerinde yürürken yiyecekleri dağıttı. Bu Özbek soylularının nasıl yediklerini gördüm yemek yerken ne kaşık ne de çatal kullanıyorlardı. Yemekte ellerini, dudaklarını ve yüzlerini yağla lekelediklerini görmek çok rahatsız ediciydi. Her birinin üzerinde sahip oldukları tek alet, genellikle bel kemerinden asılı olan büyük veya küçük

¹¹⁷ Manucci, a.g.e., C. 2, s. 35.

¹¹⁸ Manucci, a.g.e., C. 2, s. 35-36.

¹¹⁹ Manucci, a.g.e., C. 2, s. 35-36.

üç veya dört bıçaktı. Müslümanlar yemek yedikten sonra ellerindeki yağı çıkarmak için ellerini bezelye unu ile yıkamaya ve bıyıklarını en dikkatli bir şekilde temizlemeye alışkındılar ama bu Özbek soyluların böyle bir alışkanlıkları yoktur. Yemek yedikten sonra bir pirinç tanesini bile kaybetmemek için parmaklarını yalıyorlar; yağları ısıtmak için bir elini diğeriyle ovuyorlar ve sonra iki elini de yüz, bıyık ve sakalın üzerinden geçiriyorlar. En yağlı olan en sevimli olandır. Elhamdulillah ile Tanrı'ya şükrediyorlar.”¹²⁰

Yemekten sonra bütün içen kafilenin yemeğın ne kadar güzel olduğundan ve yağlı olmasının yemeğı ne kadar lezzet kattığı üzerine bir süre konuşmakta kafilenin Hindistan'da ve Babürlü Devleti'nde yemeklerin ne kadar yağsız ve yavan olduğú üzerine bir dizi şikâyetle bulunmuşlardı. Avrupalı yazarın bu durumdan ne kadar rahatsız olduğú, tiksinti duyduğú hem yukarıda yapılan alıntıda hem de daha sonraki ifadelerinde açık bir şekilde görölmektedir.

Manucci tüm isteksizliğine rağmen hasta adamı tedavi etmeye devam ettiğini neler yiyip içtiğini sordüğünü ve yaptığı sorgulama sonucunda hasta adamın bir çoban olduğünü sürekli olarak deve sütü ve süttten yapılan kaymakla beslendiğini öğrendiğini aktarmaktadır. Yazar bu yolla hastanın ve evin neden daha önce sözünü ettiğı şekilde çürük peynir gibi koktuğünü anladığını aktarmaktadır. Hindistan'ın sıcaklığının da kokunun etkisini artırdığından söz eden Manucci hasta için daha önce kendi ülkesinde yediklerini yemesini öğütlemiştir. Hastanın iyileşmesi ve tedavi edilmesi üzerine elçilik kafiyesinin başını çeken kişinin kendisine mütevazı hediyeler sunduğundan bahseden Manucci aynı zamanda bu kişinin kendisini Türkistan'a ve Belh'e davet ettiğinden de söz etmektedir. Manucci'yi ikna etmek için dil döken ve hükümdar ve ülke tarafından kendisine çok saygı duyulacağını söyleyen elçi maalesef başarısız olacaktır.¹²¹

Dünyada daha fazla yerler görmek isteyen Manucci, elçinin kafilesine katılmak konusunda hevesli olduğünü söylemekte ancak alışkanlıklarından hoşnut kalmadığı ve hayat tarzlarına asla alışamayacağını düşündüğü için elçinin teklifini reddetmekteydi.¹²²

Manucci yine çok şaşırdığı ve Özbeklerin uyguladığı bir davranışı tüm detayları ile aktarmaktan geri durmamıştır. Özbeklerin sergilediğı davranış Manucci ifadeleri ile şu şekilde tarif edilmiştir;

“Her şeyden önce, Özbek askerlerinden birinin küçük bir bıçak tuttuğünü ve büyük bir el becerisiyle atını boynundan kesip kanattığını gördüm. Kanın kırk parçasını alarak, yarayı bir parmakla kapattı ve kanı büyük bir zevkle içti. Sonra o memnun oldu ve kalanını her biri birinci olmak için aç kurtlar gibi aceleyle gelen arkadaşlarıyla paylaştı. Daha sonra yara bir bezle bağlandı ve at kendi kendine iyileşmesi için bırakıldı.”¹²³

¹²⁰ Manucci, a.g.e., C. 2, s. 36.

¹²¹ Manucci, a.g.e., C. 2, s. 37.

¹²² Manucci, a.g.e., C. 2, s. 37.

¹²³ Manucci, a.g.e., C. 2, s. 37.

Manucci söz konusu uygulamanın sebebini merak edip sorduğunda, Özbekler bu uygulamaya alışık olduklarını kendi ülkelerinde bir düşman sınırına yağma yaptıklarında eğer başarısız olurlarsa, hem askerlerin hayatlarını sürdürebilmeleri hem de kanı emilen atların kanları tazelendiği için enerjilerinin yenilendiği cevabını almıştır. Söz konusu uygulamaya ek olarak eğer yağma başarılı olur, koyun ve develer ele geçirilirse ve taşınamayacak durumda ise yağmacıların sözü edilen hayvanları keserek bazı parçalarını eyer ve atlarının sırtına semer vurarak aç olduklarında tüketmek üzere sakladıklarından söz etmişlerdir.¹²⁴

Manucci elçilik kafilesine dair verdiği bilgilere devam ederken elçilerin yanlarında birkaç Tatar ve Özbek kadını satmak için Hindistan'a getirdiklerinden de söz etmektedir.¹²⁵

Manucci Özbeklerin yanlarında getirdikleri esirlerin Babürlü Devleti'nde satın alındıktan sonra hangi işlerde ve nerelerde kullanıldığına dair bilgiler de sunmaktadır.

“Onlar hükümdar veya şehzadelerin eşleriyle birlikte oldukları zamanlarda, ya tahtı revanı taşımak ya da gece nöbetçi olmak için haremelerde istihdam edildiler. Onlar savaşçı ve mızrak, ok ve kılıç kullanımında yetenekli oldukları için seçildiler. Bunların arasında yahşi denilen yani Türk dilinde, iyi anlamına gelen, yay ve okla çok yetenekli, iyi boylu ve güçlü, geniş bir yüz ve küçük gözleri olan biri vardı.”¹²⁶

Türkistan'dan getirilen esirlerin hangi hizmetlerde kullanıldıkları noktasında bilgi vermenin yanında yazar oldukça önemli bilgiler aktarmaktadır. Yahşi adı verilen ve yazarın ifadesiyle bir Türk olan bu kadının İftihar Han adlı devlet adamı tarafından satın alınarak sultana hediye edilmiştir. Manucci, sultanın sarayında Kaşgarlı, Kalmuk, Peştun ve Etiyopyalı birçok kölenin bulunduğu ve bunların geceleri sultan uyurken onun etrafında nöbetçi olarak görev yaptıklarından bahsetmektedir. Ayrıca yazar, hediye olarak gönderilen Yahşi adlı kölenin Âlemgîr tarafından haremine yerleştirildiğinde de söz etmektedir. Hatta birkaç ay sonra söz konusu kölenin hamile olduğu ve Âlemgîr tarafından erkek olursa kendi oğlum gibi eğer kız olursa kendi kızım gibi kabul edeceğim diye ifade ettiği Manucci'nin aktardığı bilgiler arasında bulunmaktadır.¹²⁷

Manucci'nin ifadelerine bakıldığında Yahşi adlı kölenin hükümdara dördüncü oğlunu verdiği görülmektedir. Âlemgîr'in sözü edilen çocuğu kendi oğlu gibi kabul ettiği ve ona “dünyanın yiğidi” anlamına gelen Alemtosh Bahadır adını verdiği yazarın aktardığı bilgiler arasındadır. Sözü edilen

¹²⁴ Manucci, a.g.e., C. 2, s. 36-37.

¹²⁵ Son dönemde yapılan çalışmalar ile Türkistan'da köle ticaretinin boyutları tüm derinlikleriyle incelenmiştir. Yağma hareketleri, savaşlar ve kaçırılma yoluyla elde edilen köleler pazarlarda maddi gelir elde etmek amacıyla uzun yüz yıllar boyunca Türkistan'da önemli bir ticari unsur olarak görülmüştür. Manucci'nin de tarihine kaydettiği gibi Özbekler kölelerini satmak için Hindistan'a kadar getirmişlerdir. Detaylı bilgi için Bknz; Mesut Karakulak, a.g.e., s.46-75.

¹²⁶ Manucci, a.g.e., C. 2, s. 38.

¹²⁷ Manucci, a.g.e., C. 2, s. 38.

çocuk büyüdüğünde kendisinin bir eyalete vali olarak tayin edildiğinden söz eden Manucci, davranışları yüzünden bu çocuğun Âlemgîr tarafından azledildiğinden de söz etmektedir. Hindistan'da kölelerden olan çocukları, öz evlat gibi yetiştirmenin bir adet olduğundan bahseden Manucci bir de söz konusu çocuklara dair deyimlerin bulunduğunu aktarmaktadır. Deyimlerin; *"bu tür çocuklardan nadiren iyilerin ortaya çıktıklarını ve bir evde yangın gibi olduklarını söyler"* şeklinde olduğundan söz etmektedir.¹²⁸

Measir-i Alemgiri de dâhil olmak üzere dönemin diğer önemli kaynakları incelendiğinde Manucci'nin sözüne ettiği bilgilere ve Alamtosh Bahadur adlı çocuğa dair herhangi bir bilgiye rastlanmamaktadır.

Belh'ten gelen elçilerin Hindistan'da geçirdikleri dört ayın sonunda ayrılmak için izin alabildikleri bilinmektedir. Manucci, Âlemgîr'in elçiler ayrılırken kafiide bulunanlardan her birine Babürlü Devleti'nde soyluların giydiği elbiselerden ve yanında sekiz bin rupi hediye edilmesini emrettiğini aktarmaktadır. Âlemgîr'in ayrıca Yarkent Han'ı Suphan Kulu Han için de birçok pahalı broker parçası, peçe yapmak için beyaz kumaş, altın ve gümüşlerle süslenmiş elbiseler beş çift büyük halı, değerli taşlarla süslenmiş iki hançer, beş gül özü ve elçilerin memnuniyetle karşıladığı dokuz pahalı ve güzel kaftan seti gönderdiği yazar tarafından aktarılan bilgiler arasındadır.¹²⁹

Manucci Yarkent Hanlığı'ndan gelen elçilerin cahil olduğunu vurgulayarak, Babürlü Devleti'nde hükümdarların birilerine kaftan (sarapa) göndermesi ve bunun kabul edilmesi Babürlü Devleti'nin üstünlüğünü ve tabiiyetini kabul etmek anlamına geldiğini bilmediklerinden söz etmektedir. Muhtemeldir ki, Manucci bu bilgisizlik karşısında Belh'ten gelen söz konusu elçilik heyetindekileri cahil olarak adlandırmaktadır.¹³⁰

Manucci Belh'ten gelen elçilerle ilgili verdiği bilgiler vasıtasıyla oldukça orijinal bilgilerde sunmaktadır. Yazar Âlemgîr'in Bijapur, Gülkende Krallıklarına ve Rana'ya kaftanlar gönderdiğinde Bijapur ve Gülkende Krallarının şehir merkezlerinden çıkarak yaklaşık 6 km uzaklaştıktan sonra yüzlerini ve yönlerini başkente doğru çevirerek, kendilerine gönderilen kaftanları ve mektupları üç defa öptükten sonra alınlarına koyarak bağlılıklarını gösterdiklerini aktarmaktadır. Ancak Rana Rana (Udepur kralı olduğu tahmin ediliyor) tabiiyeti kabul etmediğini göstermek için Babürlü Devleti'nin

¹²⁸ Manucci, a.g.e., C. 2, s. 39.

¹²⁹ Manucci, a.g.e., C. 2, s. 39.

¹³⁰ Manucci'nin kaftan ya da Hindistan'daki kullanım şekliyle *sarapa* olarak belirttiği elbise İslamiyet öncesi Türk kültüründe *kaftan*, *kedüt* ve *ton* gibi adlarla bilinmekle birlikte, Türk-İslam kültüründe ise *Hil'at* adını almaktadır. Esasında *Tiraz*, hükümdar tarafından hoş davranmak için ya da nişan-madalya amacıyla hediye edildiğinde hil'at adını alır. Hil'at'ın kabul edilip giyilmesi sultana itaat, reddedilmesi ise, isyan anlamına gelir. Ayrıca hükümdar haricinde vezir veya saltanat na'ibi gibi yüksek dereceli memurların da hil'at verdiği durumlarda görülmektedir. Mehmet Şeker, "Hil'at", *DİA*, c. 18, İstanbul 1998, s.23;S.Haluk Kortel, *Delhi Türk Sultanlığı'nda Teşkilat*, Ankara 2006, s.51-57.

kaftanlarını kabul etmemiştir. Ancak her yıl sürekli olarak Babürlü Devleti hükümdarının hizmetine katılmak üzere yetiştirilen yedi bin süvarinin maaşlarını karşılamaktaydı.¹³¹

Manucci'nin detaylı bir şekilde bilgi verdiği Belh elçilerinin dışında Türkistan'dan hem Buhara'dan¹³² hem Ürgenç'ten¹³³ Hindistan'a elçilerin geldiği bilgisi çeşitli kaynaklarda yer almaktadır.

1.2. Safeviler Devleti Elçisinin Babürlü Devletine Gelişi

Manucci'nin eserinde Âlemgîr'in saltanatını kutlamak için gelen ikinci elçilik heyetinin İran'dan Safeviler Devleti'nden geldiği görülmektedir. Manucci Safevi elçisinin hükümdarın saltanatının ikinci yılında Hindistan'a ulaştığını aktarmıştır ancak Measir-i Âlemgîr'i adlı eserde İran Şahı II. Şah Abbas'ın elçisi ile ilgili verilen bilgiler incelendiğinde söz konusu elçinin 19 Nisan Cuma 1661 yılında Multan'a ulaştığını yazmaktadır. Bunun yanında elçiyi karşılamak için gönderilen görevlinin Sübahdâr Tarbiyat Han olduğu belirtilmektedir. Tarbiyat Han'ın elçiye hediye olarak 5 bin rupi ve 9 cüppe hediye ettiği kaydedilmektedir.¹³⁴

Tarbiyat Han görev elçiyi karşılamak ve masraftan kaçınmadan elçilik ziyaretinin amacını öğrenmek olduğu bilinmektedir. Ayrıca, hükümdarın huzuruna çıktığında göstermek zorunda olduğu saygıyı göstermesi gerektiği ve Ekber döneminden bugüne kadar Babürlü hükümdarlarının kimsenin elinden mektup almadığı mektubu vezire vermek zorunda olduğu noktasında elçi bilgilendirilecekti. Elçinin kendisine söylenen şartları kabul edip etmeyeceği, söz verirse gerekenleri yerine getirip getirmeyeceği noktasında bilgiler alarak Tarbiyat Han'ın başkente rapor göndermesi gerektiği yazarın aktardığı bilgiler arasındadır.¹³⁵

¹³¹ Manucci, a.g.e., C. 2, s. 39.

¹³² Belh elçisi dışında Astarhanlılar sülalesinden olan II. Abdülaziz Han(1645-1681)'ın elçisi olarak bilinen Hoca Ahmed, Hindistan'a elçi olarak gelmiştir. Gönderilen söz konusu elçilere karşılık olarak Âlemgîr, 1664 yılında Mustafa Han adında bir elçiyi karşılık olarak göndermiştir. Yine Buhara'dan Abdullah Bey(1667) ve Rüstem Bi(1667) elçi olarak Hindistan'da kabul edilmişlerdir. 1670 yılında Âlemgîr, Ekkataz(Yekkataz) Han adında bir elçiyi Buhara'ya göndermiştir. Bundan sonra Buhara'dan sırasıyla 1671'de Muhammet Şerif, 1676'da Hoca Nimetullah, 1681'de Rahman Kulu, 1690'da Bedr Bi, 1701'de Kutb-üd-Din Han, elçi olarak Hindistan'a gelmiştir. Yusuf Hikmet Bayur, **Hindistan Tarihi**, C. 2, Ankara 1947, s. 246. Bu sırada Buhara'da taht değişikliği yaşanmış ağabeyinin hâkimiyetini kabul eden Suphan Kulu Han, II. Abdülaziz'in tahtı kardeşine bırakıp Mekke'ye gitmesi sonucunda 1681 yılından itibaren gelen elçilerin Suphan Kulu Han tarafından gönderildiği tahmin edilmektedir. Nurettin Hatunoğlu, "Buhara Hanlığı", **Avrasya'nın Sekiz Asrı Cengizogulları**, İstanbul 2020, s. 494.

¹³³ Ürgenç'ten gelen elçiler ise sırasıyla Muhammed Han hükümdarlığı döneminde 1667 yılında İşim Bi, Enuşe Han hükümdarlığı döneminde ise Sufi Bahadır 1671 yılında, Han Mirza 1681 yılında elçi sıfatıyla Hindistan'a gelmiştir. Bayur, a.g.e., s. 245-246.

¹³⁴ Saqi Must'ad Han, **Maâsir-i-Âlamgiri**, çev. Sir Jadu-Nath Sarkar, Kalküta 1947, s. 21.

¹³⁵ Manucci, a.g.e., C. 2, s. 43.

Manucci bazı kişilerden Kabil valisi Abdullah Bey'in eğer elçi kabul törenlerinde gerçekleştirilen teşrifat kurallarına uymayı reddederse Safevi elçisini geri göndermesi noktasında gizli bir emir aldığını duyduğundan bahsetmektedir. Ayrıca bölgedeki diğer yöneticiler elçiyi nezaketle karşılamaları bu nezaket ve yakınlıktan faydalanarak elçinin geliş amacının ne olduğu noktasında bilgi toplamaları gerektiği noktasında da görevlendirilmişti. Kabil Valisi Abdullah Bey, Kandahar sınırında elçiyi karşılayarak kendi görev yeri Kabil'e getirmişti. Burada elçiye teşrifat kurallarına dair bilgileri sunduktan sonra sultana teşrifat kurallarının uygulanacağı ve elçiyle bu konuda herhangi bir anlaşmazlık yaşamadığını yazmıştı.¹³⁶

Manucci, Âlemgîr'in İranlıların ağızlarının ne kadar sıkı olduğunu ve çok iyi rol yapabildiklerini bildiğini ve ayrıca Şah Cihan döneminde başka bir İran elçisi ile yaşadığı sorunları düşünerek gelen haberlere güvenmeden Lahor Valisi Halillullah Han'a haber göndererek bir ziyafet sırasında elçinin ağzından bilgi almasını emrettiğinden bahsetmektedir. Halillullah Han da sultana, elçinin diğer elçilerin gösterdiği gibi saygı göstereceğinin sözünü verdiğini bildirdi.¹³⁷

Âlemgîr'in Safevi Devleti elçisinin¹³⁸ Delhi'ye bir günlük mesafede olduğunu öğrenince elçiyi karşılaması ve şehre kadar eşlik etmesi için Mir Cümle'nin oğlu Muhammed Amin Han'ı yanında bin atlı birliğiyle gönderdiği bilinmektedir. Bu şekilde ne armağanlar, hediyeler ne de elçi ile ona eşlik eden beş yüz İranlı atlı süvari dikkat çekmeyecekti. Elçinin Babürlü Devleti'ne geliş amacı ve daha önce İran'dan gelen diğer elçilerin Babürlü hükümdarlarına saygısızlık yaptığı gibi Âlemgîr'e saygısızlık yapıp yapmayacağı önemli bir konuydu. Bu sebeple Muhammed Amin Han, elçiden bilgi almakla görevlendirilmişti. Manucci, Muhammed Amih Han'ın, gerekli bilgileri almak, elçi geldiğinde Babürlü Devleti'nin şan ve şöhretine onu da şahit etmek için sokakların süslenmesi amacıyla elçinin yavaş gelmesini emrettiğini ve onu Delhi'ye 20 km uzaklıktaki *Shalimar*¹³⁹ adlı saltanat bahçesinin yakınında durdurarak ağırladığını aktarmaktadır.¹⁴⁰

¹³⁶ Manucci, a.g.e., C. 2, s. 43.

¹³⁷ Manucci, a.g.e., C. 2, s. 44; Measir-i Âlemgîri Lahor'da Halillullah Han'ın elçiyi karşıladığını ona çok misafirperver şekilde davrandığını ve elçiye 20 bin rupinin yanında bir kılıç ve hançerin yanında Hindistan'ın kıymetli kumaşlarından hediye ettiği aktarılmaktadır. Dikkatleri çeken önemli bir nokta ise Manucci'nin detayları ile eserinde sözünü ettiği Âlemgîr'in talimatlarına dair herhangi bir bilgi bulunmamaktadır.

¹³⁸ Şah Abbas'ın elçisi olarak Tüfekçi Başî Budak Bey'dir. Elçinin Delhi'ye ulaştığı tarih 22-23 Mayıs 1661 olarak belirtilmektedir. Bayur, a.g.e., cilt 2, s. 249.

¹³⁹ Gazi Zahirüddin Babür'den itibaren Babürlü hükümdarları Hindistan'da birçok bahçe inşa etmiştir. Hindistan mimarisine çok büyük katkıları olan hükümdarlardan biri olan Şah Cihan tarafından ise *Shalimar Bahçesi* yaptırılmıştır. İlk olarak Ali Merdan Han tarafından tasarlandığı söylenen bahçe projesi Şah Cihan döneminde sultanın isteği üzerine Manucci'nin eserinde de adını sıkça duyduğumuz Khalilullah(Halilullah)Han öncülüğünde diğer devlet ileri gelenleri ile birlikte bir yıl beş ay gibi bir sürede inşa edilmiştir. Detaylı bilgi için bakınız; S. Mubin-I.A.Gilani-W.Hasan, "Mughal Gardens in the City of Lahore-A Case Study of Shalimar Garden", **Pakistan Journal of Science**, sayı 65, numara 4, Aralık 2013, s. 514.

¹⁴⁰ Manucci, a.g.e., C. 2, s. 44.

Manucci, Safevi Devleti'nin elçisi Budak Bey'in Hindistan'a ilk ayak bastığından beri kendisinden bilgi almak için Âlemgîr tarafından gönderilen devlet adamlarına karşı hiçbir bilgi paylaşmadan ve görevinin amacını ifşa etmeden Delhi'ye kadar geldiğini aktarmaktadır.¹⁴¹ Manucci'nin aktardığı bilgilere bakıldığında Âlemgîr'in İran'dan gelen elçiyle bu denli ilgilenmesi ve bilgi almaya çalışmasının sebebi Mir Cümle, Halillullah Han, Cafer Han ve birçok İranlı askerin desteklediği Şah II. Abbas'ın Âlemgîr saltanatının ilk yıllarında bir şeyler yapmasından korkmuştur. Çünkü hala Şah Cihan'ın gözdeleleri olan kendisine karşı kötü niyet taşıyabilecek birkaç adam yaşamakta ve İranlıların ihanete ne kadar meyilli olduğunu bilmekte ve ihtiyatlı tedbirler almaktadır.¹⁴²

Âlemgîr diplomasi bilgisine sahip bir kişiliğe sahipti ve bu durum Âlemgîr'in ihtiyatlı davranmasına neden olmuştu. Birkaç yüzyıldır süre gelen Safevi-Babürlü mücadelesi karşılıklı üstünlük iddiaları ve Âlemgîr ile İran Şahı Şah Abbas arasında bulunan çekişme nedeniyle Şah tarafından gönderilen elçinin kendisine saygısızlıkta bulunarak şahsının otoritesini sarsacağını düşünmekte ve buna göre de hareket etmektedir. Nitekim Manucci'nin de aktardıklarından anladığımız kadarıyla elçinin Âlemgîr'in otoritesini sarsmaya yönelik hareketleri bulunmaktadır. Elçilik yoluyla üstünlük gösterileri Âlemgîr'in Şahın elçisine tavrı ve ileride değineceğimiz gibi Âlemgîr'in İran'a göndermiş olduğu elçinin Şah tarafından aşağılanması da Âlemgîr'in ihtiyatlı davranmasının haklı gerekçelere dayandığını göstermektedir.

Manucci, Shalimar Bahçesi'nde ağırlanan elçi kendisinden mektubun talep edilmesine karşın kendisinin Safevi Devleti elçisi olduğunu ve onu bir şehzadenin karşılaması gerektiğini Muhammed Amin Han'a bildirdiğini aktarmaktadır. Ayrıca yazar, Âlemgîr tarafından elçinin Delhi'de geçeceği sokaklara iki taraflı olacak şekilde askerleri yerleştirdiğinden başlıca sokakların süslendiğinden, dükkânların ve pencerelerin süslendiğinden bahsetmektedir. Elçinin müzik eşliğinde, davullar, borular ve trompetlerle karşılandığından ayrıca saraya giderken topçular tarafından selamlandığından da bahsetmektedir. Manucci, Âlemgîr'in bu sırada Şah Cihan tarafından yaptırılan ancak üzerine oturmak hiç nasip olmayan tavus kuşu şeklinde bir tahtta oturduğunu söylemektedir. Tüm tedbirlere rağmen İran elçisinin bir saygısızlık yapacağını düşünen Âlemgîr, dört görevliye emir vererek eğer elçi huzuruna çıktığında ona gerektiği gibi eğilerek selam vermezse, görevlilerin elçinin zorla boynunun bükülmesi emrini verdiği bilinmektedir.¹⁴³

¹⁴¹ Manucci, a.g.e., C. 2, s. 44.

¹⁴² Manucci, a.g.e., C. 2, s. 44.

¹⁴³ Manucci, a.g.e., C. 2, s. 45.

Manucci, Safevi elçisinin huzura çıkışını şu şekilde tasvir etmektedir;

“Elçi tüm soyluların eşliğiyle birlikte görüldü ve selam vermesi gereken yere geldi. Soylular elçiye görevini yerine getirmek zorunda olduğu zamanın geldiğini söylediler. Abdullah Bey’in derslerini, vaatlerini teyit etmesini göz ardı ederek elçi İran tarzındaki gibi iki elini göğsüne koyarak selam verdi. Bunun üzerine görevlendirilen dört güçlü adam ortaya çıktı; ikisi onu ellerinden, ikisi de boynundan tutarak ve şiddet gücü göstermeden sanki ona öğretiyorlarmış gibi ellerini indirip başını eğdiler. Ona Babürlü ülkesinde saygı göstermenin bu şekilde olduğunu söylediler. Bunun üzerine elçi ihtiyatla hareket etti ve tüm vücudunun direnmeden bükülmesine izin verdi ve boynunu Hint tarzında eğdi”.¹⁴⁴

Manucci tüm bu yaşananlar karşısında Âlemgîr sanki konuşuyormuş gibi yüzünü yanındaki oğulları olan Sultan Muazzam ve Şah ‘Alam’a çevirdiğini daha sonra yüzünde hiçbir huzursuzluk belirtisi olmadan mektubu uzatması için işaret ettiğini aktarmaktadır. Elçiden mektubu alan saray vekili mektubu şehzadeye ve şehzadede hükümdara uzatmıştı.¹⁴⁵ Elçiye pahalı bir kaftan giydirildikten sonra hükümdar için getirdiği hediyeleri sunması için izin verildiği yazarın aktardığı bilgiler arasındadır.¹⁴⁶ Manucci gelen tüm elçilik heyetinin getirdiği hediyelere dair bilgileri tek tek aktardığı gibi Safevi elçisinin getirdiği hediyeleri de tüm detayları ile aktarmaktadır;

“Bu hediye yirmi yedi güzel, büyük ve güçlü attan oluşuyordu, her atın dizginlerini yönetmesi için yanında iki adam vardı. Bu atlardan dokuzu kıymetli taşlarla süslenmiş ve eyerleri inci ile süslenmiştir. Diğerlerinin, ayaklarına kadar inen pahalı brokar elbiseleri vardı. Hediyeler arasında Hindistan’da ve Belh’te olanlardan daha uzun on sekiz büyük tüylü deve vardı. Güzel kaplamalarla giydirilmiş; altmış mükemmel gül suyu parçası ve yirmi başka su parçası, sadece İran’da bulunan bir çiçekten damıtılmış ve bed-i mushk olarak bilinen ısı kaynaklı tüm sıcaklıklara karşı çok rahatlatıcı bir sudur; on beş arşın uzunluğunda ve beş arşın genişliğinde çok güzel işlenmiş on iki halı, çok zengin, hoş çiçeklerle dolu brokarla süslenmiş dört kasa, ayrıca çok pahalı dört adet Dimaşk kısa kılıcı, dört değerli taşlarla kaplı akut sivri uçlu bir şövalye bıçağı ayrıca Şiraz dağlarından gelen zenginlik dolu mühürlü bir altın kutu vardı.”¹⁴⁷

Elçinin getirdiği hediyeler sergilendikten sonra Âlemgîr’in tüm hediyeleri gözlemlediğini ve Muhammed Amin Han’ı elçiye dostça sorular sorması için gönderdikten sonra elçinin huzurdan çekilebileceğini ve ne zaman tekrar gelmeyi düşünürse hoş karşılanacağını söylediği yine yazar tarafından aktarılan bilgiler arasındadır.¹⁴⁸

¹⁴⁴ Manucci, a.g.e., C. 2, s. 45.

¹⁴⁵ Manucci, a.g.e., C. 2, s. 45-46.

¹⁴⁶ Manucci’nin detaylı bir şekilde aktardığı elçinin karşılama töreni ve saygısızlık olarak adlandırılan hareketleri Measir-i Âlemgîri adlı eserde bahsedilmemektedir. Elçinin huzura kabulü ve sunduğu hediyelerden bahsedilmiştir. Saqi Must’ad Han, a.g.e., s. 21-22.

¹⁴⁷ Manucci, a.g.e., C. 2, s. 46.

¹⁴⁸ Manucci, a.g.e., C. 2, s. 46.

Yazar İran elçisinin Ali Merdan Han¹⁴⁹’ın sarayına götürüldüğünü ve burada konakladığından söz etmektedir. İleri gelen devlet adamlarına elçinin gönlünü hoş tutmaları için görevler verildi ve elçinin tüm masrafları da saray tarafından karşılanacaktı. Kabil Valisi Abdullah Bey’den de bahseden yazar kendisinin elçiden bilgi alması için görevlendirilmesine rağmen başarılı olamayınca başkentten kovulduğunu ve bir süre sonra kederinden öldüğünü bildirmektedir.

Yazar ayrıca başkentte şahit olduğu söylentileri de aktarmaktadır. Elçinin yaptığı saygısızlığa karşı Âlemgîr’in ona zorla boyun eğdirmesinin intikamının Safevi Şahı tarafından alınacağı Fars kökenli kişiler tarafından konuşulmaktaydı. Manucci ayrıca Delhi’ye bir elçi geldiğinde her zaman birkaç söylentinin dolaştığını aktarmaktadır.¹⁵⁰

Başkentte dolaşan söylentileri tek tek aktaran yazar ilk söylenti Âlemgîr’in huzurunda eğildiği için elçi Budak Bey’in kellesinin Şah Abbas tarafından vurulacağıydı. İkinci söylenti ise İran Şahı’nın mektubunda Âlemgîr’i açıkça ayıpladığıydı. Şah mektupta Âlemgîr’e ağabeyi Dara’nın başını kesmesinin tüm dünyada büyük bir rezalete sebep olduğundan, Kur’an da kardeşi Murat Bahsh’in tahta geçmesini onaylayan bir hüküm olmasına rağmen onu bazı hukuk kurallarını bahane ederek onu ortadan kaldırmasının doğru olmadığını söylemekteydi. Ayrıca Âlemgîr’in babası Şah Cihan’a yaptıkları da doğa kanunlarına ve evlatlık yükümlülüklerine dahi karşıydı ve bu bir barbarlıktı.

“Sonra yıllarca oğlunun kötü niyetlerini gizlemişti bu huylarının yıllar içerisinde düzeleceğini umuyordu. Ancak zaman geçtikçe, bir kaplanın vahşiliğinden daha vahşi, herhangi bir hayvandan daha barbar bir kalbe sahip olduğunu öğrendi. Bunlar (hayvanların) arasında, doğal tarih kitaplarında da görüldüğü gibi, erkeklere yaşlı ebeveynlerine doğru davranmayı öğreten bazıları bile vardı.”¹⁵¹

İran Şahının mektubunu halk arasında kimse görmemişti doğal olarakta yazarda mektubun içeriğinden habersizdi. Halk arasındaki söylentilerin en fazla öne çıkanları aktardığını söyleyen Manucci’nin ifadelerinde öznel yorumların bulunduğu göz ardı edilmemelidir. Ancak bunun yanında Safevi Devleti ve Babürlü Devleti arasındaki çekişme de göz önünde tutulmalıdır.¹⁵²

¹⁴⁹ Manucci Ali Merhan Han’ın adını aktardıktan sonra onun Kandahar’ı Şah Cihan’a teslim eden kişi olduğunu da söylemektedir. Ali Merdan Han, İran asıllı bir yöneticiydi. Manucci’nin eserinde mansabdar olarak bahsettiği kişiler genel olarak İran’dan kaçarak Babürlü Devleti’ne sığınan soylu ve yönetici kişilerden oluşmaktaydı. Kendilerine Babürlü Devleti’nde önemli görevler verilmekteydi. Ali Merdan Han’da sözü edilen mansabdarlardan biridir. Safevi Devleti’nde Şah I. Abbas’a ve Şah Şafi’ye hizmet ettikten sonra 1638 yılında Kandahar şehrini Şah Cihan’a teslim etmişti. Bu tarihten itibaren Babürlü Devleti’ne gelerek Lahor Valisi olarak görevlendirildi. Lahor’un imarında önemli işler başarmıştı; Mehrnoush Soroush, “Ali Mardan Khan”, İran Ansiklopedisi, 1 Ocak 2000. <https://iranicaonline.org/articles/ali-mardan-khan> (23.12.2022)

¹⁵⁰ Manucci, a.g.e., C. 2, s. 46-47.

¹⁵¹ Manucci, a.g.e., C. 2, s. 47.

¹⁵² Measir-i-Âlemgîr’de elçinin Şah II. Abbas’ın Âlemgîr’i tahta çıkışı için tebrik mektubu getirdiğinden söz eder. Saqi Must’ad Han, a.g.e., s. 21. Manucci ise kimsenin gerçekte mektubun içeriğinde ne olduğunu bilmediğini söylemekte ve mektubun içeriğiyle ilgili halk arasında konuşulan konuları aktarmaktadır. Ancak bazı kaynaklarda Şah’ın mektubunda

Manucci, bilgisi olmayan kişilerin Şah Abbas'ın bu kadar korkunç bir mektubu nasıl gönderdiğini merak edeceğini söylemektedir. Ancak tarihi iyi bilen insanların Spartalıların ve Perslerin hükümdarlarının karşısına boş ellerle çıkmanın büyük suç olduğunu anladığını söyleyen Manucci, Asya'da bulunan hükümdarların bir yabancı huzurlarına çıktığında, hediye getirip getirmediğini öğrenme alışkanlıklarının olduğundan bahsetmektedir. Son olarakta hediyesiz gelenin dinleyici bulamayacağını da bildirmektedir.¹⁵³

Manucci, elçinin Delhi'de kaldığı dört ay boyunca hiçbir soylunun davetini kabul etmediğini sadece Muhammed Amin Han'ın elçi ayrılmadan sekiz gün önceki davetine katıldığını söz etmektedir. Ayrıca kendisine verilen hiçbir hediyeyi kabul etmeyen elçinin Muhammed Amin Han'ın elçiye sunduğu gümüş ve altın hediyeleri de kabul etmediğinden söz etmektedir.¹⁵⁴

Elçinin Delhi'de kaldığı süre boyunca gözlemlerde bulunduğunu söyleyen Manucci gözlemlerini şu şekilde aktarmaktadır;

“Bu çarpıcı bir şeydi ve özellikle Hindistan halkı ile İranlılar arasındaki farkı gözlemledim. Onları yan yana koyduğunuzda hem özelliklerini, konuşma şekillerini ve sesleri arasındaki farkı anlayabilirsiniz. Böylece İranlıların Hintlilere karşı üstünlüğü vardı ve elçinin ardından gelen beş yüz atlısını, hemen hemen hepsi aynı boy ve görünüme sahip, iri bacaklı ve yakışıklı erkekler olan büyük bıyıklara sahip ve iyi donanımlı atlarını mükemmel bir şekilde sürdüklerini görmek güzel bir manzaraydı.”¹⁵⁵

Yazar elçilik heyeti içerisinde İran seyahatinde tanıştığı bir kölenin bulunduğundan söz etmektedir. Aralarında bulunan dostluk vesilesiyle İranlı kölenin birkaç kez evine geldiğini söyleyen Manucci, kölenin ağzından birkaç şey öğrenmeyi umduğunu ancak kölenin ağzını ve omuzlarını silkerek gözlerini kapadığını ve konuşmayacağına dair kendisine işaret verdiğini bildirmektedir.¹⁵⁶

Dört ayın sonunda Safevi elçisine gitmesi için izin verildiğini aktaran Manucci, Âlemgîr'in İran Şahına gönderdiklerini de aktarmaktadır.

“Âlemgîr ona hileli iki at ve değerli taşlarla süslü bir sivri uçlu şövalye bıçağı, türbanında giymesi için güzel bir zümrüt ve değerli bir cüppe hediye etti. En sonunda da Şah Abbas'a yazılmış bir mektup ve altın kaplı üzeri değerli taşlarla süslenmiş küçük bir yazı masası hediye etti. Bu mektup

göreneklere göre yapılan tebrik kısmından sonra Âlemgîr'e karşı üstünlük gösteren koruyucu bir tavır takındığı, ihtiyacı olursa yardıma gelebileceğini, iki hanedan arasındaki dostluğu ve İran Şahlarının Hindistan hükümdarlarına yardımlarından söz etmiş ve istemeye istemeye Kandahar'ı almak zorunda kalmasına rağmen iki devlet arasındaki ilişkilerin dostane şekilde devam etmesini dilediğini belirttiği ifade edilmiştir. Bayur, *a.g.e.*, s. 249.

¹⁵³ Manucci, *a.g.e.*, C. 2, s. 47-48.

¹⁵⁴ Manucci, *a.g.e.*, C. 2, s. 48.

¹⁵⁵ Manucci, *a.g.e.*, C. 2, s. 48.

¹⁵⁶ Manucci, *a.g.e.*, C. 2, s. 48.

kapatıldı ve mühürlendi ve hükümdarına teslim edilmek üzere verildi kimse onun içinde ne olduğunu bilmiyordu.”¹⁵⁷

Dönüşünde kendisine merasim düzenlenmeyen elçinin yanında Hindistan’dan hiçbir köleyi götürmemesini isteyen Âlemgîr’in Lahor’daki Halillullah Han’a haber göndererek Lahor’dan çıkmadan önce elçilik heyetinin aranması emrini verdiğini aktaran Manucci, bu işlemin gerçekleştiğini ve elçinin Hindistan’dan çıkmadan önce bir kez daha aşağılandığını söylemektedir. Ayrıca hükümdarların affetmeyi bilmediğinden söz eden yazar İran Şahının yaşananlardan dolayı intikamını aldığını ve bunu anlatacağından söz etmektedir. Nitekim Âlemgîr, İran Şahına bir elçi göndermiş ve Manucci duyduklarını bu bölümde aktarmıştır.¹⁵⁸

1.2.1. Âlemgîr’in Safevi Devletine Gönderdiği Elçilik Heyeti

Âlemgîr’in İran Şahına gönderdiği elçilik heyeti Şah Cihan’ın ölümünden sonra gerçekleşmiştir. Bu kısımda sadece elçilik ziyaretleri anlatıldığı için Şah Cihan’ın ölümü konusuna ilerleyen bölümlerde değinilecektir. Şah Cihan’ın cenazesinden sonra Âlemgîr, İran Şahı, Şah Abbas’a elçi göndermeye karar verdiği bilinmektedir. Manucci her ne kadar elçilik heyetinin gönderiliş nedeni açıklanmadı¹⁵⁹ diye aktarmış olsa da Şah Cihan’ın ölümü Âlemgîr’in meşruiyetini perçinleyen bir olay olarak görülmektedir.¹⁶⁰

Manucci o dönemin yaygın görüşü olarak Âlemgîr’in İran’a elçi gönderilişinin sebebinin İran Şahı ile barış ve dostluk kurmak olduğunu aktarmaktadır. Yazar sözü edilen düşüncüyü Safevi Devleti’nin Şah Cihan’a olduğu gibi Âlemgîr’e de savaş açabileceği düşüncesiyle böyle bir elçilik gönderilmiş olduğu fikriyle desteklemektedir. Bu durumun Âlemgîr’in planlarını bozacağını çünkü Âlemgîr’in zihnindeki asıl tasarı Bijapur ve Gülkende’yi ele geçirmek, Çin’e bir saldırı düzenleyerek servet kazanmak ve Rana adlı Raca’yı topraklarından çıkarmanın yanında, tüm bu girişimleri için bir kapı niyeti gören Arakan ve Pegu bölgelerini ele geçirmek olduğu yazar tarafından aktarılmaktadır.¹⁶¹ Manucci’nin eserinin bu kısmında yaptığı yorumlar oldukça tutarlı bir şekilde gerçekleşmiştir. Nitekim Âlemgîr, Rana Rana ile mücadele etmenin yanında Bijapur ve Gülkende’de hâkim olan Adilşahiler ve Kutubşahiler Devletleri’ni yıkararak topraklarına katacaktır. Manucci anlattıklarından,

¹⁵⁷ Manucci, a.g.e., C. 2, s. 48-49.

¹⁵⁸ Elçinin geri dönüşüyle ilgili Manucci dışında kaynaklar detaylı bilgi vermemektedir. Measir-i Âlemgîri adlı eserde elçinin 35 bin rupi ile ülkesine döneceğinden ve şahın mektubunun cevabının en kısa sürede gönderileceğinden söz edilmektedir; Saqi Must’ad Khan, a.g.e., s. 22.

¹⁵⁹ Manucci, a.g.e., C. 2, s. 118.

¹⁶⁰ Manucci elçinin gidiş sebebinin açıklanmadığını söylemesine rağmen Measir-i Âlemgîri de Şahın mektubunun cevabının en kısa sürede verileceğine dair bilgilerin bulunduğu bilinmektedir. Kaynaklar Âlemgîr’in Şahın mektubuna cevaben bir mektup gönderdiği mektubun içeriğinde; Şahın dostluk gösterilerine teşekkür ettikten sonra kendisinin yalnız Allah’ın yardımına güvendiği için herhangi bir insanın yardımına muhtaç olmadığını, almış olduğu muhteşem zaferlerin Allah’ın yardımını kendisinden esirgemediğine delil olduğunu ve bütün vaktini halkın refahını, ülkesinin imarına ve İslam’ın yükseltilmesi için harcadığını söylediği ifade edilmektedir. Bayur, a.g.e., s. 249.

¹⁶¹ Manucci, a.g.e., C. 2, s. 118-119.

Âlemgîr'in tasarıları diye söz etmiştir ancak fetih hareketlerine ilerleyen dönemlerde şahit olduğu için ileri görüşlülük olarak değerlendirilmemektedir.

Manucci, Âlemgîr tarafından İran'a gönderilmek üzere seçilen elçinin adını paylaştığı gibi dış görünüşüne dair de bilgiler sunmaktadır. “*Seçtiği elçi Özbek, iri bir adam, büyük sakallı, uzun boylu bir adam olan ve iyi eğitilmiş, iyi bir muhakeme yeteneğine sahip olan Tarbiyat Han'dı.*” (14 Eylül 1666) Ayrıca Âlemgîr'in gönderdiği hediyelerden söz eden yazar İran'a süslü Hint kumaşları ve birkaç filin gönderildiğini aktarmaktadır. Tarbiyat Han adlı elçinin yanında *waqi'ah-navis* ve *khulafiyahnavis* adlı iki görevlinin de gönderildiğini paylaşmaktadır. Sözü edilen görevlilerden *waqi'ah-navis* (vakanüvis)'in saray tarihçisi olduğu tahmin edilmektedir. Diğer görevli *khulafiyahnavis*'i Manucci gizli casus olarak tanımlamaktadır. Elçinin yola çıkmadan İran'da yetişmediği için yanına taze mango ve tembul adlı bir bitkiyi aldığı da Manucci'nin verdiği bilgiler arasında bulunmaktadır.¹⁶²

Elçinin İsfahan'ın girişinde iyi karşılandığını aktaran Manucci daha sonra Şah Abbas'ın elçisine ne tür bir muamele yapıldığını hatırladığını ve Babürlü Devleti elçisini aşağılamak ve üstünlük göstermek için birçok hakarete bulunduğundan söz etmektedir. Daha ilk karşılaşmalarında Şah Abbas'ın elçiyi at üstünde karşıladığı ve elçinin bir süre Şahın yanında yürümek zorunda kaldığını, ilk görüşmeden sonra dinlenmesi için gönderilen elçinin ancak bir yıl sonra İran'dan ayrılmak için Şah Abbas'tan izin alabildiği bilinmektedir.

Manucci, Şah Abbas'ın Tarbiyat Han adlı elçiyi birkaç defa huzuruna çağırarak aşağıladığını bildirmektedir. İranlılara göre daha az saygı gösterilen Tarbiyat Han, huzura çıktığında Şah tarafından Âlemgîr'i ikiyüzlü olarak adlandırdığından ve Âlemgîr'den köle diye söz ettiğinden bahseden Manucci, İranlıların Hintliler için bu isimlendirmeyi sıkça yaptıklarını söz etmektedir. Başka bir zaman Hindistan halkının ten rengi ve gelenekleriyle alay ettiği böylece ayların geçtiği yine yazar tarafından aktarılmaktadır.¹⁶³

Şah Abbas'ın elçisine zorla Hint tarzında selam verdirilmesinden şikayet ettiğini bildiren Manucci, ayrıca Şah Abbas'ın Tarbiyat Han'a Âlemgîr'i kastederek zencinin ailesini Hindistan'da canlarını kurtaranların İran Şahları olduğunu söylediğini bildirmektedir.¹⁶⁴ Bu kısımda İran Şahının Âlemgîr'e karşı üstünlük göstermek için sarf ettiği sözler Hümayun döneminde yaşanan Şah Tahmasb I'nın Hümayun'a yardımından kaynaklanmaktadır. Babür ve Hümayun dönemlerinde önemli devlet adamları arasında sayılan Şir Şah Sûr'un isyanı ve üvey kardeşlerinin

¹⁶² Manucci, a.g.e., C. 2, s. 119.

¹⁶³ Manucci, a.g.e., C. 2, s. 119-120.

¹⁶⁴ Manucci, a.g.e., C. 2, s. 120.

hükümdarlıklarını ilan etmeleri, taht mücadelesine girmeleri neticesinde ülkede baş gösteren karışıklık ve Hümayun'un aldığı mağlubiyetler sonucunda ülkeden ayrılarak Şah Tahmasb'a sığınması ve ondan aldığı yardım ile Hindistan'a dönerek tekrar tahtı ele geçirmesi gibi gelişmeler kast edilmektedir.¹⁶⁵ Elçinin Şah Abbas'a söylediklerinin doğru olduğunu ancak Emir Timur'un İran Şahlarına hükümdarlığı verdiğini söyleyerek cevap verdiğinden bahsetmektedir. Bu tarzda bir cevap karşısında Şah'ın elçiye zorla bir bardak şarap içirdiğinden söz eden Manucci, bunun küçük bir hakaret olmadığını bildirmektedir.¹⁶⁶

Manucci, bir yıl boyunca Babürlü Devleti elçisi Tarbiyat Han'ın defalarca Şah Abbas tarafından aşağılandığından detayları ile söz etmektedir. Yazar huzura çağrılıp aşağılamalar sırasında bir gün Şah Abbas'ın Tarbiyat Han'a üzerinde Babürlü Devleti'ne ait bir paranın olup olmadığını sorduğunu ve Tarbiyat Han'ın verdiği sikkeler üzerinde şunların yazılı olduğunu bildirmektedir;

*“Secazad der jahan chum bader manir
Xaa Orangzeb Alamguir”
(Sikkah zad dar jahan chün badr-i-munir
Shah Aurangzeb-i-Alamgir)
Yani:
“Dünyaya güneş ve ay gibi vuran paralar,
Âlemgîr, dünyanın fatihi”¹⁶⁷*

Aynı zamanda kâğıda çizilmiş bir Âlemgîr portresini Şah'a sunduğundan bahseden Manucci, kâğıdın üzerinde Âlemgîr'in at üstünde bir tasvirinin bulunduğundan ve ona kılıç uzatan bir meleğin bulunduğundan söz etmektedir. Yazar aynı zamanda İran Şahının sikkeleri geri verdiğini ve üzerindeki yazıları okumaya yönelttiğini aktarmaktadır. Elçi elindeki kâğıdı okurken Şah Abbas'ın planladığı bir şekilde meşale tutan bir görevlinin daha net okumasını bahane göstererek elçiye yaklaştığı ve elçinin sakalının tutuştuğu ve Şah Abbas'ın sakalını düzeltecek birçok berberin olduğunu söylediği yine yazar tarafından ifade edilmektedir. Daha sonra yaşananları Manucci şu şekilde kaydetmektedir;

“Sonra Âlemgîr'in portresine bakarak küfür etmeye başladı, hükümdarın hayatını ve başlıca işlerini konuşup, sonra resme tükürerek yere attı. Kölelerine, üzerine basılmaktan daha fazlasını hak etmediğini söylediği kâğıda basmalarını emretti. Bu yapıldı ve tüm sessizliği gözlemleyerek, sikkede de böyle kelimelerin olmaması gerektiğini söyledi, burada yazanlar ancak”

¹⁶⁵ Michael H. Fisher, **Babürlüler**, çev. M. Fatih Çalışır, İstanbul 2020, s.106-111; Enver Konukçu, “Hümayun”, *DİA*, c. 18, Ankara 1998, s. 481-482.

¹⁶⁶ Manucci, a.g.e., C. 2, s. 120.

¹⁶⁷ Manucci, a.g.e., C. 2, s. 121.

*“Secazad bacurs penir
Orangzeb beradercox paderguir”*

*(Sikkah zad ba qurş-i-panir,
Alamgir, baradar-kush-i-pidar gir)*

Yani:

*“Bir tür peynir üzerine madeni para vuruldu
Alamgir kardeş katili, baba-hapseden”*

Tüm bu hakaretlerden sonra Şah Abbas’ın Babürlü Devleti elçisi Tarbiyat Han¹⁶⁸’a ahırlarından kırk ince atın verilmesini emrettiğini dile getirmektedir. Efendisine geri dönmesini ve eğer sefere çıkacak olursa yeterli atının olmayışını bahane etmemesini, bu şekilde bir hükümdarın gerçek bir dünya fatihine nasıl dönüşeceğini ona öğreteceğini söylediği Manucci’nin aktardığı ifadeler arasında bulunmaktadır.¹⁶⁹

Şah Abbas, Tarbiyat Han ile Âlemgîr’e geri gönderdiği mektubunda ise Şiiliği, Safevi hanedanını ve kendi başarılarını yücelterek, Âlemgîr’in ise hiçbir önemi olmayan isyancı Şivaci ile bile başa çıkamadığını, Âlemgîr adını aldıysa bunu babasını hapsedip meşru varislerini olan kardeşlerini öldürmekten başka bir başarısının olmadığını, hükümdarlığının vahim durumu nedeniyle Hindistan’da işlerin iyi gitmediğini, kendisinin ise acizlerin koruyucusu olduğu için yakında Hindistan’a gelip oradaki kötülükleri ortadan kaldırıp Âlemgîr’e yardım edeceğini bildirmektedir.¹⁷⁰

Şah Abbas, Âlemgîr’in elçisi Tarbiyat Han’ı defalarca aşağılamasının yanında bu ifadeleriyle resmen meydan okuyor ve savaşmaktan geri durmayacağını gösteriyordu. Nitekim Âlemgîr’de bunu bir savaş tehdidi olarak algılayıp sefer hazırlıklarına başladığı Measir-i Âlemgîri’de şu şekilde bahsedilmektedir: *“Hükümdar, sebepsiz yere iki devlet arasındaki ittifakı yok etmek isteyen boş kafalı Şah’ı cezalandırmaya karar verdi.”*¹⁷¹

1.2.2. Safevi Hükümdarı Şah Abbas’ın Ölümü

Âlemgîr ve İran Şahı Şah Abbas arasında çıkan gerginlikten sonra iki devletin savaş noktasına geldiği bilinmektedir. Âlemgîr İran Şahının üç yüz bin atlıya sahip olduğundan ve Âlemgîr’in sözü edilen Şahın Hindistan sınırlarına girmesi durumunda Âlemgîr’in büyük bir şanssızlık yaşayarak

¹⁶⁸ Tarbiyat Han’ın ise söz konusu elçilikte göstermiş olduğu başarısızlıktan dolayı cezalandırılıp başkentten kovulduğu anlatılmaktadır. Saqi Must’ad Han, *a.g.e.*, s. 37.

¹⁶⁹ Manucci, *a.g.e.*, C. 2, s. 121-122.

¹⁷⁰ Bayur, *a.g.e.*, s. 249.

¹⁷¹ Saqi Must’ad Han, *a.g.e.*, s. 37.

büyük zorluklarla düzelttiği devletinin elinden gidebileceğinden söz etmektedir. Şah Abbas'ın boğazındaki bademcik iltihabına yakalanıp sefer hazırlıkları sırasında öldüğünü bildiren Manucci bu durumu Âlemgîr için büyük bir şans olarak tanımlamaktadır.¹⁷²

Manucci, Şah Abbas'ın annesinin Âlemgîr'e bir mektup göndererek oğlunun öldüğünü sefere devam etmesini gerektirecek bir durumun kalmadığını ancak yine seferine devam etmek isterse annesinin oğlunun yerine onunla mücadele edebileceğini başlamak için tek bir kelimenin yeterli olabileceğini yazdığını bildirmektedir. Manucci konuyla ilgili düşüncelerini şu şekilde dile getirmektedir.

“Her ne kadar Âlemgîr bir sefer için her türlü hazırlığı yapmış olsa da, başka önemli bir konu ile meşgul değildi, Şivaci çoktan alındı ama yine de İranlılara müdahale etmeyi umursamadı. Tanrı kötülüğü zaten kınamışken, bir kadına karşı gitmenin onuruna yakışmadığı bahanesini sundu. Şah Abbas'ın yapmaya çalıştığı şeyin intikamı olarak Hindistan'dan İran'a kervanların gönderilmesini yasakladı ancak Hindistan'dan İran'a seyahat etmelerine izin verdi.”¹⁷³

Âlemgîr ve İran Şahı Şah II. Abbas arasında ortaya çıkan gerginlik Şahın ölümüyle birlikte son bulmuştur. Measir-i Âlemgîri'de Şahın 22 Ağustos 1667 yılında ölümünü haber vermekle birlikte Âlemgîr'in sefer için görevlendirdiği oğlu Şehzade Mua'zzam'a haber göndererek seferi durdurmasını emrettiğini kaydetmektedir. Kaynaklar incelendiğinde İran'dan yeni şahtan bir mektup geldiğini, bir önceki şahtan farklı bir siyaset güdüleceği ve Âlemgîr tarafından İran'a sefer yapılmasının asil bir davranış ya da kahramanca olmadığının ifade edildiği yazmaktadır. Ancak Manucci'nin vermiş olduğu detaylı bilgilere kaynaklarda rastlanmamaktadır. Bu yönüyle Manucci'nin paylaştığı bilgiler konuya farklı bir bakış açısı getirmesi açısından oldukça önemlidir.¹⁷⁴

1.3. Hollanda Elçisinin Âlemgîri Ziyareti

Çalışmamızın bu kısmında Manucci'nin eserinde Hollanda elçisi ile ilgili verdiği bilgiler incelenecektir. Âlemgîr'in bir hastalık geçirdiği ve hastalığı sırasında kimseyle görüşmediği bilinmektedir. Ancak hastalığı iyileştikten sonra Delhi'ye gelen ve Âlemgîr'in görüştüğü ilk elçilik heyetinin Hollandalılar olduğu Manucci tarafından da aktarılmaktadır. Yazar Delhi'ye gelen Hollandalı elçinin adını Adrian diye aktarmaktadır.¹⁷⁵ François Bernier'in eserinden edindiğimiz bilgilere göre Hollandalı elçinin tam adının Dirk Van Adrichem olduğu ve 1662'den 1665'e kadar Surat'taki Hollanda fabrikasının şefi veya müdürü olarak görev yaptığı bilinmektedir. Aynı zamanda Bernier'de eserinde gönderilen elçinin çok yüksek bir sağduyuya ve yeteneğe sahip olduğundan

¹⁷² Manucci, a.g.e., C. 2, s. 138-139.

¹⁷³ Manucci, a.g.e., C. 2, s. 139.

¹⁷⁴ Saqi Must'ad Han, a.g.e., s. 38; Bayur, a.g.e., s. 249; Michael H. Fisher, a.g.e., s. 278.

¹⁷⁵ Manucci, a.g.e., C. 2, s. 57.

bahsetmektedir. Bernier, Âlemgîr'in her ne kadar Frankları ve Hristiyanları sevmese de Hollandalı elçiye iyi davrandığını ifade etmektedir.¹⁷⁶

Manucci gelen elçinin yüksek bir yargı gücüne sahip olduğunu ve uzun süredir Surat'taki Hollanda şirketinin yani Hollanda Doğu Hindistan Şirketi VOC'un başında bulunan biri olduğunu tıpkı Bernier'in eserinde olduğu gibi aktarmaktadır. Babürlü Devleti geleneklerini de çok iyi bildiğinden bahsetmektedir. Hollanda elçisine dair verdiği bilgiler arasında şu minvalde bilgiler bulunmaktadır;

“En büyük hediye en ağır çantayı getirenlerin en çok kabul görenler olduğunu bildiği için en iyi hediye ald ve en kısa sürede geldi ve yanında sultan için bir hediye getirdi. Elçinin hediyeleri; büyük bir kırmızı çuha, çok ince yeşil kumaş ve bazı büyük aynalar, yemekte kullanılmak için birçok çanak çömlek, Çin'den ve Japonya'dan özenle süslenmiş çay bardakları ve vazolar görünüşü salkım domatese benzeyen küçük bir taht, çok hoş resimlerden oluşan Japon eserlerinden oluşuyordu. Devlet görevlileri için, farklı kumaş ve diğer bric-à-brac ile altın ve gümüşte büyük bir miktarda vardı.”¹⁷⁷

Manucci elçinin Hindistan'da devlet teamüllerinin nasıl olduğunu bildiği için doğru davranışlarda bulunarak birkaç gün içinde sultana itaat etmek şartıyla huzura kabul edildiğini aktarmaktadır. Elçinin ilk önce Avrupalı gibi daha sonra Babürlü Devleti teamüllerine uygun şekilde selamladığını aktaran yazarın¹⁷⁸ dışında Bernier, Hollandalı elçinin Babürlü Devleti tarzında düzgün bir şekilde selam vermesinin ardından Âlemgîr tarafından yaklaşmasının izin verildiği ve Avrupalı gibi selam verebileceğinin söylendiğini kaydetmektedir.¹⁷⁹

Hollandalı elçilerin saray görevlisi Murtaza Han tarafından karşılandığını ellerindeki mektubu alarak vezire sunduğunu aktaran Manucci, Hollandalı elçilik heyetine ayrı bir ihtimam gösterildiğinden de söz etmektedir. Resûldârın altın bastonuyla elçinin elinden tutup ona eşlik ettiğinden söz eden yazar elçinin yanındaki beş kişiyle birlikte onurlu bir yere yerleştirildiğini bildirmektedir. Söz konusu durumun büyük bir ihsan olduğundan söz eden yazar sultanın huzuruna birden fazla kişinin alınmasının alışılmış bir şey olmadığını da aktarmaktadır.

Hükümdarın Hollandalı elçiye yanında getirdiği hediyeleri sunması için izin verildiğinden söz eden yazar hediyeler arasında bulunan resimleri ve tahtı çok beğendiğini ve resimleri tozlanmamaları için cam ile kaplattığından söz etmektedir. Ayrıca Babürlü Devleti teamüllerinde başkentte bir

¹⁷⁶ François Bernier, *Travels in the Mogul Empire 1656-1668*, çev. Archibald Constable, Westminster 1899, s. 127.

¹⁷⁷ Manucci, a.g.e., C. 2, s. 57.

¹⁷⁸ Manucci, a.g.e., C. 2, s. 57.

¹⁷⁹ Bernier, a.g.e., s. 127-128.

elçinin bekletilmesinin bir şeref olarak algılandığını bildiğini söylediği elçinin devlet adamlarına hediyeler sunarak dört ay gibi erken bir sürede ayrılmak için izin alabildiğini de bildirmektedir.¹⁸⁰

Elçinin Babürlü Devleti için getirdiği mektup, Hollandalı şirketin Babürlü Devleti içinde büyük miktarda altın ve gümüş harcadığını, ayrıca bakır ve kurşunda dâhil olmak üzere çok miktarda baharat ithal ettiğini belirtmekteydi.¹⁸¹ Manucci ayrıca mektupta denizlerin efendileri Hollandalıların gemi ve filolarının Hindistan'da sahip olduğu her şeyin, birçok kale, toprakların ve adaların sultanın kullanımına açık olduğu bilgisinin de bulunduğunu bildirmektedir.¹⁸²

1.4. Etiyopya (Habeşistan)'dan Gelen Elçilik Heyeti

Âlemgîr'in ağır bir hastalık geçirdikten sonra Hindistan iklimine göre daha iyi bir iklime sahip olan Keşmir'e dinlenmek için çekildiği bilinmektedir. Manucci, Âlemgîr'in söz konusu seyahatine dair birçok bilgiyi detaylı bir şekilde aktarmaktadır.¹⁸³ Manucci, Âlemgîr'in Keşmir'den dönüş yolculuğu sırasında, o daha Delhi'ye ulaşmadan önce Habeşistan'dan Mekke'den ve Basra'dan kendisinin hükümdarlığını tebrik etmek üzere elçiler geldiğinden söz etmektedir.¹⁸⁴

Manucci, Âlemgîr'in Delhi'ye dönüşünden sonra kabul ettiği ilk elçilik heyetinin Habeşistan'dan gelen ve Ermeni Morad adıyla bilinen elçinin olduğu ve Habeşistan hükümdarının elçisi olarak gönderildiğini bildirmektedir. Farklı kaynaklarda Habeşistan'dan gelen bu elçinin Habeşistan'da 1632 yılında tahta çıkan hükümdar Fasilidas (1632-1667) tarafından gönderildiği ve Manucci'nin Ermeni Morad olarak adlandırdığı kişinin ismin de Murad Hoca adlı kişinin olduğu bilinmektedir.¹⁸⁵

Habeşistan'dan gelen elçilik heyetiyle ilgili oldukça dikkat çekici bilgiler sunan Manucci, elçinin bir gün sarhoş olduğunda kendisine her şeyi anlattığından bahsetmektedir. *“Eğer ortada bir gerçek varsa şarapta gizlidir” (in vino veritas)*, sözleriyle dinlediklerini aktaran yazar, elçinin

¹⁸⁰ Manucci, a.g.e., C. 2, s. 57-58.

¹⁸¹ Hollandalıların Hindistan'da yaptıkları ticaret ve ticari ürünler, detaylı bilgi için bakınız; Bernier, a.g.e., s. 129; İsmail Hakkı Göksoy, “Hollanda Doğu Hindistan Şirketi”, *DİA*, C. 18, İstanbul 1998, s. 232-234.

¹⁸² Manucci'den farklı olarak, Bernier, Hollandalı elçinin asıl geliş amacının Babürlülere kendilerini sevdirmek, milletleri hakkında bilgi vermek böylece fabrika kurdukları yerlerin, deniz limanlarının ve diğer bölgelerin valilerin zihninde olumlu bir imaj bırakmak olduğunu ifade etmektedir. Söz konusu valilerin saldırılarından ve ticaretlerini engelleyecek faaliyetler yapmayacaklarını, şikâyetlerini ve dileklerini anında Hindistan hükümdarına iletebilmeyi umduklarını kaydetmektedir. Bernier edindiği bilgileri Âlemgîr'in yanında bulunan üst düzey görevlilerden birinin oğlundan öğrendiğini aktarmaktadır. Bernier, a.g.e., s. 128-129. Hollandalı elçinin ve dolayısıyla Hollandalıların başarılı olduğu görülmektedir. Nitekim Hollandalı elçi Hindistan'a gelen diğer elçilere oranla 4 ay gibi kısa bir sürede Âlemgîr'in onay mektubuyla ülkeden ayrılması söz konusu durumum en açık delili olarak görülmektedir.

¹⁸³ Manucci, a.g.e., C. 2, s. 60-69.

¹⁸⁴ Manucci, a.g.e., C. 2, s. 102.

¹⁸⁵ Levent Öztürk, “Etiyopya”, *DİA*, C. 11, İstanbul 1995, s. 494.

kendisine sarhoşken söylediklerini ayıkken de onayladığından söz etmektedir. Manucci ilk olarak elçilik heyetinde bulunanları aşağıdaki sözlerle tanımlamaktadır;

“Ermeni Morad zaten Hindistan ile çoktan tanışmış durumda ve yeni bir hükümdarın tahta geçişiyle¹⁸⁶, bazı hileleri uygulamanın zamanı geldiğini düşündü. Bunun için bir Müslüman tüccar, doğuştan bir Arap, çok sayıda dış ülkelerden arkadaşı olan güvenilir bir adama katıldı ve bu ikisi Habeşistan’dan Arabistan ve Hindistan’a ve Hindistan’dan Habeşistan’a ortaklaşa ticaret yaptı.”¹⁸⁷

Manucci, Fasilidas’ın kendisini müzik aletlerinin hükümdarı olarak adlandırdığını ve hiçbir hükümdarın ondan izin almadan müzik aletlerini kullanamayacağı iddiasına sahip olduğundan söz etmektedir. Elçilik heyetinde bulunanları kurnaz tüccarlar olarak tanımlayan Manucci, elçilik heyetindekilerin hükümdarın bu zaafını kullanarak Babürlü Devleti’ne elçi olarak gönderilmek için bir plan yaptıklarından ve hükümdarı da kandırarak Babürlü Devleti’ne Habeşistan elçisi olarak geldiklerinden, asıl amaçlarının gittikleri bölgelerden para ve hediyeler koparmak olduğundan söz etmektedir.¹⁸⁸

Habeşistan yola çıkacak olan elçilik heyetinin Manucci’nin tabiriyle tüccarların hazırlıklarını, yanlarında hediye olarak getirdiklerini ve Âlemgîr’den arzularını şu şekilde aktarmaktadır;

“Hükümdar için hediye olarak, onlarla birlikte at taşındılar ve çeşitli renklerde doğal olarak çizgili bir katır¹⁸⁹, o kadar güzel ki, bir kaplan daha güzel bir şekilde çizgili olamazdı. Arabistan’da Mekke yakınlarındaki ölen bu katırın derisini gördüm ve herhangi bir büyük hükümdara sunulmak için harika bir şeydi. Dahası, dört erkeğin ellerinden geldiğince sahip olduğu güçle kaldıracabileceği iki fildişi vardı. Ayrıca miskle dolu bazı öküz boynuzları vardı. Habeşistan hükümdarının Babürlü hükümdarından çalgıları, Müslüman inancına ilişkin birkaç kitabı istediği mektupları ve Mekke’den Müslümanlara vaaz etmek için geldikten sonra Habeşistan’da ölen bir Derviş onuruna kurulan caminin onarımı için bazı katkıları umdular. Cami, Habeşistan’dayken Portekizliler tarafından bir Müslüman isyanının bastırılmasında hükümdara yardım edilirken yıkıldı.¹⁹⁰ Komplocular daha sonra uyduruk elçilikleriyle Habeşistan’dan ayrıldılar.”¹⁹¹

Habeşistan’dan gelen elçilerin getirdikleri mektupta bulunanları yorumlayan Manucci, mantıklı düşünüldüğünde elçilerin ellerindeki mektubun kurgudan ibaret olduğunu düşündüğünü bildirmektedir. Yazar Habeşistan gibi bir bölgeye hükmeden bir hükümdarın camii inşa etmek için Âlemgîr’den para talep etmesinin mantıklı olmadığından söz etmektedir. Hükümdarın İslam inancına

¹⁸⁶ Fasilidas’ın 1632 yılında hükümdar oluşu kastedilmektedir. *Aynı yer.*

¹⁸⁷ Manucci, a.g.e., C. 2, s. 102-103.

¹⁸⁸ Manucci, a.g.e., C. 2, s. 103.

¹⁸⁹ Yazarın sözlerinden sadece Etiyopya’da ve Kenya’da bulunan Grevy Zebrası(Dağ Zebrası) bahsettiği anlaşılmaktadır.

¹⁹⁰ Portekizlilerle Habeşistan’a gelen Roma Katolik kilisesi misyonerler bölgeyi kilisenin tesiri altına almaya çalıştı. Hükümdar Susenios (1607-1632) Katolikliği seçti. Ancak daha sonraki yıllarda yerli halk putperest sayılarak tekrar vaftiz edilmeye çalışılınca büyük bir isyan çıktı. Kanlı bir şekilde bastırılan isyanın ardından hükümdarın oğlu Fasilidas tahta çıktı. Öztürk, *a.g.m.*, s. 494. Manucci’nin bahsini ettiği camiinin bu isyan sırasında yıkıldığı tahmin edilmektedir.

¹⁹¹ Manucci, a.g.e., C. 2, s. 103.

dair kitaplar istemesini de yorumlayan Manucci, Hicaz bölgesinin hâkimiyet bölgesi içerisinde bulunan bir hükümdarın sözü edilen kitapların Âlemgîr'den istemenin de mantıksız olduğunu, gerekli kitapların ve kutsal dil olarak tanımlanan Kur'an'ın yazıldığı Arapça yazılmış en zarif örneklerin Mekke Şerifinden istenebileceğini bildirmektedir. Manucci ayrıca Bernier'in verdiği bilgileri eleştirerek gerçeklerin onun aktardığı gibi olmadığını ve elçinin yalanlarının ne kadar zekice olduğundan haberdar olmadığından da söz etmektedir. Ayrıca Manucci, Âlemgîr'in sağlam bir Müslüman olduğunu ve kitabında görüldüğü gibi *bu uğursuz inanç* olarak tanımladığı İslamı yaymak için ne kadar istekli olduğunu aktarmaktadır. Habeşistan'dan gelen elçilik heyetinin Âlemgîr'in bu yönünü bildiklerini ve Âlemgîr'in yumuşak karnını kullanmak ve İslam dinini yayan biri olarak gördüklerini söyleyerek Âlemgîr'i kandırmak istediklerini aktarmaktadır. Ayrıca Habeşistan hükümdarının kendisini gayretli bir Müslüman olarak adlandırdığını söyledikten sonra ödüllendirdiklerini bildirmektedir.¹⁹²

Elçilik heyetinin seyahatleri hakkında bilgiler sunan Manucci, elçilik heyetinin ilk olarak Mekke'ye gittiğini ve burada birkaç köle satın gelir sağladıktan sonra Hindistan sınırlarındaki Sürat bölgesine ulaştıklarından söz etmektedir. Ancak elçilik heyeti Sürat'ta iken Şivaci Sürat'a saldırmış ve elçilik heyeti de bundan nasibini aldığından söz etmektedir.¹⁹³ Ellerinde hiçbir şey kalmayan elçilik heyeti yazarın aktardığı bilgilere göre Sürat valisinden yardım alarak kendisi Delhi'deyken Delhi'ye ulaştıklarını aktarmaktadır.¹⁹⁴

Manucci, elçilerin durumundan mektupla Âlemgîr'in bilgilendirildiğinden söz etmektedir. Şivaci tarafından yağlanan Sürat'ta bulunmanın onlar için bir şans olduğunu ve başkentte iyi karşılandıklarından bahsetmektedir. Yazar diğer bir ihtimalde soyulmuş olsalar da bir şey ifade etmeyeceğini elleri boş gelen elçinin başkentte devlet adamlarının hiçbirinden yardım alamayacağını aktarmaktadır.¹⁹⁵

Manucci, Monsieur Bernier'in, Danişment Han ile konuşarak onları çeşitli konularda desteklediğinden söz etmektedir.¹⁹⁶ Bernier'de geçen bilgiler ise bunu doğrular niteliktedir. Nitekim Burnier, Moka (Mekke şehri olduğu tahmin edilmektedir) adıyla bahsettiği bir şehirde misafiri olduğu, Ermeni Murat diye adlandırdığı, Habeşistanlı elçinin mektubunun Delhi'deyken eline geçtiğini söylemekte ve elçilik heyetinin Sürat'tayken başından geçen olayları da detaylarıyla anlatmaktadır. Eli boş gelen elçiler için bir şeyler yapmanın zor olduğunu ancak yakın bir tanıdığı

¹⁹² Manucci, a.g.e., C. 2, s. 104

¹⁹³ Duff'a göre söz konusu olay 5 Ocak 1664 tarihinde gerçekleşmiştir. James Grant Duff, **History of the Mahrattas**, C. 1, Bombay 1878, s. 167. Şivaci'nin Sürat baskını çalışmamızın ilerleyen kısımlarında detaylı olarak incelenecektir.

¹⁹⁴ Manucci, a.g.e., C. 2, s. 104.

¹⁹⁵ Manucci, a.g.e., C. 2, s. 105.

¹⁹⁶ Manucci, a.g.e., C. 2, s. 105.

olan Danişment Han (kendisi Mihmandar olarak tanınmakta) yardım istediğini ve Âlemgîr'e mektup yazıp durumu anlatmasını rica ettiğinden söz etmektedir. Ayrıca Danişment Han'ın Sûrat'ta soyulan elçiler için elbiseler gönderdiğinden bahsetmektedir.¹⁹⁷

Manucci, elçilik heyetinin Babürlü Devleti'nin mihmandarına ulaşarak önemli bir güç elde ettiklerini bildirmektedir. Âlemgîr'in elçilik heyetinde bulunanlara kaftan hediye ettiğinden söz eden yazar başkentte kaldıkları süre boyunca ihtiyaçlarını karşılamak üzere elçilere para verilmesini emrettiğinden söz etmektedir. Manucci burada bir eleştirisini dile getirerek elçilik heyetinde bulunan Ermeni'ye iki bin rupi, çirkin bir adam olarak tanımladığı Arap'a dört bin rupi verildiğini, Âlemgîr'in sırf Arap olduğu için ona daha fazla bir miktar verdiğinden söz etmektedir. Çünkü Manucci'ye göre; *"Habeşistan hükümdarı gerçekten bir elçilik heyeti göndermiş olsaydı, bu kadar çirkin bir varlığı asla seçmeyeceği kesindir."*¹⁹⁸

Manucci elçilik heyetine verilen hediyeler hakkında şu bilgileri vermektedir;

"...Buna ek olarak onlara Habeşistan hükümdarı için zengin bir kaftan ve iki orkestra davulu ve yakutlarla kaplı bir sivri bir şövalye bıçağı ile iki adet gümüş yaldızlı trampet verdi. İşte insanın niyetinin ne kadar çeşitli olduğuna dikkat edin! Habeşistan hükümdarı bu çalgıların efendisi olacağını iddia etmek için gönderdi ve Babürlülerin daha önce rızası olmadan onlara sahip olduğu için; Âlemgîr onları başka bir üstünlükle gönderdi, bu eylemle bu hükümdarın kul olduğunu ilan etti. Çünkü Babürlü hükümdarı karşısındaki hükümdarlara herhangi birine asalet verdiğinde, elbiseler, trompetler ve davullar vermesi bir gelenektir. Buna ek olarak, onlara yirmi bin altın ve rupi verdi ve onlara bu parayı hükümdarlarına gönderdiğini söyledi çünkü Habeşistan'da böyle bir sikke olmadığı söylendi."¹⁹⁹

Manucci, Âlemgîr tarafından elçilik heyetine verilen paranın Habeşistan'a ulaştırılmayacağından elçilik heyetindekilerin bu parayı Habeşistan'a götürmek için farklı kumaş parçaları, yünler, altın ve gümüşle süslenmiş pamuklar, çiçeklerle süslenmiş ipek parçaları ve ülkelerinde nadir bulunan şeylerden satın aldıklarından söz etmektedir. Habeşistan'da söz konusu caminin onarımı için alınan paranın sözü edilen eşyalara harcandığını bildiren yazara, İslam dinine ait kitapların ve Kur'an-ı Kerim'inde götürüldüğünü bildirmektedir.²⁰⁰ Bu şekilde elçilik heyetinde bulunanların planlarının başarılı olduğundan söz eden yazar, söz konusu elçilerin iki hükümdar ile alay ettiklerini ve Murat Hoca ve yanındakilerin hatırı sayılır bir meblağ ile yönlerini Habeşistan'a çevirerek Hindistan'dan ayrıldıklarını aktarmaktadır.²⁰¹

¹⁹⁷ Bernier, a.g.e., s. 134-139.

¹⁹⁸ Manucci, a.g.e., C. 2, s. 105

¹⁹⁹ Manucci, a.g.e., C. 2, s. 105-106.

²⁰⁰ Manucci, a.g.e., C. 2, s. 106; Bernier ise elçilik heyetine dair sunduğu bilgiler içerisinde elçinin yanında İslam dinini anlatan kitapları götürmesine de bir hayli tepki göstermektedir. Bir Hristiyan hükümdara böyle bir şeyin yapılmasına kızdığını bildirmektedir. Bernier, a.g.e., s. 140-141.

²⁰¹ Manucci, a.g.e., C. 2, s. 106.

Manucci ve Bernier'in verdiği bilgiler incelenip değerlendirildiğinde, Manucci'nin aktarmış olduğu bazı bilgileri Bernier'in eserinden faydalanarak yazdığı açık bir şekilde görülmektedir. Nitekim Manucci'nin verdiği bilgiler içerisinde yer alan, hediyeler, alınıp verilen paralar hakkındaki bilgiler Bernier'in verdiği bilgiler ile harfi harfine benzerlik göstermektedir. Bernier'in söz konusu elçilik heyeti olayında aktif rol alması ve Danişment Han ile olan ilişkisi nedeniyle olaylara bizzat şahit olduğu ve yazdığı, Manucci'nin ise Bernier'in eserinden esinlenerek Habeşistanlı elçiler ilgili bilgiler aktardığı düşüncesini ortaya çıkarmaktadır.

Ancak Manucci'nin Habeşistan'dan gelen elçileri dolandırıcı olarak adlandırması ve onların aslında ticaret yapmak için Hindistan'a geldiğini hem Habeşistan hükümdarını hem de Âlemgîr'i dolandırdığını iddia etmesi konuyla ilgili farklı bir bakış açısı kazandırması açısından oldukça önemli olarak değerlendirilmektedir. Nitekim Bernier'de eserinde Ermeni Murat adlı elçinin oğlunu Bernier'e köle olarak satmaya söz verdiğini ancak satmadığı için kendisine kızgın olduğunu²⁰² aktarması konuyla ilgili Manucci'nin iddialarını destekler niteliktedir.

1.5. Mekke Şerifinin Elçisinin Babürlü Devletini Ziyareti

Çalışmamızın bu bölümünde Manucci'nin verdiği bilgiler üzerinden Mekke'den Babürlü Devleti'ne gelen elçilik heyeti incelenecektir. Manucci bu bölümde Mekke şerifinden bütün İslam âleminin başı olarak bahsetmektedir. Ancak tarihi bilgiler incelendiğinde sözü edilen dönemde İslam halifesi olarak Osmanlı hükümdarları bilinmektedir.²⁰³ Avrupalıların gözünde İslam halifesi konusu ayrı bir çalışma konusu olması sebebiyle burada incelenmemektedir. Manucci, Mekke şerifinin Âlemgîr'in saltanatının ilk yıllarında Mekke'ye gönderdiği paraları kabul etmediğini Mekke şerifinin bu hareketinin sebebi olarak ise babası hala hayatta olan bir hükümdarın hediyesini kabul edememiş olmaları olarak aktarmaktadır. 16 Mart 1665 yılında gelen söz konusu elçilik heyetinin Şah Cihan'ın vefatıyla birlikte tahtın tek sahibinin Âlemgîr olarak görülmesi nedeniyle gönderildiği yazar tarafından bildirilmektedir.²⁰⁴ Elçilerin geliş amacından söz eden yazar sözü edilen elçilerin Âlemgîr'in daha önce yaptığı teklifi muhtemelen gönderdiği parayı tekrar gönderip göndermeyeceğini öğrenmek olduğu şeklinde ifade edilmektedir.²⁰⁵

Manucci, Mekke'den gelen elçilik heyetinin yanlarında hediye olarak, Hz. Muhammed'in türbesini süpürmek için kullanılmış bir süpürge ve onunla birlikte toz getirdiğini ayrıca söz konusu hediyelerin yanında bazı Arap atalarını getirdiklerinden söz etmektedir. Âlemgîr'in hediyeleri büyük

²⁰² Bernier, a.g.e., s. 140.

²⁰³ Azmi Özcan, "Hilâfet", *DİA*, C. 17, İstanbul 1998, s. 546.

²⁰⁴ Kaynaklardaki bilgiler incelendiğinde 16 Mart 1665 yılında Babürlü Devleti'ne gelen Mekke şerifinin elçisinin Seyyid Yahya adında bir kişinin olduğu görülmektedir.; Bayur, a.g.e., s. 251.

²⁰⁵ Manucci, a.g.e., C. 2, s. 106

bir ihtimamla kabul ettiğinden söz eden Manucci, getirilen hediyelere çok büyük saygı gösterdiğini de bildirmektedir. Yazar ayrıca Âlemgîr'in hediyeler üzerine söylediklerini şu şekilde aktarmaktadır; *“Âlemgîr, Hz. Muhammed'den ve süpürge binlerce kez övgüyle bahsetti ve bu kadar saygın bir yerin süpürgesi olarak hizmet etmenin onuruna sahip olmadığı için üzgün olduğunu söyledi.”* Manucci, Âlemgîr'in para konusunda hiçbir şey söylemediğini bildirmekle birlikte sarayın mansabdarı Danişment Han'a elçilerle görüşerek bu meseleyi halletmesini emrettiğinden söz etmektedir. Yazar ayrıca Âlemgîr'in Hz. Muhammed'in iyi niyetini kabul etmesinin onun için yeterli olduğunu düşündüğünden bahsetmektedir. Manucci son olarakta elçilerin birkaç gün içerisinde doğal teamüllerin dışında çok fazla hediye ile Delhi'den ayrıldıklarını aktarmaktadır.²⁰⁶

Kaynaklarda Âlemgîr'in Babürlü Devleti tahtına ilk çıkışından itibaren Hicaz bölgesine yüklü miktarda paralar gönderdiği aktarılmaktadır. Âlemgîr'in ikinci cülusu olarakta bilinen 1659 yılındaki cülusundan sonra Mekke'deki yoksullara ve fakirlere dağıtılmak üzere 660,000 rupi gönderdiği bilinmektedir.²⁰⁷ Ancak göndermiş olduğu paraları Mekke şerifinin kendi hesabına kullandığını öğrenen Âlemgîr, Mekke'ye hacca giden kadı ve şeyhülislamına şu yönde bir mektup göndermiştir:

“Hindistan'ın büyük servetini duyan Mekke Şerifi kendine kazanç sağlamak için her yıl buraya bir adam gönderiyor. Benim oraya gönderdiğim para onun için değil, yoksullar içindir. Bu paranın şerifin eli değmeden yoksullara ulaşması için bir çare bul. Sürat'taki Arap tüccarlar arasında ünü ve durumu en iyi olanlardan benim paramı kutsal kentlerin yoksullarına güvenle götürebilip götürülemeyeceğini sor. Bunu yapabileceklerse bundan böyle onların vasıtasıyla para gönderirim. Amacım Allah'ı sevenlerin ruhunu şad etmektir, yoksa sadaka severliğimi ilan etmek değildir.”²⁰⁸

Tüm bu yaşananların yanında Osmanlı Devleti'nin Yavuz Sultan Selim dönemi itibariyle halifeliği himaye etmesine rağmen Âlemgîr, Osmanlı Devleti'ni Sünni İslam dünyasının lideri olarak görmeyişi, Mekke şerifi ve ileride anlatılacağı gibi Osmanlı Devleti'nin Basra valisi ile ilişkiler kurup, onları sadece Türklerin Rum diyarındaki temsilcileri olarak tanımlaması da dikkatleri çeken bir diğer husus olarak öne çıkmaktadır.

1.6. Basra Vilayetinin Elçilik Heyeti

Manucci'nin verdiği bilgiler incelendiğinde Mekke şerifinin elçisinden sonra Babürlü Devleti'ne Osmanlı Devleti hâkimiyeti altında bulunan Basra'dan bir elçilik heyetinin geldiği görülmektedir. Basra Valisinin Âlemgîr'in tahta çıkışını kutladığını ve birçok güzel Arap atını Âlemgîr'e hediye ettiğinden söz eden yazar, Basra valisinin elçisinin Babürlü Devleti'nde büyük bir

²⁰⁶ Manucci, a.g.e., C. 2, s. 106-107.

²⁰⁷ Manucci, a.g.e., C. 2, s. 251.

²⁰⁸ Fisher, a.g.e., s. 289-290; Bayur, a.g.e., s. 252.

heyecan yaratmadığı bildirmektedir.²⁰⁹ Manucci tarafından sözü edilen Basra elçisi Hindistan’a Basra’dan gelen ilk elçilik heyetidir. Söz konusu ilk elçilik heyetinin 1661 yılında geldiği ve Osmanlı Devleti’nin Basra Valisi Hüseyin Paşa tarafından gönderildiği bilinmektedir. Elçilik heyetinin başındaki isim ise Kasım Aka (Ağa) olarak adlandırılmaktadır.²¹⁰

Manucci, Basra’dan gelen elçilik heyetinin asıl amacının yanlarında getirmiş oldukları Arap atlarını satmak ve elçiliğin sağladığı özgürlüklerden, vergi vermeden ticaret yapabilmek gibi avantajlardan faydalanmak olduğundan söz etmektedir. Elçilik heyetinin yanında getirdiği tüm atların hükümdar tarafından satın alındığı ve gitmeden önce masraflarının saray tarafından karşılandığı da yazarın aktardığı bilgiler arasında bulunmaktadır.²¹¹

1.6.1. Basra Eski Valisi İslam Han’ın Babürlü Devletine Gelişi

Manucci, Basra vilayeti ile ilgili farklı bilgiler de kaydetmektedir; *“Bu yıl yani 1673 yılında Basra’dan bazıları iyi atlar binen altı yüz Arap ile İslam Han adında bir Arap şehzadesi geldi”* şeklinde başlayan bölümde Basra’dan kaçarak Hindistan’a sığınan Basra valisi hakkında bilgiler sunmaktadır.²¹² Manucci’nin vermiş olduğu tarih olan 1673 yılı kaynaklardaki bilgiler ile karşılaştırıldığında tutarsızlık içermektedir. Measir-i Âlemgîr-i Basra Valisinin Hindistan’a geldiği yıl olarak 1669 yılının Temmuz ayı belirtilmektedir. Ayrıca kaynaklar incelendiğinde Manucci’nin İslam Han diye adlandırdığı ismin kendisine Âlemgîr tarafından verildiği, asıl isminin Hüseyin Paşa olduğu ve Osmanlı Devleti hâkimiyeti altında Basra Valisi olarak görev yaptığı görülmektedir. Hüseyin Paşa’nın başına buyruk hareketleri ve Osmanlı Devleti ile Basra’nın yönetiminde anlaşamaması gibi sebepler nedeniyle Babıali’nin bir sefer düzenlemesi sonucu ülkeyi terk edip İran’a sığındığı bilinmektedir. Osmanlı Devleti’nin baskılarına dayanamayan İran yönetiminin Hüseyin Paşa’yı ülkeden çıkarması sonucunda Hüseyin Paşa, Hindistan’a sığındığı bilinmektedir. Âlemgîr tarafından kendisi İslam Han unvanıyla birlikte 5,000 atlı komutanı rütbesine yükseltmiştir. Yine büyük oğlu Efresyab Bey’e ve küçük oğlu Ali Bey’e küçük rütbeli komutanlıklar da verdiği kaynaklarda aktarılmaktadır.²¹³

Hüseyin Paşa’nın Babürlü Devleti’nde Âlemgîr tarafından dostane bir şekilde kabul edildiğinden söz eden Manucci, Âlemgîr’in Hüseyin Paşa ile akrabalık kurmak amacıyla Murad Bakhsh’ın kızı ile Hüseyin Paşa’nın oğlunu evlendirmeye niyetlendiğini ancak Hüseyin Paşa’nın

²⁰⁹ Manucci, a.g.e., C. 2, s. 107.

²¹⁰ Bayur, a.g.e., s. 252.

²¹¹ Manucci, a.g.e., C. 2, s. 107.

²¹² Manucci, a.g.e., C. 2, s. 174.

²¹³ Saqî Must’ad Han, a.g.e., s. 54-55; Bayur, a.g.e., s. 253; Yusuf Halaçoğlu, “Basra”, *DİA*, C. 5, İstanbul 1992, s. 112-113.

bunu kabul etmediğinden de söz etmektedir. Akrabalık teklifinin Âlemgîr'in bu duruma sinirlendiği ve Hüseyin Paşa'yı bir sefere gönderdikten sonra burada öldürülmesini sağladığından bahsetmektedir. Ayrıca yazar Âlemgîr'in isteklerini reddeden hiç kimseyi affetmediğinden de söz etmektedir.²¹⁴

1.7. Fransız Elçinin Babürlü Devleti'ni Ziyareti

Avrupalıların Hindistan'a olan ilgisinin arttığı bu dönemde Manucci'nin verdiği bilgilerden Babürlü Devleti'ne bir Fransız elçilik heyetinin geldiği ve Âlemgîr'den ticaret için bir takım imtiyazların alınmaya çalışıldığı görülmektedir. Âlemgîr Fransızların gönderdiği elçilik heyetinde bulunanlardan ve amaçlarından şu şekilde söz etmektedir; *“Bu yıl Fransa Kralı'ndan elçiler Babürlü Devletine geldi. Birine Monsieur de la Bullaye le Gout, diğerine Monsieur Beber deniyordu. Surat'ta bir fabrika açmak için Babürlü Devleti'nden izin almaya geldiler”*.²¹⁵

Fransa Krallığı tarafından 1664 yılında “Compagnie française des Indes orientales” yani Fransız Doğu Hindistan Şirketi adıyla Hollandalı ve İngiliz şirketleri ile mücadele etmek için bir şirketin kurulduğu bilinmektedir. Ancak Âlemgîr'e ziyaret için gelen Fransız elçilere dair bilgilere Measir-i Âlemgîr-i'de ve François Bernier'in eserinde rastlanılmamaktadır. Manucci'nin verdiği bilgiler orijinallik açısından önem arz etmektedir ancak aktarılan bilgilerin doğruluğunun incelenme imkânı bulunmamaktadır.

Manucci, Fransız elçilerin mektuplarını Âlemgîr'den başkasına teslim etmemek noktasında emir aldıklarından ancak Babürlü Devleti'nin teamüllerinin buna müsaade etmediğinden söz etmekle birlikte, elçilerin ellerindeki mektubun Şah Alam tarafından teslim alındığını ve bunun daha önce yaşanmamış bir durum olduğundan söz etmektedir. Bir şehzadenin elçinin mektubunu teslim almasının sözü edilen elçilik heyetine önem verildiğini gösterdiğini ifade etmektedir. Bu durumunda Fransız Kralı'na duyulan saygıdan kaynaklandığını bildirmektedir. Fransız Kralı'nın Babürlü Devleti'nde önemsendiğinden bahseden Manucci, elçilerin yanlarında getirdikleri ve Sürat'ta gördüğü yeni topları ve birçok ürünü hediye olarak sunmadıklarını buna rağmen hükümdarın isteklerini kabul ettiğinden söz etmektedir. Elçilik heyetinde bulunan Monsieur de la Bullaye, Bengal'e giderken Patnath'a giriş yaptıktan sonra teknesiyle kaybolduğunu, diğerinin, Goa'da hastalandığını ve tedavi olmak için aldığı ilaçlar sebebiyle zehirlenerek hayatını kaybettiği yazar tarafından aktarılan bilgiler arasında bulunmaktadır.²¹⁶

²¹⁴ Measir-i Âlemgîri İslam Han'ın akabetiyle ilgili olarak Malva'da Bahadur Kökeltaş'ın emri altında savaşırken, Hüseyin Paşa'nın bindiği filin ateşten ürkererek düşman saflarına daldığını ve bunun neticesinde düşman tarafından filinden indirilerek oğlu Ali Bey ile birlikte acımasızca öldürüldüğünü aktarmaktadır. Saqi Must'ad Han, a.g.e., s. 93.

²¹⁵ Manucci, a.g.e., C. 2, s. 140.

²¹⁶ Manucci, a.g.e., C. 2, s. 140-142.

1.8. Yarkent Hanlığı Hükümdarı Abdullah Han'ın Âlemgîr'e Sığınması

Manucci, Babürlü Devleti'ne yapılan elçilik ziyaretlerine dair bilgi vermekle birlikte Âlemgîr'e sığınan hükümdarlar ve devlet adamları hakkında da detaylı bilgiler sunmaktadır. Asya'nın büyük bir hükümdarı olan Âlemgîr'in himaye ettiği hükümdarlardan biri de Yarkent Hanlığının hükümdarı olduğu bilinmektedir.

Manucci, Yarkent Hanlığının hükümdarını tarif etmekte ve geliş sebebini şu şekilde açıklamaktadır; *“Bu yıl Âlemgîr'in büyüklüğünden yardım almak için bizzat Tataristan hükümdarının kendisi geldi. (2 Nisan 1668) Bu kişi Kaşgar'ın hükümdarıydı. Biraz sakalı olan çok yaşlı bir adamdı, büyük oranda Çinli adil bir adam gibiydi. Tahtını gasp eden oğlunun isyanı yüzünden ülkesinden kaçmak zorunda kalmıştı.”*²¹⁷ Adı geçen hükümdarın Türkistan'da 1636-1667 yılları arasında Yarkent Hanlığında hüküm süren Abdullah Han olduğu bilinmektedir. Kendisi döneminde Yarkent Hanlığında Hoca ve Cemaat çatışması yaşanmış, farklı bir cemaatin müridi olan oğlu Yolbars hanlık içerisinde güçlendikten sonra babasıyla mücadele ettiği ve bir süre sonra Yolbars ile mücadele edemeyen Abdullah Han'ın Yarkent Hanlığından ayrılarak Hindistan'a gelerek Âlemgîr'e sığındığı bilinmektedir.²¹⁸

Manucci, Âlemgîr'in Abdullah Han'ı karşılarken bütün ihtişamını sergilediğinden söz etmektedir. Abdullah Han'ın karşılamak için Cafer Han'ı diğer birkaç devlet adamıyla birlikte onu karşılamak ve başkente kadar eşlik etmek için bir bölük süvari ile gönderildiği aktarılmaktadır. Abdullah Han'ın söz konusu karşılama heyeti tarafından Delhi'ye getirildiği²¹⁹ ve daha sonra Rüstem Han'ın Dekken'deki konağına götürüldüğü yazarın verdiği bilgiler arasında bulunmaktadır. Ayrıca Manucci, bir diplomasi krizinin yaşandığından söz etmektedir. Söz konusu krizin sebebi olarak Âlemgîr'in huzurunda Ekber'in çocukları dışında kimsenin oturmasına izin verilmediği ve herkesin Âlemgîr'in huzurunda ayakta bekletildiğini aktarmaktadır. Ancak Abdullah Han'a huzurunda oturması için izin vermezse herkesin onu kibirlilikle suçlayacağını düşündüğünü, kötü bir kaderin zaten Abdullah Han'ı topraklarını terk etmeye zorladığını, üstelik Babürlü hükümdarlarının onların kızları ile evlendiğini, Âlemgîr'in Abdullah Han'a oturması için yer göstermeden karşılamasının yanlış olduğunun düşünüldüğünden söz etmektedir.²²⁰

²¹⁷ Manucci, a.g.e., C. 2, s. 177-178.

²¹⁸ Muhammed Bilal Çelik, “Yarkend Hanlığı”, *Avrasya'nın Sekiz Asrı Çengizogulları*, Ed. Hayrunnisa Alan-İlyas Kemaloğlu, İstanbul 2020, s. 651-655.

²¹⁹ Measir-i Âlemgîri'ye göre Abdullah Han 12 Mart 1668 yılında Delhi'ye ulaştığı bilinmektedir. Birkaç gün şehrin dışındaki bahçelerden birinde misafir edilmiş ve 15 Mart tarihinde bir takım karşılama töreniyle saraya kabul edildiği aktarılmaktadır. Saqi Must'ad Han, a.g.e., s. 45-46.

²²⁰ Manucci, a.g.e., C. 2, s. 178; Measir-i Âlemgîri'de geçen ifadelerle göre Abdullah Han'ın saraya kabulünden sonra nehir kenarında bekletildiğini Âlemgîr'in kendisinin yanına gidip elini sıktığını, karşılıklı olarak hürmetlerin sunulduğundan bahsedilmektedir. Saqi Must'ad Han, a.g.e., s. 46.

Manucci, Âlemgîr'in bazı konularda hareketlerinden dolayı kimseyi incitmek istemediğini ve bu sebeple Abdullah Han'ı nasıl huzuruna kabul etmesi konusunda kafasının karıştığından söz etmektedir. Ancak sonunda bir çare bularak Abdullah Han'ı camide karşılamaya karar verdiğini, bu yolla Abdullah Han'ın karşısında oturması ona saygısızlık sayılmayacağını düşündüğünü bildirmektedir.²²¹ Manucci'nin sözünü ettiği karşılamaya dair bilgiler ise şu şekildedir;

Müslümanlar için namazlarının sonunda başlarını sağa ve daha sonra sola çevirerek iki kez “As-salam ‘alaikum” diyerek melekleri selamlayıp namazlarında yaptıkları yardımlar için teşekkür ederek namazlarına son vermek gelenektir. Çünkü herkesin yanında iki melek olduğunu iddia ediyorlar ve böylece selamlamayı iki kez yapıyorlar. Bu, meleklerle verilen selamı konuğa kibar bir selamlama olarak sunan Âlemgîr'in başka bir inceliği idi; “As-salam ‘alaikum” demeye başladığı sırada Kaşgar hükümdarının camide onun biraz arkasında bulunduğunun farkına vardı. Daha sonra, Âlemgîr tamamen ona döndüğünde aynı kelimelerle cevap verdi; Kaşgar hükümdarı da aynısını yaptı ve böylece konuşma başladı.²²²

Manucci, görüşmenin sözünü ettiği şekilde bir sorun yaşanmadan gerçekleştiğini ve konuşmaları bittikten sonra Âlemgîr'in sarayına çekildiğini, Abdullah Han'ın kendisine tahsis edilen köşke gittiği bildirmektedir.

Manucci, Abdullah Han'ın Delhi'de kaldığı sürece Âlemgîr tarafından nezaketten taviz verilmediğinden söz etmektedir. Abdullah Han'ın altı fil ile düzenlenen bir gösteriye davet edildiğini ancak kendisiyle aynı seviyede oturtulmadan uzak bir yerde oturtulduğunu ifade etmektedir. Ayrıca Abdullah Han'ın Âlemgîr'den kendisinin Mekke'ye gönderilmesi noktasında müsaade istediği bilinmektedir. Bunun üzerine Abdullah Han'ın sarayın emirlerine uyararak kendisine büyük hürmet gösterilen Sürat valisinin yanına ulaştığı aktarılmaktadır.²²³ Sürat'tan yola çıkarak Mekke'ye ulaşan hükümdarın hac görevinden sonra tekrar Babürlü Devleti'ne döndüğü ve Delhi'de uzun yıllar yaşadktan sonra burada vefat ettiği yazar tarafından aktarılan bilgiler arasında bulunmaktadır.²²⁴

1.9. Alemgir ve Şah Cihan Arasındaki Münasebetler

Manucci, Âlemgîr'in devlet işlerini yoluna koymanın ve babasının ihmali neticesinde ortaya çıkan suiistimalleri düzeltmenin gururunu yaşadığını, soylular ve devlet adamlarının kendisini

²²¹ Manucci, a.g.e., C. 2, s. 178; Measir-i Âlemgîri, Manucci'nin ifadelerini doğrular şekilde Âlemgîr'in Han'ı camiye götürdüğünden bahsetmektedir. Saqi Must'ad Han, a.g.e., s. 46; Manucci'nin dikkat çektiği hususlara dair bilgiler bulunmamaktadır. Ancak Manucci'nin ifadelerinden kendisine anlatılanları farklı ve oldukça tutarlı bir şekilde yorumladığı görülmektedir. Âlemgîr, Han'ı camiye götürerek ne hanın gönlünü kırmış ne de kendi otoritesinden taviz vermiş olduğu açıkça görülmektedir.

²²² Manucci, a.g.e., s. 178.

²²³ Manucci, a.g.e., C. 2, s. 179; Abdullah Han'ın Mekke'ye gitme dileğinin 21 Ekim 1668 tarihinden sonra kısa bir süre içerisinde gerçekleştirildiği görülmektedir. Saqi Must'ad Han, a.g.e., s. 48.

²²⁴ Manucci, a.g.e., C. 2, s. 179-180; Âlemgîr'in inayetiyle Delhi'de mutlu bir şekilde yaşayan Abdullah Han'ın 20 Ekim 1675 yılında Delhi'de öldüğü Measir-i Âlemgîri tarafından aktarılmaktadır. Saqi Must'ad Han, a.g.e., s. 88.

desteklediğini, övdüğünü ve Şah Cihan'ın itibarını kaybettiğini kaydetmektedir. Aynı zamanda Âlemgîr'in Şah Cihan'ın itibarını elinden almak için de mümkün olan her yolu denediğinden bahsetmektedir.²²⁵

Manucci, Âlemgîr'in babasına mektup yazarak Şah Cihan döneminde yaşanan istismlara dair ağır sözler sarf ettiğinden bahsetmektedir. Yazar söz konusu durumu ise *“yaşlı adamı daha fazla öfkeliendirmek ve hapishane günlerini daha ağırlaştırmak”* şeklinde yorumlamaktadır.²²⁶ Benzer şekilde Elliot'da eserinde Âlemgîr ve Şah Cihan arasında birçok mektubun gelip gittiğinden bahsetmektedir.²²⁷ Yazar mektupların içeriğine dair aşağıdaki bilgileri paylaşmaktadır;

“..Şah Cihan ve hükümetinin izlediği her kuralı kınadı. Onu halkına karşı adaletsiz olmakla, vezirleri ihmalkâr olmakla, başkalarının eşlerini baştan çıkarmakla, bir kadın pazarı düzenleme ahlaksızlığı yapmakla, Aynalar Salonu'nda kadınlarla kendini şımartmak için yaptığı aşırı harcamalarla, daha önce de söylediğim gibi sarayında bir resmi görevli mahiyetinde dansçı tutmakla suçladı. Öte yandan kendi yaptıklarını yücelterek yaptığı her şeyi övdü. Böylece, Âlemgîr'in İncil'deki kurtarıcımız tarafından konuşulan Tanrı'dan merhamet istemek yerine, kendi iyi eserlerini okumaktan başka bir şey yapmayan mükemmel bir mürit öğrencisi olduğu söylenebilir.”²²⁸

Manucci, Âlemgîr'in mektuplarında halka açık toplantılarda halkın şikâyetlerini dinlemekle ve devletin yaşadığı sorunları çözmekle her gün geçirdiği saatlerle gurur duyduğundan söz etmektedir. Bunun yanında yazar Şah Cihan'ın mektuplarının içeriğine dair de şu bilgileri aktarmaktadır;

“Şah Cihan'da oğluna cevap vermekten ve mazeret sunmaktan kaçınmadı, bunların yanı sıra babasına isyan edip, kardeşlerine acımasızca muamele ettiğini, kendi oğullarını bile bağışlamadığını tüm bunları yapan birinin başkaları için asla yararlı işler yapamayacağını söyledi. Halka açık görüş alanında saatlerce oturmakla övünmekten daha fazla devletin kötü yönetildiğine aşikâr bir işaret olabilir mi? Şah Cihan yönettiği zaman devlet yetkilileri o kadar iyi yönetim sergiledi ki, büyük davulun (nevbet²²⁹) günlük olarak dövülebileceğine rağmen, aylar geçmesine rağmen haksızlıktan şikâyet etmek isteyen kimse gelmemişti. Aralarındaki bu kavga uzun süre, Şah Cihan Âlemgîr'e her şeyden sonra sana hayat veren adama her ne yaptırısan hatırlamalısın yazana kadar devam etti.”²³⁰

Manucci, yukarıda sözü edilen mektuplaşmalardan sonra Âlemgîr'in mektuplardan etkilenerek babasına karşı yumuşamaya başladığını, şefkatli davrandığını babasını yumuşatmaya çalıştığını aktarmaktadır. Âlemgîr'in söz konusu yumuşamadan sonra babasına tatlı dil göstererek sahip olduğu

²²⁵ Manucci, a.g.e., C. 2, s. 16.

²²⁶ Manucci, a.g.e., C. 2, s. 16.

²²⁷ H. M. Elliot, **History of India**, çev. John Dowson, C. 7, Londra 1877, s. 251.

²²⁸ Manucci, a.g.e., C. 2, s. 16.

²²⁹ Manucci'nin Şah Cihan'ın mektubunda bahsettiği davulun nevbet olduğu bilinmektedir. Nebbet Delhi Türk Sultanlığı ile başlayan, genellikle günde beş vakit çalınan bir çalgıdır. İlerleyen dönemlerde başta Delhi Türk Sultanlığında sonrasında Babürlüler de halkın şikâyetlerini sultana bildirmek için sarayın önüne gelip görevlilere çaldırması bir gelenek haline gelmiştir. Detaylı bilgi için bakınız; Kortel, a.g.e., s. 71-73.

²³⁰ Manucci, a.g.e., C. 2, s. 16-17.

ve Şah Cihan tarafından saklanan mücevher hazinesini talep etmektedir. Ancak söz konusu istek Şah Cihan'ın pek hoşuna gitmemiş olsa gerek ki Manucci'nin aktardığı aşağıdaki ifadeler ile oğluna cevap gönderdiği yazar tarafından aktarılmaktadır;

“...Ona sayısız hediye, zamanını geçirmesine yardımcı olmak için pehlivanlar, hapishanenin yorgunluğunu hafifletmek için çalgı çalan çalgıcılar ve hala özgür bir hükümdarken ki gibi Şah Cihan'ın alışkanlıklarına uygun diğer oyunlar gönderdi. Bu tatlı sözlerden sonra Âlemgîr babasından kontrolü altındaki mücevherleri kendisine hediye etmesini istedi. Şah Cihan sert bir mektupla cevap verdi, bir daha bu tür şeylerden bahsetmeye cesaret ederse, onun yanında metal bir havan olduğunu bununla mücevherleri toza çevirebileceğini söyledi; Âlemgîr'de mücevherleri bu kadar işe yaramaz hale gelmeden alamazdı. Ancak mücevherlerin yerine, ona diğer canlılardan daha fazla güvenebileceği şiddetle beyan ettiği Asad Han'ı gönderdi.”²³¹

Manucci'nin aktardığı bilgilerden anlaşıldığı kadarıyla Şah Cihan, Asad Han adlı veziri Âlemgîr'e hizmet etmek üzere göndermektedir. Yazar Şah Cihan'ın diğer devlet adamları için “...diğerleri babaya (Şah Cihan'a) asilerdi ve bu nedenle ilk fırsatta oğluna (Âlemgîr'e) da isyan edeceklerdi.” ifadelerini kullandığını aktarmaktadır. Nitekim Âlemgîr'in babasının öğütünü dinleyerek Asad Han'ı vezirlik rütbesinde görevlendirdiği ve daha sonra vezir-i azam olarak bilinen Cafer Han vefat edince onun yerine Asad Han'ı vezir-i azam olarak atadığı bilinmektedir.²³² Manucci, Asad Han'a dair söz konusu bilgileri sunduğu bu kısımda kendi eserinin yazılış tarihine dair de önemli bir bilgi sunmaktadır. Asad Han'ın 10 Mart 1699²³³ yılına kadar görev yaptığını ve söz konusu tarihten bugün diyerek söz etmektedir. Sözü edilen bilgiler neticesinde anlaşılmaktadır ki, Manucci eserini yazdığı sıralarda tarihler 1699 yılını göstermektedir. Denilebilir ki, Manucci Hindistan'a gelişinden otuz yılı aşkın bir süre sonra eserini kaleme almaktadır.²³⁴

1.9.1. Âlemgîr'in Hastalığı Sonrası Şah Cihan'a Karşı Aldığı Önlemler

Manucci, Âlemgîr'in 1662 yılında büyük bir hastalık geçirdiğinden söz etmektedir. Hükümdarın hastalığının sadece birkaç gün çok ağır geçtiğini ancak etkisinin uzun süre devam ettiğinden bahseden yazar hükümdarın iyileşmesinin uzun zaman aldığını aktarmaktadır. Hekimlerin hükümdarın daha iyi bir şekilde dinlenerek sağlığına kavuşması için Delhi'nin havasından daha güzel bir havaya ve iklime sahip olan Keşmir'e giderek dinlenmesini önerdikleri bilinmektedir. Manucci, Âlemgîr'in de bunu arzuladığını bildirmekle birlikte hala hayatta olan babasının hükümdarın kalbini delen veya dinlenmesini veya temiz doğada hoş vakit geçirmenin tadını çıkarmasını engelleyen bir diken olduğundan söz etmektedir. Yazar Âlemgîr'in daha önce uyguladığı yumuşak tavırdan vazgeçtiğini aksine Şah Cihan'ın ıstırabını artırmayı planladığını bildirmektedir. Manucci, Âlemgîr'i

²³¹ Manucci, a.g.e., C. 2, s. 17.

²³² Manucci, a.g.e., C. 2, s. 17-18.

²³³ Eserini Hindistan'a gelişinden yaklaşık otuz yıl sonra kaleme alan Manucci'nin ifadelerinde bir takım yanlışlıklar ve tutarsızlıklar gözlemlenmektedir.

²³⁴ Manucci, a.g.e., C. 2, s. 18.

suçlayarak bunun hastalığı sırasında öğrendiği bir ders olmadığını kendi yapısından kaynaklandığını *“Doğruyu söylemek gerekirse, bu hastalığı sırasında ya da Tanrı’nın öğretisi sırasında asla meleğin ilham vererek öğrettiği bir şey değil, kendi doğasının sapkınlığından geliyordu.”* ifadeleri ile aktarmaktadır. Söz konusu durumun akabinde yazar Âlemgîr’in babasının ıstırabını artırmak için emir gönderdiğini ve yaşananları şu şekilde özetlemektedir;

“Şah Cihan’ın hoş bir vakit geçirmesi için bulunan şehre doğru bakan pencerenin tuğla ile kapatılmasını emretti. Bir silahçı şirketini yaşlı adamı rahatsız etmek ve pencerede belirirse onu vurmak için ateş ederek Agra Sarayı’nın altına gönderdi. Buna ek olarak, umutsuzluğunu arttırmak için, altın ve gümüş para birikiminin büyük bir kısmı, mümkün olduğu kadar çok gürültü yaparak, Şah Cihan’ın zihninde duyabileceği ve kandırılabilceği şekilde taşındı. Fakat Şah Cihan da bir incelik oyunu oynadı ve hiçbir şey görmediğini söyledi; müzik, dans ve eğlenceler ile çılgınlara, gürültüye ve tüfek atışlarına cevap verip, eşleri ve kadınlarıyla keyifli bir yaşam sürdürdü. Sarayda olan biten her şeyi İtibar Han hepsini, başkente yazdı böylece Âlemgîr, Şah Cihan’ın hayatını zehirle almaya karar verdi.”²³⁵

1.9.2. Âlemgîr’in Şah Cihan’ı Zehirletmeye Çalıştığına Dair İddialar

Manucci’nin iddiasına göre Âlemgîr, babası Şah Cihan’ı zehirleyerek öldürmeye karar verdiği görülmektedir. Bu amaç doğrultusunda Şah Cihan’ın yanında bulunan doktoruna Şah Cihan’a verilmek üzere bir zehir gönderdiği bilinmektedir. Ancak Şah Cihan’ın doktoru bu kötülüğü Şah Cihan’a yapmanın doğru olmadığını düşünmektedir. Âlemgîr’in mektubunda Şah Cihan’ın doktoru Mükerrrem Han’a eğer söylediklerini yapmazsa bunu canıyla ödeyeceğini aktaran Manucci, Mükerrrem Han’ın zehri vermesi durumunda da öldürüleceğini düşündüğünü ve zehri kendisinin içerek yaşamına son verdiğini bildirmektedir. Sözü edilen olayı yazar şu şekilde aktarmaktadır;

“Mukarram Han, Şah Cihan’ı öldürmenin doğru olmadığı ve bu zenginliğe, herkesin saygı ve hürmet gösterdiği bu büyüklüğe nasıl mütevazî bir sevgi büyütüldüğünü görünce bu sonuca vardı. Her şeyden önce Şah Cihan ona güvenip onu saltanata hizmetle görevlendirmemiş miydi? Bunun yanı sıra Şah Cihan’a zehri vermesi durumunda Âlemgîr, onun yaşamına son vereceğini tecrübeleri çok iyi bir şekilde öğretmişti. Bu nedenle onurlu bir şekilde ölmeye karar verdi ve zehri yuttu, uyustu ve yarım saat içinde uykusunda öldü.”²³⁶

Manucci, Şah Cihan’ın zamanında bir takım iyiliği dokunduğu insanların ona zarar veremeyeceğini görmesine rağmen bu durumun Âlemgîr’in gönlünde herhangi bir etki yaratmadığından söz etmektedir. Şüphesiz ifadelerini Âlemgîr’in sonraki faaliyetlerine dayanarak dile getirmektedir. Nitekim Avrupalı bir hekimi görevlendirerek babasını bir kez daha zehirlemeye teşebbüs etmektedir. Manucci yaşanan bu olay sonucunda halk arasındaki konuşmaları da aşağıdaki ifadeleri ile aktarmaktadır;

“Âlemgîr tarafından Şah Cihan’ı zehirle öldürmek için Avrupalı hekime verilen emirler gizli olmasına rağmen, halk Şah Cihan’ın adamı hizmetine almayı reddettiğini gözlemledi. Böylece

²³⁵ Manucci, a.g.e., C. 2, s. 58-59.

²³⁶ Manucci, a.g.e., C. 2, s. 59-60.

yaşlı adama muamele ettiği kötülükler yüzünden bir şeylerden şüphe ettiler ve bu olayda Âlemgîr'e karşı bir kez daha galip geldi. Şimdi Âlemgîr'in rakipsiz olduğunu söyleyemediler ve babasının dostluğunu aramalı ve babasının affına sığınmalı, çünkü Şah Cihan dünyevi bir adam olmasına rağmen babasıydı; Şah Cihan'ın evladı tarafından nefret edilmeyi hak ettiği herhangi bir belirgin suçu da yoktu. Zaten Âlemgîr'e karşı açık konuşmaya devam etmişlerdi ve Tanrı'nın Âlemgîr'i böyle bir sertlikten dolayı azimle cezalandırılması için Şivaci'ye güç verdiği söylendi.²³⁷

Yazar Âlemgîr'in ülkede ortaya çıkabilecek bir isyandan çekindiğini, çünkü daha önce yaşanan sorunlar yaşanıyor gibi olduğunu ve bu nedenle babasından af dilediğini bildirmektedir. Bu doğrultuda babasına pişmanlık dolu mektuplar yazdığı, Şah Cihan'ın arkadaşlığı ve dostluğunu talep ettiğini yazar tarafından kaydedilen bilgiler arasında bulunmaktadır. Manucci, Şah Cihan'ın tüm mektuplara rağmen Âlemgîr'i affetmediğini Şah Cihan'ın yaşananların Âlemgîr'in kötü niyetinden kaynaklandığını bildiğini aktarmaktadır. Âlemgîr'in vazgeçmeyerek babasına hediyeler gönderdiği ayrıca ülkede yaşanan çeşitli konularda babasının tavsiyelerini istediğini, ona itaatkâr bir oğul olarak yaşamını sürdüreceğini bu sebeple yaptığı şey için affedilmesini istediği bilinmektedir.²³⁸ Yazar sözü edilen hediyeler ve mektuplardan sonra Şah Cihan'ın görünüşte teskin edilmiş olduğunu ancak Şah Cihan'ın Âlemgîr'e yazdığı mektupta kendisini tüm hataları için affedebileceğini ancak sevgili oğlu Dara'nın kellesini keserek babasına göndermesini affedemeyeceğini bildirdiğini aktarmaktadır. Şah Cihan'ın mektubunun yanında Âlemgîr'e elindeki mücevherlerden bazılarını gönderdiği ve Âlemgîr'in halka babasının kendisini affettiğini lanse etmek için bunların yeterli olduğunu düşündüğü yazarın aktardığı bilgiler arasında bulunmaktadır.²³⁹

H. M. Elliot eserinde; Âlemgîr ve Şah Cihan arasında birçok mektuplaşmanın yaşandığını aktarmanın yanında bu mektupların arasından sadece üçüncü mektubun elde edilebildiğinden söz etmektedir. Mektubun bir bölümü çalışmamızın bu kısmında aktarılacaktır:

“Dini ibadetleri yerine getirdikten sonra, en yüce varlığınızla temsil edilir. Hizmetkârınızın alçakgönüllü ifadesine cevaben gönderdiğiniz zarif mektup, hayırlı bir zamanda hizmetkârınızı büyük bir şekilde şereflendirdi. Kusurlarının ve günahlarının affedileceğinin müjdelenmesi, onu sevinç ve gururla doldurdu. Babasını ve efendisini affeden ve kusurunu bağışlayan ve mazeretini kabul eden lütfkâr lütfuyla içim umutla doldu. Allah'a şükürler olsun ki, faziletinin telkinlerini dinleyerek, merhameti intikama tercih eden ve bu kötü ve rezil günahkârı her iki dünyada da keder ve sefalet uçurumundan kurtardı. Tanrı'nın merhametindeki sarsılmaz ümidi, gelecekte bu alçakgönüllü hizmetçinizden hiçbir değersiz eylem yapılmamasıdır! Gönüllerin sırrını bilen, bütün din ve inançlara göre mümin ve kâfirlerin inancına göre yalanları ve batılları not eden Allah, bu kulun Allah'a karşı olmadığını ve hiçbir zaman muhalefet etmediğini bilir. Bu hizmetkârın kötü yargıçların zannettiği gibi, yüce tanrının istek ve zevkine aykırı hareket etmediğini ve asla yapmadığını, ancak kendisini babasının sofu olarak gördüğünü ve bu önemli hizmette kararlılıkla devam ettiğini bilir...”²⁴⁰

²³⁷ Manucci, a.g.e., C. 2, s. 107-108.

²³⁸ Manucci, a.g.e., C. 2, s. 108.

²³⁹ Manucci, a.g.e., C. 2, s. 108; Elliot'un eserinde verilen bilgilere göre, Âlemgîr ile Şah Cihan arasında geçen sert mektuplaşmadan önce ya da sonra olduğu tam olarak tahlil edilememekle birlikte Şah Cihan'ın kendini hizmetkâr olarak addettiği bir mektup yazarak söz konusu mücevherleri Âlemgîr'e teslim ettiği aktarılmaktadır. Elliot, a.g.e., s. 253.

²⁴⁰ Manucci, a.g.e., C. 2, s. 252-253.

Söz konusu mektubun içeriğine bakıldığında Şah Cihan kendini oğlu Âlemgîr'den af dileyen bir günahkâr gibi addetmekte ve oğlundan af dilemektedir. Âlemgîr'in yüce bir merhamete sahip olan, kusur bağışlayan, dine hizmet eden faziletli bir hükümdar olarak hitap etmektedir. Manucci'nin aktardığı bilgiler ışığında Şah Cihan'ın esaretinin ilk yıllarında Âlemgîr ile arasında sert mektuplaşmalar geçtiğini ve daha sonra yapılan mektuplaşmalar ile birlikte baba ve oğul arasındaki ilişkinin yumuşadığı anlaşılmaktadır.

1.9.3. Şah Cihan'ın Ölümü

Çalışmamızın bu kısmında Manucci'nin Şah Cihan'ın ölümüne dair aktardığı bilgiler incelenecektir. Manucci, Raca Cai Singh'in ordusunda görevli bir şekilde ilerlerken Burhanpur'da dinlenirken Şah Cihan'ın ölüm haberinin geldiğinden söz etmektedir. Yazar, Şah Cihan'ın ölümünün sebebi olarak kötü alışkanlıklarına işaret etmektedir. Manucci'nin Şah Cihan'ın hastalığı konusunda sunduğu bilgiler tarihi gerçeklik içermektedir. Manucci'nin Şah Cihan'ın ölümüne dair sunduğu bilgiler aşağıdaki şekildedir;

“...Bu olay şu şekilde oldu. Şah Cihan'ın karısı Akbarabadi Mahal, biri “güneş” anlamına gelen Aftab ve diğeri “ay” demek olan iki güzel hizmetçiye sahipti. Şah Cihan'ın ilgisini çektiklerini fark ederek, eğlencesi için onları Şah Cihan'a verdi. Bir gün Şah Cihan bir aynanın karşısında bıyıklarını düzeltirken bu iki kadın onun arkasında duruyordu. Biri diğerine sanki bir genç olarak görünmek isteyen yaşlı adamla alay ediyormuş gibi bir işaret yaptı. Şah Cihan hareketi gördü ve gururuna dokundu, alıştığı kötü alışkanlıklarındaki gücünü korumak için ilaca başvurdu. Bunlardan mesanesi o kadar zayıfladı ki idrarını yapamama hastalığı devam etti.²⁴¹ Bunun için çare bulunamamıştı, şimdi yaşlı bir adam ve çok zayıftı. Aynı zamanda, iki fakirin iki elma hakkında söylediklerini aklına getirdi. Bu, Şah Cihan şehzade iken Khrurram'da ve Juner'da, Bijapur topraklarındaydı ve ölümü yaklaştığında elindeki elma kokusunu kaybedecekti. Bunun gerçekleştiğinin farkına vararak, yaşamı hakkında daha uzun süredir atan kalbini kaybetti ve böylece kısa sürede sona erdi.”²⁴²

Manucci, Âlemgîr'in Şah Cihan'ın ölüm haberini veren İtibâr Han'ın mektubunu aldığı anda söz edilen mektuba inanmadığından babasının hapisten kaçmak ve isyan etmek için bir oyun olduğunu düşündüğünden söz etmektedir. Yazarın aktardığı bilgilere bakıldığında Âlemgîr'in emrinin babasının ölüp ölmediğini anlamak için ayağına kızgın demir ile basılması emrini gönderdiği ve kendisi gelene kadar babasının gömülmemesini istediği görülmektedir.²⁴³ Yine yazarın anlatımına bakıldığında Âlemgîr'in babasının ölümünden emin olmak istediği görülmektedir. Yamuna Nehri kıyısında hızla ilerleyen Agra'ya ulaştığı ve babasının naşının getirilmesini beklediği bilinmektedir.

²⁴¹ Şah Cihan'ın stangüri olarak adlandırılan bir mesane hastalığı yakalandığı ve kısa süre içerisinde vefat ettiği kaynaklarda verilen bilgiler ile doğrulanmaktadır. Ancak Manucci'nin anlattığı hikâye mevcut kaynakların sunduğu bilgiler çerçevesinde tahlil etme imkânı bulunmamaktadır.

²⁴² Manucci, a.g.e., C. 2, s. 116-117.

²⁴³ Manucci, a.g.e., C. 2, s. 117.

Şah Cihan'ın cenazesinin Tac Mahal'e götürüldüğünden söz eden Manucci, sebebini bilmediği bir uygulamanın gerçekleştiğinden de bahsetmektedir. Şah Cihan'ın cesedinin saray girişinden yapılmadığını duvarda bulunan bir delikten sadece başının uzatıldığını aktarmaktadır.²⁴⁴

Dönemin diğer kaynakları incelendiğinde daha nesnel bilgilere ulaşılmaktadır. 8 Ocak tarihinde Agra'dan gelen haberde Şah Cihan'ın strangüri hastalığına yakalandığı ve doktorların hastalığı tedavi etmek için çareler aradığını bilinmektedir. 19 Ocak 1666 tarihinde gelen bir haberle birlikte Şah Cihan'ın söz konusu hastalıktan vefat ettiği aktarılmaktadır. Şah Cihan'ın cesedinin ilk önce kaleye taşındığı ve Ganj Nehri'nin bir kolu olan Yamuna'dan geçirilerek Tac Mahal'e götürüldüğü burada cenaze töreni yapıp kubbenin altına bırakıldığı bilinmektedir. Âlemgîr'in 4 Şubat'ta yola çıkarak 23 Şubat'ta Agra'ya ulaştığını babasının mezarını ziyaret ettiği ve "Firdevs Aşiyani" olarak adlandırılmasını emrettiği sunulan bilgiler arasında bulunmaktadır.²⁴⁵

Manucci, cenaze töreninin ardından Begüm Sahib'in hükümdara gelip selam verdikten sonra babasının mücevherler ile bıraktığı af mektubunu sunduğundan söz etmektedir. Yazarın anlatımından mektubun uydurma bir mektup olduğu Âlemgîr'in de bunu bildiği buna rağmen halk nezdinde rüşünü kanıtlamak için yeterli olarak gördüğü anlaşılmaktadır. Ayrıca yazar Âlemgîr'in Şah Cihan'ın sarayında bulunan kadınları özgürlüklerine kavuşturduğu isteyenin gönlünce evlenebileceğine izin verdiğinden bahsetmektedir. Begüm Sahib'in de Âlemgîr ile birlikte Delhi'ye döndüğü ve hükümdar tarafından kendisine "Badshah Begüm" yani sultanların sultanı anlamına gelen bir unvan verildiği bilinmektedir.²⁴⁶

Sonuç olarak çalışmamızın birinci bölümünde Manucci Seyahatnamesi'nde sunulan bilgiler ışığında Âlemgîr dönemi siyasi olayları incelenmiştir. Siyasi olayların içeriğine bakıldığında ise elçilik ziyaretleri oldukça önemli bir yer tutmaktadır. Âlemgîr, Babürlü Devleti tahtına oturduktan sonra Yarkent Hanlığı'ndan, Safevi Devleti'nden, Mekke Şerifi'nden Etiyopya'dan, Basra'dan, birçok elçilik heyetinin hükümdarlığını tebrik etmek için geldiği görülmektedir. Bunların yanında özellikle Coğrafi Keşifler ile birlikte yeni ticaret yollarının keşfedilmesi Avrupalılar için Hindistan'ı bir cazibe merkezi haline getirmiştir. Bu sebeple Âlemgîr döneminde Avrupa'dan Hindistan'da ve Babürlü Devleti topraklarında ticaret imtiyazı elde etmek için Hollandalı ve Fransız tüccarların da ziyaret ettiği Manucci'nin sunduğu bilgilerden görülmektedir.

Manucci'nin eserinde yukarıda sözü edilen bazı elçilik ziyaretleri en ince ayrıntısına kadar sunulurken bazı elçilik ziyaretleri yüzselsel aktarılmıştır. Örneğin Yarkent Hanlığı'nın elçilik ziyareti

²⁴⁴ Şah Cihan'ın cesedinin Agra Kalesi'nden Tac Mahal'a kadar hiçbir merasim düzenlenmeksizin taşındığı kaynaklarda bulunan bilgiler arasındadır. Fisher, a.g.e., s. 280.

²⁴⁵ Saqi Must'ad Han, a.g.e., s. 34-35.

²⁴⁶ Manucci, a.g.e., C. 2, s. 117-118.

tüm detayları ile (Özbeklerin yeme içme alışkanlıklarından giyim kuşamına kadar) anlatılmıştır. Ancak Fransızların elçilik heyetinin ziyareti kısa bilgiler ile aktarılmıştır. Söz konusu durumun Manucci'nin eserindeki bilgilerin şahit olduğu ve halk arasından duyduğu bilgiler olarak iki sınıfa ayrılmasından ileri geldiği düşünülmektedir. Verilen bilgiler tenkit edildiğinde Manucci'nin Yarkent Hanlığı'nın elçilik heyetine dair sunduğu bilgilerin doğruluğunun kanıtlanma fırsatı bulunmuştur. Safevi Devleti'nin elçilik heyetinin ise Babürlü-Safevi çekişmesine sahne olduğu görülmüştür. Bir düelloya dönüşen söz konusu elçi gidiş gelişleri Şah Abbas'ın ölümüyle Âlemgîr galibiyeti ile sonuçlandığı anlaşılmaktadır. Hollanda elçisinin Babürlü Devleti'ni çok iyi tanıdığından söz eden Manucci, Mekke Şerifi ile kurulan ilişkinin Müslümanlar için kutsal olan Kâbe'ye Âlemgîr'in hizmet etme isteğinden ileri geldiği görülmüştür. Mekke'nin bu dönemde Osmanlı Devleti hâkimiyetinde olmasına rağmen Babürlü Devleti ile elçilik yoluyla ilişki kurması ve Basra Valisinin Osmanlı Devleti'nden bağımsız dış ilişkiler kurması ise başka bir çalışma konusudur.

Ayrıca Manucci sunduğu bilgilerin kaynaklarına dair açıklamalarda da bulunmuştur. Yarkent Hanlığı elçilerine dair bilgileri bir tedavi sırasında elde eden Manucci, Safevi elçilik heyetine dair bilgileri hem şahit olduklarından hem de halk arasında duyduklarından yazdığından da söz etmiştir. Etiyopya'dan gelen elçilik heyetinin sahte bir elçilik heyeti olduğunu da bir eğlence sırasında bizzat elçilin kendisinden birinci ağızdan duyduğundan söz etmiştir. Manucci'nin Âlemgîr ve Şah Cihan arasındaki ilişkiye dair bilgilerin halk arasında konuşulan söylentilerden ortaya çıktığı sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca belirtilmelidir ki, Manucci'nin eserinde kaynak olarak sunduğu mektuplar döneme şahit olmuş diğer seyyahların eserlerinde zaman zaman daha detaylı bir şekilde bulunmaktadır.

Elçilik heyetlerine dair verilen detaylı ya da yüzeysel bilgiler çalışmamız çerçevesinde başlıklar ve bölümler arasında yoğunluk anlamında her ne kadar bir dengesizliğe sebep olmuş olsa da konunun tam olarak kavranabilmesi için her hangi bir kısaltma işlemine gidilmemiştir.

İKİNCİ BÖLÜM

2. ÂLEMĞİR DÖNEMİ ASKERİ OLAYLARI

2.1. Âlemğir ve Şivaci Mücadelesi

Çalışmamızın bu kısmında Niccolao Manucci'nin eserinde aktardığı Âlemğir'in saltanatı sürecinde yapmış olduğu askeri seferler ve mücadelelere değinilecektir. Manucci her şeyden önce Hindistan'da geldiği ilk günlerden itibaren topçu eri olarak görev yapmaktadır. Bu vesileyle birçok savaşta Şah Alam'ın ordusunda veya devletin ileri gelen ordu komutanlarının ordularında görev yapmaktadır. Olaylara şahit olması sebebiyle birinci elden aktarmakta ve oldukça orijinal bilgiler sunmaktadır.

Manucci, Âlemğir'in Babürlü Devleti'ni tüm Hindistan'a hâkim kılmak için yaptığı tüm faaliyetleri bütün detayları ile birlikte aktarmaktadır. Manucci'nin eserinin de önemli bir kısmını oluşturan Şivaci ile mücadeleler aynı zamanda Âlemğir'in askeri mücadelelerinin de büyük bir kısmını temsil etmektedir. Yazar Âlemğir'in Şivaci ile mücadelesini anlatmadan önce Şivaci'nin soyu hakkında oldukça detaylı bilgiler sunmaktadır.

Manucci, Şivaci'den Efendi bir çeyrek olarak bahsetmektedir. William Irvine'in Manucci'nin eserine eklediği dipnottan öğrendiğimiz kadarıyla Manucci'nin Şivaci'nin ismi konusunda bir hata yapıldığı tespit edilmektedir. Şivaci ismini, Hindu tanrısı Shiva yani “uğurlu”, “şanslı”, “talih” gibi anlamlara gelen isimden almaktadır. İsmi sonunda gelen Ci ifadesi ise bir onur eki olarak kullanıldığı bilinmektedir.²⁴⁷ Ayrıca Şivaci'nin bir Hindu racasının gayri meşru oğlu olduğunu bildirmektedir.²⁴⁸ Ancak Manucci'nin bu kısımda açık bir şekilde hata yaptığı görülmektedir. Çünkü Manucci'nin Şivaci diyerek bahsettiği kişi aslında çalışmamızın bu kısmında Âlemğir ile olan mücadelesi incelenecek olan Şivaci değil, Şivaci'nin büyükbabası raca Mallu Ci Bhonslay'dır.²⁴⁹

Şivaci'nin babası Şah Ci'nin annesi bir marangoz kızı olduğu için devlet adamları ve soylular tarafından kabul görmediği, tahtı ele geçirmek için isyan ettiği başarılı olamayınca Bijapur'a sığındığı bilinmektedir. Bijapur hükümdarı Jadov Rao'nun Mallu Ci'yi küçük yaşta hizmetine aldığı

²⁴⁷ Manucci, a.g.e., C. 2, s. 22.

²⁴⁸ Manucci, a.g.e., C. 2, s. 22.

²⁴⁹ Duff, a.g.e., s.76.

ve ona Chaul bölgesinden Camba'ya, Portekiz hâkimiyetinde bulunan topraklara yakın olan Bassein ve Bombay'a kadar uzanan toprakların yönetimini verdiği bilinmektedir. Daha sonra Bijapur hükümdarı Jadov Rao iyi bir çocuk olan Mallu Ci'yi küçük yaşta kendi kızı JeeJee ile evlendirip kendisini resmi olarak damadı ilan ettiği ve Mallu Ci'nin de Bijapur'a sadakatle hizmet ettiği ve Şah Ji'nin de burada doğduğu düşünülmektedir.²⁵⁰

Şivaci'nin bölgede hâkim olan babası yoluyla servet biriktirmeye başladığı ve bu servetle birlikte etraftan askerler ve erkekleri askere alarak kendisine bir ordu kurduğu bilinmektedir. Kurduğu orduyla birlikte Bijapur topraklarına saldıran Şivaci, hükümdar tarafından babası Şah Ci'ye şikâyet edildiği Şah Ci'nin hükümdara Şivaci'nin faaliyetlerini durduracağına dair söz vermiş olmasına rağmen Şivaci'nin faaliyetlerine son vermediği daha da artırarak saldırılarda bulunduğu Manucci tarafından aktarılan bilgiler arasında bulunmaktadır.²⁵¹ Şivaci'nin babası Şah Ci birçok lidere komutan olarak hizmet ettiği bilinmektedir. Hizmetlerine ilk olarak Ahmednagar sultanının hizmetinde başlayıp daha sonra bir dönem Babürlü Devleti'nde da görev aldıktan sonra Ahmednagar'a döndüğü ve yaşamını Bijapur hizmetinde geçirdiği bilinmektedir. Şah Ci genel olarak kendi bölgesini yönettiği Pune şehrinde geçirmektedir. Şivaci'de söz konusu şehirde bulunmaktadır. Pune şehri Bijapur ve Ahmednagar arasında bir sınır görevi görmektedir. Bu şehrin sınır bölgesi olması Şivaci'ye bir takım avantajlar sağlamış ve Şivaci'nin bu bölgede güçlenerek Babürlü Devleti'ne karşı bir takım mücadelelere giriştiği bilinmektedir. Manucci'nin sözünü ettiği gelişmeler büyük bir ihtimalle Pune şehrinde geçmektedir.²⁵²

Ayrıca Manucci'nin aktardığı bilgilerden anlaşıldığı kadarıyla Bijapur hükümdarı Şivaci'nin faaliyetlerine bir son vermek için Efdal Han adlı ünlü ve önemli komutanını Şivaci üzerine göndermektedir.²⁵³ Efdal Han'ın Şivaci'yi çok sıkı bir şekilde takip ettiği ve Şivaci'yi oldukça zor bir duruma düşürdüğü bilinmektedir. Şivaci'nin bir plan kurguladığından söz eden Manucci, Şivaci'nin Efdal Han'dan Bijapur hükümdarına yazmasını ve kendi adına af dilemesini istediğinden söz etmektedir. Efdal Han'ın Şivaci'ye gönderdiği cevapta herhangi bir korku ve endişeye kapılmadan gelip af dileyebileceğini hükümdarın affedici olduğunu ve kendisini de affedeceğini söylediği bilinmektedir. Ayrıca Efdal Han'ın savaşın yıkıcı gücü altında ezilmektense daha fazla sorun çıkarmadan kendisi ve adamları için gelip af dilemesi ve teslim olması gerektiğini söylediği

²⁵⁰ Manucci, a.g.e., C. 2, s. 76.

²⁵¹ Manucci, a.g.e., C. 2, s. 23.

²⁵² Herman Kulke ve Dietmar Rothermund, **Hindistan Tarihi**, çev. Müfit Günay, İstanbul 2001, s. 297.

²⁵³ Bijapur hükümdarı Şah Ji'ye oğlunu cezalandırmasını söylemiş ancak Şah Ji bunu yapacak güçte olmadığını bildirip evladını reddedip oğlunun cezalandırılması işini Bijapur Devleti'ne bıraktığı bilinmektedir. Bunun üzerine Bijapur hükümdarı 1659'da Şivaci'ye karşı Efdal Han'ı 10,000 atlıya yakın bir kuvvetle gönderdiğinde söz edilmektedir. Bayur, a.g.e., s. 263.

kaydedilmektedir. Bununla birlikte Şivaci'nin uzun süre dayanabilecek güçte olmadığı ve hükümdarında güçlü olduğundan söz edilmektedir.²⁵⁴

Söz konusu mektuplaşmalardan sonra Şivaci'nin Efdal Han'a gelip teslim olacağı cevabını verdiği ancak teslim olma işleminin ordugâhtan uzakta bir yerde beş adamıyla gelerek gerçekleşeceğini söylediği bilinmektedir. Efdal Han'ın kendisine teslim olarak ayaklarına kapanacağı ve merhametine sığınacağını söyleyen Şivaci'nin teklifinden memnuniyet duyarak bunu kabul ettiği aktarılmaktadır. Ayrıca kaptan uzakta bir yerde halılarla süslenmiş güzel bir çadırın hazırlandığından söz edilmektedir.

Şivaci'nin ise ordusu için bir bölge belirlemiş ve belirlediği işareti verdiğinde atlarına atlayarak dörtlü Efdal Han'ın ordusuna saldırma emrini verdiği bilinmektedir. Kendisi ve yanında bulunan beş adamına elbiselerinin altından zırh giydiren Şivaci aynı zamanda bileğinden koluna uzanacak şekilde bir neşter gizlediği Manucci'nin aktardığı bilgiler arasında bulunmaktadır. Şivaci'nin sözü edilen planlarından söz eden Manucci aynı önlemlerin Efdal Han tarafından alınmadığından söz etmektedir. Efdal Han ve Şivaci'nin buluşmasına dair Manucci şu bilgileri sunmaktadır;

“Efdal Han, iki ordu arasındaki çadırında, Şivaci'nin gelişi için büyük bir endişeyle bekliyordu ve zihninde pek çok kale hayal ediyordu. Sonra Şivaci, hepsi at sırtında beş kişiyle birlikte ortaya çıktı. Çadırdan biraz uzakta atlarından indiler. Şivaci, sanki iyi bir karşılama için teşekkür ediyormuş gibi endişeli bir şekilde tekrar ve tekrar eğilerek ilerlemeye başladı. Efdal Han ona korkusuzca yaklaşabileceğini göstermek için elleriyle işaret etti; Şivaci yaklaşırken Efdal Han sanki onu kucaklayacakmış gibi kollarını kaldırdı. Şivaci'nin elleri aşağıya doğru indi, Efdal Han uzun boylu ve çok şişman bir adamdı; sonra Şivaci, Efdal Han'ın karnını soldan sağa doğru elindeki neşterle yardı böylece bağırsaklar dışarı çıktı. Diğer beş adam kılıçlarına sarıldı ve Efdal Han'ın yoldaşlarını parçaladı. Anlaştıkları işaret verildi ve Şivaci'nin askerleri geldi. Efdal Han'ın ordusuna saldırdı ve gafil avlayarak, Şivaci'nin itici gücüne direnemedi, bilhassa da artık general ölmüştü. Her şey bir anda karıştı ve erkekler kaçmaya başladı. Ancak Şivaci, birçok önlem almış durumdaydı, kaçış yollarındaki tepeleri askerleri tarafından tutulmuştu ve böylece tüm kraliyet ordusunun imha edildi.²⁵⁵ Şivaci, yağma yoluyla aldığı atlar, silahlar ve paralar yoluyla her zamankinden daha güçlü hale geldi.”²⁵⁶

Düşmanını yukarıda Manucci'nin sözünü ettiği şekilde aldatıp ortadan kaldıran Şivaci'nin daha da güçlenerek Bijapur topraklarının yanında Babürlü Devleti topraklarına da saldırdığı bilinmektedir. Manucci, Şivaci'nin o döneme kadar askeri mücadeleden çok aldatıcı hileler ile birçok kale ele geçirdiğinden söz etmektedir. Kasabaları ve şehirleri yağmaladığı bilinen Şivaci'nin söz konusu dönemdeki en önemli faaliyeti ise 1664 yılında yedi bin atlı ile yedi gün kaldığı Sürat şehrinin yağmalanması olduğu bilinmektedir. Sürat gibi önemli bir liman kentinden oldukça büyük miktarda

²⁵⁴ Manucci, a.g.e., C. 2, s. 23-24.

²⁵⁵ Manucci'nin detaylı bir şekilde aktardığı Efdal Han ve Şivaci arasında geçenler diğer kaynaklarda da benzer şekilde aktarıldığı görülmektedir. Duff, a.g.e., s. 143-148; Bayur, a.g.e., s. 263.

²⁵⁶ Manucci, a.g.e., C. 2, s. 24-25.

altın ve gümüş elde ettiği, büyük bir ganimete sahip olduğu aktarılmaktadır. Âlemgîr'in ise ancak söz konusu Sûrat baskınından sonra Şivaci'yi dikkate almaya başladığı ve ona karşı bir ordu gönderdiği bilinmektedir.²⁵⁷ Âlemgîr, Dekken'de vali olarak görev yaparken taht mücadelesinde başarısız olursa yanında kendisine destek olacak birilerinin olması gerektiğini düşündüğü için 1658 yılları civarında Şivaci'nin faaliyetlerine göz yumduğu ve oradaki birçok bölgeyi Şivaci'ye bıraktığı Manucci'nin ortaya attığı iddialar arasında bulunmaktadır.²⁵⁸

2.1. Şaistah Han Şivaci'ye Karşı Gönderilmesi

Manucci, Âlemgîr'in Şivaci'ye karşı ilk ciddi önlemini anlatırken Âlemgîr'in verdiği sözleri tutmadığını ancak bu defa verdiği sözleri tutmamanın ona pahalı patladığından, Âlemgîr'in şehzadeligi döneminde Şivaci'yi ile kurmuş olduğu ilişkiye ve hükümdar olduğunda ona vaat ettiği şeylere ithafen, bahsetmektedir. Ayrıca yazarın eserinin son kısımlarına kadar Âlemgîr ve Şivaci arasındaki mücadeleden bahsettiği ve Âlemgîr'in saltanatının büyük bir kısmının söz konusu mücadele ile geçtiği görülmektedir. Manucci eserinde Babürlü Devleti'nin Şivaci karşısında yaşadığı tüm zorluklardan tüm detayları ile söz etmektedir.²⁵⁹

Manucci'nin aktardığı bilgiler incelendiğinde Âlemgîr'in Şivaci'ye karşı aldığı ilk önlemin 1659 yılında Şayeste Han'ı güçlü bir orduyla Şivaci'ye karşı göndermek olduğu görülmektedir.²⁶⁰ Şayeste Han'ın gönderiliş amacı ise Şivaci'den vergi almak ve Âlemgîr'in taht kavgası sırasında kendisine vergi toplaması için verilen bölgelerinden kendisinden alınması olduğu görülmektedir. Ayrıca Şayeste Han'ın Bijapur (Adilşahiler) ve Gülkende (Kutubşahlar) devletlerine de yüksek vergi vermeleri noktasında söz konusu devletleri uyarmak gibi bir görevinin de olduğu bilinmektedir. Manucci'nin ifadelerinden anlaşıldığı kadarıyla Adilşahiler ve Kutubşahiler Devletleri yüksek vergileri kabul etmektedir. Ancak sözü edilen şartların hiçbirini kabul etmeyen Şivaci'nin silahlanarak Babürlü Devleti'nin birçok toprağını yağmaladığı gibi Adilşahiler ülkesini de yağmaladığı bilinmektedir.²⁶¹

Manucci'nin eserinde Şayeste Han ve Şivaci arasında geçenlerin anlatıldığı kısmında bir sayfanın (97.sayfa) eksik olduğu bilinmektedir.²⁶² Eksik olan sayfanın devamında ise Manucci'nin

²⁵⁷ Kulke ve Rothermund, a.g.e., s. 297; Manucci, a.g.e., C. 2, s. 25.

²⁵⁸ Manucci, a.g.e., C. 2, s. 25.

²⁵⁹ Manucci, a.g.e., C. 2, s. 21.

²⁶⁰ Manucci'nin eserinde Shaistah Han olarak adlandırılmaktadır. Ancak Shaistan Han adlı kişi Âlemgîr'in dayısı olarak bilinen Şayeste Han'dır. Âlemgîr 1659 yılında dayısı Şayeste Han'ı Dekken bölgesine askeri vali olarak atamış ve Şivaci üzerinde emrinde 10,000 civarında Racputla birlikte göndermiştir. Bayur, a.g.e., s. 263.

²⁶¹ Manucci, a.g.e., C. 2, s. 22.

²⁶² Basımdan kaynaklı olarak eserin 97. sayfası bulunmamaktadır. Bu sebeple 97. sayfada anlatılanlara ulaşıl原因amamaktadır. Ancak kaynaklardan anlaşıldığı kadarıyla Şayeste Han ve Adilşahlar hükümdarı Ali Adilşah II, Şivaci'yi sıkıştırarak

Şivaci'nin düzenlediği bir baskından söz ettiği görülmektedir. Eserin doksan sekizinci sayfası şu ifadeler ile başlamaktadır;

“...Ci'nin askerleri kazdıkları delikten girdiler. Kadınlar dairelerinde erkekleri görmeye alışkın değillerdi ve böylece yürüyerek ihanet olması gerektiğini varsayarak yüksek sesle ağladılar. Buzurg Umed Han adlı Shaistah Han'ın en büyük oğlu elindeki kılıç ile koştu, ama cesareti yardım etti ama başını kesti. Şivaci'nin askerleri karşılaştıkları herkese karşı kılıçlarını kullandılar. Kadınlar, düşmanın Nawab Shaistah Han'a suikast düzenleyecek bir plan içerisinde olduğunu algıladılar. Shaistah Han'ın öldüğünü söyleyerek ağıt yaktılar ve kimsenin onu görmemesi için lambaları patlattılar. Düşman oraya buraya koştu ve göremedi, sekiz tanesi odaya düştü. Shaistah Han ayağa kalktı, elinde mızrak ile ona gelen herkese direnmeye hazır. Onu bulduklarında birini öldürmeyi başardı ancak bir diğeri işaret parmağını kesti ve mızrak sopasını kesen bir kılıç darbesi verdi. Bu cesur adamlar, Nawab'ın çoktan öldüğünü söyleyen kadınların seslerini duydular ve amaçlarına ulaştıkları sonucuna vardılar, kendi kamplarına gittiler.”²⁶³

Manucci'nin verdiği bilgiler ve kaynaklar incelendiğinde Şivaci'nin, Puna şehrini ele geçirdikten sonra burada karargâh kuran Şayeste Han'ın, karargâhına bir gece baskını düzenlediği bilinmektedir. Bu baskın sırasında Şayeste Han'ın oğlu Abdul Futih Han, erkek ve kadınlardan birkaç kişiyi öldürdükten sonra çekildiği de aktarılmaktadır.²⁶⁴

Şivaci'nin baskınından sonra o gece tüm karargâhta büyük bir karışıklığın ortaya çıktığından bahseden Manucci, ayrıca herkesin düşmanın her an yanında gezdiğini düşündüğünü ve bu sebeple Şayeste Han'ın dahi yarasına uzun süre baktırmadığını acı içerisinde bir gece geçirdiğinden söz etmektedir. Söz konusu baskın gerçekleştiğinde Âlemgîr'in Keşmir'de bulunduğu bilinmektedir. Keşmir'de haberi alan Âlemgîr, önemli vezirinin vefatı üzerine Şayeste Han'ı Bengal valisi olarak atadığını ancak Şayeste Han'ın Şivaci'den intikamını almak için hükümdardan sefere devam etmesine müsaade etmesi noktasında istekte bulunduğu bilinmektedir. Ayrıca Şayeste Han'ın hükümdara Şivaci'yi ortadan kaldırıncaya kadar sefer düzenleyeceğini ve seferlerin tüm masraflarını kendisinin karşılayacağını yazdığı bilinmektedir.²⁶⁵ Anlatılanlardan görüldüğü kadarıyla Babürlü Devleti'nde görevli valilerin ekonomik gücü göze çarpmaktadır. Vali ve ordu komutanlarının kendi adlarına sefer düzenleyecek kadar yeterli bir ekonomik güce sahip olması Babürlü Devleti'nin gücünü göstermesi açısından oldukça önemli olarak görülmektedir.

Ayeste Han'ın hükümdardan izin almak için başkentte bulunan devlet adamı arkadaşlarına da kendisine destek vermeleri için yardım dileklerinde bulunduğu bilinmektedir. Ancak dostlarının da Âlemgîr'in kararını değiştirmesine yardımcı olmadığı görülmektedir. Manucci, Âlemgîr'in Şayeste

elindeki Puna şehrini ve Çakan adlı kurganı aldığı bilinmektedir. Bayur, a.g.e., s. 264; Manucci'nin burada verdiği bilgiler şaibeli çünkü eserin İngilizce çevirisinde hazırlayan yazar 'Ma,asir-ul Umara'da Şayeste Han'ın aynı tarihte yaptıklarının anlatıldığını söylemektedir. Manucci, a.g.e., C. 2, s. 98.

²⁶³ Manucci, a.g.e., C. 2, s. 98.

²⁶⁴ Bayur, a.g.e., s. 264; Duff, a.g.e., s. 165.

²⁶⁵ Manucci, a.g.e., C. 2, s. 98-99.

Han'ın sefere devam etmesine müsaade etmemesini, *“hiddetli bir adamın asla ihtiyatla hareket edemeyeceğini ciddiyetle yanıtladı”*, sözleriyle cevapladığını aktarmaktadır.²⁶⁶ Ayrıca Âlemgîr'in Şayeste Han'a Şivaci'ye karşı sefere devam etmesinin ordusunu kaybetmekten başka bir işe yaramayacağını bu sebeple bir an önce Bengal'e doğru hareket etmesi gerektiği yönünde bir mektup yazdığı bilinmektedir. Şayeste Han'ın istemeyerek de olsa Dekken'i terk ettiği ve yerine Mahabat Han'ın saltanatı temsilen Şah Alam ile birlikte gönderildiği Manucci'nin aktardığı bilgiler arasında bulunmaktadır.²⁶⁷

Bu sırada, 5 Ocak 1664 yılında Şivaci, bir girişimde daha bulunarak daha önce sözü edildiği üzere Habeşistan'dan gelen elçilerinde orada bulunduğu bir dönemde, Hindistan'ın en zengin şehri olan Sürat'ı dört bin atlı ile hızlı bir yürüyüşle yağmaladığı görülmektedir. Sürat'ı altı gün boyunca yağmalayan Şivaci'nin buradan on milyon değerinde rupi elde ettiği kaynaklarda verilen bilgiler arasındadır.²⁶⁸

2.2. Raca Cai Singh'in Şivaci'ye Karşı Gönderilmesi

Manucci, Âlemgîr'in Şivaci'nin ilk faaliyetleri sırasında ona çok fazla önem vermediğini ve Maharatta prensi olan Şivaci'nin sürekli olarak güçlendiğini fark edemediğinden söz etmektedir. Bu sırada Şivaci'nin ise hem Babürlü Devleti'ne ait olan bölgeleri ve kaleleri hem de Bijapur'a ait olan bölgeleri ele geçirdiği bilinmektedir. Manucci, Şivaci üzerine gönderilen Mahabat Han'ın büyük bir orduya sahip olmasına rağmen Şivaci'nin faaliyetlerine son veremediği Mahabat Han tarafından bir kale onarılırken Şivaci'nin bir diğerine saldırdığını bildirmektedir.

Manucci'nin aktardığı bilgilere bakıldığında Âlemgîr'in Mahabat Han'ın faaliyetlerini yetersiz bulduğu ve ihtiyat ve cesaretine güven duyduğu Raca Cai Singh²⁶⁹'i huzuruna çağırarak Şivaci sorununu halletmesi için göndermek istediğini aksi durumda kendisinin bizzat sefer düzenleyeceğini söylediği aktarılmaktadır. Ancak Raca Cai Singh hükümdara kendisinin dinlenmesi gerektiğini sorunu halledebileceği cevabını verdiği yazarın aktardığı bilgiler arasında bulunmaktadır.

Manucci, söz konusu konuşmalardan sonra Âlemgîr ve Raca Cai Singh arasında yaşananları ve sefer hazırlıklarını şu şekilde aktarmaktadır;

²⁶⁶ Manucci, a.g.e., C. 2, s. 99.

²⁶⁷ Manucci, a.g.e., C. 2, s. 99.

²⁶⁸ Duff, a.g.e., s. 167; Bayur, a.g.e., s. 264.

²⁶⁹ Yukarıda sözü edilen tüm bu başarısızlıklardan sonra Âlemgîr, Dekken'deki ikinci oğlu şehzade Muazzam'ın emrinde olmak ve Şivaci'ye karşı seferi üstlenmek için Amber racası Raca Cai Singh'i gönderdiği bilinmektedir. Bir süre sonra tüm yetkiler kendisine verilip şehzade Muazzam geriye çağırılacaktır. Raca Cai Singh'in de Adilşahlar Devleti ve bölgedeki birkaç önemli derebeyi ile anlaşarak Şivaci'nin üzerine yürümek için işe koyulduğu bilinmektedir. Bayur, a.g.e., s. 265.

“...Bu cevabı aldıktan sonra Âlemgîr, vücudunun üzerine giydiği küçük qaba’yı çıkardı ve giymesi için Racaya verdi ve boynundan genellikle giydiği incili kolyesini çıkarıp Racanın boynuna taktı, bu seferde onun emri altında görev yapacak komutanları seçebileceğini de sözlerine ekledi. Acele etmek gerekiyordu, çünkü önemli işlerde başarı böyle oluşuyordu. Raca, Âlemgîr’in huzurundan çıktı ve derhal kendi topraklarından süvari toplanması için altmış adet lakh(yüz bin) rupi gönderdi. (16 Haziran 1664) Her on bin lakh bir milyon ediyor; böylece Âlemgîr tarafından kendisine verilen büyük meblağların yanı sıra masrafları karşılamak için altı milyon rupi getirdi. Raca, ikinci komutan olarak Âlemgîr’in yürüttüğü tüm önemli savaşlarda yer alan ünlü Diler Han’ı(detaylı bilgi için kitap sonu dipnotuna bak) seçti. Onunla önceden Patnah valisi ve daha önce adından bahsettiğim Bengal’in geçici yardımcısı Daud Han gitti. Bununla birlikte birçok Raca ve cesur kaptanlar gitti.”²⁷⁰

Manucci’nin söz konusu yaşananlar hakkında aktardığı bilgiler dikkate haiz olarak görülmektedir. Elbette hükümdarın huzurunda yaşananları Manucci bilmesi beklenmemektedir. Ancak birinci elden aldığı ve aktardığı bilgilerin ayrı bir öneme sahip olduğu bilinmektedir. Nitekim Şivaci üzerine düzenlenecek olan söz konusu seferde Manucci’nin kendi ifadeleriyle topçu eri olarak katıldığı da bilinmektedir.²⁷¹ Aktardığı bilgilerin ne derece doğru olduğu tetkik edilmekten uzak olsa da kendisinin sefere katılımıyla ilgili şu bilgileri aktarmaktadır;

“Keşmir’den Delhi’ye gelen hükümdar, birkaç kez eğlendiğimiz Raca Cai Singh’e yay yapmak için gittim ve sonunda ona daha önce oğlu Kirat Singh’e öğrettiğim Hombre (Ombre; 17.yy’da 3 ya da 4 kişiyle oynanan hileli bir kart oyunudur)’yi nasıl oynayacağını öğretmemi istedi. Birkaç kez birlikte oynadık ve ikimiz de Racadan bir miktar para kazandık. Bu sırada Raca Cai Singh bana ihtiyacı olduğunu söyledi. Bu en önemli girişimde ona katılmamı istedi ve beni topçu komutanı yaptı. Bu amaçla tanıdığım Avrupalıları ve iyi asker olanları aramalıyım. Daha sonra diğer iş zamanlarını emanet ederdi. Bu arada maaşımı günde on rupide sabitledi. Onun teklifine dayanamadım ve sözüne büyük bir güven duydum; ayrıca böyle bir zamanda onu incitmek istemedim. Çünkü kendimi bir doktor olarak ilan etme cesaretim yoktu. Bana pahalı bir cübbe seti ve eşyalarım için yeterli paraya sahip iyi bir at verdi.”²⁷²

Manucci eserinde yukarıdaki bilgileri aktardıktan sonra ordunun hazırlandığından ve Delhi’den ayrıldığından söz etmektedir. Ayrıca Âlemgîr tarafından seferden alınan Mahabat Han’ın da Gücerat valiliğine gönderildiği bilinmektedir.²⁷³

2.3. Dekken’deki Olaylar Ve Raca Cai Singh’in Seferi

Manucci, Raca Cai Singh’in seferinden bahsettiği eserinin bir diğer kısmında kendisinin de içinde bulunduğu ordunun Şah Alam ordusu ile buluştuğunu ve söz konusu buluşmanın Evrengabad

²⁷⁰ Manucci, a.g.e., C. 2, s. 111-112.

²⁷¹ Hindistan’da ilk olarak Dara Şükuh ordusunda topçu eri olarak görev yapan Manucci kendi ifadeleriyle şimdi Raca Cai Singh ordusunda görev almakta ve ilerleyen yıllarda hekimlik mesleğinde kendini geliştirip daha sonra şehzade Muazzam ve Şah Alam’a da hekimlik mesleği ile hizmet edecektir. Eserin tam bu kısmında Manucci’nin Raca Cai Singh’in ordusunda topçu eri olarak görev alması ve olaylara birinci elden şahit olması çalışmamız açısından oldukça önem arz etmektedir. Gianni Dubbini, “Between Mughal Art, Ethnography and Realism On Nicolo Manucci’s Artistic Patronage in India (1680-1720)” *Annali di Ca’ Foscari, Serie Orientale*, C. 55, Giugno 2019, s. 269.

²⁷² Manucci, a.g.e., C. 2, s. 112-113.

²⁷³ Manucci, a.g.e., C. 2, s. 113.

şehri yakınlarında olduğundan söz etmektedir. Ayrıca yazar kendisinin Raca Cai Singh tarafından çevrede bulunan Hindu racalarına elçi olarak gönderildiğini bildirmektedir. Elçi olarak gittiği racaları küçük racalar olarak tanımlayan Manucci, söz konusu racaların isimlerinden Ramnagar, Pent, Chiutia şeklinde isimlendirildiğini ve Portekizlilerin söz konusu racaları Colles (Çete/Çeteler) olarak adlandırıldığını aktarmaktadır. Manucci kendisinin hangi amaç doğrultusunda elçi olarak gönderildiği noktasında bir ipucu vererek Şivaci'nin Surat'ı yağmalamaya gittiğinde söz konusu racaların topraklarından geçtiğinden söz etmektedir.²⁷⁴ İleri de detayları ile birlikte anlatılacağı üzere Manucci'nin söz konusu racalar ve Babürlü Devleti arasında Şivaci'ye karşı ittifak teklifi götürdüğü bilinmektedir. Manucci sözü edilen görevini aşağıdaki ifadeleri ile aktarmaktadır;

“...Raca Cai Singh bana bir dizi elbise ve bir at verdi ve benimle otuz asker ve bir piyade gönderdi; giderler için de önemli bir miktar. Bana verilen emir Racalara gitmek ve onlara Şivaci'nin yanına geçmemek ya da geçişine izin vermemek için söz vermeleri gerektiğini söylemekti. Cai Singh, onlara Babürlü hükümdarı adına onlara karşı savaş ilan etmeyecekti, eğer Şivaci'ye karşı silah kuşanmazlar ve Âlemgîr'in isteklerini yerine getirmezlerse. Sözleri için teminat olarak, kendileri gelmeli ya da oğullarını, kendilerine ödenen ve durumlarına uygun rütbe verileceği devlete katılmaları gerekmektedir.”²⁷⁵

Manucci'nin söz konusu elçilik göreviyle ilk durağının yüksek tepeler ve kasvetli ormanların bulunduğu söz ettiği Ramanagar Racası olduğu bilinmektedir. Ramanagar Racası tarafından iyi karşılandığı bilinen Manucci, söz konusu ziyareti sırasında silah atışları yaptığı ve balık tutmak gibi eğlencelerle uğraştığından söz etmektedir. Ramanagar Racası'nın Bent ve Chiutia racaları ile yazıştığından söz eden yazar onların fikirlerinin Ramanagar Racası tarafından alındığından bahsetmektedir. Ramanagar Racası'nın tehdit edilmeye müsait bir kişi olmadığından söz eden Manucci, bir cevap talep ettiğini ve racanın kendisine bir at ve bir kılıç vererek Babürlü Devleti'nin tarafında olduğunu bildirdiğinden söz etmektedir. Ayrıca sözüne teminat olarakta kendi oğlunu Manucci ile birlikte gönderdiği de yazarın aktardığı bilgiler arasında bulunmaktadır.

Ramanagar Racası'ndan sonra Bent Racasına giden Manucci burada dostça karşılandığını ve racanın kendisinden zaman talep ettiğinden söz etmektedir. Burada da biraz zaman geçiren Manucci'nin Bent Racası'ndan aldığı bir at kılıç ve teminat olarak oğluyla ayrıldığından söz etmektedir. Ancak yazar Bent Racası'nın oğlunun yolda seyahat ederken vefat ettiğini haber vermektedir.

Bent Racası'ndan sonra Chiutia Racası'nın yanına ulaşan yazar Chiutia Racası'nın aksi bir adam olduğundan bahsetmekle birlikte kendisinin kararlı olduğunu görünce uzlaşma yolunu seçtiğinden bahsetmektedir. Söz konusu racanın oğlu olmadığı için kendi kardeşini elçiye teslim ettiği bilinmektedir. Adet olduğu üzere racanın bir kılıç ve bir atı da elçiye verdiğinden söz

²⁷⁴ Manucci, a.g.e., C. 2, s. 122-123.

²⁷⁵ Manucci, a.g.e., C. 2, s. 123.

edilmektedir. Ayrıca racanın Daman (Damao) Portekizlileri olarak söz ettiği Portekizliler ile savaştığı için Manucci ile anlaşarak Babürlü Devleti'ne destek sözü aldıktan sonra ayrıldığı bilinmektedir.

Manucci, elçilik ziyaret ettiği bölge için söyleyeceği çok şeyin olmadığını bölgenin zengin ya da güzel olmadığını, sarp bir coğrafya olduğunu ve savaşmanın oldukça zor olduğundan söz etmektedir. Bölgedeki insanların ten renklerinin Hindistan'daki hâkim ten renginden daha koyu ve siyah bir renkte olduğundan söz eden yazar ayrıca insanların vücutlarını örtmek için bez kullandıklarından neredeyse çıplak yaşadıklarından söz etmektedir.²⁷⁶

Manucci'nin sözünü ettiği racalar Konkan bölgesinin racaları olarak bilinmektedir. Kaynaklarda Raca Cai Singh'in Konkan bölgesindeki racalara elçi olarak Manucci'yi gönderdiğine dair kaynaklarda bilgi bulunmamaktadır.²⁷⁷

2.4. ivaci'nin Raca Cai Singh'e Teslim Oluşu

Manucci'nin elçilik görevinin yedi ay sürdüğü bilinmektedir. Bu süre zarfında Şivaci'ye karşı mücadele eden Raca Cai Singh'in de önemli bir ilerleme kaydederek Şivaci'yi birçok yönden sıkıştırdığı bilinmektedir.²⁷⁸ Raca Cai Singh'in Şivaci'yi tüm mücadeleler sonucunda Banagar Kalesi'ne sıkıştırdığı ve Şivaci'ye haber gönderdiği yazar tarafından aktarılmaktadır. Raca Cai Singh gönderdiği haberde eğer Şivaci sözünü dinler ise bir şeylerin yoluna girebileceği ve Âlemgîr'in Şivaci'yi Dekken Valisi olarak atayabileceğinden söz etmektedir. Ayrıca Raca Cai Singh'in kaleyi içerden fethetmek için Şivaci'nin yakınındaki adamlara rüşvetler gönderdiği bilinmektedir. Şivaci ise kendisine sunulan teklifleri ve teslim olmayı ancak Raca Cai Singh şeref sözü verirse kabul edeceğini bildirmektedir. Bunun sebebinin ise Âlemgîr'in Raca Cai Singh'e duyduğu saygı ve değer olduğu anlaşılmaktadır. Manucci ise Raca Cai Singh'e söz verirse Âlemgîr'in sözünden asla dönmeyeceğini aktarmaktadır.²⁷⁹

Şivaci'nin tüm bu tekliflerden sonra Raca Cai Singh'in tarafından ikna edildiği bilinmektedir. Manucci ise Şivaci'nin kendisi üzerine daha önce gönderilenlerden Raca Cai Singh'in çok farklı olduğunu anladığı için teslim olduğunu aktarmaktadır.²⁸⁰ Şivaci'nin Rugonath Punt, Nya Shastree

²⁷⁶ Manucci, a.g.e., C. 2, s. 123-125.

²⁷⁷ Bayur, a.g.e., s. 265.

²⁷⁸ Raca Cai Singh, Şivaci için çok büyük önem taşıyan, destekçilerinin ve önemli komutanlarının bulunduğu Purandar, Rudramal ve diğer önemli kurganları ele geçirdiği ve Şivaci'yi her yönden sıkıştırdığı bilinmektedir. Saqi Must'ad Han, a.g.e., s. 32-33; Duff, a.g.e., s. 175; Bayur, a.g.e., s. 265; Manucci, a.g.e., C. 2, s. 125-126.

²⁷⁹ Manucci, a.g.e., C. 2, s. 126.

²⁸⁰ Manucci, a.g.e., C. 2, s. 126.

gibi isimleri Raca Cai Singh'e barış için gönderdiği ancak Cai Singh'in ilk başta güvenmediğini ancak Rugonath Punt'un Cai Singh'i ikna ettiği kaynaklarda aktarılmaktadır. Daha sonra Mayıs 1665 tarihinde Şivaci'nin, Cai Singh'in Purandar'daki karargahına geldiği onu karşılamak için Diler Han ve Kirat Singh'i gönderdiği de kaynaklardaki bilgilerde yer almaktadır.²⁸¹ Manucci Şivaci'nin Raca Cai Singh'in karargahına gelişini “...Şivaci, söz konusu Racayı ziyarete geldiğinde, kampımızda çok endişe yarattı, herkes ordumuza saldırmak için geldiğini düşündü” sözleri ile ifade etmektedir.²⁸²

Ayrıca Manucci, karargâhta yaşananları Raca Cai Singh ve Şivaci arasında geçenleri aşağıdaki ifadeleri ile özetlemektedir;

“...Ancak onunla çok insanın olduğu öğrenilince, Diler Han ve Kirat Singh onunla tanışmak için dışarı çıktılar ve Cai Singh'in çadırına kadar eşlik ettiler. Ancak tüm bu hazırlıkları beklemedi ve çadırın yakınında gelindiğinde, Raca onu büyük bir dostluk ve nezaketle almaya geldi. Bu arada kalenin komutanı (Puna) büyük bir enerjiyle savaşıma devam etti ve topçuları ile kampımızı bombaladı; Şivaci kaleyi teslim etmek için ona yazana kadar vazgeçmedi. Böylece Şivaci ile olan savaş sona erdi. Âlemgîr'in kendisine yazdığı çeşitli mektuplara ve kendisine ettiği yeminlere, Raca Cai Singh'in vaatlerine ve sözlerine de güveniyordu. Ona Racanın yanında bir çadır kuruldu ve istediği gibi girip çıkma özgürlüğü vardı; her zaman büyük bir onur ve saygıyla muamele gördü. Bu arada başkentten bir cevap beklediler.”²⁸³

Raca Cai Singh ve Şivaci arasında yapılan anlaşma neticesinde Şivaci elindeki 35 kurganın 23'ünü Babürlü Devleti'ne bırakması kararlaştırılmıştır. Şivaci'nin elinde kalan kurganların ise; Rajgurrh, Torna, Raigurrh, Linganah, Mhargurrh, Ballagurrh, Gossala, Eeswaree, Palee, Bhoorup, Koaree ve Oodedroog olduğu bilinmekle birlikte buraların Şivaci'ye caygir olarak bırakıldığı aktarılmaktadır. Ayrıca Şivaci'nin oğlu Samba Ci'ye 5,000 kişilik bir mansapdarlık (tımar) verilerek hükümdarın hizmetinde bulunacağını kararlaştırıldığı bilinmektedir.²⁸⁴

Manucci'nin aktardığı bilgilerden Şivaci'nin 23 Haziran 1665 tarihinde teslim olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca yazar bizzat Şivaci ile tanıştığından söz etmekte ve karşılaşmalarını aşağıdaki ifadeleri ile aktarmaktadır;

“...Geceleri Cai Singh'in istediği zaman sohbet etmek ve kart oynamak için yanına gidiyordum, bu dönemde bir gece, Raca, Brahmanı ve ben oynuyorken, Şivaci geldi. Hepimiz ayağa kalktık ve Şivaci, başka vesilelerle tutuklanmadığı bedeni iyi olan bir gençti, beni görerek Raca Cai Singh'e hangi ülkeden Raca olduğumu sordu. Cai Singh benim Frenk bir Raca olduğumu söyledi. Verilen bu tarzda bir cevabı merak etti ve hizmetinde birçok Frenk'in olduğunu söyledi, ancak bu tarz değillerdi. Raca Cai Singh beni onurlandırmak istedi ve doğanın kanunu olarak büyüklük ve alçakgönüllülük arasında bir ayırım yaptığını ve bir Raca olarak bana başkalarından çok farklı bir beden ve zihin verdiğini söyledi. Yapılan iltifat için ayaklarım üzerinde yükseldim ve sonra uygun

²⁸¹ Duff, a.g.e., s. 176; Saqi Must'ad Han, a.g.e., s. 33.

²⁸² Manucci, a.g.e., C. 2, s. 126.

²⁸³ Manucci, a.g.e., C. 2, s. 126-127.

²⁸⁴ Duff, a.g.e., s. 177.

bir şekilde eğilerek saygımı gösterdim. Bu kamptaki herkes gibi Farsça ve Hint dillerini bildiğim için Şivaci ile konuşmamı defalarca sağlayan bana açılan kapıydı. Ona Avrupa krallarının büyüklüğü hakkında bilgi verdim, Avrupa’da Portekiz Kralı’ndan başka kral olmadığını düşünüyordu. Onunla dinimiz hakkında da konuştum.”²⁸⁵

Manucci’nin yukarıda tüm detayları ile anlattığı Şivaci ve Raca Cai Singh barışında Şivaci’nin gönderdiği elçilere dair detaylı bilgiler bulunmamaktadır. Şivaci’nin elçilerinin Cai Singh’in karargâhına ulaştıklarında Manucci’nin o tarihlerde Konkan bölgesindeki elçilik vazifesini ifa etmesi ve karargâhta bulunmaması gibi sebepler ile Şivaci’nin elçilerine dair bilgilerin aktarılmadığı görülmektedir.

2.5. Şivaci’nin Başkente Gelişi ve Bir Süre Sonra Başkentten Kaçışı

Şivaci, Babürlü Devleti’ni yapmış olduğu yağmalarla ciddi bir tedbir alınmasına yol açmış olduğu yukarıdaki anlatılarda görülmektedir. Raca Cai Singh’in güçlü mücadelesi ile birlikte Şivaci’nin yapmış olduğu faaliyetlere son verildiği bilinmektedir. Şivaci teslim olduktan sonra birçok devlet adamı başkente gönderilmeden öldürülmesini istediği bilinmektedir. Manucci’nin ifadelerine göre söz konusu devlet adamlarından birinin de Diler Han olduğu anlaşılmaktadır. Diler Han, Şivaci’yi öldürüp tüm suçu üstlenmeyi kabul ettiği bilinmektedir. Ancak Raca Cai Singh’in Şivaci’ye verdiği sözden dolayı öldürülmesinin doğru olmadığını hatta hükümdarın Şivaci’ye büyük bir onur atfetmesi gerektiğini düşündüğü ve Diler Han’ın sözlerini dinlemediği anlaşılmaktadır. Ayrıca aksine Şivaci’yi iyi korunmuş bir şekilde başkente göndermek için düzenlemeler yaptığı ve hükümdarın da Şivaci’yi katletmesine karşı önlem almak için oğlu Ram Singh’e yazdığı bilinmektedir. Çünkü onu korumak için yeminle teyit ederek söz verdiği de bilinmektedir. Manucci ise Raca Cai Singh’in sözünü tutamamaktansa ölmeyi yeğlediğini aktarmaktadır.²⁸⁶

esir-i Âlemgîr’de geçen bilgilere göre Mart 1666’da Şivaci ilk olarak Agra’ya ulaşmış ve hükümdar tarafından Şivaci karşılamak üzere Kumar Ram Singh ve Muhlis Han’ı gönderdiği bilinmektedir.²⁸⁷ Manucci’nin aktardığı bilgilerde ise Âlemgîr’in Şivaci’yi huzuruna kabul ettiği ve ona söz verildiği gibi Dekken valiliği yerine hiyerarşi de en düşük rütbeyi verdiği görülmektedir.²⁸⁸ Ancak Measir-i Âlemgîr’ye bakıldığında Şivaci’nin Âlemgîr’in 50.yaş günü kutlamalarındaki eğlencelere de davet edildiği ve ayrıca kendisine iltifat edildiğinden söz edilmektedir.²⁸⁹ Şivaci’nin ise Manucci’nin ifadelerine göre verilen vaatlere uymayan Âlemgîr’in bu hareketine çok kırıldığı ve tabiri caizse hala hayatta olduğu için öfkelenildiği ve verilen sözün tutulmadığını düşündüğü

²⁸⁵ Manucci, a.g.e., C. 2, s. 127.

²⁸⁶ Manucci, a.g.e., C. 2, s. 127-128.

²⁸⁷ Saqî Must’ad Han, a.g.e., s. 36.

²⁸⁸ Manucci, a.g.e., C. 2, s. 128.

²⁸⁹ Saqî Must’ad Han, a.g.e., s. 36.

görülmektedir. Manucci'nin ise iyi bir asker olan Namdar Han hariç hiçbir devlet adamının bulunduğu mevkiyi hak etmediğini düşündüğü görülmektedir.²⁹⁰

Herkesin Âlemgîr'in Şivaci'yi öldüreceğini düşündüğü ancak hükümdarın bu yönde hareket etmediği görülmektedir. Manucci ise Âlemgîr'in planlarını gizlilik içerisinde gerçekleştireceğinden söz etmektedir. Âlemgîr'in salondaki herkesi dışarı çıkardıktan sonra Şivaci'yi teselli etmek için birkaç söz söylediği ve hak ettiğinin verileceğini sadece birkaç gün beklemesi gerektiğini söylediğini aktarmaktadır.²⁹¹ Saqi Must'ad Han, Şivaci'nin hareketlerini aşağıdaki şekilde yorumlamaktadır;

“...sarayın görgü kurallarını bilmeyen, su katılmamış cehaletin bu vahşi hayvanı bir köşeye çekilip memnuniyetsizlik ve rahatsızlığını anlatan uygunsuz ifadeler sarf etti.. Beyinsiz kafası kargaşa ve karışıklığa yol açtı. Bu baş hilekârın şeytani hilesi ve sahtekârlığını gören hükümdar, konağına çekilmesini emretti...”²⁹²

Başkentte kendisine gösterilen tavır ve verilen sözlerin tutulmayışından sonra Şivaci'nin başkentten kaçmayı planladığı bilinmektedir. Şivaci'nin Fidaye Han'ın konağı hazırlanana kadar bir çadırda misafir edildiği ve çadırın önüne de Âlemgîr tarafından çadırın önüne üç muhafızın konulması emrettiği de bilinmektedir. Birkaç ay Delhi'de kaldıktan sonra kendisine istediğinin verilmeyeceğini anlayan Şivaci'nin kendi adamlarını hakim olduğu bölgelere dönmek için Âlemgîr'den izin almak için gönderdiği yazar tarafından aktarılmaktadır. Manucci, Âlemgîr'in Şivaci'nin oğlu olan Sambha Ci ve önemli bir komutanı olan Netu Ci'yi elinde tutmaktan hoşlanmış olsa da gitmelerine izin verdiği bilinmektedir.²⁹³ Bu sırada Raca Cai Singh'in hükümdara gönderdiği mektupta kendisinin Şivaci'ye söz ve güvence verdiği onun Raca Cai Singh'in yanında savaflara katıldığını suçlarının affedilmesini arzu ettiği söylenmektedir.²⁹⁴

Manucci, Raca Cai Singh'in oğlu Ram Singh'in Şivaci'nin çadırına büyük sepetlerle birkaç hafta hediyeler gönderdiği ve Âlemgîr'in bu duruma herhangi bir önlem alıp kontrol ettirmediğini aktarmaktadır. Manucci ise Fidaye Han'ın konağı hazırlandıktan sonra “*Âlemgîr, Şivaci'yi onurlandırmak bahanesiyle emir verdi ve Şivaci, sonraki sabah söz konusu konakta kaldırılması gerektiğini, orada boğulması ve oraya gömülmesi gerektiğini düşünüüyordu*” gibi bir faaliyette bulunduğunu bildirmektedir.²⁹⁵ Bunun üzerine Ram Singh'in Şivaci'yi kaçırma planını devreye soktuğu anlaşılmaktadır. Manucci yaşananları aşağıdaki şekilde aktarmaktadır;

²⁹⁰ Manucci, a.g.e., C. 2, s. 128.

²⁹¹ Manucci, a.g.e., C. 2, s. 128.

²⁹² Saqi Must'ad Han, a.g.e., s. 36; H. Fisher, a.g.e., s. 289.

²⁹³ Manucci, a.g.e., C. 2, s. 128-129.

²⁹⁴ Saqi Must'ad Han, a.g.e., s. 37.

²⁹⁵ Manucci, a.g.e., C. 2, s. 128-129.

“Ram Singh, babasının talimatlarını tam olarak yerine getiren ve Âlemgîr’in karakterini yeterince tanıyan biri olarak, Şivaci lehine ya da aleyhine, hükümdar tarafından verilen emirlerle ilgili bilgi almak için para harcamaktan hiç kaçınmadı. Böylece saltanattan verilen emri duydu. Gecikmeden Şivaci haberdar edildi ve her zamanki gibi büyük kapalı şeker sepeti satın almak için birini gönderdi. Daha sonra, kendini bir yerde saklayarak, o ve oğlunu güvenli bir yere götürmeyi düzenledi, bu nedenle binicilikte iyi atlarla kendi ülkesine kaçabilirdi. Böyle de oldu planlandığı gibi gerçekleşti. Akşam saat yedide, kimse şüphelenmeden kurtulmayı başaran Şivaci, Ram Singh’in düzenlediği gibi köy ve ormanda yapılan hazırlıkları kullandı ve kendi ülkesine alıkonulmadan kaçtı.”²⁹⁶

Şivaci’nin 19 Ağustos 1666 tarihinde Delhi’den kaçtığı ve yılın sonunda kendi topraklarına ulaştığı bilinmektedir.²⁹⁷

2.6. Raca Cai Singh’in Ölümü

Manucci’nin aktardığı bilgilere bakıldığında bir yıl sonra yani 1666 tarihinde, Şivaci’nin tamamen Babürlü Devleti sınırlarından çıktığı görülmektedir. Yazar hükümdarın Şivaci’nin kaçışında Raca Cai Singh’in parmağının olduğunu düşünmektedir. Bundan sonra Âlemgîr’in Cai Singh’i başkente çağırdığı bilinmektedir. Manucci’ye göre hükümdar Cai Singh’in dönüşünde kendisine zehir verilmesini ettiği yönündedir. Manucci, Cai Singh’in ölümünden, “*Burhanpur’da ölümünün nedeni kendisine verilen zehir oldu, bu yüzden verdiği büyük hizmetlerden dolayı ödüllendirildi. (12 Temmuz 1667)*” ifadeleriyle bahsetmektedir.²⁹⁸

Âlemgîr’in Raca Cai Singh’in yerine Dekken valisi olarak şehzade Muazzam’ı ve yanına da komutan olarak Ceswent Singh’i atadığı ve Raca Cai Singh’i başkente çağırdığı bilinmektedir. Kaynaklarda verilen bilgilerde Cai Singh’in başkente dönerken yolda hastalanarak öldüğü aktarılmaktadır. Manucci’nin iddia ettiği gibi Âlemgîr tarafından zehirlendiğine dair bilgilere rastlanılmamaktadır. Raca Cai Singh’in öldüğü tarih olarak 1667 yılının yaz ayları olduğu bilinmekle birlikte 12 Temmuz tarihinde öldüğüne dair bilgiler net değildir.²⁹⁹

Manucci, bir serzeniş şeklinde Raca Cai Singh’in Âlemgîr’e olan hizmetlerinin mükâfatlandırılmadığını ve Âlemgîr söz konusu hizmetleri onu öldürterek ödüllendirildiğinden söz etmektedir. Yazar Raca Cai Singh’in hizmetlerini aşağıdaki şekilde sıralamaktadır;

“...Raca, hükümdarın Şah Şuca’ya karşı yürüyüşü sırasında Lakhi ormanının yakınında onunla karşılaştığında Âlemgîr’i öldürmüş olabilir ve bu işi mükemmel bir güvenlik içinde yapabilirdi. İlk kitabın ikinci bölümünde söylediğim gibi, memurları tarafından yapılması için danışmanlık almıştı. Böylece, Raca Âlemgîr tarafından kendisine gönderilen basit bir mektuba itaat ederek

²⁹⁶ Manucci, a.g.e., C. 2, s. 128-129.

²⁹⁷ Saqi Must’ad Han, a.g.e., s. 37; Bayur, a.g.e., s. 267.

²⁹⁸ Manucci, a.g.e., C. 2, s. 142.

²⁹⁹ Duff, a.g.e., s. 184; Saqi Must’ad Han, a.g.e., s. 41.

Dara Şükûh'un oğlu Süleyman Şükûh'u terk ettiği için ödüllendirildi. Âlemgîr böylece Şah Suca'nın peşindeyken bu Racanın Delhi'yi yönettiği için sadakati ödüllendirildi. Böylece Srinagar dağlarında barınak ararken Racanın Süleyman Şükûh'u teslim etme becerisi ödüllendirildi. Böylece Racanın Şivaci'ye karşı gittiği cesaret ve kararlılığı ve Şivaci'nin teslim olması bu şekilde ödüllendirildi. Böylece Racanın Bijapur ile barışı sağladığı itaatkârlığı Babürlü memleketinde uygun koşullar altında ödüllendirildi.³⁰⁰

Manucci'nin Raca Cai Singh'in Âlemgîr tarafından zehirlendiğini düşünmektedir ancak Manucci'nin düşüncesini temellendirecek herhangi bir dayanağı bulunmamaktadır. Âlemgîr'e büyük hizmetleri olan bir komutanın bu şekilde zehirlenmesini de kinayeli ifadelerle eleştirmektedir. Duff ise Raca Cai Singh'in ölümünü “*Âlemgîr en önemli komutanlarından birini kaybetti*” diyerek paylaşmaktadır.³⁰¹

Ayrıca Manucci'ye göre Âlemgîr'in Cai Singh'in oğlu Ram Singh'i de daha fazla cezalandırmaya karar verdiği ve bu vesileyle Assam'ı fetih için görevlendirdiği bilinmektedir. Daha sonra tekrar Ram Singh'in görev yerini değiştirildiğinden söz eden Manucci, Ram Singh'in İndus nehri civarındaki bölgelerde görevlendirildiği ve burada yaşamının Hindular için bir cezalandırma şekli olduğundan söz etmektedir.³⁰² Ancak Measir-i Âlemgîri ise babasının ölümünden sonra uzun süredir cezalandırılan Kumar Ram Singh'in Raca unvanıyla ve birçok iyilikle ödüllendirdiğini aktarmaktadır. Ayrıca 27 Aralık 1667 tarihinde bir kaftan, altınla süslenmiş eyerli bir at ve mücevherlerle süslü bir hançer verilerek, yanına birçok mansap ve komutanla birlikte Bengal'e gönderildiğini kaydetmektedir.³⁰³

2.7. Şah Alam'ın Şivaci'ye Karşı Seferi

Manucci eserinin bu kısmında Şah Alam'ın³⁰⁴, Şivaci üzerine yaptığı seferden söz etmektedir. Yazar Şah Alam'ın aynı zamanda Bahadır yani “Dünyanın cesur hükümdarı” unvanına sahip olduğunu aktarmaktadır. Ayrıca Âlemgîr, Şivaci'ye verdiği sözleri tutmadığı için Şivaci'nin intikam almak için yapacağı faaliyetlerden çekindiği bilinmektedir. Bu nedenle Şah Alam'ı (Muazzam) çağırdığı ve ona Şivaci'yi tekrar yakalayabilmesi için gerekli talimatları verdiği yazar tarafından aktarılan bilgiler arasında bulunmaktadır.³⁰⁵

³⁰⁰ Manucci, a.g.e., C. 2, s. 142.

³⁰¹ Duff, a.g.e., s. 184.

³⁰² Manucci, a.g.e., C. 2, s. 142-143.

³⁰³ Saqi Must'ad Han, a.g.e., s. 43.

³⁰⁴ Tam adı Ebû Nasr Kutbüddîn Muhammed Muazzam Şah Âlem Bahadır Şah veya kısaca I. Bahadır Şah olarakta bilinen Âlemgîr'in ilk oğlu olan şehzadedir. Detaylı bilgi için bakınız; Ahmet Taşağıl, “Bahadır Şah I”, **DİA**, C. 4, İstanbul 1994, s. 455.

³⁰⁵ Manucci, a.g.e., C. 2, s. 147-148.

Tarihi süreç içerisinde bakıldığında Şivaci'nin başkentten kaçıışı ile tekrar kendisine karşı bir kuvvetin gönderilişi arasında önemli bir zaman geçtiği görülmektedir. Adışahlar ile yapılan savaşlar ve alınan başarısız sonuçların yanında Şah Abbas ve Safevi tehlikesi ve kuzeyde bulunan Yusufzai Afgan isyanı Âlemgîr'in Şivaci meselesiyle ilgilenmesini engellediği bilinmektedir. Ancak tüm bu sorunlardan kurtulan Âlemgîr şimdi gündemine Şivaci ile mücadeleyi aldığı anlaşılmaktadır.³⁰⁶

Manucci, Şah Alam seferiyle birlikte Âlemgîr yine bir plan tasarısı içerisinde olduğundan söz etmektedir. Söz konusu tasarıyı ise aşağıdaki cümleleri ile ifade etmektedir;

“Talimatları ona Dekken’e gitmesi için emir verilen Raca Jaswant Singh götürecekti. Raca şehzadenin emri altında hizmet edecekti. Diğer komutanlar, en yüksek rütbeye sahip komutan Diler Han’ın arasına katılmaktı. Şehzade Dekken’e ulaştığında Şivaci’ye karşı bir sefer düzenleyecekti. Ancak savaş günü yaklaştığında isyan ediyormuş gibi davranacak ve Şivaci’nin arkadaşlığını arayacaktı. Maharatalara, Şah Alam, isyan edip tacı talep ediyormuş gibi mektuplar gönderilecekti. Ayrıca komutanlarının bunu onaylamasını sağlamalı ve onun isyanını kabul etmeliydi. Bu hareketle birlikte Âlemgîr hangi adamların sadık olduğunu ve hangisinin artık hükümdar olmamasını istediğini öğrenecekti ve böylelikle tamamen güvenebileceği kişileri bulmak için bazı hileci oyunlarını oynama fırsatı buldu.”³⁰⁷

Şah Alam’ın büyük bir şaşa ile terk ettiği ve uygulanacak plan doğrultusunda on binden fazla atlı süvariyle Delhi’yi terk ettiği bilinmektedir. Manucci, Âlemgîr’in oğlunun gerçekten isyan eden bir kişi olmadığını bildiğinden ve şehzadenin Evrengabad’a huzur içinde ulaştığından bahsetmektedir. Şehzadenin farkında olmadan Evrengabad yakınlarında bir köyde çiftçi kılığına girmiş olan Şivaci ile karşılaştığı yazarın aktardığı bilgiler arasında bulunmaktadır. Manucci, Babürlü Devleti’ne ait orduların geçtiği güzergâhlarda bulunan köylülerin, orduya keçi, süt ve meyve vermesinin bir gelenek olduğundan söz etmektedir. Bu vesile ile köylü kılığına girerek gizlenen Şivaci’nin şehzadenin önüne bir bardak süt koyduğu ve sütün içinde şehzade için bir mesajın bulunduğu bilinmektedir. Âlemgîr söz konusu kâğıtta yazan mesajın “*Ben Şivaci, bana karşı kimin yürüdüğünü, onu tanımayı ve bilmeyi arzuluyorum, onu tanıyabilir, bu süt kabını sunabilir ve varışınız için tebrikler sunabilirim ve eğer size hizmet edebileceğim herhangi bir şey varsa, emrinizdeyim, vb.*” olduğunu aktarmaktadır. Şehzadenin söz konusu olay karşısında şaşkınlığa uğradığı ancak Şivaci’ye karşı yürümekten vazgeçmediği aktarılmaktadır.³⁰⁸

2.7.1. Şah Alam Ve Şivaci Arasındaki Müzakereler

Şehzade Şah Alam’ın Evrengabad’a ulaştıktan sonra Şivaci’ye gizlice dostça mektuplar gönderdiği bilinmektedir. Manucci, şehzadenin mektuplarında artık babasının ordusunun elinde olduğunu, yanında devlet adamlarının bulunduğunu, isyan etmek ve babasının Şah Cihan’a

³⁰⁶ Bayur, a.g.e., s. 268.

³⁰⁷ Manucci, a.g.e., C. 2, s. 148.

³⁰⁸ Manucci, a.g.e., C. 2, s. 148-149.

yaptığının aynısını kendi babasına yapacağını söylediğinden bahsetmektedir. Şivaci'nin cevap olarak şimdi söylediklerini yapması gerektiğini eğer şimdi yapamazsa bundan sonra böyle bir fırsatı ele geçiremeyeceğini yazdığı yazar tarafından aktarılan bilgiler arasındadır. Şehzade, Şivaci'nin tuzağa düştüğünü ve kendisine dost olduğunu düşünerek mektuplar yazmaya devam ettiği bilinmektedir. Ayrıca şehzade babasına isyan girişiminde bulunmaya karar verdiğini ve bu isyanda Şivaci'nin kendisinin yanında olmasını istediğinden söz edilmektedir. Eğer isyanında başarılı olursa Şivaci'yi tüm Dekken'in valisi yapacağını söylemektedir. Ve asla babasının davrandığı gibi davranamayacağını Şivaci'ye yazdığı bilinmektedir.³⁰⁹

Şivaci'nin ise aldığı mektuplardan etkilenmiş gibi görünerek, şehzadeye yapacağı savaşlarda ona destek olacağını, Âlemgîr'den intikamını alacağını ve hükümdarın ölümüyle güneydeki savaşların da son bulacağı yönünde cevaplar verdiği aktarılmaktadır. Ayrıca bu kadar büyük bir sefer için paraya ihtiyacı olduğunu, zengin kasaba ve köyleri yağmalamasına müsaade edilmesini istediği ancak bu şekilde dağılan ordusunu tekrar toparlayabileceği yönünde şehzadeye mektuplar gönderdiği bilinmektedir. Bütün bunların Sah Alam tarafından kabul edildiği, büyük miktarda para gönderildiği ve Şivaci'nin her yönü yağmalamasına izin verildiği, bu sayede Şivaci'nin zenginleşerek birçok adamını yanına toplayabildiği ve kalelerini güçlendirdiği Manucci'nin aktardığı bilgiler arasında bulunmaktadır.³¹⁰

2.7.2. Şah Alam'ın Düzmece İsyanı

Şah Alam'ın Şivaci ile yaptığı anlaşma gereğince Şivaci'nin faaliyetlerine göz yumduğu emrindeki komutanlara Şivaci'nin topraklarına girmemeleri noktasında emirler verdiği bilinmektedir. Ayrıca şehzadenin emri altında bulunan devlet adamlarının da söz konusu durumdan Âlemgîr'i haberdar etme çabası içerisinde olduğu aktarılmaktadır. Devlet adamları arasında en ciddi ve sıkı uyarıyı da Diler Han'ın yaptığı ve mektuplar yazdığı anlaşılmaktadır.³¹¹ Dekken'de görevli olmalarına rağmen Diler Han ve Şehzade Alam arasının iyi olmadığı bilinmektedir. Diler Han'ın Âlemgîr'e de mektup yazarak şehzadenin Şivaci ile anlaştığı yönünde bilgiler vermektedir. Şivaci'nin faaliyetlerine karşı Şehzade Alam'ın zamanını boşa harcadığı ya da tembellik ettiğine dair görüşler bulunmaktadır. Söz konusu görüşlerin altında yatan temel sebep olarak anlaşıldığı kadarıyla şehzadenin Şivaci'yi ikna etme çabası yatmaktadır.³¹²

³⁰⁹ Manucci, a.g.e., C. 2, s. 150-151.

³¹⁰ Manucci, a.g.e., C. 2, s. 151.

³¹¹ Manucci, a.g.e., C. 2, s. 151.

³¹² Bayur, a.g.e., s. 276.

Devlet adamlarının mektupları karşısında Âlemgîr'in olanları sebebini bildiği için devlet adamlarını Şah Alam'a itaat etmeye emirlerine uymaya yönlendirdiği aktarılmaktadır. Âlemgîr, şehzade Alam'ın işini yapmadığı durumda şehzadeyi başkente geri çağıracağı noktasında devlet adamlarını telkin ettiği bilinmektedir. Bir yandan da şehzade Alam'a mektuplar yazan Âlemgîr'in oğluna övgü dolu mektuplar yazdığı Şivaci'yi ordugâhına çekmek için gerekirse altından köprü yapması gerektiği noktasında yönlendirdiğinden söz edilmektedir.³¹³

Âlemgîr'in telkinleriyle hareket eden şehzadenin Şivaci ile mektuplaşmaya devam ettiği ve isyan sırasında Şivaci'ye gecikmemesi için yalvaran bir dille mektuplar yazdığı bilinmektedir. Ancak Şivaci oldukça akıllı bir adam olarak bu defa da Şah Alam'dan yanındaki tüm devlet adamlarının kendisine katıldığını belirten bir belge istediği aktarılmaktadır. Şah Alam tüm devlet adamlarından tek tek söz konusu belgeye imzalar alarak isyanda kendi yanında olacaklarına dair teminatlar aldığı anlaşılmaktadır. Raca Cesvet Singh dâhil tüm devlet adamlarının Şah Alam'ın kendilerine sunduğu vaatleri kabul ederek onun yanında olacağını bildirdiklerinden söz edilmektedir. Tüm devlet adamlarının desteğini aldıktan sonra emri altında bulunan ve Babürlü Devleti'nin en yüksek rütbeli askeri komutanı olan Diler Han'ı da söz konusu isyan tasarısına katılmaya davet etmeyi planladığı bilinmektedir. Söz konusu amaç doğrultusunda Diler Han'ın Şah Alam tarafından karargahına çağrıldığı ancak Diler Han'ın kendisinin seferler ile meşgul olduğundan şehzadenin istediği herhangi bir yöne sefer düzenleyebileceğinden ancak huzuruna gelemeyeceğinden bahsettiği bir cevap aldığından söz edilmektedir.³¹⁴

Şah Alam'ın Diler Han'ı yanına getirmek için her yolu denediği anlaşılmaktadır. Manucci bu durumu ise Âlemgîr'in Diler Han'dan kurtulma isteğine bağlamaktadır. Söz konusu belgeye imza attığından Diler Han'da kolay bir şekilde ortadan kaldırılabileceği düşünülmektedir.³¹⁵ Ancak zeki ve kıvrak bir zekaya sahip olan Diler Han'ın şehzadenin isteğine boyun eğmediği hiçbir şekilde huzuruna çıkmadığı bilinmektedir. Diler Han, şehzade Alam başarılı olsa dahi Âlemgîr'e sadakatının onu saygın bir kişi yapmaya yeteceğini düşündüğü aktarılmaktadır.³¹⁶

iler Han'dan istediğini alamayan şehzade Şah Alam'ın onu geçerek devlet adamlarının imzalarının bulunduğu mektubu Şivaci'ye gönderdiği ve artık isyan ederek Babürlü Devleti'ne hakim olmak için eksik olan tek şeyin Şivaci gibi güçlü bir orduya sahip önemli bir komutanın olduğunu yazdığı aktarılmaktadır. Şivaci'nin gelmemesi durumunda on bin kişilik süvari birliğine

³¹³ Manucci, a.g.e., C. 2, s. 151.

³¹⁴ Manucci, a.g.e., C. 2, s. 152.

³¹⁵ Diler Han'ın şehzadenin huzuruna gitmeyişi yakalanıp öldürülme korkusundan ileri geldiğinden söz edilmektedir. Şehzade, Diler Han'ın bu hareketini babasına isyan gibi gösterme çabasında olduğu ancak şehzade Muhammed Mua'zzam ve Diler Han arasındaki çekişme şehzadenin Şivaci'den yardım istemesi durumuna kadar ilerlediği bilinmektedir. Bayur, a.g.e., s. 276.

³¹⁶ Manucci, a.g.e., C. 2, s. 152.

sahip olan şehzade Şah Alam'ın babasının sahip olduğu merkez ordusuna karşı direnemeyeceği, gönderilen mektuptaki konu başlıklarından biri olduğu bilinmektedir. Manucci, şehzade Şah Alam'ın isyanıyla ilgili aşağıdaki bilgileri aktarmaktadır;

“Şah Alam böylece toprakları ele geçirdi ve dünyaya babasını ele geçirmek ve kendini hükümdar yapmak için Delhi'ye yürüdüğünü söyledi. Asayı elinde hissettiğini gösteren bir gösteri olarak, komutanlarına büyük paralar verdi, bölgeler dağıttı, iller verdi, hediye verdi. Bu şekilde imparatorluk söylentilerle doluydu ve isyanlarda olduğu gibi bazıları isyana sevindi, diğerleri, yıkıldıklarından ve yok edildiklerinden, daha sonra Âlemgîr'in saltanatında hâkim olmaya başlayacak olan refahın sone ereceğinden şikâyet ettiler. Bütün bunlar bir çocuk oyunuydu ama oyunun başında Babürlülere büyük bir kâr elde etmek isteyen kişiler vardı.”³¹⁷

Manucci söz konusu isyan hareketinden sonra göstermelik olarak Âlemgîr'in dehşete kapıldığını ve isyan için büyük bir alarm verdiğinden söz etmektedir. Hazinesinin kapılarının açılmasını ve sefer için hazırlıklar yapılmasını emrettiği aktarılan Âlemgîr'in ordunun gücünü artırmak için de girişimlerde bulunduğu bilinmektedir.³¹⁸ Söz konusu hazırlıklar esnasında Fidaye Han'ın on bit atıyla birlikte Chambal nehrini tutmak için gönderildiği aktarılmaktadır.³¹⁹

Âlemgîr'in söz konusu hazırlıkların hepsini Şivaci'yi tuzağa çekmek için olduğu bilinmektedir. Ancak Manucci'nin ifadelerine bakıldığında Şivaci'nin söz konusu tuzağa düşmediği görülmektedir. Manucci, kurnaz tilki olarak adlandırdığı Âlemgîr'in Şivaci'yi kandıramadığını aşağıdaki ifadeler ile özetlemektedir;

“Mükemmel bir doğal yargıya ve bu zamana kadar büyük bir deneyime sahip olan Şivaci, kendi zenginliğine ve gücüne güç kattıktan sonra kurnaz tilkiyle alay etti. Çünkü Şah Alam'a katılmak yerine ona şunları söylediği bir mektup yazdı, Âlemgîr'in sadece on bin atlısı olduğu için sen (Şah Alam) yüz yirmi binden fazla savaşıya sahipken, bu isyanda kendi başına yürüyebilirsin. Bunu başarmak çok kolay olabilir. Dekken'i ele geçirmek için kimsenin biri gelirse eğer kendisinin dikkat edeceğini ve o süre zarfında kendisi için Âlemgîr'in Dekken valisinden kabul ettiği şeyden daha fazla gelir elde edemeyeceğini söyledi. Şah Alam yıldırım düşmüş gibiydi ve bu cevabı hemen hükümdara gönderdi. Yine de, ciddi olduğunu kanıtlamak için yürüyüşüne devam etti ve Şivaci'ye mektup üzerine mektup göndererek ona bu krizde onu terk etmemesi için yalvarıyordu. Çünkü böyle bir isyanda bulunmak için karar vermesi tek başına onun tavsiyesiydi; eğer ona yardım etmeyecekse, bu girişimi başarmak imkânsızdı. Gerçekte, Şivaci'den başkası ağa düşmeyecekti. Fakat plana sıkı sıkıya bağlı kaldı, Babürlü ordusuyla tanışmamıştı ve elindeki kılıçla kafalar kesmeye hazır olduğunu söyledi. Sadece şehzadeye devam etmesi ve savaşa ulaşması gerektiğini söyledi. Eğer şanssızlıktan ona zarar gelirse, her zaman güvenebileceği bir arkadaşı vardı. Anlaşmayı imzalayan komutanlar, Şah Alam'a onları terk etmemelerini ya da hükümdarın ordu toplamak için zaman bırakmasını istemediler. Böylece zaferin ve yeni bir hükümdarın olacağını sanarak yürüyüşe devam ettiler.”³²⁰

³¹⁷ Manucci, a.g.e., C. 2, s. 153.

³¹⁸ Manucci, a.g.e., C. 2, s. 153.

³¹⁹ Measir-i Âlemgîri incelendiğinde 13 Mayıs 1669 tarihinde Fadae Han'ın Agra yakınlarında çıkan isyanı bastırmak üzere görevlendirildiği aktarılmaktadır. Saqi Must'ad Han, a.g.e., s. 53.

³²⁰ Manucci, a.g.e., C. 2, s. 153-154.

Manucci'nin yukarıdaki kısımda sözünü ettiği gibi Âlemgîr ve oğlu Şah Alam'ın kurmuş olduğu tuzak Şivaci tarafından keşfedilmiştir. Bunun üzerine Âlemgîr, oğlunun gerçekten isyan edebileceği tehlikesiyle bir takım önlemler almaktadır. İlk önlem bir subay göndererek Şah Alam'ın yürüyüşe devam etmemesi isyana başladığı yere geri dönmesi noktasında olduğu anlaşılmaktadır. Düzmece isyanda Şah Alam'a destek veren devlet adamları hain olarak adlandırılmaktadır. Diler Han ise gösterdiği tavırdan kaynaklı olarak gururlu bir an yaşamaktadır. Hain olarak anılan devlet adamları için Âlemgîr'in izlediği cezalandırma yönteminin ise onları ömürleri boyunca farklı valiliklerde farklı görevlerde ülkenin bir ucundan bir diğer ucuna sürmek olduğu görülmektedir. Dekken bölgesine vali olarak ve Şivaci ile mücadele etmesi için gönderilen devlet adamının ise Bahadır Han olduğu bilinmektedir. Ancak Manucci'nin uzun uzun anlattığı sözü edilen plan ve düzmece isyanla ilgili olarak dönemin önemli kaynağı olan Measir-i Âlemgîr-i'de herhangi bir bilgiye rastlanılmamaktadır.³²¹

2.8. Alemgir Ve Şivaci Barışı

Âlemgîr döneminde yaşanan önemli olaylardan biri de şüphesiz ki Afganistan coğrafyasında yaşayan Pathanların ayaklanması olarak görülmektedir. Çalışmamızın bu kısmında Âlemgîr'in Pathan ayaklanması yaşanırken bir yandan da Şivaci ile mücadele etmek istemediği için söz konusu Hindu Maharata lideri ile yapılan barıştan söz edilecektir.

Manucci'nin eserinde Âlemgîr ve Şivaci barışından oldukça kısa bir bölümde bahsedilmektedir. Çünkü söz konusu barışın sadece görüşme aşamasında kaldığı bilinmektedir. Nitekim Şivaci, Babürlü Devleti ile barışıyormuş gibi yaparak Adilşahlı Devleti'ni köşeye sıkıştırmayı amaçladığı ve istediğini aldıktan sonra Babürlü Devleti ile yapılan görüşmeleri kestiği bilinmektedir.³²²

2.10. Şivaci İle Âlemgîr Arasındaki Barışın Bozulması

Âlemgîr'in 5 Nisan 1676 yılına gelindiğinde Delhi'ye geldiği ve Bahadır Han'a Şivaci ile barışı bozması ve onunla sürekli olarak savaşma emrini verdiği bilinmektedir. Söz konusu kararın alınmasında Şivaci'nin Adilşahiler ve Kutubşahiler topraklarından geçerek Karnatik adlı bölgeyi yağmalamasının da etkisinin olduğu bilinmektedir. Bahadır Han'ın aldığı emirler arasında Adilşahiler ve Kutubşahiler devletlerinin cezalandırılmasının da bulunduğu anlaşılmaktadır. Nitekim Manucci'nin aktardığı bilgiler göz önünde tutulduğunda Babürlü Devleti'nin bir valisi olarak Bahadır Han, söz konusu devletlerden büyük miktarda vergiler, mücevherler ve askeri mühimmat

³²¹ Manucci, a.g.e., C. 2, s. 154-155.

³²² Manucci, a.g.e., C. 2, s. 189-190.

talep ettiği bilinmektedir. Tüm bunların bir plan uğrunda gerçekleştirildiğinden söz eden Manucci, sözünü ettiği plandan aşağıdaki ifadeleri ile bahsetmektedir;

Âlemgîr'in Kutupşahlar ve Adilşahlar hükümdarlarına davranışları politika ile doluydu. Çünkü güçlerini yavaş yavaş azaltmaya devam etti; bugün Gülkandah'tan bir şey, yarın başka bir şey; bir yıl biraz para, bir yıl savaş mühimmatı istedi. Her yıl Bijapur ile yağmur mevsimi başladığında barış yaptı, onlarla bir kale, çok fazla para ya da çok fazla toprak ya da bir bölge anlaşması sağladı. Sonunda hükümdarın kızını oğlu A'zam Tara ile evlendirmek için istedi ve bu ittifaktan sonra tüm savaşların duracağına yemin etti. Sonra yeri gelince ifade edeceğim gibi yağmur mevsimi bittiğinde hükümdarın ülkesini alıp onu bir mahkûm haline getirinceye kadar yeniden başladı.³²³

2.11. Şah Alam Evrengabad'a Gidişi Ve Şivaci'nin Ölümü

Bahadır Han'ın Dekken'de Şivaci'ye karşı vermiş olduğu mücadeleden memnun olmayan Âlemgîr'in Bahadır Han'ı azlederek yerine Diler Han'ı atadığı bilinmektedir. Diler Han'ın da Şivaci'ye karşı çok büyük bir sağladığı görülmemektedir. Şivaci'nin hakim olduğu sarp ve korunaklı dağlar kendisinin yağma taktiğiyle saldırılar düzenlemesine müsaade ederken düşmanlarının onun bölgesine girmesi düşmanlarının ölümüyle sonuçlanmaktadır. Yaşananlar üzerine Âlemgîr'in oğlu Şah Alam'ı bir kez daha Dekken'e göndererek Şivaci seferiyle görevlendirdiği anlaşılmaktadır. Şivaci'nin Evrengabad'a ulaştığı haberini alan Şivaci, söz konusu şehrin etrafındaki bölgeleri yağmalayarak bir nevi gövde gösterisi yapmaktadır. Manucci'nin ifadelerine göre Şivaci ömrünü bu tarz yağma faaliyetleri yaparak geçirdiği ve kendisini yorduğu için 1679 yılına gelindiğinde ağzından kan gelerek vefat ettiği anlaşılmaktadır.³²⁴ Mesair-i Âlemgîri, 14 Mayıs 1680 yılında Dekken'den bir haber geldiğini ve Şivaci'nin bir seferden dönerken atından indikten sonra iki defa kusarak şiddetli ateşler içerisinde “cehennemin dibine” gitti diyerek bahsetmektedir.³²⁵ Manucci, Şivaci'nin ölümü ardından yaşananları aşağıdaki ifadeleri ile özetlemektedir;

“Âlemgîr bu büyük düşmanın ölümünden memnun kaldı. O ölümlük, Raca, küçük yaşlardan itibaren Sambha Ji'yi oğlu olarak kabul etmeyi reddettiğini görünce, subaylarının ikinci oğlu Ram Raca'dan başka herhangi birini efendileri olarak tanımalarını yasakladı. Böylece, velinimeti Bijapur Kralı'na karşı çıktıktan ve elinde kılıçla iktidara giden yolu kesip öldürerek ve yıkarak, Babürlü hükümdarı kadar güçlü bir egemenliğe bile tam işgal vermeyerek ve Hindistan'da yeni bir krallık yarattıktan sonra hayatını sona erdirdi. Bu krallık, Babürlü Devleti'nin öylesine güçlü bir rakibi haline geldi ki, onu başkentini terk etmeye ve on dokuz yıldan fazla bir süre kamplarda kalmaya zorladı. Bu yazımın tarihi olan 21 Mayıs 1699³²⁶ yılında öğleden sonra saat dörtte gelen casuslarım bana ordudan mektuplar getirip saltanat ordugâhının büyük zorluk ve karışıklık içinde olduğunu bildirdi.”³²⁷

³²³ Manucci, a.g.e., C. 2, s. 208; Çalışmamızın ilerleyen kısımlarında Bicapur'a hâkim olan Adilşahlar ve Gülkende'ye hâkim olan Kutupşahlar ile Babürlü Devleti arasında yaşananlara detaylı bir şekilde değinilecektir.

³²⁴ Manucci, a.g.e., C. 2, s. 216-217.

³²⁵ Saqî Must'ad Han, a.g.e., s. 120.

³²⁶ Manucci tarafından verilen bu tarihin eserinin hangi yılda yazıldığının en net tarih olarak görülmektedir.

³²⁷ Manucci, a.g.e., C. 2, s. 217.

Çalışmamızın bu kısmında Manucci'nin anlattıklarına ek olarak Şivaci ve karakteri hakkında birkaç bilgi ve tespitte bulunmak uygun görülmektedir. Şivaci, Maharataların hâkim olduğu coğrafya itibariyle çevik atlılara ve okçulara sahip olduğu bilinmektedir. Söz konusu çeviklik ve yüksek engebeli bölgelerde rahatlıkla savaşabilme yeteneği Babürlü Devleti'nin filler, toplar ve ağır süvari birlikleri ile dolu ordusuna karşı gerilla savaşı yaparak büyük başarılar elde edebilmektedir. İki defa Sürat limanını yağmalaması Dekken bölgesinde çok seri hareketlerde bulunarak etrafı yağmalaması ordusunun bu çeviklik ve savaş yeteneğiyle ilişkili olarak görülmektedir. Ayrıca Şivaci'nin hâkim olduğu bölge itibariyle (Batı Dekken) yüksek engebeli tepelere istihkâmlar yaparak güçlendirerek ve kendisine gelen saldırılardan kolayca kurtulabilmektedir.³²⁸

Tüm sözü edilen durumların yanında Şivaci, 1674 yılında düzenlenen bir merasimle “*Maharaca Çatrapati*” (Sanskritçe Evrensel İmparator)³²⁹ tahta geçmiş ve taç giymiştir. Şivaci, faaliyetlerine böylelikle dini bir nitelikte kazandırmaktadır. Bu hareketleriyle birlikte Şivaci Maharataları etrafında toparlayarak onların liderliğini yapmaktadır. Manucci'nin de sözünü ettiği gibi Şivaci kıvrak bir zekâyâ sahip oldukça akıllı bir lider olarak bilinmektedir. Elindeki tüm güçlere ve hâkimiyetine rağmen Âlemgîr'i uzun süre uğraştırmayı başarmış ve uzun yıllar mücadelelerle uğraştırmıştır. Sonuç itibariyle Şivaci yirmi yılı aşkın mücadelesinden sonra arkasında Maharatalardan oluşan bir devlet bırakarak ölmüştür.

Çalışmamızın ikinci bölümünde ulaştığımız sonuçlar değerlendirildiğinde Manucci'nin aktardığı bilgilere bakılarak Âlemgîr döneminin büyük bir kısmının Şivaci ile olan mücadeleler ile geçtiği görülmüştür. Şivaci'nin önemli bir Maharata lideri olduğu hâkim olduğu bölgelerden yağma ve fetih hareketleriyle Babürlü Devleti sınırlarına girdiği görülmüştür. Şivaci'nin askeri gücü mensup olduğu dini ve etnik gruplardan oluştuğu anlaşılmıştır. Gerilla tarzı savaşları ile Babürlü Devleti'nin önemli şehirlerini yağmalayan Şivaci'nin zenginleştiği açıkça görülmüş, elde ettiği ganimetlerde çalışmamız da aktarılmıştır. Şivaci ile olan mücadelesinin bir kısmından sonra Âlemgîr'in başkent Delhi'den ayrıldığı Dekken bölgesine hareket ettiği ve ölene kadar bir daha geri dönemediği görülmüştür. Bunun yanında Dekken bölgesinde güçlü bir hâkimiyet sahası kuran Şivaci'nin Âlemgîr ve Babürlü Devleti'ni uzun yıllar uğraştırdığı barış yapılmış olsa da iki kez barışın bozulduğu ve Şivaci'nin bir hareket sırasında ecele öldüğü ve yine Manucci tarafından aktarılmıştır.

³²⁸ Kulke ve Rothermund, a.g.e., s.297.

³²⁹ Fisher, a.g.e., s. 289.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. ÂLEMĞİR'İN YENİ FETİH HAREKETLERİ

3.1. Âlemğir ve Rana Mücadelesi

Çalışmamızın bu kısmında Âlemğir'in gerçekleştirmiş olduğu fetih hareketlerine değinilecektir. Söz konusu konu çerçevesinde ilk olarak Âlemğir'in Rana ile olan mücadelesi incelenecektir. Manucci'nin eseri incelendiğinde Âlemğir'in söz konusu Rana'ya savaş açmak niyetinde olduğu ve bunu da sebepsiz yere yapıyor gibi görünmemek için Rana'dan bir takım isteklerde bulunduğu görülmektedir. Âlemğir'in ilk isteğinin Rana'nın İslamiyet'i seçmesi noktasında olduğu görülmektedir. Bunun yanında Âlemğir'in Rana'ya kızının oğullarından biriyle evlendirilmesi noktasında istekte bulunduğu ve bunu *gürz-bardar* (gürz taşıyan kimse) aracılığıyla gönderildiği bilinmektedir. Manucci söz konusu teklifi “...*Bu, Rana'nın asla yapmayacağı bir şeydir çünkü bazı Racalar kızlarını Babürlülere eş olarak vermelerine rağmen, bunu sadece Rana'ya kıyasla küçük Racalar oldukları için yaptılar. Kabul etseydi, ailesine büyük zarar verirdi.*” şeklinde değerlendirmektedir.³³⁰ Her ne kadar Manucci'nin anlatımından Âlemğir'in Rana'ya saldırmak için bahaneler arayıp ferman gönderdiği anlaşılsa da aslında Rana, Âlemğir ve Raca Ceswent Singh mücadelesinde Ceswent Singh'in çocuklarını saklamakta ve Âlemğir'e karşı savaş hazırlığında bulunmaktadır. Bu nedenle Âlemğir, Rana'ya halkının cizye vermesini ve Ceswent Singh'in çocuklarını teslim etmesini istemektedir.³³¹ Manucci, Âlemğir'in Rana'dan bir sonraki talebini ise aşağıdaki ifadeleri ile aktarmaktadır;

“...Ancak bu bir sonraki talebe kıyasla küçük bir şeydi. Bu yeni talep ise artık kendi adına değil, Âlemğir adına para basması gerektiği idi.³³² Bu, Rana'nın halkının hükümdarı değil, basit bir vali olduğunu söylemekle aynı şeydi çünkü para Âlemğir'in adıyla basılacaktı.³³³ İsteddiği üçüncü şey, Hindu dinini çok yakından ilgilendiren bir şeydi. Rana'nın hükümdarlığındaki ineklerin kesilebilmesi için izin vermesini istedi.³³⁴ Şimdi, Hindular ineklere taptikları ve büyük saygı

³³⁰ Manucci, a.g.e., C. 2, s. 221.

³³¹ Bayur, a.g.e., s. 289.

³³² Hükümdarlık alametlerinin en önemlilerinden biri para bastırmaktır. Tahta çıkan her hükümdar üzerinde kendi isim, unvan ve lakaplarının bulunduğu bir para bastırmaktadır. Bulunduğu bir bölgede kendi adına değil de başka bir hükümdar adına para bastırmakta söz konusu hükümdara tabiiyeti yani vassallığı ifade etmektedir. Hindistan'da kendi adına para bastıran ilk Türk hükümdar ise Delhi Türk Sultanlığı hükümdarı Kutbettin Aybeg olmuştur. Kortel, a.g.e., s.45-50.

³³³ Âlemğir, Rana'dan kendi adına para bastırmasını isteyerek direkt olarak tabiiyetini bildirmesini istemektedir.

³³⁴ Hindu kültüründe inek birçok keramete sahip bir hayvan olarak görülmektedir. Hindu bir kişi ineği gördüğünde gününün güzel geçeceğine, ineği görmenin bir azizden dua almak kadar önemli olduğuna ve ineği selamlamanın ettiği duaların kabul olacağına inanmaktadır. Günümüzde dahi inek Hindistan'da Hindular arasında kutsallığı korumakta ve zaman zaman Müslümanlar ve Hindular arasında bir takım sorunlara sebep olmaktadır. Bu sebeple Âlemğir'in Rana'dan böyle bir istekte

gösterdikleri gibi, bu inekleri öldürmek için izin istemek Hindular için sanki dinlerini ellerinden alacakmış gibi geliyordu.”³³⁵

Manucci’nin Âlemgîr’in isteklerinin dördüncüsü ise kendi ifadeleriyle şu şekildedir;

“...Devletin tüm topraklarında Hinduizm’i ortadan kaldırma hedefinin bir başka göstergesi olarak, dördüncü sırada, tüm tapınakların yıkılmasını ve yerine camilerin yapılmasını istedi. Son olarak Âlemgîr, Rana’nın hâkimiyeti üzerinde mutlak egemenlik ilanı olarak, gazinin yargı yetkisinin tanınmasını, yani Kur’an yasasının getirilmesini talep etti. Rana bunlara razı gelmezse, krallığını terk etmesine izin verecekti. Bir hükümdar savaş ilan etmek için diğerinden, Âlemgîr’in Rana’dan talep ettiğinden daha zor hangi taleplerde bulunabilir?”³³⁶

Manucci, on iki bin atıyla Hindistan’a gelerek yüz bin askerden müteşekkil olan Hindu ordularını yenen Timur’dan başlayarak söz konusu döneme kadar Hinduların, Babürlülerden korktuğundan söz etmektedir. Ancak yine de Rana’nın Âlemgîr’in isteklerine boyun eğmediği ve aşağıdaki şekliyle bir cevap gönderdiği yazar tarafından aktarılmaktadır;

“İlk talebine gelince, Rana’nın kızlarını Babürlü hükümdarlarıyla evlendirmesi asla gelenek olmamıştı. Seleflerinin eski gelenek kurallarını kıramayacağını ve ailesine bu yarıyı ilk açan kişi olmasının doğru olmadığı cevabını verdi. İkinci talebi hakkında ise, söz konusu talebin Mir Şah’tan günümüze kadar tüm Babürlü hükümdarlarının verdiği ayrıcalıklara tamamen karşı olduğunu söyledi. Âlemgîr’in şimdi söylenenlerin doğruluğunu anlamak için ailesinin büyük ve ünlü hükümdarlarının günlüklerini okuması yeterli olacaktı. Üçüncü ve dördüncü isteklere gelince, efendisinin bilgeliği, Hindistan’da yüzyıllardır süren bir dine doğrudan aykırı olan bir hükümdarın bu tür talepleri kabul edip edemeyeceğine karar vermelidir. Efendisi tarafından istenilen şeylerin istendiği gibi Rana’dan başını ve hükümdarlığının yok edilmesini de isteyebilirsiniz...”³³⁷

Âlemgîr’in son isteğini ise Rana’nın her dinin ilkelerine uygun yargı gücünün olduğunu söyleyerek reddettiği bilinmektedir. Ayrıca söylediklerinin gerçekler olduğundan bahsettikten sonra Âlemgîr’e ülkesine dönmesi noktasında dilekte bulunduğu ve yiğitliğini kanıtlayabileceği birçok devletin olduğundan söz ettiği görülmektedir. Ayrıca her savaş zamanı Âlemgîr’in için yedi bin asker yetiştirdiği eğer isterse daha fazlasını da hazırlayabileceğini hükümdara iletildiği bilinmektedir.

Âlemgîr’in yukarıdaki cevapları zaten beklediği bilinmekle beraber hemen işe koyularak Adilşahiler ve Kutubşahiler ile barış yapmak ve bir cepheyi kapatmak üzere Dekken’de bulunan şehzade Şah Alam’ı çağırdığından söz edilmektedir.³³⁸

bulunması büyük bir hakaret olarak algılanmakta ve dine bir saldırı olarak değerlendirilmektedir. Hindu dininde inek kültüne dair detaylı bilgi için bakınız; Kemal Çağda, “Hindistan’da İnek Kültü ve Bu Kültün Menşei Üzerine Bir Araştırma”, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, C. 13, sayı 1-2, yıl 1995, s. 53-67.

³³⁵ Manucci, a.g.e., C. 2, s. 221.

³³⁶ Manucci, a.g.e., C. 2, s. 222.

³³⁷ Manucci, a.g.e., C. 2, s. 222-223.

³³⁸ Manucci, a.g.e., C. 2, s. 223.

Bu arada Manucci'nin tekrar Şah Alam'ın hizmetinde görev almaya başladığı bilinmektedir. Bu sebeple yazar yaşananları en yakından birinci ağızdan işiterek aktarmakta ve yapılan savaş hazırlıklarına da şahit olmaktadır. “Rana tarafından yapılan” anlamına gelen Rana-sagar³³⁹ adlı büyük bir gölün yakınında kamp kurduklarından söz eden Manucci, bir tarafının dağlarla bir tarafının merdivenlerle sarıldığını aktarmaktadır. Ayrıca yazar gölün büyüklüğünden bahsederken “..Bu göl o kadar büyüktü ki etrafından dolaşmak sekiz saatten fazla sürdü ve bunu kendi atımla gerçekleştirdiğim için söylüyorum.” ifadelerini kullanmaktadır.

Âlemgîr ayrıca Bengal'de bulunan oğlu A'zam Tara'yı ordusuyla birlikte sefere katılmasını ve Rana'nın hangi topraklarına hangi taraftan saldıracağına talimat vermekten geri durmamaktadır. A'zam Tara'nın yanına destek olarak emektar ve tecrübeli Diler Han'ın çağrıldığı bilinmektedir. Bir diğer yandan Multan bölgesinde bulunan diğer oğlu Şehzade Ekber'in de kendi kuvvetleriyle katılması noktasında haber gönderilmektedir. Her yönden sefer için çağrılan komutan ve askerler arasında Gücerat Valisi de bulunmaktadır. Manucci, bulundukları bölgeyi korumaya çalışan Hindular için bu kadar hazırlığın yapılmasını halkın şaşkınlık içerisinde karşıladığından söz etmektedir. Ayrıca Hinduların da ataları tarafından koyulan kanun ve kuralları korumak için nasıl özveri ile savunma yaptıkları da yazar tarafından aktarılmaktadır.³⁴⁰

Yaşananlardan sonra sefer hazırlıklarının yapıldığı ve Rana'nın topraklarının kuşatıldığı bilinmektedir. Âlemgîr'in 1679 yılında Delhi'den sefer yürüyüşüne başladığı anlaşılmaktadır. Delhi'den yola çıkan ordunun Ajmer şehrine kadar duraklamadığı komutanlara ve askerlere güçlü bir sefer için emirler verildiği aktarılmaktadır. Âlemgîr'in dinlenmeden ve zaman kaybetmeden Rana'nın topraklarına ulaştığı ve kuşatmaya başladığında söz edilmektedir. Rana'nın ise dağ eteklerinde yaşayan halkına tepelere doğru taşınmaları ve evlerini terk etmeleri noktasında emirler gönderdiği bilinmektedir. Ayrıca devlete ait yerlerin halılarla örtülmesi gerektiğini bildirmektedir. Rana'nın Âlemgîr'e de mektuplar göndererek barış dileklerinde bulunduğu bilinmektedir. Ancak söz konusu dilekleri Âlemgîr umursamayarak bunların korkudan yapıldığını düşünmektedir. Ordunun yol güzergâhındaki tüm tapınakların yıkılması ve ineklerin öldürülmesi noktasında da emirler gönderdiği aktarılmaktadır. Ayrıca daha önceki Ranaların yaptığı tüm heykellerin ve sarayların yakılıp yıkılması Âlemgîr'in verdiği emirler arasında bulunmaktadır. Yukarıda sözü edilen sefer hazırlıkları ve yaşananlar Manucci'nin eserinde aktardığı bilgilerden oluşmaktadır.³⁴¹

Âlemgîr'in fermanından sonra kendisinden af dileyen ve barış yapılan Rana Rac Singh barıştan yana olmaması sebebiyle aslında Marvar Savaşı'nı yönetmek için Ajmer (Ecmir)'e gelen Âlemgîr'in

³³⁹ Manucci tarafından bahsi edilen gölün bugün Hindistan'da Racastan bölgesinde Caipur ve Ajmer arasında bulunan bir bölgede konumlanmış “Shakambari Jheel” olduğu tahmin edilmektedir.

³⁴⁰ Manucci, a.g.e., C. 2, s. 224.

³⁴¹ Manucci, a.g.e., C. 2, s. 225.

Agra'ya döndükten sonra bu türlü hareketlerden sonra tekrar Ajmer'e gelip Rana üzerine sefer başlattığı bilinmektedir. Oğlu Ekber'i yanında Tehevvür Han ya da Şah Kulu Han olarakta bilinen komutan ve büyük bir ordu ile Rana üzerine gönderdiği aktarılmaktadır. Bu suretle ülkesinin başkenti olan Udaypur (Udepur)'u terk edip hazinesiyle birlikte dağlara çekilen Rana'nın ülkesi yağmalanıp, uzun bir savaşta aç bırakılmak üzere düzlüklerdeki mahsulleri yakılmaktadır. Ve Rana'nın çete savaşı yapılan askerleriyle uzun bir mücadele gerçekleştirdiğinden söz edilmektedir.³⁴²

Manucci, Rana'nın Âlemgîr'e onu ne kadar kolay bir şekilde yok edebileceğini gösterdiğinden söz etmektedir. Sözü edilen olayı ise aşağıdaki ifadeleri ile özetlemektedir;

“...Bu planla Rana, yolları, şimdi dağlarla çevrili olan Babürlülerin çıkış bulamayacağı ve nereden geçeceklerini bilemeyeceği şekilde engellemiştir; yollarda labirentler var ve yerliler dışında hiç kimse doğru yolu bilmiyor. Âlemgîr, tek bir hamle ile etrafını sararak, ne ileri ne de geri hareket edemediğini görünce şaşkına döndü. Aynı şekilde, Rana'nın o zamana kadar şahsına karşı herhangi bir harekette bulunmamış olmasının onun yapamadığı için olmadığını, yapmayacağını da biliyordu. Daha da önemlisi, sevgili Udepuri'sinin görünmediğini fark ettiğinde paniğe kapıldı; ondan en ufak bir haber de yoktu. Herhangi bir erzak haberi de yoktu. Rana savaşmak istemediğini göstermek için ona kendi ülkesinden erzak gönderdi. Bir gün açlık çekmesine izin verdi, böylece açlık ona sağduyulu bir şekilde ilham verebilsin diye. Bu nedenle Âlemgîr de ordusu ile biraz kichri yani biraz tereyağı ile pişirilmiş pirinç ve mercimekle yetinmek zorunda kaldı.”³⁴³

Manucci'nin ifadelerine bakıldığında Rana'nın Âlemgîr'i kolay bir şekilde tuzağa düşürebildiği görülmektedir. Yaşananlardan sonra Rana'nın Âlemgîr'in eşi Udepuri Begüm'ü askerleriyle birlikte hükümdara gönderdiği görülmektedir. Rana'nın söz konusu faaliyeti kendisinden habersiz askerlerinin gerçekleştirdiğini bahane olarak sunduğu aktarılmaktadır. Manucci en korkusuz hükümdarların bile bu olaydan sonra vazgeçebileceğini ancak Âlemgîr'in sözü edilen olaydan sonra bile amacından vazgeçmediğini, kendisinin Ajmer'e çekildiğini aktarmaktadır. Âlemgîr'in her ne kadar komutanlarına Rana'ya karşı ilerlemeyi emrettiği söylene de askerlerinin bir labirent gibi olan söz konusu ülkeye girmenin kolay ama çıkmanın zor olduğunu bildiklerinden ilerlemeye devam etmediklerinden söz edilmektedir.

Racputların Âlemgîr'i öldürmek istediklerinden söz eden Manucci, Rana Rac Singh'in bunu istemediği ve kendisine verdiği zararlardan dolayı Âlemgîr'i cezalandırmak istediği bilinmektedir. Bunun üzerine Rana Rac Singh'in ilk faaliyeti Âlemgîr'in ordusunda bir isyanı teşvik ederek karışıklık çıkarma yoluna başvurduğu anlaşılmaktadır. Nitekim amacında başarılı olduğu da ilerleyen kısımlarda görülmektedir. Manucci'nin ifadelerine göre Âlemgîr'in söz konusu savaşta ne kadar ciddi olduğunu gösteren şey ise Chitor Kalesi'nin ele geçirilmesi olarak görülmektedir. Manucci söz konusu kalenin iki taraf için de önemini aşağıdaki sözleri ile ifade etmektedir;

³⁴² Bayur, a.g.e., s. 289-290.

³⁴³ Manucci, a.g.e., C. 2, s. 225-226.

“Maceracı Babürlü’nün (Âlemgîr) Rana devletini fethetme girişiminden vazgeçmek istemediğini nasıl kanıtladığını belirtmek gerekir. Ajmer’deyken Chitor kalesinin düzene sokulmasını ve garnizona alınmasını emretti. Eserimin birinci bölümünde Ekber’e ayrılan kısımda bundan söz etmiştim. Yine de orada söylediğim gibi, Ekber ve Rana arasındaki barış koşullarından biri, her ikisinin de söz konusu Chitor kalesini terk etmesi gerektiği idi; bu kalenin girişinde taş konulmuş ve üzerine şu söyler kazınmıştı: “Ne ben ne de sen herkes için”. Âlemgîr, selefleri gibi değildi, babasının kurallarına uymakta sabit değildi. Bu nedenle, söz konusu kalenin garnizon haline getirilmesini emretti ve meşhur Padmani’nin kaleye dikilmesine neden olduğu üzerinde bir taşla Babürlülere asla güvenmemelisin yazan sütunun yıkılmasını emretti.”³⁴⁴

3.2. Şehzade Ekber’in İsyanı

Rana Rac Singh’in yukarıda anlatıldığı şekli ile Âlemgîr ordusunda bir isyan çıkarma hedeflediği ve bunun için çalışmalara başladığı görülmektedir. Nitekim Rana Rac Singh babası ile birlikte sefere katılan Şehzade Ekber’in en doğru kişi olduğuna karar vermektedir. Manucci Rana Rac Singh’in Şehzade Ekber’i isyana teşvikini şu şekilde aktarmaktadır;

“Âlemgîr’in hükümdarlığına hâkim olmak için ne kadar riske girmeye istekli olduğunu gören Rana, Âlemgîr’e saldırmamakta da aynı derecede ısrarcı olarak, Babürlülerin kendi oğullarının böyle adaletsiz bir babaya karşı savaşması için hususları düzenlemeye karar verdi. Ekber’in en küçüğü olmasına rağmen, oldukça küçükken gösterdiği gibi en cesur ve en sorunlusu olduğunu öğrendi. Ekber için seçilmiş kişiler Âlemgîr’in ordugâhına gönderildi. Bu adamlar ona hükümdar olma şansını kaybetmemesini öğütlediler, şimdi harekete geçmezse eğer, babasının adamları olmadan ve diğer tüm şehzadeler, babasından ondan çok daha uzakta, Rana’nın topraklarında, tacı bir kez daha ele geçirmek hiç bu kadar kolay olmayacaktı. Yöneticileri ve askerleri tarafından beğenilerek bu tavsiyeyi benimsedi ve babasının kellesini eline almak için yürüyüşüne başladı.”³⁴⁵

Measir-i Âlemgîri, Rana’nın adını vermese de şehzade Ekber’in Racputlar tarafından kandırılıp babasına karşı isyan etmesi yönünde ikna edildiğini aktarmaktadır. Racputlarla mücadele için emri altına verilen büyük bir ordunun avantajını kullanmak isteyen şehzade Ekber bazı devlet adamlarının da desteğiyle babasına karşı isyan ettiğinden söz etmektedir.³⁴⁶

Yukarıda sözü edilen casusların faaliyetlerinden Şehzade Şah Alam’ın haberdar olduğu ancak ya haberi getirenlere güvenmediği ya da babasının Şehzade Ekber’e duyduğu sevgiden dolayı Şah Alam’a inanmayacağını düşünerek babasını haberdar etmek noktasında çekimser kaldığı görülmektedir. Şah Alam söz konusu tasarıyı babasına bildirdiğinde bunun Şah Alam’ın tasarısı olduğundan babasının şüphelenebilecek olmasının da Şah Alam’ın babasını bilgilendirmediği de ayrı bir sebep olarak görülmektedir. Kendisine haberi getiren adam Şehzade Ekber’in çoktan kendini sultan ilan ettiği ve babasını tahttan indirmek için çoktan yola çıktığından söz etmektedir. Devlet adamları ve askerlerin haberi getiren kişinin sözlerinin altında imzalarının olduğu da bilinmektedir.

³⁴⁴ Manucci, a.g.e., C. 2, s. 226-227.

³⁴⁵ Manucci, a.g.e., C. 2, s. 227.

³⁴⁶ Saqi Must’ad Han, a.g.e., s. 122.

Bunun üzerine Şah Alam haberi babasına ulaştırmaktadır. Ancak Âlemgîr, Şah Alam'ı haklı çıkarmaktadır. Nitekim gönderilen mektuba inanmayarak isyanın çıkmayacağı bunların yalancı masallar olduğunu ifade ettiği bilinmektedir.³⁴⁷

Measir-i Âlemgîri, Âlemgîr'in isyanın haberini casuslarından öğrendiğini aktarmaktadır. Ancak Manucci'nin bahsini ettiği gibi şehzade Şah Alam önceden isyan haberini alıp babasına haber vermesine rağmen Âlemgîr, Ekber'e duyduğu sevgiden dolayı bu habere inanmadığı görülmektedir.

348

“...Fakat aynı gün, Ekber'in kendi ordugâhından gerçekten isyan ettiği, sahip olduğu diğer birliklerin yanı sıra Durga Das ve Soning (Sonoegi) gibi iki ünlü liderin komutasındaki Racah Jaswant Singh'in dul eşi Rani'ye ait otuz bin Rajput ile güçlü bir şekilde ilerlediği haberi geldi. Âlemgîr büyük bir endişeye kapıldı ve oturduğu, büyük bir gölün üzerinde bulunan evi savunma durumuna getirdi. Kaleye kendini kapatmayı reddetti; o büyük bir dikkat göstererek pencere ve kapılara emrindeki az sayıdaki adamları dağıttı. “Per que quis peccat, per hoc et plectetur”, (Bu anda işlenmiş herhangi bir günah cezalandırılacaktır) sözünün tezahür etme zamanının geldiğini gördü; yaptığını anladı ve babasına yaptıklarının cezasını ödemek zorunda kaldı. Ancak bu sorundan kaçınmak için her yolu aradı ve evi elinden geldiğince güçlendirdi, etrafına hendekler kazdı, dönen silahları ve fitilli tüfekli adamlar koydu.”³⁴⁹

Yukarıda sözü edilen hazırlıklar Measir-i Âlemgîr-i adlı eserde de benzer şekli ile aktarılmaktadır.³⁵⁰

Âlemgîr'in diğer oğulları Şah Alam'a ve A'zam Tara'ya bunun yanında diğer komutanlarına, onu hemen desteklemeye gelmeleri noktasında mektuplar gönderdiği bilinmektedir. Şah Alam'ın ordusunda görevli olan Manucci, ordunun hemen çevrildiğini ve Ajmer'den ayrılmış olan Âlemgîr'e yetişmek üzere yürüyüşe başladıklarından söz etmektedir. İsyen eden Şehzade Ekber'in ordusundan yaklaşık olarak üç saat önce Âlemgîr'e yetiştikleri de Manucci'nin aktardığı ifadeler arasında yer almaktadır. Bu sırada Âlemgîr'in şehzade Ekber'e de mektuplar göndererek duyduklarının doğru olup olmadığını sorduğu, devletin Rana Rac Singh'e karşı yaptığı böyle bir seferde ülkeyi karışıklığa sürükleyecek bu tarz bir faaliyetten vazgeçmesi noktasında ve eğer böyle bir durum söz konusu ise bundan hemen vazgeçmesi noktasında uyarılarda bulunduğu aktarılmaktadır.

Âlemgîr'in sözü edilen mektubu Şehzade Ekber'e ulaştığında Ekber'in babasına karşı savaşmaya kararlı olduğu yönünde bir mektup gönderdiği bilinmektedir. İsyanın nedeninin ise babasının kendi babasına yaptığı şey ile aynı olduğu noktasında bir cevap gönderdiği de aktarılmaktadır. Manucci ise Ekber'in yazdığı mektupta “...Bu zamana kadar tüm halk, onun zalimce

³⁴⁷ Manucci, a.g.e., C. 2, s. 228.

³⁴⁸ Saqi Must'ad Han, a.g.e., s. 122; Bayur, a.g.e., s. 291.

³⁴⁹ Manucci, a.g.e., C. 2, s. 228-229.

³⁵⁰ Saqi Must'ad Han, a.g.e., s. 122.

eylemlerini görmekten, özellikle de geçmiş atalarının Hindistan'daki farklı kişilere teslim ettiği hakların ve ayrıcalıkların kaldırılmasından yorulmuştu" gibi ifadelerin bulunduğu söz etmektedir.³⁵¹ Measir-i Âlemgîr'de geçen bilgiye göre Âlemgîr'in isyan haberinden sonra oğluna hitaben, "O kahraman eline büyük bir fırsat geçirdi neden bana saldırmakta gecikiyor?" dediği yönünde bilgiler bulunmaktadır. Söz konusu durumdan hareketle Manucci'nin söz ettiği gibi Âlemgîr ve Ekber arasında bu yönde bir mektuplaşma geçmiş olma ihtimalinin bulunduğu görülmektedir.³⁵² Manucci ise söz konusu mektuplaşmalardan sonra ordugâhta yaşananları aşağıdaki ifadeleri ile özetlemektedir;

"Ordularımız bu haberin farkına vardığında büyük bir kargaşa çıktı; Ekber'in güçlülüğü ve Âlemgîr'in etrafındaki küçük güç hakkında bilgi sahibi olanlar, daha güçlü kahraman olan Ekber'in tarafına geçmelerinin gerekip gerekmediğini hemen düşünmeye başladılar. Şah Alam'ın bu kargaşa nedeniyle kayda değer bir endişeye kapıldığını kendim biliyorum. Ekber'in hatası amacını gerçekleştirmeye devam etmek değildi. Eğer babasından isyan dersi ile birlikte enerji ve zaman kaybetmeme dersini de öğrenmiş olsaydı, Âlemgîr'in kendisini savunacak hiç adamı olmadığı için sultan olacağı kesindi. Ancak Âlemgîr, Ekber'in yanında kendisini seven adamları olduğu için astrologlara Ekber'in yürümeden önce birkaç gün beklemesini sağlayacak yollar buldu. Zamanını, tahtlar yapmak ve taç giyme festivali için malzeme hazırlamaya ayırdı. Bunu, Âlemgîr'e savunması için adam toplamaya zaman vermek için yaptılar."³⁵³

Ekber, babasına karşı isyan ettikten sonra yanında bulunan dört hocaya Âlemgîr'in şeriata uygun hareket etmediği gerekçesiyle tahttan indirilmesi gerektiğine dair bir fetva çıkarttırdığı aktarılmaktadır. Ayrıca bunun yanında kendisi Türk-İslam Devlet geleneğine uygun olarak tahtına oturarak para bastırıp rütbe ve mansaplar dağıtmaktadır.³⁵⁴

Keşif birliklerinin Âlemgîr'e Ekber'in öncü kuvvetlerinin kararlı bir şekilde ilerlediğini, söz konusu kuvvete karşı Âlemgîr ordusunun direnemeyeceğinden söz ettiği bilinmektedir. Her saat yeni kuvvetlerin Âlemgîr ordusuna katılmasına rağmen hala yeterli gücünün bulunmadığından söz edilmektedir. Manucci, isyanın çıktığı dönemin kısa yağmur sezonu olduğundan söz etmekle birlikte tarihin 1681 yılının Ocak ayı olduğundan bahsetmektedir. Bu sebeple Şah Alam'ın ordusunun sözü edilen mevsimde yağmur ve çamurlu yolların etkisiyle zorluk çektiği ve geciktiğinden söz etmektedir. Ancak tüm bu şartlara rağmen Şah Alam'ın ordusunun Ekber'den üç saat önce ulaştığı ve Ekber'in ise sözü edilen bölgeye 4 gün de geldiği bilinmektedir. Manucci, Ekber bu bölgeye iki günde gelebilirdi ancak gereksiz işlerle zaman kaybetti diye ifade etmektedir.

³⁵¹ Manucci, a.g.e., C. 2, s. 229.

³⁵² Saqî Must'ad Han, a.g.e., s. 122.

³⁵³ Manucci, a.g.e., C. 2, s. 230.

³⁵⁴ Saqî Must'ad Han, a.g.e., s. 123; Bayur, a.g.e., s. 290-291.

Anucci, Şah Alam'ın ordusunun da Âlemgîr'e katılmasına rağmen hükümdarın endişeli olduğundan söz etmektedir.³⁵⁵ Nitekim Âlemgîr bir şekilde bu zamanı kazanmış olsa dahi Şehzade Şah Alam'ın gelişiyile birlikte dahi ordusunun toplam miktarı 20 bini geçmemektedir. Bu durumda 30 bin Racputla birlikte tahminen 70 bin civarında bir orduya sahip olan Ekber'e karşı başarı kazanmak güç bir durum olarak gözükmektedir.³⁵⁶ Manucci, oğluna karşı daha az bir kuvvete sahip olan Âlemgîr'in bir planı devreye soktuğundan bahsetmektedir. Söz konusu plan ise Ekber'e bir mektup yazarak, Ekber'in itaatkar bir oğul olduğu, söylediklerini harfîyen uyguladığını şimdi son olarak Racputları ordunun ön kısmına yerleştirmesini ve savaş sırasında da onlara arkadan saldırarak öldürebildiği kadarını öldürmesi gerektiğini yazdığı bir mektup göndermek olduğu bilinmektedir. Âlemgîr'in söz konusu mektubu Ekber ordusundaki Racputları Ekber'e karşı kışkırtmak için tasarlamaktadır. Nitekim amacına ulaştığı görülmektedir. Ekber ordusundaki Racputlar söz konusu mektubu ele geçirdiklerinde Ekber'e hiçbir şey söylemeden bir gecede ordugâhı terk ettiği bilinmektedir.³⁵⁷ Âlemgîr'in tasarlarından söz eden Manucci'nin detaylarını paylaştığı bilgilerin gerçekliği tam olarak tahlil edilememektedir. Ancak gerçek şudur ki, Şehzade Ekber isyanı neticesinde toplamış olduğu ordu bir gece yarısı tek bir ok bile atmadan dağıldığı bilinmektedir.³⁵⁸

Şehzade Ekber'in yarın saldırıya geçeceği düşüncesiyle gece yarısı kalkarak orduyu kontrol etmek istediği ancak ordugâhı gezdiğinde hiç kimsenin yerinde olmadığını gördüğü bilinmektedir. Büyük hayal kırıklığı yaşayan şehzade Ekber'in ne yapacağını bilemediği yanında sadece birkaç askerin kaldığı aktarılmaktadır. Aslında Âlemgîr'in hizmetinde bulunan ancak Ekber'in isyanında ona destek olan ve Manucci'nin Tahavvar Han olarak adlandırdığı devlet adamının Ekber'i sultan yapmak için Âlemgîr'e bir suikast planladığı bilinmektedir. Söz konusu suikastı girişimini Manucci aşağıdaki ifadeleri ile aktarmaktadır;

“Bu plana uygun bir şekilde saltanat ordugâhına girdi, zırhını giyindi, kendisine meydan okuyan nöbetçilere kendisinin Tahavvar Han³⁵⁹ olduğunu söyledi ve tanınan bir adam olduğu için zorlanmadan geçmesine izin verildi. Yağmur ve rüzgâr fırtınası sırasında saltanat çadırının yakınına geldi. O zaman giriş bulmuş olsaydı o ve arkadaşları, askerleri çadırlarına çekerek yağmur ve soğuktan, oldukça korumasız olan sultanı ve Şah 'Alam'ı ve oğullarını öldürebilirdi. O sırada saltanat çadırındaki nöbetçiler sadece bir veya iki kapıcıdan oluşuyordu. Muhafızlara komuta eden, Sadullah Han'ın oğlu Lütfullah Han çadırın girişindeydi. Haine meydan okudu ve kim olduğunu sordu ve davetsiz misafir serbestçe Tahavvar Han olduğunu söyleyerek, sultanın hizmetinde olduğu için engel olmadan içeri girmesine izin vereceğinden emin olarak cevap verdi. Ancak Lütfullah Han, efendisine haber verene kadar onu bekletti. Silahını bırakması şartıyla içeri girmesine izin verildi. Tahavvar Han, Lütfullah Han'ın bu haberini duyunca, bu sultanın kendisine verdiği kılıçtan vazgeçmeyeceğini söyledi. Bunun üzerine Lütfullah Han, kılıcını bırakmadıkça

³⁵⁵ Manucci, a.g.e., C. 2, s. 231.

³⁵⁶ Bayur, a.g.e., s. 291.

³⁵⁷ Manucci, a.g.e., C. 2, s. 231.

³⁵⁸ Bayur, a.g.e., s. 291.

³⁵⁹ Measir-i Âlemgîri'de Manucci'nin Tahavvar Han olarak adını andığı kişinin ismi Padişah Quli Han olarak anılmaktadır. Saqi Must'ad Han, a.g.e., s. 124.

asla giremeyeceğini söyledi ve aralarında bazı söz alışverişleri oldu. Anlaşmazlığın nedenini duymak için toplanan adamlar ve kanı ısınan Tahavvar Han, içeri girmek için kılıcını tuttu. Ama Lütfullah Han ve diğerleri de silahlarını çektiler ve kavga başladı. Zırh giydirilen Tahavvar Han onlardan hiç bahsetmedi. Birkaç dakika içinde sultan kargaşayı duydu ve davetsiz misafirin öldürülmesi için emir verdi. Kaçmaya çalışan Tahavvar Han, atların topuk iplerine ve çadır iplerine dolandı ve yere düştü.³⁶⁰ Diğerleri kafasını kesti. Sultana Tahavvar Han'ın öldüğünü söylediklerinde, onu çadır kapısının girişine gömmek için emir verdi. Böylelikle Ekber'i sultan yapmaya çalışırken Tahavvar Han öldü."³⁶¹

Yaşananlardan sonra şehzade Ekber'in ordugahında bulunan mücevher, altın ve para kutularını alarak ordugahını terk ettiği ve kılık değiştirerek Racputların hâkim olduğu bölgeye kaçtığı bilinmektedir. Racputlarla görüşen Ekber'in ve Racputların Âlemgîr'in planından haberdar olduğu ancak her şey için geç olduğu anlaşılmaktadır. Ekber'in dağılan ordusundan geriye kalanların Âlemgîr tarafından ele geçirildiği Ekber'in isyanına katılan devlet adamlarının Âlemgîr'den af dilediği ancak hükümdarın onları Gwalior Kalesi'ne hapsederek cezalandırıldığından söz edilmektedir.³⁶²

3.3. Alemgir Ve Rana Barışı

Ekber'in isyanı sürecinde yaşananlardan sonra Babürlü Devleti'nin büyük bir tehlikeyi atlattığı ancak tehlikenin devam ettiği görülmektedir. Şimdi Âlemgîr, Rana üzerine yaptığı seferle ilgilenmek zorunda olduğu anlaşılmaktadır. Ancak Ekber'in Şivaci'nin oğlu Samba Ci'nin topraklarına doğru kaçtığını öğrenen Âlemgîr, Dekken bölgesinde Ekber'in güçlenerek, servet kazanarak tekrar isyan edeceğinden çekinmektedir. Bu sebeple Rana ile bir barışın sağlanması gerektiği düşünülmektedir. Büyük bir hükümdar olarak Hindistan'ın büyük bir kısmına sahip olan Âlemgîr'in Rana ile barış yapmayı gurur kırıcı olduğunu düşündüğü Manucci tarafından aktarılan bilgiler arasında bulunmaktadır. Ancak yine de Diler Han'ı Rana ile barışı sağlamak için görevlendirdiği bilinmektedir.

Barışı sağlamakla görevlendirilen Diler Han'ın barış teklifi için Rana Rac Singh'e mektup yazdığı ve barışın sağlanmasını talep ettiği görülmektedir. Ancak Âlemgîr'in izlediği siyaseti çok iyi bilen Rana Rac Singh'in ülkesindeki sorunlar nedeniyle şuanda barışı müzakere edebilecek durumda olmadığından söz eden bir mektupla cevap verdiği bilinmektedir. Diler Han'ın gönderilen cevap üzerine Babürlü Devleti ve Rana Rac Singh'in ataları ile daha önce sağlanmış barışa dair bilgiler sunduğu ve kabul etmemesinin ülkesine zarar vereceğinden söz ettiğinden bahsedilmektedir. Ancak Rana Rac Singh'in daha fazla savaş istemediğinden barıştan yana olduğundan söz ettiği ancak

³⁶⁰ Padişah Quli Han'ın Âlemgîr'e düzenlemeye çalıştığı başarısız suikast girişimi detayları ile birlikte Manucci'nin sözünü ettiği şekilde Measir-i Âlemgîri de geçmektedir. A.g.e., s. 124.

³⁶¹ Manucci, a.g.e., C. 2, s. 231-233.

³⁶² Manucci, a.g.e., C. 2, s. 232-233.

yaşadığı hastalık nedeniyle Babürlü Devleti ile tam ve kalıcı bir barışın sağlanması noktasında aklını veremeyeceğinden bahsettiği bilinmektedir.³⁶³

Measir-i Âlemgîri de konuyla alakalı olarak Rana'nın Babürlü Devleti tarafından cezalandırıldığını ülkesinin atlarla çığnendiğini kendisinin kaçmak zorunda kaldığını ve sonunda da af dilemek için şehzade Muhammed Azam'dan af dileyip irtibata geçtiğini kaydetmektedir. Şehzade Azam'ın Mandalpur ve Badhnur bölgelerini bırakması karşılığında kendisine şefaate edileceğini söylediği aktarılmaktadır. Tüm bunlardan sonra 14 Haziran 1681 yılında Racsamudra gölünün kenarında şehzade ve Rana'nın görüştüklerinden bahsedilmektedir. Görüşme sırasında karşılıklı olarak bir takım hediyelerinin olduğunu ve barışın bu şekilde sağlandığı aktarılmaktadır.³⁶⁴ Manucci, söz konusu barışı ise aşağıdaki ifadeleri ile aktarmaktadır;

“...Bu görüşmeler beş ay kadar sürdü ve sonunda Rana kardeşini barış anlaşmasını tamamlamak için Babürlü başkentine gönderdi. O büyük bir onurla karşılandı ve gerçekten güçlü bir hükümdarın kardeşi olarak, bu onur Âlemgîr'in siyasetiydi; diğer kısmı görüşmeleri kolaylaştırmak içindi. Barış sağlandı; eskiden kendi devletine ait olan, ancak ataları tarafından Babürlülere bırakılan topraklar, Âlemgîr'in Rana eyaletine verdiği hibe dışında yeni hükümler yoktu. Rana'nın kadim ayrıcalıkları doğrulandı. Ek olarak, dediğim gibi Rana, masrafları kendisine ait olmak üzere Babürlüler hizmetinde yedi bin süvari bulundurmakla yükümlüdür. Ancak bu adamların kötü bir adı vardı ve Babürlü ülkesinde büyük zulüm yaptılar; kimse onlara müdahale etmeye cesaret edemedi; kimse eylemlerini sorgulayamadan çaldılar, hırpaladılar ve öldürdüler.³⁶⁵ Bu nedenle Âlemgîr, Babürlülerin bu tür insanları elinde tutmak yerine kovmalarının daha büyük bir kazanç sağlayacağına karar verdi. Ancak Rana üzerindeki haklarına zarar vermek istemeyerek, Rana'nın her yıl bu sayıdaki gerekli parayı vermeyi taahhüt etmesi gerektiğini, ancak daha fazla atlı göndermemesi gerektiğini iddia etti. Böylelikle Rana'nın erkek kardeşini sultanın huzurundan ayrıldı ve Âlemgîr, hayatını bir kez bağışlamış olan ve barış yapmayı geciktirerek onu daha da büyük zorluğa sokabilecek bir hükümdarla barışı sağlamaktan memnundu.”³⁶⁶

3.4. Âlemgîr'in Samba Ci Üzerine Seferi

Manucci'nin ifadelerine göre Rana Rac Singh ile barışı sağlamış olan Âlemgîr'in hedefinin şimdi Samba Ci olduğu görülmektedir. Âlemgîr'in Samba Ci üzerine sefer gerçekleştirmesinin en önemli sebeplerinden biri de şehzade Ekber'in Sambha Ci'ye sığınması ve Sambha Ci tarafından padişah gibi karşılanması yatmaktadır.³⁶⁷ Manucci, söz konusu seferle ilgili “*Âlemgîr'in başkentten ayrılışı ölümüne kadar sürecektir, ne Agra'ya ne de Delhi'ye geri dönüşü olmayacaktır. Çünkü o*

³⁶³ Manucci, a.g.e., C. 2, s. 235-236.

³⁶⁴ Saqi Must'ad Han, a.g.e., s. 128.

³⁶⁵ Kaynaklarda Manucci'nin sözünü ettiği süvari birliğine dair bilgiler tarafımızca elde edilememiştir. Manucci'nin sözünü ettiği süvari birliğini görmüş ve ya da bir şekilde duymuş olduğu ve böylelikle aktardığı tahmin edilmektedir.

³⁶⁶ Manucci, a.g.e., C. 2, s. 236-237.

³⁶⁷ Bayur, a.g.e., s. 294.

isyankâr insanlara, Maharataların karşı ordusuyla 19 yıl mücadele edip hiçbir şey yapamadı”³⁶⁸ ifadelerini kullanmaktadır.³⁶⁹ Yukarıdaki sözlerinin devamında Samba Ci ve Maharataların Babürlü Devleti’ni ne kadar uğraştırdığı ve yarattığından şu şekilde söz etmektedir;

“...Zira bana sürekli olarak getirilen haberler, onun çok kötü bir halde olduğu, söz konusu Maharataların tarafından yakından sıkıştırıldığı yönündedir. Bu yüzden bu güne kadar söylediği gibi iki yıl içerisinde bitirmeyi planladığı işi başaramadı.³⁷⁰ Yanında üç oğlu Şah ‘Alam, A’zam Tara ve Kam Bakhsh’in yanında torunlarıyla birlikte yürüdü. Yanında o kadar çok hazinesi vardı ki, bu savaş sırasında hepsi sona erdi ki, Ekber, Nur Cihan, Cihangir ve Şah Cihan’ın hazine odalarını açmaya mecbur kaldı. Bunun yanında, kendisini zorlayan muazzam harcamalar nedeniyle parasız kalıyor ve vergi verenler her zamanki gibi çabuk ödemedikleri için Evrengabad’da evdeki tüm gümüş eşyalarını eritmek zorunda kalmıştı. Tüm bunlara ek olarak, ölmüş kişilerin bıraktığı mallara veya Ekber, Cihangir ve Şah Cihan’ın zamanında büyük veya küçük devletin hizmetkârları olan adamlardan toplanan mallarla dolu büyük depoları boşaltmak istedi. Ancak daha sonra bu ambarların açılmamasını emretti, çünkü yokluğunda memurların yarısından fazlasını zimmetine geçireceğinden haklı olarak korkuyordu.”³⁷¹

Âlemgîr’in gerçekleştirdiği sefere gelindiğinde ise Âlemgîr’in Dekken’e yaklaştığını duyan Sambha Ci’nin, her yönden her zamanki yağma saldırılarına devam ettiği görülmektedir. Söz konusu yağmaların sebebini Manucci, Âlemgîr’in ordusundan ne kadar az korktuğunu göstermek için gerçekleştirdi diye tanımlamaktadır. Ordu Burhanpur’a yaklaştığında Samba Ci’nin saltanat ordugâhına yaklaşık dört fersah uzaklıkta bir köyü yağmaladığı da bilinmektedir.³⁷²

Sambha Ji’nin cüretkârlığına kızan Âlemgîr’in ordusunu Evrengabad’a çektiği ve burada oğulları ve torunları ile birlikte savaş düzenini ayarladığı bilinmektedir. Komutanlarına ve askerlerine Samba Ci’yi ele geçirmek için emirler verdiği ancak orduların Samba Ci topraklarına girdiğinde zehirli su kuyularından ve saldırılardan zarar görerek büyük kayıplar verdiği anlaşılmaktadır. Manucci’nin ifadesine göre ise Âlemgîr, Samba Ci’yi ele geçirmenin en iyi yolunun Bicapur’u ele geçirmek olduğu düşüncesine hâkim olduğu görülmektedir. Nitekim Âlemgîr, Bicapur’a karşı savaş ilan etmektedir.³⁷³

³⁶⁸ Tarihi kaynaklarda da aktarıldığı üzere Âlemgîr bu sefere çıktıktan sonra ömrünün geri kalanını Dekken’deki savaşları yöneterek geçirecek ve bir daha Delhi’ye ya da Agra’ya dönemeyecekti.

³⁶⁹ Manucci, a.g.e., C. 2, s. 239.

³⁷⁰ Maharatalar ile yapılan mücadelelerde Sambha Ci’nin daha çok çete savaşları yaparak dağlardaki kurganlarını korumaya çalışmış ancak meydan muharebesi şeklinde geçen savaşlarda Babürlüler üstünlük sağlamıştı. 1682 yılının başlarında önemli bir kent olan Kalyan şehri Maharatalardan alındığı ancak söz konusu seferlerin Babürlü Devleti’ni çok yıpratıldığı görülmektedir. Bayur, a.g.e., s. 294.

³⁷¹ Manucci, a.g.e., C. 2, s. 239.

³⁷² A.g.e., s. 240; Genel siyasi ve askeri hareketlerine bakıldığında Babürlü Devletinde kendisine mansapdarlık verilen Samba Ci tıpkı babası Şivaci’nin siyasetini uyguluyor ve onun yolundan gitmektedir. Maharataların alışık olduğu şekilde yağma faaliyetlerinde bulunup bu şekilde gözdağı vermeye çalışmaktadır. Ancak Babürlü Devleti ve Maharata ordularının karşılaştığı savaşlara bakıldığında, Babürlü Devleti’nin ağır ancak güçlü ordusu Maharatalara neredeyse her savaşta üstünlük sağlamaktadır.

³⁷³ Manucci, a.g.e., C. 2, s. 240-241.

Manucci'nin Bicapur Krallığı olarak bahsini ettiği devlet aslında gulam kökenli olan Yusuf Adil Han'ın kurucusu olduğu Adilşahiler Devleti'dir. Behmeni Devleti (1347-1527)'nde Bicapur valisi olan Yusuf Adil, Behmeni Devleti'nin yıkılışından sonra ortaya çıkan beş yerel hanedandan biri olan Adilşahiler Devleti'ni kurduğu bilinmektedir. Adilşahiler ve Babürlü Devleti arasındaki mücadeleler Şah Cihan dönemine kadar dayanmaktadır. Adilşahlar Devleti hem Âlemgîr'in şehzadelîği döneminde hem de Şivaci döneminde türlü saldırılara maruz kaldığı bilinmektedir. Hanedanlığın en parlak döneminin yaşandığı II. Ali dönemi (1657-1672)'nden sonra Adilşahiler tahtına iki yaşındaki oğlunun geçtiği anlaşılmaktadır. Manucci'nin bu kısımda bahsettiği saldırının 1683 yılında gerçekleştiği ve II. Ali'nin oğlu İskender döneminde gerçekleştiği anlaşılmaktadır.³⁷⁴

Manucci, Adilşahiler Devleti üzerine gönderilen komutanın Diler Han olduğundan bahsetmektedir. Ancak yine Manucci'nin ifadelerine bakıldığında Şehzade Şah Alam ve Diler Han arasında daha önce yaşananlar yüzünden Şah Alam'ın Diler Han'ı ortadan kaldırmak istediği görülmektedir. Yazar Diler Han'ın Şah Alam tarafından zehirletildiğinden söz etmektedir. Âlemgîr'in ise bir Pathan olmasına rağmen devlete sadakatle hizmet eden söz konusu zeki ve güçlü komutanının öldüğüne üzüldüğü bilinmektedir.³⁷⁵

Diler Han, Babürlü Devletinde kendi dönemindeki önemli komutanlar arasında sayılmaktadır. Savaşlar ve seferlerle geçen 26 yılın ardından 1684 yılında vefat ettiği bilinmektedir. Ancak ölümüne dair Manucci'nin verdiği bilgiler dışında detaylı bilgiye kaynaklarda rastlanmamaktadır. Manucci'nin daha önce aktardığı bilgilerden Şah Alam ve Diler Han arasında bir çekişme olduğu açık olarak görülmektedir. Bu sebeple Manucci'nin aktardığı gibi Diler Han'ın Şah Alam tarafından zehirletilmiş olduğu ihtimali göz önünde tutulmaktadır.³⁷⁶

Babürlü Devleti'nin Adilşahiler Devleti üzerine yaptığı sefer sırasında bir yandan da Samba Ci tarafından saldırıya uğramış durumda olduğu görülmektedir. Samba Ci, Adilşahiler'e ait olan birçok kaleyi ve kurganı ele geçirmiş durumda olduğu anlaşılmaktadır.

Manucci'nin anlatımına göre Samba Ci'nin bir kötü özelliği olduğu bilinmektedir. Babası Şivaci döneminde de birçok kez şikâyet edildiği görülen Samba Ci'nin emri altındaki devlet adamlarının eşleri ile yaşadığı uygunsuz durumların devlet adamları tarafından iyi karşılanmadığı anlaşılmaktadır. Bu sebeple şimdi Samba Ci'nin emrinde hizmet eden devlet adamları ona karşı bir isyan tertip etmekte ve birçok devlet adamının imzaladığı bir belge ortaya çıkmaktadır. Söz konusu

³⁷⁴ Adilşahiler Devleti hakkında detaylı bilgi için bakınız; Erdoğan Merçil, 'Adilşahiler', *DİA*, C.1, İstanbul 1988, s. 384-386.

³⁷⁵ Manucci, a.g.e., C. 2, s. 241.

³⁷⁶ Grant Duff, a.g.e., s. 278.

belgenin şehzade Ekber'in eline geçtiği ve Rathor lideri olarak anılan Durga Das'ın tavsiyesi ile de söz konusu mektubu Samba Ci'ye ulaştırdığı görülmektedir.

Sambha Ci'nin mektubu aldığı ve hazırlanan isyanın gerçek olduğunu anladıktan sonra söz konusu belgeye imza atan devlet adamlarının başlarının kesilmesini emrettiği bilinmektedir. Şehzade Ekber'in hareketine karşılık Samba Ci'nin memnuniyetle karşıladığı ve kendisini desteklemeye devam edeceği aktarılmaktadır. Manucci eserinin bu kısmında aslında Samba Ci'nin büyük bir hükümdar ve komutan olmadığından, başarısının kaynağının yanındaki devlet adamlarından kaynaklandığından söz etmektedir. Ayrıca "...zamanını kadınlarla, eğlenceyle ve şarapla geçirmeye, savaş sahrasına çıkıp babasının kendisine miras bıraktığı yiğitlik ve yorulmayan çaba örneğini taklit etmeye çok daha meyilliydi"³⁷⁷ sözleriyle düşüncesini de desteklemektedir.³⁷⁸

Âlemgîr'in söz konusu yaşananları duyduğu ve Samba Ci'nin devlet adamlarının ona tekrar isyan ederek onun yerine Ekber'i destekleyebileceklerini düşündüğü bu nedenle Ekber'e onu ikna etmek için birçok mektup gönderdiği bilinmektedir. Yaşananları Manucci aşağıdaki şu ifadeleri ile özetlemektedir;

"Bu nedenle, Ekber'i dönmeye zorlayan sevimli mektuplar gönderdi; şehzadenin Rana'ya karşı yürüttüğü sefer sırasında başlattığı isyanın kendi işi olmadığını, komutanlarının işi olduğunu çok iyi biliyordu. Artık güvenle geri dönebilir ve affedilirdi. Âlemgîr, kendisine herhangi bir zarar gelmeyeceğine dair Kur'an yemini ile söz verdi. Mektuplar gidip geldi ama Ekber babasını tanıyordu ve zaten bir oğlunu öldürmüş birinin ellerine güvenecek kadar aptal değildi. Ama o kadar alçakgönüllü ve itaatkâr mektuplar yazdı ki Âlemgîr hocasını, önemli miktarda altınla Âlemgîr'in oğlunun dönüşünü endişeyle beklediğini belirten bir mektupla birlikte gönderdi."³⁷⁹

Âlemgîr'in oğluna mektuplar göndermeye devam ettiğinden söz eden Manucci, Ekber'in babasından bugüne kadar geri dönmek için değil babasına karşı sefere çıkmak için yeterli miktarda para biriktirdiğinden söz etmektedir. Ayrıca babasına karşı Ekber'in "...kesinlikle gelmek istediğini yazdı ancak bir şekilde, elinde kılıç ve babasını öldürüp sonra kendisini Hindistan'ın sultanı yapmak için hayatı pahasına bile olsa bunun için gelecekti" ifadeleri içeren bir mektubun gönderildiği yazar tarafından aktarılan bilgiler arasında bulunmaktadır.³⁸⁰

³⁷⁷ Manucci, a.g.e., C. 2, s. 241-242.

³⁷⁸ Grant Duff, Maharatta yazarlarının Samba Ci'nin bu hareketlerinin ve ileride Âlemgîr'in hızlı ilerleyişi ve fetihlerine karşı umursamaz davranıp zamanını ahlaksızlık içerisinde bahçelerde geçirmesini büyücülerin yaptıkları büyüye bağladıklarını aktarmaktadır. A.g.e., s. 295.

³⁷⁹ Manucci, a.g.e., C. 2, s. 242.

³⁸⁰ Manucci, a.g.e., C. 2, s. 242; Manucci'nin Âlemgîr ve şehzade Ekber arasında geçen ve detaylarıyla paylaştığı mektuplaşmalara dair dönemin önemli kaynaklarında bilgi bulunmamaktadır. Ancak Âlemgîr'in oğlunu isyanından vazgeçirmeye dair çabalarının olduğu ihtimali oldukça mantıklıdır.

Başka bir planı daha devreye sokan Âlemgîr'in Samba Ci ordusundaki önemli devlet adamlarına mektuplar yazarak onları kendi tarafına çekmeye çalıştığı görülmektedir. Abdül-hakim adında bir devlet adamının Âlemgîr'e tavsiyesinin Babürlü Devleti'nin Portekizlilerle anlaşarak Samba Ci'yi sıkıştırması yönünde olduğu anlaşılmaktadır. Söz konusu plana göre bir yandan Babürlü Devleti diğer yandan Portekizlilerin saldırısı karşısında Samba Ci'nin iki ateş arasında bırakılmasının amaçlandığı görülmektedir.³⁸¹ Âlemgîr'in tasarısının işe yaradığı görülmektedir. Sambha Ci, Ekber'i kullanarak Babürlü Devletine saldırmak yerine Portekizlilerle bir takım mücadelelere girerek zamanını boşa harcadığı bilinmektedir. Elindeki deniz kuvvetleri Portekizlilerle mücadele edecek güçte bile olmadığı anlaşılmaktadır. Çete savaşları ve yağmalar yapmaya alışkın olan Maharataların hem hâkim olduğu dağları bırakıp Ekber ile birlikte Babürlü Devletine saldırmayıp hem de Portekizlilerle mücadele edecek güçte olmamasına rağmen Portekizlilere karşı yürümesi Sambha Ci'nin sonunu getirmektedir.³⁸²

Âlemgîr'in yukarıdaki planına uygun olarak Portekiz valisi Francisco de Tavoro, aynı zamanda Conde de Alvor³⁸³ olarak bilinen valiye mektup yazarak mektup yazarak Sambha Ci'ye savaş açmasını istediği ve Samba Ci'den aldığı tüm toprakları ona hediye etmeyi teklif ettiği bilinmektedir. Ayrıca şehzade Ekber'in geçişine müsaade etmemesini hatta onu yakalayıp öldürürse ona büyük bir iyilik yapacağını söylediği aktarılmaktadır. Planın bir diğer kısmının ise Şah Alam'ın da Goa yönünden saldırması yönünde olduğu görülmektedir.³⁸⁴

3.5. Şah Alam'ın Ekber Üzerine Seferi

Şah Alam'ın bir önceki kısımda sözüne edildiği gibi kardeşi şehzade Ekber üzerine sefere çıkmakla görevlendirildiği bilinmektedir. (24-25 Ocak 1681) Seferden önce babasına mektup yazarak Ekber'in peşinden gideceği ancak Ekber'in kararlı bir adam olduğunu aralarında bir savaş yaşanır ve Ekber ölürse Âlemgîr'in kendisini suçlamaması noktasında teminat istediği görülmektedir. Bunun üzerine cevap veren Âlemgîr'in ise asi bir evladın yaşamasına zaten gerek olmadığı şeklinde cevap verdiği aktarılmaktadır.

³⁸¹ Manucci, a.g.e., C. 2, s. 243.

³⁸² Bayur, a.g.e., s. 295.

³⁸³ Portekiz'in Hindistan seferlerinden sonra bölgeye birçok vali atanmış ve Portekizliler tarafından fethedilen bölgelerin yönetimi valilerce sağlanmıştır. 27 Ocak 1678 yılında bölgenin valisi olan D. Pedro de Almeida Portekiz kraliyetinin emriyle Mozambik'e gönderilmiştir. Pedro de Almeida'nın yerine D. fr. António Brandão, Başpiskopos Primaz ve António Pais de Sande Hindistan valileri olarak atanmıştır. Ancak D. fr. António Brandão'nun 6 Temmuz 1678'de vefat etmiştir. Bunun üzerine bölgeye vali olarak Alvor kontu Francisco de Távora atanmıştır(1681-1686). Padre M.J. Gabriel de Saldanha, *História de Goa*, C. 1, New Delhi 1990, s. 174. Portekizce dilinden çeviri için değerli dostum Alice Fernandes'e teşekkürü bir borç bilirim.

³⁸⁴ Manucci, a.g.e., C. 2, s. 243-244.

Şah Alam'ın Ekber üzerine yürüyen ordusunun içerisinde Manucci'nin de bulunduğu kendisi tarafından bildirilmektedir. Şah Alam'ın güçlü ve hatırı sayılır bir miktarla yola çıktığından bahseden Manucci, 1681 yılının Mart ayına kadar Ekber'in zor şartlar altında kovalandığından söz etmektedir. Şah Alam'ın sefer sırasında kardeşi şehzade Ekber'e mektuplar yazarak teslim olmasını affedilmesi için elinden geleni yapacağından söz ettiği yine yazar tarafından aktarılan bilgiler arasında bulunmaktadır. Ekber'in ise şehzade Şah Alam'a inanmış gibi yaparak ondan borçlarını ödemek için dört bin altın talep ettiğinden söz edilmektedir. Şah Alam'ın ise Ekber'in sözlerine inanarak kendisine dört bin altını gönderdiği bilinmektedir.³⁸⁵

Daha önce babası ile arasında mektuplaşmaların olduğundan bahsettiğimiz Ekber babasına bir mektup yazarak; *“Hazret-i Şehinşahanî'nin saltanatında vezirlerin hiçbir gücü yok, soylular kendilerini güvende hissetmiyorlar, askerler sersefil halde, elim kalem tutanlar işsiz, tüccarlar varlıksız, köylüler mağdur...Köklü ailelere mensup soylu erkekler ortadan kayboldular. Makam ve mansaplar...tamirciler, alt tabakadan insanlar, dokumacılar, sabun tedarikçileri ve terziler gibi hovarda takımının elinde... Bu kişiler makamları altınlarının gücüyle satın alıyor ve yüz kızartan amaçlar için geri satıyor.”* devlet içerisindeki durumu söz konusu şekilde özetlediği aktarılmaktadır. Söz konusu düşünceye sahip olan Ekber'in teslim olmayacağı açık bir şekilde görülmektedir. Ancak Ekber hem babasını hem de ağabeyini kandırarak onlardan nakit yardımı almaktadır. Dekken bölgesinde ve Sambha Ci'den istediği desteği göremeyen Ekber Hindistan'ı terk ederek Safevi sarayına sığındığı bilinmektedir. İlerleyen tarihlerde Ekber'in bir girişimde bulunacağı söz konusu olsa da Şah 'Alam tarafından durdurulacak ve Ekber, İran'da babası Âlemgîr'den erken bir vakitte vefat edecektir.³⁸⁶

3.5.1. Şehzade Ekber'in İran'a Kaçışı

Manucci'nin ifadelerine göre şehzade Ekber, Vingorla şehrinden Racapur'a kaçtığı ve burada Babürlü Devleti donanmasının onun kaçmak için hazırladığı gemiyi yakması üzerine bazı Fransız tüccarlardan yardım alarak kaçtığı ve İran'a ulaştığı görülmektedir. İran'da Şah Abbas'ın oğlu Şah Süleyman³⁸⁷ tarafından ülkeye kabul edildiği anlaşılmaktadır. Şehzade Ekber'e büyük oranda hediyeler verildiği ancak başkenti terk etmesine Şah Süleyman'ın ölümüne kadar izin verilmediği görülmektedir. Yaşananlar üzerine Manucci, Âlemgîr'in Safevi hükümdarı Şah Süleyman'a gönderilmek üzere bir mektup yazdığı ancak göndermediğinden söz etmektedir. Söz konusu mektubun içeriğini ise aşağıdaki ifadeler ile paylaşmaktadır;

³⁸⁵ Manucci, a.g.e., C. 2, s. 233-234.

³⁸⁶ Fisher, a.g.e., s.294.

³⁸⁷ Şah II. Abbas'ın 1666 yılındaki ölümünden sonra asıl adı Şah Mirza olan oğlu Şah Süleyman adıyla Safevi hanedanlığı tahtına geçmiştir. Barışçı bir politika izleyen şah Safevileri savaşırlardan uzak tutmuştur. Şah Süleyman 1694 tarihine kadar Safevi Hanedanlığı tahtında oturmuştur. Tufan Gündüz, “Safeviler”, *DİA*, C. 35, İstanbul 2008, s. 451-457.

Âlemgîr, oğluna masrafları için günlük altı yüz rupi veren Şah Süleyman tarafından tercih edildiği İran'a ulaştığını öğrendiğinde, şu sonuca varan bir mektup yazdı: "Aldığım güvenilir bilgilere göre isyancı Ekber sizinle birlikte. Böylece bunu görünce, onu bana zincirleterek gönderin. Eğer size buyurduğum gibi davranmazsanız, Dara'ya yaptığım gibi, sizi şiddetli bir şekilde cezalandırırım." Vezir Esad Han mektubu mühürledikten sonra onu sultanın önüne koydu ve şöyle dedi: "İşte değerli sultanın emirlerine uygun olarak yazılan mektup; şimdi onu alacak kişiyi aday gösterebilirsiniz; yanıtı gelince, kimin getireceğini bilmiyorum." Böylelikle sultana mektubu götüren kişinin başının kesileceğini ve Şah Süleyman'ın Hindistan'a karşı bizzat yürüyeceğini ilettili.³⁸⁸

Manucci'nin söz konusu mektup hakkında aktardığı bilgilerin gerçekliği tam olarak bilinmemekle birlikte, Şah Süleyman'ın mektubu aldıktan sonra Hindistan üzerine yürüyeceği ifadeleri abartı olarak görülmektedir. Kaynaklarda aktarılan bilgilere bakıldığında Şah Süleyman'ın Kişim adasını işgal edip Benderabbas'a saldıran Hollandalılar ile dahi savaş yerine müzakere yolunu tercih ettiği görülmektedir.³⁸⁹

3.5.2. Şehzade Ekber Hindistan'a Dönme Girişimi

Şehzade Ekber'in tekrar Hindistan'a dönme girişimi ise Babürlü Devleti'nde Âlemgîr'in öldüğüne dair yayılan bir söylentiden kaynaklanmaktadır. Âlemgîr'in öldüğü haberini alan şehzade Ekber'in emrindeki on iki bin atlı ile Hindistan sınırlarını geçtiği bilinmektedir. Ancak Multan bölgesine yakın bir yerde olan Şehzade Şah Alam'ın büyük bir ordu ile kardeşine karşı yürüdüğü ve kardeşinin girişimini erken bir vakitte engelleyerek şehzade Ekber'in Safevi Devleti hâkimiyetinde bulunan Kandahar Kalesi'ne çekilmek zorunda bıraktığı görülmektedir. Şah Alam'ın da oğulları ile birlikte bölgeyi güvenli hale getirdiği bilinmektedir. Manucci, şehzade Ekber'in davasının kimse tarafından benimsenmediğinden ve destek bulamadığından söz etmektedir.³⁹⁰

Measir-i Âlemgîri'de aktarılan bir bilgiye göre 17 Kasım 1699 tarihinde Kandahar'dan Ekber'in iki adamının bir mektup getirdiğinden bahsetmektedir. Gelen mektuba cevaben Hindistan sınırlarına saldırmadığı için affedilemeyeceğini ancak ülkeye geri dönmesi karşılığında kendisinin Bengal'e vali olarak atanacağına dair bir ferman gönderildiği belirtilmektedir.³⁹¹

³⁸⁸ Manucci, a.g.e., C. 2, s. 261-262.

³⁸⁹ Gündüz, a.g.m., s. 451-457.

³⁹⁰ Manucci, a.g.e., C. 2, s. 302-303.

³⁹¹ Saqi Must'ad Han, a.g.e., s. 250.

Manucci tarafından aktarılan bilgiye göre şehzade Ekber'in kaçarken iki kızını geride bıraktığı³⁹² ve Âlemgîr'in bu kızların birini Sultan Mu'izz-ud-din ile diğerini Sultan Azum-ud-din ile evlendirdiği görülmektedir.³⁹³

Çalışmamızın üçüncü bölümünde ulaştığımız sonuçlara bakıldığında ilk olarak Âlemgîr'in yerli Racaların topraklarını ele geçirme siyaseti ve verdiği mücadelelerde elde ettiği sonuçlar göze çarpmaktadır. Bu çerçevede Âlemgîr'in Raca Rana ile girdiği mücadeleyi kaybettiği ve barış teklifinde bulunduğu sonucuna ulaşılmıştır. Âlemgîr'in başarısızlığının sebepleri arasında Rana Raca'nın hâkim olduğu coğrafyanın sarp ve doğal bir savunmaya sahip olması, gerilla tarzı savaş yapmasına karşı Babürlü Devleti ordusunun ağır silahlarla donatılmış olması mücadeleyi çetin hale getirmiş ve sonuçta mücadeleyi kaybetmiştir. Rana ile girdiği mücadelelerin Âlemgîr'i çok daha büyük problemlere sürüklediğine değinmek gerekmektedir. Rana ile olan mücadelesi sırasında Maharatalar tarafından ikna edilen Şehzade Ekber'in babasının zayıf durumundan faydalanarak isyanına sebep olmuş, Şehzade Ekber'in topladığı orduyla babasının üzerine yürüyerek tahttan indirmek istediği görülmüştür. Şehzade Şah Alam'ın ordusunda görevli olan Manucci yaşanan olaylara bizzat şahit olmuş ve eserinde detaylı bir şekilde aktarmıştır. Manucci'nin ifadelerinden Âlemgîr'in usta bir siyaset ile bu isyanı savuşturduğu anlaşılmaktadır.

³⁹² Ekber'in İran'a kaçarken geride bıraktığı kızları Zakiat-un-nisa ve Safiyyat-un-nisa'nın başkente getirildiklerini ve Raf'i-ul-qadr ve Muhammed Khujistah Akhtar ile evlenmelerinin emredildiği Measir-i Âlemgîri'de aktarılmaktadır. Manucci, a.g.e., C. 2, s. 226.

³⁹³ Şehzade Ekber'e dair Measir-i Âlemgîri'de kaydedilen son bilgi ise 1704 yılının başlarında İran'dan Ekber'in öldüğüne dair haberin geldiği ve bunun üzerine Âlemgîr'in "Hindistan'ın büyük tehlikesi susturuldu" sözlerini sarf ettiği aktarılmaktadır. Manucci, a.g.e., C. 2, s. 298.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. ADİLŞAHİLER-KUTUBŞAHİLER DEVLETLERİ'NİN ELE GEÇİRİLİŞİ VE İMPARATORLUKTA ORTAYA ÇIKAN İSYANLAR

4.1. Adilşahiler Devleti Topraklarının Ele Geçirilişi

Manucci'nin eseri göz önünde tutulduğunda çalışmamızın bu kısmında Adilşahiler ve Kutubşahiler Devletleri ile yapılan mücadeleler ve Âlemgîr'in fetih siyaseti incelenecektir. Yazar Âlemgîr'in Adilşahiler Devleti'ni kolay bir şekilde ele geçiremeyeceğini anlayınca Kutubşahiler Devleti ile barış imzaladığından söz etmektedir. Daha önce Şivaci ile mücadeleler kısmında anlatıldığı üzer güçlü bir devletin hükümdarı olan Âlemgîr'in Adilşahiler Devleti'ne yüklediği ağır vergiler ve istekleri ile söz konusu devletin zayıfladığı görülmektedir. Manucci'nin anlatımına göre Babürlü Devleti'nin güçlü orduları Adilşahiler Devleti üzerine yürüdüğünde devletin başında henüz on beş yaşında olan genç bir hükümdarın yanı İskender'in oturduğu bilinmektedir.³⁹⁴

Manucci'nin anlattıklarından yola çıkılarak Adilşahiler ve Babürlü Devleti arasındaki ilişkilerden söz etmek gerekirse Babürlülerin Adilşahiler ile arasındaki ilişki Babürlü ve Maharata ilişkisinden etkilenmektedir. Âlemgîr hükümdarlığının büyük bir kısmını geçirdiği Dekken'e geldiğinde gelini Şehr Banu Begüm vasıtasıyla Adilşahiler yönetiminde etkili olan Şerze Han'a mektuplar gönderilmektedir. Âlemgîr ve Adilşahiler Devleti'nin genç hükümdarı İskender arasında mektuplaşmalar yaşandığı bilinmektedir. Âlemgîr mektuplarında Maharata mücadelesinde Babürlü Devleti ordularının Adilşahiler ülkesinden geçmesine müsaade etmesini, Maharatalara karşı savaşmak için süvari gönderilmesini ve Sambha Ci'ye hiçbir şekilde yardım edilmemesini isteklerinde bulunduğu görülmektedir. Mektuba karşılık Adilşahiler de kendilerinden alınan vergilerin ve toprakların iade edilmesini Babürlü ordularının geri çekilmesini ve topraklarından geçmemesini istediğini belirten karşı yönde bir mektup gönderilmektedir. Söz konusu mektuptan sonra Adilşahiler, Kutubşahilerden yardım istemekte ve sözü edilen iki devlet arasında geçen yazışmalar Âlemgîr'in casusları yoluyla eline geçince Şehzade Şah Alam Kutubşahiler üzerine gönderilmektedir.³⁹⁵ Detaylarına çalışmamızın ilerleyen kısımlarında değinilecektir.

³⁹⁴ Manucci, a.g.e., C. 2, s. 280.

³⁹⁵ Bayur, a.g.e., s. 298.

Kutubşahiler üzerin Şehzade Alam gönderildikten sonra Âlemgîr'in ordusunun tüm kuvvetlerini Bicapur'a yani Adilşahiler üzerine gönderildiği görülmektedir. Kuşatma sırasında Adilşahiler kendilerine ait topraklardan kalelerine çekilerek dışarıda kalan bölgeleri tahrip etmekte ve Babürlü ordularının yardım alabileceği yolları tıkamayı denemektedir. Ancak sözü edilen mücadele yeterli olmadığı ve Bicapur şehri Babürlü orduları tarafından ele geçirildiği bilinmektedir. Söz konusu zafere "Dar-üz-Zafer" adı verilmektedir. (22 Eylül 1686)³⁹⁶

Âlemgîr tarafından Adilşahiler hükümdarının iyi karşılandığı tahtının sağ tarafına oturtulduğu ve kendisine yüz bin rupilik yıllık bağlandığı kaynaklarda geçen bilgiler arasında bulunmaktadır.³⁹⁷ Manucci ise bunun bir taviz olduğunu ve bunun İskender'in Âlemgîr ile aynı dine mensup olmalarına ve İskender'in henüz bir çocuk olmasına bağlamaktadır. Ayrıca Babürlü Devleti ve Adilşahiler Devleti arasında yaşanan mücadelenin 1670 yılından başlayarak 1686 yılına kadar sürdüğünden ve Bicapur'un alınmasıyla birlikte Adilşahiler Devleti'ne son verildiğinden söz etmektedir.³⁹⁸

4.2. Kutubşahilere Karşı Sefer; Şah 'Alam Ve Ailesinin Hapsedilişi

Manucci, Âlemgîr'in Adilşahiler Devleti'ni ortadan kaldırdıktan sonra yönünü Kutubşahiler Devleti'ne çevirdiğinden söz etmektedir. Geriye kalan tek şeyin Gülkende'yi ele geçirmek olduğundan bahsetmektedir.³⁹⁹ Manucci tarafından söz konusu fetih hareketlerine geçmeden önce Kutubşahiler Devleti tarihine dair birkaç bilgi sunulacaktır.

Gülkende ve Haydarabad şehirlerine hâkim olan devlet daha önce Adilşahiler vesilesiyle bahsini ettiğimiz Behmeni Devleti'nin yıkılışından sonra bağımsızlığını ilan ederek ortaya çıkan beş küçük devletten biri olan Kutubşahiler (Kutupşahlar) Devleti olarak tanınmaktadır. Devletin kurucusu olarak soyunun Karakoyunlulara kadar dayandığı düşünülen Sultan Kulı Han olduğu bilinmektedir. Devlet Kutubşahiler adını ise 1596 yılında tahta çıkan Muhammed Kutubşah'tan almaktadır. Sözü edilen hükümdar döneminde Kutubşahiler Devleti'nde Türk etkisi oldukça artmış olsa da Âlemgîr ile çatışmalar yaşayan Ebu'l Hasan döneminde devlette Brahmanların etkili görülmektedir. Kutubşahiler Devleti'nin Şiilik mezhebine mensup olduğu ve bu nedenle Babürlü Devleti ile çatışmalar yaşadığı bilinmektedir. Babürlüler tarafından Kutubşahiler Devleti, Kutbümülk olarak adlandırılmaktadır. Kutubşahiler Devleti, Âlemgîr'in Adilşahiler Devleti'nin yıkılışından sonraki hedefi olmakla birlikte 21 Eylül 1687 yılında Âlemgîr tarafından yıkıldığı bilinmektedir.⁴⁰⁰

³⁹⁶ Manucci, a.g.e., C. 2, s. 299.

³⁹⁷ Manucci, a.g.e., C. 2, s.299.

³⁹⁸ Manucci, a.g.e., C. 2, s. 281.

³⁹⁹ Manucci, a.g.e., C. 2, s. 283.

⁴⁰⁰ Enver Konukçu, "Kutubşahiler", *DİA*, C. 26, Ankara 2002, s.500.

Kutubşahiler Devleti'nin fethedilmesine gelindiğinde Âlemgîr'in Şah Alam'ı daha önce Kutubşahiler Devleti ile barış yapmak için gönderdiği görülmektedir. Şimdi fetih sırası Kutubşahiler'e geldiğinde Âlemgîr'in Şah Alam'a Kutubşahiler ile barışı bozmak için emirler gönderdiği görülmektedir. Manucci'nin ifadelerine göre Şah Alam'ın ise hiçbir sebep yokken sözünden dönmesini gerektiren ve barışı bozmaya yönelik olan bu hareketin eleştirildiği görülmektedir. Dünyanın büyük hükümdarlarından birinin oğlu olarak Şah Alam'ın verdiği sözden geri dönmesinin hoş karşılanmayacağından ve Gülkende hükümdarının oldukça çaresiz olması sebebiyle Babürlü Devleti'nin Samba Ci'ye karşı verdiği mücadelede hükümdara engel olmamak niyetinde olduğunu babasına bildirdiği aktarılmaktadır.

Âlemgîr'in ise şehzadenin Goa'yı almaya çalışırken gösterdiği çabanın yetersiz olduğunu bunu daha kolay bir şekilde başarabileceğini düşünmesi ve Adilşahiler Devleti'nin kuşatıldığı sırada Şah Alam'ın Adilşahlar hükümdarı olan ilişkisi sebebiyle düşmana yardımda bulunması gibi sebeplerden dolayı, tekrar aynı şeyi yapabileceği düşüncesiyle şehzadeyi hapsedtirdiği bilinmektedir.⁴⁰¹ Manucci'nin aktardığı bilgilerin yanı sıra Şehzade Alam'ın babasından gizli olarak Kutubşahiler tahtında bulunan Ebu'l Hasan ile onu tahtta tutmaya yönelik bir anlaşma yaptığı şüphesiyle Âlemgîr tarafından hapsedildiği bilinmektedir.⁴⁰² Manucci, Şehzade Şah Alam ve çocuklarının hapsedilişine dair yaşananları tüm detayları ile aktarmaktadır. (2 Mart 1687)⁴⁰³

Şehzade Şah Alam (Bahadır Şah I)'ın kaynaklarda iki oğlu Mu'izzi-id-dun ve Azim-ud-din ile birlikte hapse atıldığı kaydedilmektedir. Ancak Manucci'nin verdiği bilgilerden şehzadenin küçük yaşta olan oğullarının da hapsedildiği görülmektedir. Şehzade Şah Alam'ın, 7 yıllık hapis hayatından sonra Agra valiliğine tayin edildiği ve daha sonra 1699 yılında Kabil valiliğine tayin edildiği Âlemgîr'in ölümüne kadar burada valilik görevini ifa ettiği bilinmektedir.⁴⁰⁴

4.2.1. Kutubşahiler Devleti'nin Alınışı

Âlemgîr'in Gülkende kuşatması sırasında saraya damat olan Ebu'l Hasan Kutubşahiler tahtında oturmaktadır. Gülkende hükümdarı Ebu'l Hasan⁴⁰⁵ yukarıdaki haberleri duyunca işlerinin kötü gittiğini hemen anlamakta ve elçileri aracılığıyla Âlemgîr ile anlaşma yolunu seçmektedir. Elçilerin Âlemgîr'e getirdiği haberin ise Ebu'l Hasan'ın hükümdarın emirlerine uyacağı hükümdarın valilerinden biri olacağı noktasında olduğu bilinmekle birlikte Manucci, söz konusu durumun Ebu'l

⁴⁰¹ Manucci, a.g.e., C. 2, s. 283.

⁴⁰² Fisher, a.g.e., s. 295; Bayur, a.g.e., s. 300.

⁴⁰³ Manucci, a.g.e., C. 2, s. 283-286.

⁴⁰⁴ Ahmet Taşağıl, "Bahadır Şah I", *DİA*, C. 4, İstanbul 1991, s. 455.

⁴⁰⁵ Konukçu, "Kutubşahiler", s. 500.

Hasan'ı Gülkende hükümdarı olarak kalma noktasındaki tek yol olduğundan söz etmektedir. Âlemgîr'in ise cevap olarak durumun farkında olduğu niyetinin sadece Gülberge'de bulunan velilerin mezarlarını ziyaret etmek olduğu aktarılmaktadır. Manucci'nin aktardığı bilgilere göre Kutubşahiler hükümdarı Âlemgîr'in söz konusu niyetini gerçekleştirmesi için hükümdara yüzbinlerce rupi göndermektedir. Ayrıca hükümdarın söz konusu rupileri ele geçirdikten sonra ilk faaliyetinin ise Gülkende'ye saldırmak olduğu görülmektedir.⁴⁰⁶

Âlemgîr'in Gülkende'yi fethetmesi için Şahabüddin Han ve Şehzade Azam Tara'yı görevlendirdiği bilinmektedir. Söz konusu şehzade ve komutanın şehri ele geçirdiği görülmektedir. Şehir ele geçirildiğinde Kutubşahiler hükümdarının ise şehir içindeki bir kaleye sığındığı aktarılmaktadır. Askerlerin ve hükümdarın sığındığı kale Babürlü ordusu tarafından uzun süre kuşatıldığı ve kalenin içerideki askerler tarafından çok iyi bir şekilde savunulduğu bilinmektedir. Bu yol ile kalenin ele geçirilemeyeceği anlaşılınca vaatler ve hediyeler ile askerler ikna edildiği ve kalenin düşürüldüğü görülmektedir.⁴⁰⁷

Manucci'nin verdiği bilgiler ve kaynaklarda geçen bilgiler göz önünde tutulduğunda Babürlü Devleti ve Kutubşahiler Devleti arasında çetin mücadeleler ve çatışmalar geçtiği görülmektedir. Uzun süren mücadelelerden sonra Âlemgîr çareyi şehrin etrafını kerpiçten bir surla sarmakta bulmaktadır. Giriş çıkışın tamamen kapandığı şehrin açlıktan kendi kendini teslim etmesi beklenmektedir. Netice itibarıyla içerideki bir askerin Babürlü askerlerini içeri almasıyla birlikte şehir düşmüştür. Ayrıca kaynaklarda Kutubşahiler hacibi Saâdet Han'ın gizlice Âlemgîr ile irtibata geçip kendisi ve adamlarının canının bağışlanması karşılığında Gülkende'yi teslim edeceğini bildirdiğine dair bilgilerde bulunmaktadır. Şehrin kim tarafından nasıl Babürlülere teslim edildiği konusu netlik kazanmamış ancak Âlemgîr bir başarılı fetih daha gerçekleştirerek Hindistan'da bulunan Türk kökenli ve Şii mezhebine mensup devleti yıkarak topraklarına kattığı görülmektedir.⁴⁰⁸ Kutubşahiler Devleti'nin son hükümdarı Ebu'l Hasan'ın 50 bin rupilik yıllık bağlanarak Devletâbâd (Deogir) Kalesine gönderildiği bilinmektedir.⁴⁰⁹

Manucci, "...böylece 1687 Şubat ayında Kutubşahiler Devleti sona erdi ve o aileye ne kadar az değer verdiğini daha güçlü bir şekilde göstermek için Âlemgîr, bu hükümdarın iki kızını iki adamıyla evlendirdi"⁴¹⁰ ifadeleri ile her ne kadar Kutubşahiler Devleti'ne değer verilmediğinden söz etmiş olsa da söz konusu durumlar Âlemgîr'in hareketlerinin Manucci'nin sözünü ettiği kadar zalimce olmadığı düşünülmektedir.

⁴⁰⁶ Manucci, a.g.e., C. 2, s. 286-287.

⁴⁰⁷ Manucci, a.g.e., C. 2, s. 287-288.

⁴⁰⁸ Bayur, a.g.e., s.300;Konukçu, "Kutubşahiler", s.500.

⁴⁰⁹ Konukçu, "Kutubşahiler", s.500.

⁴¹⁰ Manucci, a.g.e., C. 2, s. 288.

4.3. Samba Ci'nin Ele Geçirilmesi

Adilşahiler ve Kutubşahiler Devletleri'ni yıkarak topraklarına kattıktan sonra Âlemgîr'in şimdi yönünü Samba Ci'ye çevrildiği görülmektedir. Manucci'nin aktardığı bilgilere göre Âlemgîr kazandığı zaferlerle ve ele geçirdiği hazineler ile güçlenirken Samba Ci'nin müzik ve eğlencelerle ayrıca eski alışkanlıklarına devam ederek zamanını geçirdiği görülmektedir. Askerlerine ödeyecek maaş olmadığı için etraftaki bölgelerin yağmalanma iznini vermesi ve yukarıda sözü edilen faaliyetlerinin Samba Ci'nin sonunu getirdiği anlaşılmaktadır.⁴¹¹

Âlemgîr'in Samba Ci'ye karşı yürüdüğü haberini alan Samba Ci'nin devlet adamlarından biri olan Kab Kalish adlı bir kişinin Samba Ci'nin sonunu getirdiği aktarılmaktadır. Kab Kalish, Samba Ci'yi Âlemgîr'e teslim etmektedir. Bunu yaparken de Samba Ci'nin kötü alışkanlıkları ve zaaflarından faydalandığı görülmektedir. Manucci Kab Kalish'in Samba Ci'yi nasıl tuzağa düşürdüğünü aşağıdaki ifadeleri ile aktarmaktadır;

“...Kab Kalish, Sambha Ji'ye, iki fersah uzakta güzel evli bir kadının yaşadığı bir köy olduğunu söyledi. Bu yeterliydi. Sambha Ji, saf olmayan arzularını güvence altına almak için söylenen yerde durmaya karar verdi. Kab Kalish, efendisinin kararını öğrenir öğrenmez Âlemgîr'e hemen beş bin atlı göndermesi için uyardı ve Sambha Ji'yi başarısız olmadan onun eline geçecekti. Hevesli hükümdar, Sambha Ji'nin gelişini pusuya yatarak bekleyen askerleri göndermeyi başaramadı. Sonra askerlerini bıraktı ve yanına birkaç adamla onun sonunu hazırlamaya geldi. Söz konusu köye varmadan önce, kendisini düşmanları tarafından çevrilmiş halde buldu ve düşmanları onu alıp Âlemgîr'in ordugâhına götürdü”⁴¹²

Duff'ın Maharata Tarihi adlı kitabında aktardığı bilgiler arasında Sambha Ci'yi tuzağa düşüren adamı Kab Kalish'ten bahsedilmemektedir. Ancak Duff'ın aktardığı bilgilerden Sambha Ci'nin Sungumeswar'da korumalarından yoksun bir şekilde zaman geçirdiği haberini alan Tukurrib Han ve oğlu İhlas Han tarafından Samba Ci gizlice Sungumeswar'a girip, elbiselerini değiştirip gizlenmeye çalışsa bile üzerindeki mücevherlerden tanınarak ele geçirildiği öğrenilmektedir.⁴¹³ Her ne kadar Kab Kalish, Âlemgîr'e yardım etmiş olsa da hükümdar bunun kendi hükümdarına ihanet olduğunu varsayarak Kab Kalish'in dilinin koparılacak suretiyle öldürüldüğü bilinmektedir.⁴¹⁴

Manucci, Samba Ci'ye uygulanan cezayı ise aşağıdaki ifadeleri ile aktarmaktadır;

“...Kendisine karşı bile savaşmayan vezirin böyle acınası bir sonu olduğu durumda Sambha Ci ne umabilirdi! Ölümün tüm işlerinin sonu olması gerektiğini çok iyi anladı. Ama ölmeden önce acı çekmesi gereken alay edilecek şeyleri tahmin edip önceden göremedi. Âlemgîr onun bir deveye sıkıca bağlanmasını emretti ve başına küçük çingiraklar ve çingiraklarla kaplı uzun bir başlık

⁴¹¹ Manucci, a.g.e., C. 2, s. 289-290.

⁴¹² Manucci, a.g.e., C. 2, s. 291.

⁴¹³ Duff, a.g.e., s.304-305.

⁴¹⁴ Manucci, a.g.e., C. 2, s. 291.

yerleştirdi. (28 Aralık 1688 Masir-i Âlemgîri'ye göre) Bu genellikle sivri uçlu ancak çingirak olmayan kepler takan Hindu prensleri ve Brahmanlarla alay etmek içindi. Bu şekilde bağlanan aslan adamın, Âlemgîr, ordugâhının içinden geçirilmesi gerektiğini söyledi. Deve koşturuldu, öyle ki çingirdaklar, büyük bir ses çıkardı ve herkesin merakını uyandırdı ki adamlar kimin geldiğini görmek için çadırlarından çıktılar. Alay sırasında zaman zaman öyle ani bir şekilde deveyi döndürdüler ki, üzerindeki kişi yaptığı çeşitli hareketlerden düşecekmiş gibi görünüyordu, ancak bağlandığı ipler bunu engellemiş ve aynı zamanda yormuştu. Nihayet ordugâhı dolaşmayı bitirdiğinde, zorba (Âlemgîr) onun huzuruna çıkarılmasını emretti. Huzurundayken bir balta ile yan tarafından açılmasını ve kalbinin çıkarılmasını emretti. Ceset daha sonra bir gübreye atıldı ve köpeklerin şefkatine terk edildi. Böylece ahlaksız Sambha Ci, başkalarına yaptıklarını ödemiş oldu.”⁴¹⁵

Manucci'nin aktardıklarının aksine Âlemgîr'in Sambha Ci'ye Müslüman olursa canının bağışlanacağını ve affedileceğini bildirdiğini aktarmaktadır. Sambha Ci'nin cevabı ise “eğer kızını bana verirsen Müslüman olurum” yönünde olduğu ve cevabının devamında Müslümanların peygamberine küfrettiğini aktarmaktadır. Ancak bu cevaptan sonra Âlemgîr'in emir verdiğı ve kızgın demirler gözlerinin oyulmasını, dilinin kesilmesini ve başının gövdesinden ayrılmasını emrettiğı bilinmektedir. Böylelikle Sambha Ci Tolapur köyünde pazar yerinde 1689 yılının Ağustos ayının başlarında idam edilmiştir. Kaynaklarda Manucci'nin Âlemgîr'i zalim bir hükümdar olarak göstermesinin aksine söz konusu olayda Âlemgîr'in affetmeye ne kadar meyilli olduğu bizzat Avrupalı diğer yazarlar tarafından kaydedilmektedir.⁴¹⁶

Âlemgîr Sambha Ji'nin ölümünden sonra Maharata hükümdarı olarak Sambha Ci'nin dokuz yaşındaki oğlu şahu'yu tanımaktadır. Ancak Manucci'nin bahsettiğı gibi Maharatalar Sambha Ci'nin küçük oğlunu kendilerine prens olarak kabul etmediğı görölmektedir. Ve hapiste olan RacaRam'ı prens seçip mücadeleye koyuldukları anlaşılmaktadır.⁴¹⁷

Maharataların kendilerine yeni bir prens seçerek mücadeleye devam etmesi Âlemgîr'in Dekken'deki mücadelesini sona erdirmemektedir. Her ne kadar Adilşahiler ve Kutubşahiler Devletlerini yıkip imparatorluğun sınırlarını genişleterek sınırlarını Hint Okyanusu'na kadar ulaştırmış olsa da, bu genişlemeyle birlikte imparatorluk masrafları ve giderleri arttığı görölmektedir. 1689 yılında Maharatalar ile yeniden başlayan çatışmalar Âlemgîr'in ölümüne kadar sürdüğü bilinmektedir. Görünüşte istikrarlı bir çizgide bulunan imparatorluk aslında içeriden bir takım karışıklık ve mansaplar arası mücadeleler ile geçtiğı bilinmektedir.

Âlemgîr ise ülkenin güneyinde yeni topraklar kazanma arzusuyla mücadeleye devam etmektedir. Ancak bu durumdan memnun olan kişi sayısının oldukça az olduğu anlaşılmaktadır. Bir

⁴¹⁵ Manucci, a.g.e., C. 2, s. 291-292.

⁴¹⁶ Duff, a.g.e., s.306-307.

⁴¹⁷ Fisher, a.g.e., s.296.

imparatorluk görevlisi durumu şu sözlerle özetlemektedir; “Hiçbir şey istemeyen Âlemgîr, birkaç taş yığını (kurgan-kale) elde etme arzusu ve mücadelesine kendini kaptırdı”.⁴¹⁸

4.4. Mundiyyalar (Tıraşlılar) veya Papazların Delhi’ye Yürüyüşü

Çalışmamızın bu kısmında Âlemgîr saltanatında ortaya çıkan isyanlar incelenecektir. Manucci’nin aktarmış olduğu bilgilerin ışığında elde edilen bilgiler ile birlikte isyanların temel sebepleri gelişimleri Âlemgîr’in aldığı önlemler ve bastırılmasına dair bilgiler sunulacaktır. Bu amaçla ilk olarak Agra yakınlarında bulunan ve Hindu keşişleri arasında, tüm saçlarını, vücutlarını hatta kaşlarını kazıyan bir insan sınıf olan Mundiyyalar olarak bilinen grubun isyanı incelenecektir.

Kendilerini Satnami olarak adlandıran Hindular arasında tek tanrılı bir mezhebe mensup kişiler olarak tanınmaktadır. Satnamilerin 1543 yılında Narnol yakınlarında bulunan Bijesarlı Birbhan tarafından kurulan tek bir milletten oluşan topluluk olduğu bilinmektedir. Kendilerini ayrıca Mundiyyalar ya da Papazlar olarak adlandırmaktadırlar. Gelenekleri saçları, kaşları ve tüm tüyleri kesmek olarak tarif edilmektedir. 17. yüzyılda önemli merkezleri Delhi’nin 120 km güneybatısında bulunan Narnol olarak bilinmektedir. Bu yüzden onlara “traşlı” anlamına gelen Monddias (Munda) denmektedir.⁴¹⁹

Manucci’nin Mundiyyalar hakkında sunduğu ve isyanın ilk ortaya çıkışına dair sunduğu bilgiler aşağıdaki şekildedir;

“..Delhi’den kırk fersah uzaklıkta bir hac yerinde ve yıkanma gününde yirmi beş bin civarında kişi toplanıyorlar.⁴²⁰ Yıkanma töreni, Raca Cai Singh’in küçük oğlu Kirat Singh’in bölgesinin bitişiğindeki büyük bir gölde gerçekleştiriliyor. Yıkanma törenleri tamamlandıktan sonra, eski bir büyücü onlara emirlerini takip ederlerse kadının onları Delhi şehrinin efendileri yapacağını söyledi, hükümdarın on binden fazla atlısı yoktu çünkü diğer tüm birlikleri daha önce anlattığım gibi Şivaci’ye karşı sefere Şah Alam ile birlikte yollamıştı.”⁴²¹

Diğer kaynaklardan edindiğimiz bilgilere göre Satnamilerin devlete karşı isyanları tamamen önemsiz bir konudan dolayı ortaya söylenmektedir. Bu olay şu şekilde özetlenmektedir;

“Bir gün bir Satnami çiftçisi, tarlasını izleyen hükümet görevlisi piyadeyle ateşli bir tartışmaya girmiş ve piyade elindeki sopayla Satnami çiftçisinin kafasını kırmıştı. Bunun üzerine bir grup Satnami piyadeyi öldürene kadar dövdü. Daha sonra bölgenin küçük gelirini toplayan tımar sahibi

⁴¹⁸ Manucci, a.g.e., C. 2, s. 297-299.

⁴¹⁹ Sir Jadunath Sarkar, *A Short History of Aurangzib 1618-1707*, Calcutta 1930, s. 161-162; Manucci, a.g.e., C. 2, s. 155-156.

⁴²⁰ Manucci’nin bahsettiği hac ve yıkanma törenleri muhtemeldir ki Narnol’de yapılmaktadır. Zira Satnamilerin merkezi olarak söz konu şehir bilinmektedir. Sarkar, a.g.e., s. 162.

⁴²¹ Manucci, a.g.e., C. 2, s. 156.

bu olayı duydu ve bölgeye piyadeleri gönderdi. Ancak Satnami köylüleri gelen piyadeleri de yenip ellerindeki silahları aldılar. Böylelikle Satnamilerin sayısı ve isyanı her geçen saat daha da büyüdü.”⁴²²

Piyade ve köylü arasındaki kavga çok kısa sürede büyüdüğü dini bir mahiyet kazandığı ve Hinduların özgürlük hareketine dönüştüğü bilinmektedir. Aralarında peygamber olarak adlandırılan yaşlı kadının onları Delhi’ye ve Âlemgîr üzerine yönlendirdiği aktarılmaktadır. Kadının gölgesi altında büyük mücadeleler vererek Narnol’ü ele geçirip yağmaladıkları buradaki camiye yıkıp kendi idarelerini kurdukları bilinmektedir. Satnamilerin yaptıkları Delhi’de duyulmaya başlandı aktarılmaktadır. Satnamilerin kadının teklifi kabul ettikleri ve güçlü bir şekilde yürüdükleri, haberler başkente ulaştığında Âlemgîr’in özellikle rahatsız olduğu ve onlara karşı on bin atlısını gönderdiği bilinmektedir. Yaşlı kadının büyüğü tarafından desteklenen Mundiyyalar, Babürlü Devleti ordusuna karşı büyük bir güçle savaştıkları görülmektedir.⁴²³

Manucci’nin ifadelerine göre Âlemgîr’in büyücü kadına karşılık bazı dualar yazdığı ve hazırlık yaptığı görülmektedir. Manucci’nin söz konusu duruma dair sunduğu bilgiler şu şekildedir;

“...Âlemgîr, yetiştirebildiği tüm birliklere emir verdiğinde, Delhi’ye on beş fersah uzaklığa kadar gelmişlerdi. Onlara dair sürekli raporlar gönderiliyordu. Ancak bu adamların büyücülük yardımı olmadan asla bu kadar büyük bir girişimde bulunmayacağını hissetti. Bu nedenle kendisine birkaç yazı yazdırdı ve onları filler ve atların başlarına asılması için gönderdi ve tüm boyutlara göre, tüm kâğıtların hazırlanmasıyla uğraşırken çok yoruldu.”⁴²⁴

Âlemgîr Satnamilerin 1672 yılında çıkan söz konusu isyanına karşı, önemli askerler, topçu birlikleriyle yaklaşık 10 bin kişilik bir kuvvetin başında Radandaz Han’ı Satnamilerin üzerine gönderdiği bilinmektedir. Âlemgîr ayrıca kendi elleriyle büyücü kadının büyülerine karşılık dualar ve kutsal sözler yazarak ordusunun yanında gönderdiği aktarılmaktadır. Bunun üzerine isyan büyük bir şiddet ile bastırılmaktadır. Satnamilerin iki bini savaş sırasında öldüğü daha fazlası kovalanırken yolda öldürüldüğü ve ülkenin söz konusu isyancılardan temizlendiği bilinmektedir.⁴²⁵ Bu olaydan sonra Âlemgîr “zinda pîr” yaşayan veli, çok zeki ve büyük düşünce kabiliyeti olan kimse olarak anılmaktadır.⁴²⁶

⁴²² Sarkar, a.g.e., s. 162.

⁴²³ Sarkar, a.g.e., s. 163.

⁴²⁴ Manucci, a.g.e., C. 2, s. 156-157.

⁴²⁵ Sarkar, a.g.e., s. 163.

⁴²⁶ Sarkar, a.g.e., s. 163.

4.5. Pathan İsyanı

Âlemgîr döneminde Babürlü Devleti'nde ortaya çıkan isyanlardan biri de Afganistan bölgesinde yaşayan Pathanların çıkardığı isyan olarak bilinmektedir. Muhammed Amin Han'ın Kabil Valiliği sırasında Pathanlara karşı mücadele etmesi ve ordusunun yok edilmesi üzerine bölgeye Fidaye Han'ın gönderildiği Peshaver'e ulaşan Fidaye Han'ın Âlemgîr'in emirlerine uygun hareket etmediği görülünce görevden alınarak yerine cesur bir komutan olan Radandaz Han'ın gönderildiği anlaşılmaktadır.⁴²⁷ Ancak Radandaz Han'ın Pathanlar tarafından ortadan kaldırılışıyla birlikte Âlemgîr Pathanlarla savaşmak için Şivaci ile barış yapmak zorunda kaldığı bilinmektedir.⁴²⁸

Manucci tarafından sözü edilen isyan kaynaklarda Afridi Ayaklanması olarak geçmektedir. Ayaklanmanın ortaya çıkışı ise Celalabad'daki görevlilerin uygunsuz hareketlerinin Hayber Kabilelerinin arasında hoşnutsuzluğa sebep olduğu görülmektedir. 1672 yılında Afridilerin, Acmal Han adındaki şeflerinin önderliğinde isyan ettikleri anlaşılmaktadır. Acmal Han kendisini hükümdar ilan ettiği, kendi adına para bastırıldığı ve Babürlülere karşı savaş ilan ettiği bilinmektedir.⁴²⁹ Manucci, isyan eden Afridi lideri Acmal Han'ın aslında kendini Şah Şuca ilan ettiğinden söz etmektedir.⁴³⁰ Ancak kaynaklarda isyan eden söz konusu Pathan şefinin kendini Şah Şuca olarak tanıttığına dair bilgiler yer almamaktadır.

Manucci, Pathan İsyanına karşı bölgeye gönderilen Muhammed Amin Han'ın faaliyetleri hakkında oldukça detaylı bilgiler sunmaktadır.⁴³¹ Ancak yaşananları özetlemek gerekirse; Muhammed Amin Han'ın Kabil ve Afganların yaşadığı bölgenin genel valisi olarak gönderildiğini bilinmektedir. Muhammed Amin Han'a Afgan kabilelerinin Kabil ve Peşaver arasında bulunan Hayber Geçidini kapattığı söylenmişti ancak Muhammed Amin Han yanında ordusu, ailesi ve ev eşyalarıyla birlikte geçide girdiği belirtilmektedir. Muhammed Amin Han, Hayber Geçidinde ilerlerken ordusunun su kaynakları kesilmiş ve tüm ordunun susuz bırakıldığı anlaşılmaktadır. Ardından Afganlar Babürlü ordusunun etrafını sarmış ve yüksek dağlardan aşağıya doğru taşlar yuvarladıkları bilinmektedir. Bunun üzerine hem askerler hem filler hem de bütün ordugâh kargaşa içerisine düştüğü ve Afganların bu kargaşadan yararlanarak Babürlü ordusuna saldırdığı ve ordugâhı yağmaladığı bilinmektedir.⁴³²

⁴²⁷ Saqi Must'ad Han, a.g.e., s. 66.

⁴²⁸ Bayur, a.g.e., s. 278-279.

⁴²⁹ Sarkar, a.g.e., s. 141.

⁴³⁰ Manucci, a.g.e., C. 2, s. 180-181.

⁴³¹ Manucci, a.g.e., C. 2, s. 186-188.

⁴³² Sarkar, a.g.e., s. 141; Saqi Must'ad Han, a.g.e., s. 72.

Afridilerin söz konusu saldırısı neticesinde Muhammed Amin Han'ın ordusunda bulunan 10 bin askerin savaşta öldüğünü 20 bin kadın ve erkeğin Orta Asya'ya satılmak üzere gönderildiği Muhammed Amin Han'ın ailesinin yani annesi, karısı ve kızının ise çok büyük miktarda fidyeler ile kurtarıldığı bilinmektedir.⁴³³ Manucci, ödenen fidyelere dair aşağıdaki bilgileri sunmaktadır;

“Ölümünden canını kurtaranlar için fidye alındı; Peşaver'deki hazine evinin kilidini açan Muhammed Amin Han, yanında yaralanan annesini, kız kardeşini ve kızını fidye ile kurtardı. Eğer birisi Muhammed Amin Han'ın zengin olup olmadığını bilmek isterse, yardımcısının söylediği şu sözden bir cevap bulabilir; hükümdardan ücret veya gelir almadan, kendi başına, rütbesi ile seksen yıl on iki bin atlıya sahipti.”⁴³⁴

Âlemgîr yaşananların ardından daha önce Kabil'de üç dönem görev yapmış olan ve Dekken'de bulunan Mahabat Han'ı tekrar Kabil'e vali olarak atadığı ve Afgan saldırılarına karşı Peşaver'i korumakla görevlendirdiği bilinmektedir. Ancak Mahabat Han'da öncelinen kaderini yaşamamak için önemli girişimlerde bulunmadan Afganlarla gizli antlaşmalar yapma yolunu tuttuğu aktarılmaktadır.⁴³⁵

4.5.1. Âlemgîr'in Pathanlara Karşı Seferi

Âlemgîr, Mahabat Han'ın faaliyetlerinden hoşnut olmayınca yerine Afganları cezalandırmak için sınırsız yetki, büyük miktarda savaş malzemesi ve toplarla Şucaet Han'ı atadığı bilinmektedir. Şucaet Han, Kabil'e ulaşmak için Gandap Geçidi'ni kullandığı ancak ağır hava şartları, yağmur ve kar Şucaet Han'ın kuvvetlerini zora soktuğu görülmektedir. Bu sırada Afganlar orduyu iki taraftan taciz etmeye başladığı ve sözü edilen şartların ordunun yavaşlamasına sebep olduğu anlaşılmaktadır. Afgan birlikleri orduya karşı saldırıya geçtiği, Şucaet Han, ordu komutanlığı görevini unuttuğu ön saflarda savaşmaya başladığı ve kendi ölümünü hazırladığı görülmektedir. Başsız kalan ordu Afganlar tarafından çevrilmekte ancak beş yüz askerli bir kuvvet kuşatmayı yarıp kurtulmayı başardığı bilinmektedir. Ancak Şucaet Han'ın ordusunda binlerce asker savaş meydanında hayatını kaybetti kaydedilmektedir. Muhammed Amin Han, Mahabat Han ve son olarakta Shujaet Han'ın söz konusu başarısızlıkları imparatorluğun otoritesini sarsması sonucunda hem imparatorluğun otoritesini hem de kendi şanını korumak için Âlemgîr'in kendi bizzat Afganlar üzerine yürüdüğü bilinmektedir.⁴³⁶ Manucci, hükümdarın sefere çıkışıyla ilgili aşağıdaki bilgileri aktarmaktadır;

“...Âlemgîr, Pathanlara karşı sefere çıktı ve atını güneşte sürdü, elinde mızrakla ve sıcaktan veya tozdan korunmadı. Bunu, onları yok etme kararlılığını kanıtlamak için yaptı. Askerlerinin ricalarını dinlemeyi reddetti. Pathanların şiddetli ve sürekliliğe sahip oldukları konumlarının gücü

⁴³³ Sarkar, a.g.e., s.142.

⁴³⁴ Manucci, a.g.e., C. 2, s. 188.

⁴³⁵ Sarkar, a.g.e. s. 143;Saqi Must'ad Han, a.g.e., s.74.

⁴³⁶ Sarkar, a.g.e., s. 143-144;Saqi Must'ad Han, a.g.e., s. 81-82.

hakkında pratik bilgiye sahiptiler. Bu insanlarla başka türlü başa çıkmalarını tavsiye ettiler. Ama seksen bin atlısını onlara karşı kaybeden büyük Ekber (Akbar)'e olanları unutarak, bizzat orada bulunduğu zaman her şeyin kolay olacağı görüşündeydi. Kimseyi dinlemeden ilerlemeye devam ediyordu. Lahor'a vardığında, haremın daha fazla ilerlememesi gerektiğini, onunla birlikte birkaç kadını alacağı emrini verdi. Böylece geride kalanlar Lahor'da hükümdarın geri dönmesini ya da ilerleme iznini beliyordu. Hükümdar yürüdü⁴³⁷ (16 Nisan 1674) ve İndus nehri yakınlarındaki Hasan Abdal (Rawal Pindi)'da ordusuyla birlikte pozisyon aldı.⁴³⁸ (6 Haziran 1674)⁴³⁹

Manucci seferin 26 ay sürdüğünü ve kayda değer hiçbir başarının elde edilemediğinden söz etmektedir.⁴⁴⁰ Manucci'nin aktardığı gibi Âlemgîr Peşaver'de yaklaşık bir buçuk yıl kalmasına rağmen Afganlara rağmen büyük bir başarı elde edemedi. Farklı yollarla Hayber Geçidi açılmaya çalışıldı ancak olmadı. Ancak bölgeye gelen Halillullah Han'ın oğlu Mir Han Kabil'de Pathanların isyanını bastırmaya muvaffak olmuştur. 1675 yılında Amir Han unvanını alan komutan 1677'te Kabil valisi olarak atanmıştır. 1678'de bölgeye gelen vali ölümüne kadar yaklaşık olarak 20 yıl bölgeyi yönetmeye muvaffak olmuştur.⁴⁴¹

4.6. Agra Köylülerinin İsyanı ve Multafat Han'ın Agra Köylülerine Karşı Seferi

Âlemgîr saltanatının yaşandığı dönemde çıkan bir diğer isyanın ise Agra köylüleri tarafından çıkarıldığı bilinmektedir. Manucci, söz konusu isyandan aşağıdaki sözleri ile bahsetmektedir;

“Âlemgîr Delhi'ye döndüğünde, bu adamlar ayaklandı ve vergilerini ödemeyi reddetti. Bu nedenle onlara karşı bir ordu göndermek zorunda kaldı ve bu amaçla sultanın sadakatinden memnun olmadığı Multafat Han adlı bir memuru seçti ve köylüleri vergilerini ödemeye zorlamak için gönderdi.⁴⁴² Bu adamın köylülerin toplandığı ve kendilerini savunmaya hazır olduğu bir köye yaklaşması üzerine, en yaşlı ve en büyük kişinin huzuruna gelmesi için adam gönderdi. Yaşlı adam gelince, Multafat Han onunla neşeli bir şekilde tanıştı ve oturdu ve en şefkatli bir ruha zarar vermeye gelmediğini ve onlarla düşman olarak ilgilenmek için değil, sadece oğullar ve kardeşler olarak ilgileneceğini söyledi. Ancak vergilerin ödenmesinin gerekli olduğu konusunda ısrar etmeliydi. Huzur içinde ödeme yapmak, herhangi bir riski taşımaktan ve o kadar çok ölüm ve talihsizliğe neden olmaktan, oğulsuz babalar ve kocası olmayan eşler, torunları olmayan büyükbabalar bırakmaktan daha iyiydi. Eğer anlayışlı bir adam ve kapasiteli bir kişi gibi, diğerlerini kavgaya etmeden ödeme yapmaya ikna ederse, istediği veya talep edebileceği her şeyde onu sarayda desteklemek için söz verdi.”⁴⁴³

⁴³⁷ Manucci, a.g.e., C. 2, s. 191.

⁴³⁸ Measir-i Âlemgîri de geçen bilgilere göre hükümdar bazı valilerin görev yerlerini değiştirdi bazılarını azledip yerine yeni görevliler atadıktan sonra 26 Haziran 1674 tarihinde Hasan Abdal bölgesine ulaştı. Saqi Must'ad Han, a.g.e., s. 82.

⁴³⁹ Manucci, a.g.e., C. 2, s. 191.

⁴⁴⁰ Manucci, a.g.e., C. 2, s. 191.

⁴⁴¹ Sarkar, a.g.e., s. 144-146.

⁴⁴² Manucci'nin sözünü ettiği ve köylülerin ödemeye razı gelmedikleri verginin Sultan Ekber tarafından 1564'te kaldırılan ve Âlemgîr tarafından 1679 yılında Müslüman olmayan halktan alınan cizye vergisi olduğu tahmin edilmektedir. Bayur, a.g.e., s. 286.

⁴⁴³ Manucci, a.g.e., C. 2, s. 209-210.

Yaşlı adamın bunun karşılığında köylülerinin açgözlü, küstah ve cesur olduklarından ve örf ve adetlerini asla terk etmeyeceklerinden söz ettiği aktarılmaktadır. Tüm bunlara rağmen yaşlı adamın köylüleri uyaracağına dair söz verdiği bilinmektedir. Ancak yaşlı adam köye döndüğünde köylüleri örf ve adetlerinden vazgeçmemesi noktasında köylüleri teşvik ettiği görülmektedir. Bunu da savaşımanın vergi ödemekten daha iyi olduğu şekliyle açıkladığı aktarılmaktadır. Yaşlı adamın sözünü dinleyen köylülerin vergi ödemektense ölmeyi tercih ettiği bilinmektedir. Tüm bu yaşananlar sonrasında Agra köylülerinin çok büyük bir istekle savaştığı ve Multafat Han'ın ordusunu yenerek kendisini esir aldıkları görülmektedir. Köylülerin Multafat Han'ı aşağıladığından söz eden Manucci, Multafat Han'ın kendini zehirleyerek yaşamına son verdiğinden söz etmektedir.⁴⁴⁴ Manucci'nin aktardığı detayları aktarmamakla birlikte Measir-i Âlemgîr-i Multafat Han'ın Agra yakınlarında bir köye saldırırken yaralanıp 26 Haziran 1681 tarihinde öldüğünü aktarmaktadır.⁴⁴⁵

Çalışmamızın dördüncü ve son bölümünde Manucci'nin Seyahatnamesi'nde sunduğu bilgiler ışığında Âlemgîr'in yeni fetih hareketleri ve döneminde yaşanan isyanlar incelenmiştir. Yaptığımız çalışma neticesinde Hindistan'ın batı kıyılarına yakın Bijapur ve Gülkende bölgesine hâkim olan Adilşahiler ve Kutubşahiler devletlerine Âlemgîr'in fetih siyaseti gereği son verildiği ve Babürlü Devleti topraklarına katıldığı görülmüştür. Âlemgîr yaptığı fetih hareketleriyle ülke sınırlarını güneyde Dekken'e kuzeyde bugün ki Afganistan ve İran sınırlarına batıda Portekiz hâkimiyetindeki Goa sınırlarına doğuda Bengal'e kadar genişlettiği devletin imparatorluk karakterini korumaya devam ettiği görülmektedir. Âlemgîr kendi döneminin sonunda büyük bir sınırları genişletilmiş bir devlet bırakmıştır. Ancak ülke sınırları büyüdükçe ülke içerisindeki sorunlar da baş göstermiştir. Söz konusu sorunlardan biri de ülkede çıkan isyanlardır. Âlemgîr'in kendinden önceki hükümdarlar döneminde ortaya çıkan uygulamalardan vazgeçmesi Hindular üzerindeki politikaları ve özellikle Müslüman olmayanlardan alınan cizye ve haraç vergisi uygulamalarını geri getirmesi ülkede hoşnutsuzluğa ve Âlemgîr'e karşı bir takım muhalefetlere neden olmuştur. Ancak sözü edilen isyanlar Âlemgîr'in usta siyaseti neticesinde bastırılmıştır.

⁴⁴⁴ Manucci, a.g.e., C. 2, s. 210.

⁴⁴⁵ Saqi Must'ad Han, a.g.e., s. 128.

SONUÇ ve ÖNERİLER

Çalışmamızın sonunda çıkardığımız sonuçlara bakıldığında çalışmamızın genel amacına ulaştığı söylenebilmektedir. Giriş kısmında belirtildiği gibi Babürlü Devleti'nde Âlemgîr döneminin siyasi ve askeri olayların müstakil bir çalışmanın olmayışı bu çalışmanın hareket noktasını oluşturmaktadır. Çalışmamızla birlikte bu eksik giderilmeye çalışılmıştır. Bir dönemi anlamanın en iyi yollarından birinin döneme bizzat şahit olmuş kişilerin eserlerinden yola çıkılarak anlamaktır düşüncesiyle Niccolao Manucci'nin Seyahatnamesi'nde verdiği bilgiler incelenmiş, karşılaştırılmalar ve tenkitler yapılmış ve çalışmamız da bir sonuca ulaşılmıştır.

İlk olarak Niccolao Manucci'nin eserinin tercümesiyle başlanmıştır. Eserin İngilizce kopyası Türkçe'ye çevrilmiştir. Çeviri sırasında dikkat çeken birkaç unsurdan bahsedilmelidir. Manucci'nin Batılı bir seyyah olarak Doğulu toplumlara ve özellikle Babürlü Devleti'ne Oryantalist bir bakış açısı ile değerlendirmelerde bulunduğu görülmüştür. Âlemgîr'in yapmış olduğu birkaç girişimde “Batılılar kadar iyi yapamayacaklarını bilmeliler” gibi ifadeleriyle bu düşüncesini somutlaştırmıştır. Ayrıca Şehzade Dara'nın ordusunda bir topçu eri olarak görev yapan Manucci'nin taht mücadelesini Âlemgîr'in kazanması üzerine eserinde Âlemgîr'e karşı yanlı ifadeler kullandığı onu oldukça zalim bir hükümdar olarak gösterme çabası da açıkça görülmüştür. Çalışmamız sırasında özellikle dikkat ettiğimiz hususlardan biri de Manucci'nin Hindistan'a gidişinde misyonerlik amacının olup olmadığı noktasıdır. Bu noktada ulaştığımız sonuç ise Manucci'nin her ne kadar misyonerlik amacı taşımayan bir macera yolculuğuna çıktığı düşünülse de Hindistan'da uzun yıllar geçirdikten sonra, Coğrafi Keşifler sonucunda Avrupalıların ve Cizvit tarikatı gibi tarikatların ilgi alanına giren Hindistan'da, bulunan misyoner din adamlarıyla sıkı ilişkiler kurduğu ve eserini yazma nedeni olarak Cizvit tarikatını bilgilendirmek olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Çalışmamızın bölümlerinden çıkardığımız özel sonuçlara bakıldığında ise Manucci'nin verdiği bilgilerin dönemi aydınlatmada oldukça önemli bir yeri olduğu görülmüştür. Manucci'nin elçilik ziyaretleri vesilesiyle sunduğu bilgilerin Âlemgîr'in hangi coğrafya da hangi devletler ile ne tür ilişkiler kurduğuna dair önemli bilgiler elde edilmiştir. Elçilik kabulleri sırasında yaşananlardan yola çıkılarak Babürlü Devleti'nin devlet teammüllerine dair önemli bilgiler elde edilmiştir. Söz konusu devlet teammüllerine Babürlü Devleti tarafından ne kadar sıkı bir şekilde bağlı kalındığı da anlaşılmıştır. Ayrıca Babürlü Devleti'nin Delhi Türk Sultanlıkları'nda bulunan devlet teammüllerini devam ettirdiği görülmüştür. Ayrıca Manucci'nin aktardığı bilgiler arasında bulunan Âlemgîr ile şehzadeliliği sırasında kendisini yetiştiren lalası arasında geçen bir olay neticesinde Türkerin Rum diyarında fetihler gerçekleştiren ve Babürlü Devleti'nin çağdaşı olan Osmanlı Devleti'nden himmet

istemediği bu sebeple elçilik yoluyla sıkı ilişkiler kurmadığı hatta Osmanlı Devleti hâkimiyetinde bulunan Mekke ve Basra'daki valiler ile ilişkiler kurmaktan da çekinmediği görülmüştür.

Çalışmamızın odaklandığı noktalardan biri olan ve yukarıda birçok örnekle detaylandırılan siyasi gelişmelere bakıldığında İrandan kaçarak Babürlü Devleti'ne sığınan birçok İranlı devlet adamının Âlemgîr tarafından “mansabdar” adıyla devlet adamı olarak görevlendirildiği görülmüştür. Siyasi olaylar içerisinde değerlendirdiğimiz Şehzade Ekber'in isyanında da birçok gerçek görülmüştür. O gerçek şudur ki Babürlü Devleti'nin veraset anlayışı diğer Türk-İslam devletlerindeki veraset anlayışı ile aynıdır. Nitekim Şehzade Ekber babasına karşı isyan etmiş tahtta hakkının olduğunu düşünmüştür. Şehzade Ekber babası Âlemgîr henüz tahtta iken isyan etmiş kendi adına para bastırıp hutbe okutmuştur. Her ne kadar Manucci Babürlü Devleti'ni Mugal ya da Moğol olarak anlamış olsa da Babür Şah tarafından kurulan Babürlü Devleti Türk-İslam devletlerinden bir tanesidir.

Çalışmamızın odaklandığı bir diğer başlık olan askeri olaylarda da birçok sonuca ulaşılabildiği gibi birçok bilgiye de ulaşamamıştır. Yaptığımız çalışma çerçevesinde Babürlü Devleti'nin Âlemgîr döneminde çağdaşı olan devletlerin kullandığı gibi ateşli silahlardan fayadalanmıştır. Ancak ordunun uyguladığı savaş taktiklerinden kale muhasaraları dışındaki bilgilere ve askerin silahlarına dair detaylı bilgilere ulaşamamıştır. Ayrıca Babürlü Devleti'nin Âlemgîr dönemindeki sayısına tam olarak sayısına ulaşamamıştır. Bunların yanında belirtilmelidir ki, Âlemgîr denizlerde de büyük bir güç olmak için Gücerat'ta Avrupai tarzda bir donanma inşası girişiminde bulunmuş ancak başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Ayrıca Âlemgîr döneminde ortaya çıkan halk ve köylü isyanları Âlemgîr'in askeri dehası ve ordusunun gücüyle bastırılmıştır.

Çalışmamız sonucunda hedeflenen şekilde Babürlü Devleti'nde Âlemgîr Dönemi (1658-1707) Siyasi ve Askeri Olayları incelenmiş ve literatüre kazandırılmaya çalışılmıştır. Çalışmamızın eksik kaldığı noktaların ilerleyen dönemlerde tamamlanacağı umud edilmektedir. Nitekim Hindistan'daki Türk varlığı araştırılmaya ve literatüre daha fazla çalışma kazandırılması gereken alanlardan biri olarak görülmektedir.

KAYNAKÇA

- BAYKUZU, Tilla Deniz, “Asya Hunları”, **İslam Öncesi Türk Tarihi ve Kültürü**, Ed. Muhammed Bilal Çelik, Ankara 2018, s. 21-41.
- BAYUR, Yusuf Hikmet, **Hindistan Tarihi**, C.2, Ankara 1947.
- BERNIER, François, **Travels in the Mogul Empire 1656-1668**, çev. Archibald Constable, Westminster 1899.
- BIYIKTAY, Halis, **Timurlular Zamanında Hindistan Türk İmparatorluğu**, Ankara 1989.
- BOSTAN, İdris, “Korfu”, **DİA**, C. 26, Ankara 2002, s. 201-202.
- BULDUK, Üçler, “Devlet Yönetimi”, **İslamiyet Öncesi Türk Tarihi ve Kültürü**, ed. Muhammed Bilal Çelik, Ankara 2018, s.153-169.
- ÇAĞDA, Kemal, “Hindistan’da İnek Kültü ve Bu Kültün Menşei Üzerine Bir Araştırma”, **Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi**, C. 13, sayı 1-2, yıl 1995, s. 53-67.
- ÇANDARLIOĞLU, Gülçin, **İslamiyet Öncesi Türk Tarihi ve Kültürü**, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul 2003.
- ÇELİK, Muhammed Bilal, “Yarkend Hanlığı”, **Avrasya’nın Sekiz Asrı Çengizogulları**, ed. Hayrunnisa Alan-İlyas Kemaloğlu, İstanbul 2020, s. 632-673.
- ÇELİKTAŞ, Müslüme Melis, “Genel Hatları ile Hint Coğrafyasında Sakalar”, **Türk Tarihine Dair Yazılar-II**, Ed. Alparslan Demir vd., Ankara 2017, s. 25-33.
- _____, **Gupta Tarihi ve Kültürü**, Ankara 2019. Dursun Ali Akbulut, “İlk Çağ’da Soğdia ve Baktria ile Hindistan İlişkileri”, **Tarihte Türk-Hint İlişkileri Sempozyum Bildirileri**, Ankara 31 Ekim-1 Kasım 2002.
- ÇINAR, Gülay Karadağ, “16-19.yüzyıllarda Avrupa’da Özbek İmajı”, **Türk Tarihi Araştırmaları Dergisi**, yıl 2, sayı 2, güz 2017, s.66-108.
- Diyanet İşleri Başkanlığı**, *Kur’an-ı Kerim*, Maide Suresi 89. Ayet
- DUBBİNİ, Gianni, “Between Mughal Art, Ethnography and Realism On Nicolo Manucci’s Artistic Patronage in India (1680-1720)” **Annali di Ca’ Foscari, Serie Orientale**, vol.55, Giugno 2019, s. 265-316.
- DUFF, James Grant, **History of the Mahrattas**, C. 1, Bombay 1878.

- DURAK, Neslihan, “Hindistan’da Saka, Kuşan ve Akhunlar”, **Tarihte Türk-Hint İlişkileri Sempozyumu Bildirileri**, Ankara 25-28 Haziran 2007, s. 139-145.
- ELLIOT, H. M., **History of India**, çev. John Dowson, C. 7, Londra 1877.
- EMECEN, Feridun, “Selim I”, **DİA**, C. 36, Ankara 2009, s. 407-414.
- FAROOQİ, Naimur Rahmani, “Delhi Sultanlığı”, **DİA**, C. 9, İstanbul 1994, s. 130-132.
- FİŞHER, Michael H., **Babürlüler**, çev. M. Fatih Çalışır, İstanbul 2020.
- GABRIEL DE SALDANHA, Padre M.J., **História de Goa**, vol.1, New Delhi 1990.
- Gazi Zâhirüddin Muhammed Bâbü, **Baburnâme**, Ed. Reşit Rahmeti Arat, C. 1, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1970.
- _____, **Baburnâme**, Ed. Reşit Rahmeti Arat, C. 2, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1970.
- GÖKSOY, İsmail Hakkı, “Hollanda Doğu Hindistan Şirketi”, **DİA**, C. 18, İstanbul 1998, s. 232-234.
- GÜNDÜZ, Tufan, “Safeviler”, **DİA**, C.35, İstanbul 2008, s. 451-457.
- GÜNGÖR, ENGİN, “İslam Öncesi Türk İnancına Ait Uygulamaların On Dokuzuncu Yüzyıl Türkistan Seyahatnamelerine Yansımaları”, **Kapadokya Tarih ve Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı 16, Nisan 2021, s. 77-105.
- HALAÇOĞLU, Yusuf, “Basra”, **DİA**, C. 5, İstanbul 1992, s. 112-114.
- HATUNOĞLU, Nurettin, “Buhara Hanlığı”, **Avrasya’nın Sekiz Asrı Cengizogulları**, İstanbul 2020, s. 482-527.
- İNALCIK, Halil, “Osmanlılarda Saltanat Veraseti Usulü ve Türk Hâkimiyeti Telakkisiyle İlgisi”, **Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi Dergisi**, sayı 14, numara 01, Ocak 1959, s. 69-94.
- İPŞİRLİ, MEHMET, “Elçi”, **DİA**, C. 11, İstanbul 1995, s. 3-15.
- KAFESOĞLU, İbrahim, **Türk Milli Kültürü**, İstanbul 2017.
- KARAKULAK, Mesut, **Türkistan’da Efendiler ve Köleler**, İstanbul 2020.
- KONUĞU, Enver, “Bâbü”, **DİA**, C. 4, İstanbul 1991, s. 395-396.
- _____, “Bâbürlüler: Hindistan’daki Temürlüler”, **Türkler**, C. 8, Ed. Kemal Çiçek vd., Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 744-760.
- _____, “Bâbürlüler”, **DİA**, C.4, İstanbul 1991, s.400-404.
- _____, “Ekber Şah”, **DİA**, C. 10, İstanbul 1994, s. 542-544.
- _____, “Halaciler”, **DİA**, C. 15, İstanbul 1997, s. 227-228.

- _____, “Hindistan’daki Türk Devletleri”, **Tarihte Türk-Hint İlişkileri Sempozyumu Bildirileri**, Ankara 31 Ekim-1 Kasım 2002, s. 63-73.
- _____, “Hümayun”, **DİA**, C. 18, Ankara 1998, s. 481-482.
- _____, “Hümâyün”, **DİA**, C. 18, İstanbul 1998, s. 481-483.
- _____, “Kutubşahiler”, **DİA**, C.26, Ankara 2002, s.500.
- KORTEK, S. Haluk, “Seyidler”, **DİA**, C. 37, İstanbul 2009, s. 77-78.
- _____, “Tuğluklular”, **DİA**, C. 41, İstanbul 2012, s. 333-336.
- _____, “Tüzük-i Cihângîrî”, **DİA**, C. 42, İstanbul 2012, s. 9.
- _____, **Delhi Türk Sultanlığı’nda Teşkilat**, Ankara 2006.
- KULKE, Herman,-ROTHERMUND, Dietmar, **Hindistan Tarihi**, çev. Müfit Günay, İstanbul 2001.
- Kutsal Kitap Eski ve Yeni Ahit** (Tevrat, Zebur, İncil), İstanbul 2002, s. 793.
- LOCKHARD, Laurence, “The Diplomatic Missions of Henry Bard, Viscount Bellomont, To Persia and India”, **British Institute of Persian Studies**, C. 4, Iran 1966, s. 97-104.
- MANUCCI, Niccolao, **Storia Do Mogor or Mogul India 1653-1708**, Ed. William Irvine, C. 1, Kalküta 1965.
- _____, **Storia Do Mogor or Mogul India 1653-1708**, Ed. William Irvine, C. 2, Kalküta 1966.
- MERÇİL, Erdoğan, “Adilşahiler”, **DİA**, C.1, İstanbul 1988, s. 384-386.
- _____, “Gazneliler ve Hindistan”, **Tarihte Türk-Hint İlişkileri Sempozyumu Bildirileri**, Ankara 31 Ekim-1 Kasım 2002, s. 57-63.
- MERÇİL, Erdoğan, “Gazneliler”, **DİA**, C. 13, İstanbul 1996, s. 480-484
- MUBİN, S.-GİLÂNİ, İ.A.-HASAN, W., “Mughal Gardens in the City of Lahore-A Case Study of Shalimar Garden”, **Pakistan Journal of Science**, sayı 65, numara 4, Aralık 2013, s. 510-522.
- MUST’AD HAN, Saqi, **Maâsır-ı Âlamgiri**, çev. Sir Jadu-Nath Sarkar, Kalküta 1947.
- NİZAMİ, Khaliq Ahmad, “Evrengezib”, **DİA**, C. 11, İstanbul 1995, s. 537-539.
- ÖNKAL Ahmet – BOZKURT Nebi, “Deve”, **DİA**, C. 9, İstanbul 1994, s. 222-226.
- ÖZCAN, Azmi, “Şah Cihan”, **DİA**, C. 38, İstanbul 2010, s. 251-252.
- ÖZTÜRK, Levent, “Etiyopya”, **DİA**, C. 11, İstanbul 1995, s. 491-496.
- RAZA, Rahim, “Nicolo Manucci”, **Dizionario Biografico degli Italiani**, vol. 69, (2007), https://www.treccani.it/enciclopedia/nicolo-manucci_%28Dizionario-Biografico%29/ (25.06.2022 16:38).

SARKAR, Sir Jadunath, **A Short History of Aurangzib 1618-1707**, Calcutta 1930.

SAVAŞ, Müslüme Melis, “Türk Kadınının Liderlik Sembolü: Raziye Begüm Sultan ve Ondan Geriye Kalanlar”, **Türklerde Kadın**, Ed. Alparslan Demir vd., Konya 2020, s. 21-35.

SIDDIQUI, İqtidar Husain, “Lûdîler”, **DİA**, C. 27, İstanbul 2003, s. 217-218.

SUBRAHMANYAM, Sanjay, **Three Ways To Be Alien**, İsrail 2011.

ŞEKER, Mehmet, “Hil’at”, **DİA**, C. 18, İstanbul 1998, s. 22-25.

TAŞAĞIL, Ahmet, “Bahadır Şah I”, **DİA**, C.4, İstanbul 1994, s. 455.

TEZCAN, Mehmet, “Kuşanlar, Akhunlar ve Eftalitler”, **Tarihte Türk-Hint İlişkileri Sempozyumu Bildirileri**, Ankara 31 Ekim-1 Kasım 2002, s. 9-57.

TOMAR, Cengiz, “Radiyye Begüm”, **DİA**, C. 34, İstanbul 2007, s. 387.

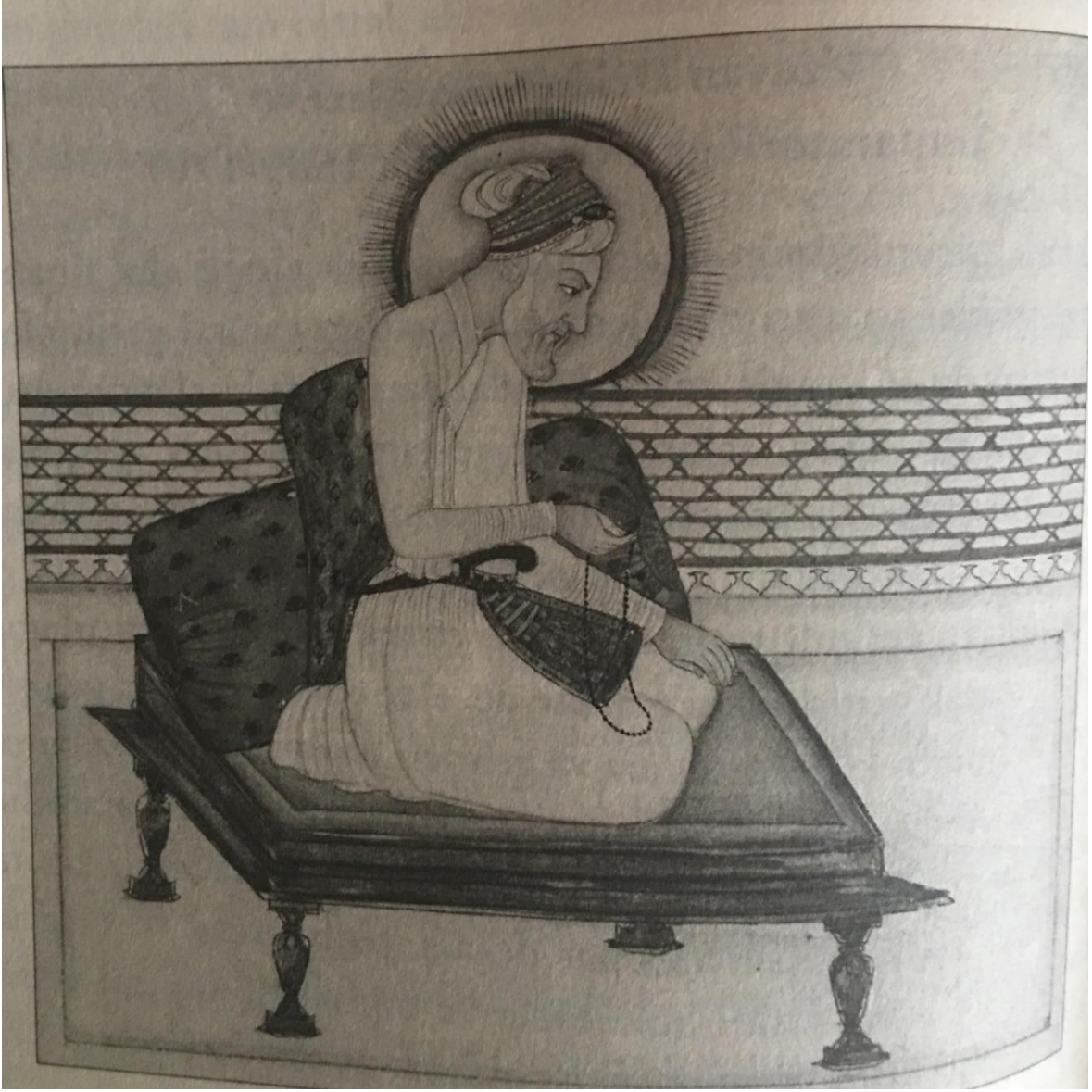
EKLER

Ek 1: Niccolao Manucci Tasviri (Sağdaki)

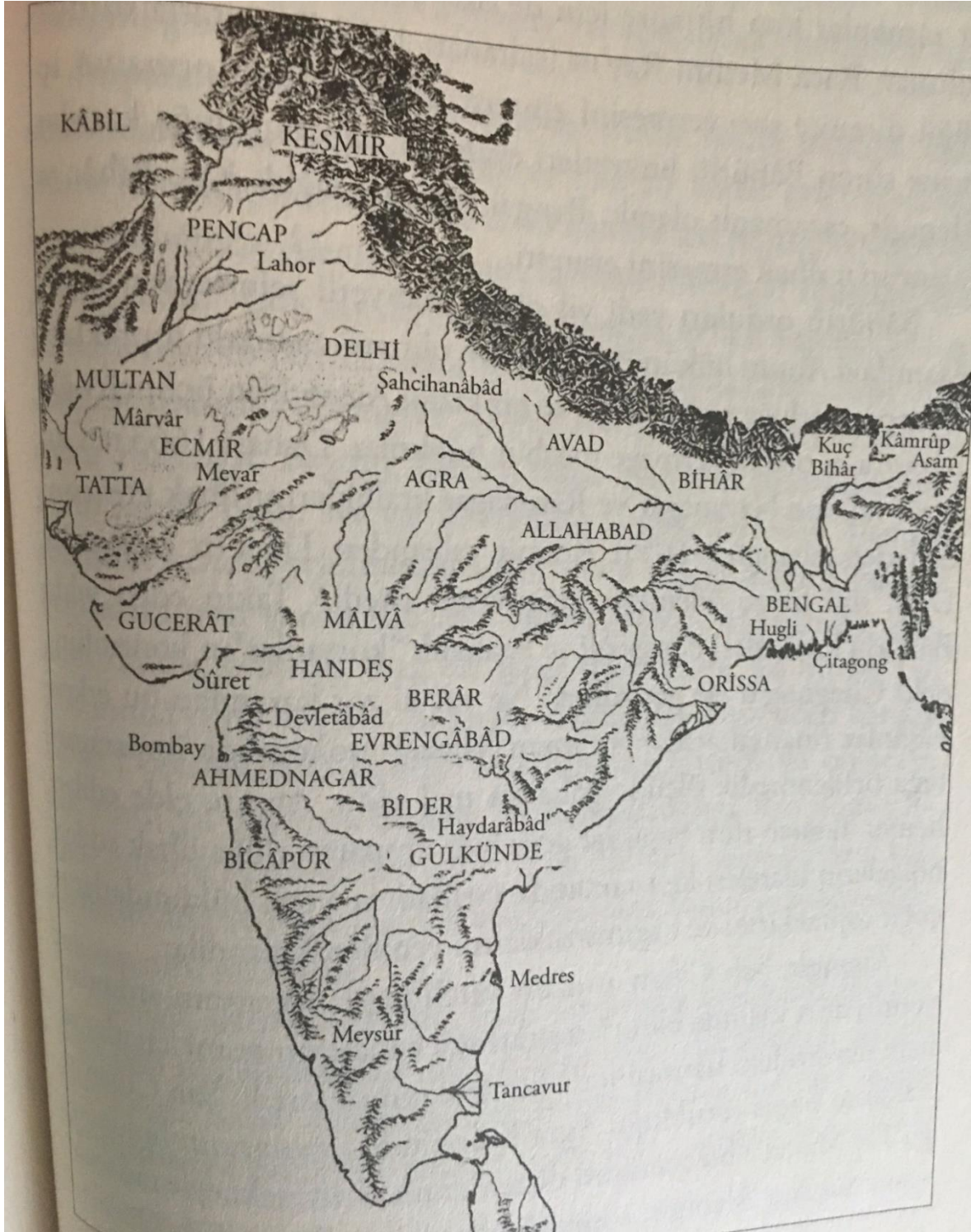
Kaynak: Sanjay Subrahmanyam, Three Ways To Be Alien

Ek 2: Âlemgîr (Evrengzib) Tasviri

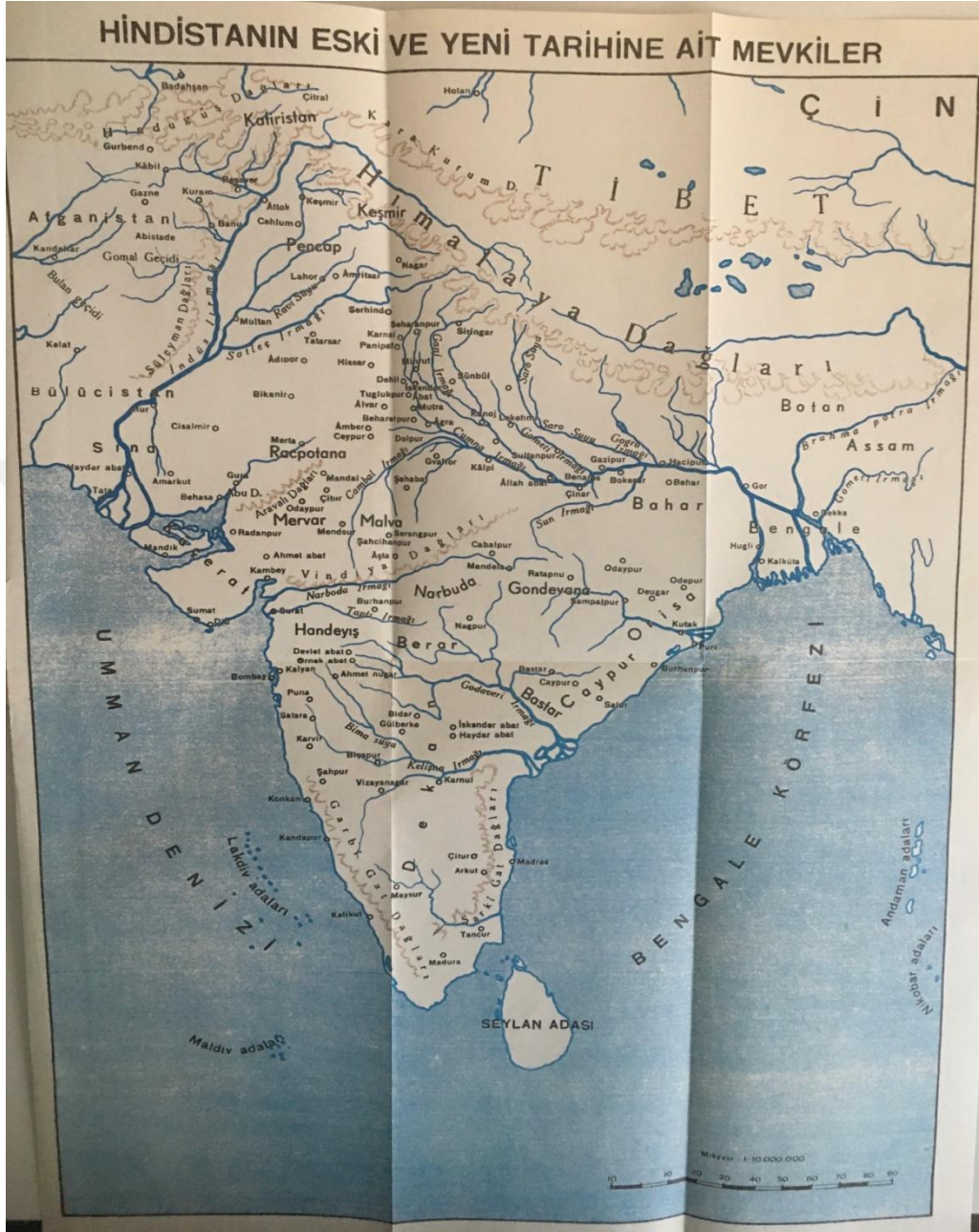
Kaynak: Michael H. Fisher, Babürlüler

Ek 3: Âlemgîr Dönemi Babürlü Devleti Sınırları

Kaynak: Michael H. Fisher, Babürlüler

Ek 4: Hindistan Coğrafyası Sınırları

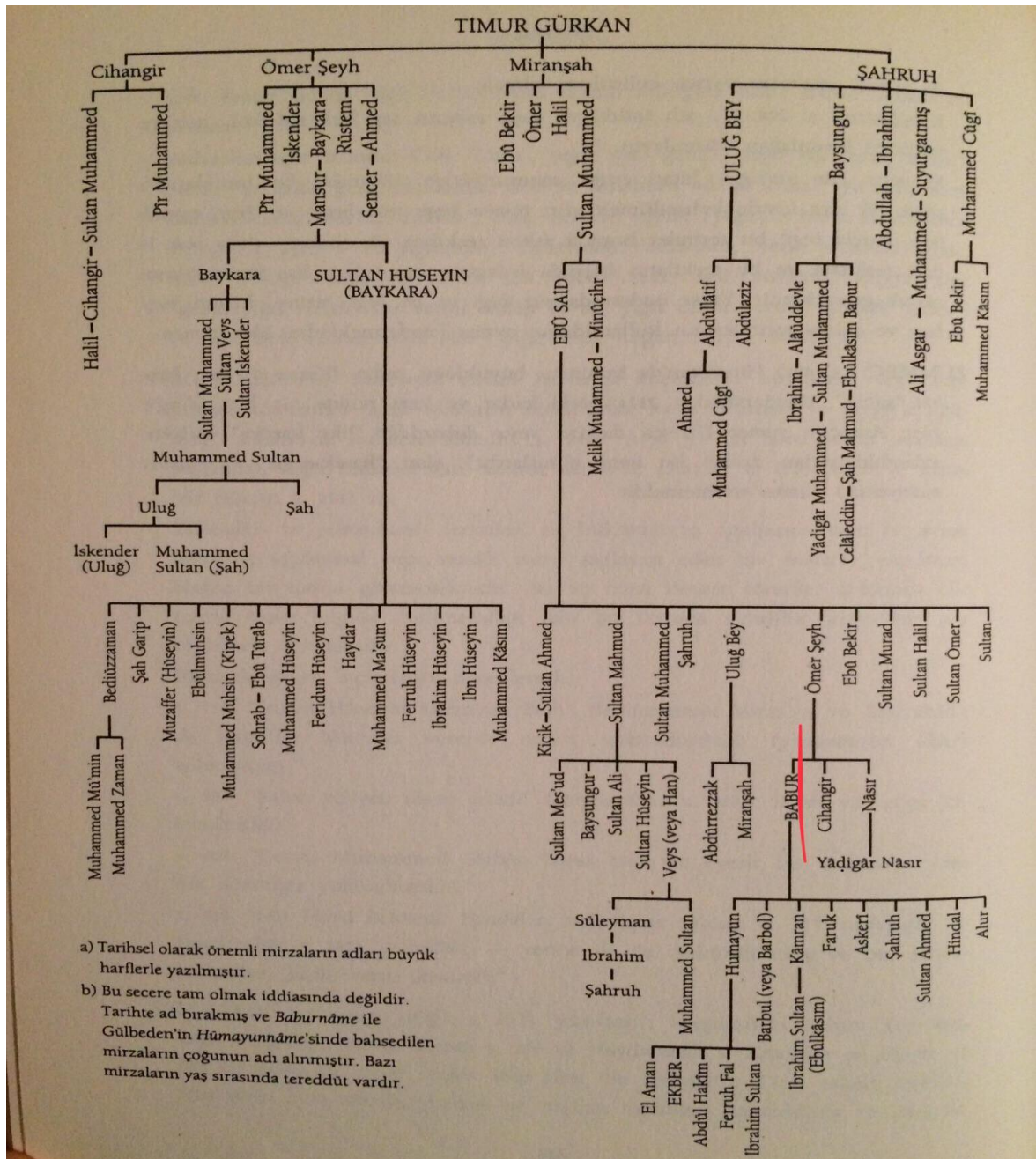
Kaynak: Halis Bıyıktaç, Timurlular Zamanında Hindistan Türk İmparatorluğu

Ek 5: Babürlü Devleti Askerlerine Ait Bıçak

Kaynak: Paris Louvre Müzesi İslami Eserler Bölümü

Ek 6: Timur'dan başlayarak Gâzi Zâhirüddin Muhammed Bâbü'r'ün Soy

Kaynak: Gâzi Zâhirüddin Muhammed Bâbü, **Bâbüname**, Kabalcı Yayınları

ÖZGEÇMİŞ

2008 yılında Pendik Çamçeşme İlköğretim Okulunu; 2012 yılında Pendik Anadolu AlpArslan Lisesi'ni; 2017 yılında Karadeniz Teknik Üniversitesi-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü'nü bitirdi. 2017 yılında Karadeniz Teknik Üniversitesi-Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı'nda yüksek lisans programına başladı.

KÖROĞLU, Bekâr olup İngilizce bilmektedir.

